A. R. NIEMI

LIETUVIŲ LIAUDIES DAINŲ TYRINĖJIMAI

Iš suomių kalbos išvertė
Adolfas Sabaliauskas

Prof. A. R. Niemi

Prof. Augustas Robertas Niemi

Prof. Niemi tiek yra Lietuvai, nekalbant apie jo mokslo darbus, nusipelnęs, jog būtume neteisingi ir nedėkingi, jei Lietuvos visuomenei nepatiektume bent trumpų žinių iš jo gyvenimo ir raštų.

Niemi gimė Vakarų Suomijoj, arti Turku miesto, netoli Naantalio, Lemu parapijoj, iš pasiturinčių ūkininkų tėvų, 1869 m. liepos 25 d. ir nuo 5 metų gyveno Luononmaa saloje, šalia to paties Naantalio. 1880 m. jis įstojo į Turkų suomių liciejų, mūsiškai tariant — gimnaziją. Šis liciejus buvo vienas tų 4 liciejų, kuriuos suomių tautos patriotai, negalėdami per seimą iš švedų rankose esančios valdžios išgauti suomiškų gimnazijų, savo lėšomis 1879 m. įsteigė. Lig šiol suomiškų liciejų visame krašte tebuvo keli. Iš Niemio įstojimo į ką tik įsteigtą suomišką liciejų daug ką suprantame. Vadinas, profesorius yra augęs ir brendęs toj aplinkumoj, kuri taip atkakliai kovojo už savo švedų skriaudžiamos tautos teises. Aš tai pažymiu delto, kad suprastume vieną žymiausių profesoriaus būdo bruožą, būtent, užuojautą visoms nuskriaustoms tautoms, ir ypač lietuvių tautai, kurios ir skriaudų ir kovų jis buvo liudininkas.

1888 m., baigęs liciejų, Niemi įstojo į Helsinkų universitetą, į istorijos-filosofijos fakultetą. Filosofijos kandidato laipsnį gavo 1891 m., fil. magistro 1894 m., fil. licenciato (tokia ten mokslo laipsnių eilė) 1899 m. ir tais pačiais metais buvo pakviestas Helsinkų universiteto suomių liaudies poezijos docentu. 1913 m. Niemi buvo pakviestas į suomių ir lyginamosios liaudies poezijos ekstraordinarinius profesorius, bet del karo nominacija užtruko ligi 1918 m., vadinas, iki Suomijos atsivadavimo. Ordinariniu profesorium Niemi buvo paskirtas 1930 m. Be profesoriavimo universitete, prof. Niemi nuolatos dėsto ir gimnazijose. 1900—1909 metais buvo šiemet atšventusios 100 metų savo gyvavimą Suomių Literatūros Draugijos (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) sekretorium. Tai sunkaus darbo vieta. — Vedęs 1903 m., turi du sūnu.

1895 m. Niemi rinko žinias apie Eliją Lönnrot'ą, „Kalevalos" kūrėją, apklausinėjęs bent 200 žmonių, ir rinkęs jį liečiančius laiškus; 1898 m. vasarą jis keliavo po Estijos salas (Ezelį), rinkdamas dainas ir dirbdamas Švedijos ir Norvegijos knygynuose: 1899—1900 m. studijavo Tartų universitete, latvių kalbos lektoriaus Lautenbacho vadovaujamas, latvių kalbą ir liaudies poeziją; tą pačią 1900 m. vasarą pradėjo lietuvių kalbos studijas Lietuvos šiaurėje. 1901 m. vasarą jis keliavo po Archangelsko guberniją, rinkdamas ten dainas ir vietoje susipažindamas su „Kalevaloje" vartojamais, šiaip publikai kartais nesuprantamais, žodžiais, — mat, „Kalevalai" medžiaga daugiausia buvo rinkta rytų Suomiuose, Karieloj; 1902 m. vasarą atnaujino savo kelionę į Lietuvą susipažinti su lietuvių liaudies poezija; lankė Kauną, ir per visą šią kelionę nuolatos buvo sekamas rusų žandarų; 1904 m. rugp. ir rugs. mėnesiais nauja kelionė į Archangelsko guberniją, į senų runų rinkimo vietą; 1906 m. vasarą studijų kelionė į Vokią; 1909 m. vasarą studijų ir dainų rinkimo kelionė Suomių Karieloje; 1910—12 m. lietuvių tautosakos studijų tikslais kelionės po Lietuvą ir Latviją (Kaunas, Tilžė, Karaliaučius, Vilnius, Ryga), ypač 1910 m. dainų rinkimas šiaurės rytų Lietuvoje (apie tai plačiau Niemio ir Sabaliausko „Lietuvių dainos ir giesmės" knygoje) ir 1911 m. Vilniaus krašte (Valkininkas, Merkinė, Daugai), tose kelionėse surinkęs iš viso apie 3.500 liaudies dainų, kurių tik dalis išleista drauge su A. Sabaliausko dainų rinkiniu aukščiau paminėtoje knygoje; dar 1930 m. vėl kelionė į Kauną, susipažinti su naujais lietuvių liaudies dainų rinkiniais. Peržvelgęs tas keliones, įsitikini, kad vargiai šiais laikais ar yra didesnis žinovas viso Pabaltijo tautosakos, kaip prof. Niemi. Pažymėtina, kad prof. N. tose kelionėse gerai pramoko lietuvių kalbos ir laisvai kalba lietuviškai.

Kviečiamajame rašte dalyvauti profesoriaus Niemio įžengiamoje paskaitoje, in 8 maj. (Kutsu, Helsinki, 1930) surašyti raštai kuone 4 puslapiuose. Jis yra parašęs apie 70 veikalų ir trumpesnių studijų iš folkloro srities; pasakysiu dar, kad prof. Niemi pradėjo savo srityje, suomių liaudies poezijos tyrinėjimo, darbą 1895 m. Aš čia pažymėsiu tik svarbiausius ir ypač Lietuvą liečiančius raštus (šiuos pažymiu raide L.):

1898. Kalevalos I sudėtis. Rinkinys runų apie Väinämöiną. Licenciato disertacija.

1899. Apie mūsų būrimo poezijos atsiradimą. Virittäjä (toks laikraštis).

1900. Ritvalos Helkos šventė. Virittäjä. (Indo-europiškos kilmės liaudies papročiai suomiuose).

1908. Suomių tautos senų runų I serijoj išleistos: Archangelsko gub. runos 1. Variantai 1—700.

Toj pačioj serijoj: Archangelsko gub. runos 2. Variantai 701—1027.

1910. Kalevalos aiškinimai. Įvadas. Daiktų ir žodžių aiškinimai. To storo veikalo antrasis pataisytas leidimas išėjo 1916 m.

1911 L. Latviškos ir lietuviškos žymės suomių liaudies poezijoje.

1912 L. Lietuvių dainos ir giesmės šiaurės rytų Lietuvoje. Dainų rinkinys drauge su A. Sabaliausko rinkiniu.

L. Vienas lietuviškas vaikų pasakojimas Suomijoj. Virittäjä.

1913 L. Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai.

L. Lietuvių vestuvių apeigos. Suomių-ugrų Dr-jos Memuarai XXXV.

L. Apie senovės suomių poezijos eiliavimo atsiradimą. Mažesni pranešimai XLVIII.

1914 L. Apie lietuvių burtažodžius. Virittäjä.

1917. Archangelsko gub. runos 2. Kitos pasakojamos runos. Variantai 1028—1272.

1919. Archangelsko gub. runos 3. Liriškos, pamokomos, išminties, satiros, žaidimo ir k. runos. Variantai 1273—2106.

1920 L. Medžiaga Lietuvos mokyklų reformai. Kaunas. Švietimo Ministerijos Knygų leidimo Komisijos leidinys. 126 p.

L. Šito leidinio santrauka vokiškai. Tilžė. Litauische Warte.

L. Die Beziehungen zwischen litauischen und finnischen Volkspoesie. Tilžė. Litauische Warte.

L. Tas pats lietuviškai. Tilžė. Prūsų lietuvių balsas.

1921. Archangelsko gub. runos 4. Burtažodžiai: variantai 822—2132.

Priedas: Variantai 2133—2543, drauge su žiniomis apie runų dainininkus.

Archangelsko gub. runų dainininkai ir žyniai. Atskiras aukščiau paminėto priedo leidinys.

1924. Kalevalos estetiškas įvertinimas. Kalevalos Dr-jos metraštis 4.

1925. Vellamos mergaitės meškeriojimas. Kalevalos draugijos metraštis 5.

L. Lietuvių literatūra. 231 p. Iliustruota.

1926. Šis tas del aliteracijos atsiradimo ir raidos istorijos. Kalevalos dr-jos metr. 6.

1927. Kaip reikia Kalevala dėstyti suomių kalbos mokyklose. Kalevalos dr-jos metr. 7.

Suomių tautos senosios runos II. Petrozavodsko, Tvėrės ir Novgorodo Karielos runos.

L. Lietuvių tautos atgimimas. Toukomies 1926—27.

1928. L. Iš lietuvių tautosakos. Kalevalos dr-jos metr. 8.

1929. Apie mūsų runų tyrinėjimo metodą. Kalevalos draugijos metraštis 9.

Senosios suomių tautos runos VII. Pasienio ir šiaurės Karielos runos I. Kalevalos motyvais kartojamos dainos.

Paskum, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, prof. Niemi įvairiuose dienraščiuose yra rašęs mums aktualiais reikalais, ypač apie Vilnių. Šiuo reikalu jis yra parašęs straipsnį Suomių Enciklopedijoje, 11-toj knygoj. Šis dalykas mums labai svarbus, nes šie profesoriaus publicistiški raštai užkirto kelią suomių spaudoje lenkų piktajai propagandai prieš mus. Pažymėtini šiuo reikalu jo rašiniai apie Karielos reikalus ir Lietuvą.

Čia pravartu pažymėti, kad jei ne prof. Niemi, Lietuva gal dar ilgai būtų laukusi jos pripažinimo de jure iš Suomijos pusės. Jis tatai savo iniciatyva (tuomet dar jokio mūsų atstovo Suomijoj nebuvo) energingai 1921 m. rudenį, drauge su apsilankiusiu tuo metu Suomijoj Eltos direktorium, prof. J. Eretu, pravedė pas savo vyriausybę.

Lietuvos Universitetas už mokslo nuopelnus prof. Niemi suteikė Lietuvos Universiteto garbės daktaro titulą (1923). Mūsų vyriausybė, įvertindama prof. Niemi nuopelnus Lietuvai, yra apdovanojusi jį Gedimino ordinu.

Reikia pridurti, kad Lietuvos vyriausybė 1919 m., reikšdama prof. Niemi savo pasitikėjimą jo patyrimu ir draugingumu, buvo pakvietusi padėti jai Lietuvos valstybę kurti, būtent, pavesdama jam sudaryti Lietuvos mokyklų programą. Tuomet jis atliko vargingą kelionę į Lietuvą, kai dar tebebuvo Lietuvoje okupantai vokiečiai, ir pavestą jam darbą padirbo, parašęs, paskum Švietimo Ministerijos išleistą, knygą „Medžiaga Lietuvos mokyklų reformai".

Prof. Niemi bendradarbiauja jau nuo 1897 m. daugelyje mokslo žurnalų ir laikraščių ir politikos dienraščiuose. Jis yra narys įvairių garsių draugijų, kaip antai: Suomių Literatūros dr-jos, Suomių-ugrų,

Kalevalos, Karielos Švietimo dr-jos garbės narys ir vicepirmininkas, Nepriklausomybės Sąjungos pirmininkas, Lietuvių Mokslo dr-jos narys korespondentas, Lietuvių Suomių dr-jos (Helsinkuose) pirmininkas.

Helsinkai, 1931 m. rugpiūčio mėnuo.

Adolfas Sabaliauskas.

Man grįžtant į Lietuvą, prof. Niemi savo lietuvių liaudies dainų rankraščius, kurie dar buvo neišspausdinti, įdavė man vežtis namo ir juos prirengti spausti, o Suomių Mokslo Akademija, anot jo, sutikusi duoti kaštą tom dainom išleisti.

Š. m. spalių mėnesio 28 d. p. A. Marganavičius telefonu pranešė man iš Helsinkų, kad tą dieną 4 val. po piet prof. A. R. Niemi mirė, būdamas visoje sąmonėje ir prieš mirtį prašydamas įduoti savo Lietuvos bičiuliams atsisveikinimą. O vos prieš pusantro mėnesio, rugsėjo 14 d., mirė jo žmona.

Ilsėkis ramybėje, brangus drauge ir didis Lietuvos bičiuli, tiek daug savo jėgų, žinių ir širdies jai paskyręs.

A. S.

Kaunas, 1931 m. lapkričio mėn. 5 d.

Prakalba

Šis dabar į viešumą leidžiamas veikalas yra išdavos lietuvių dalykų tyrinėjimo, kurį žemiau pasirašęs, iš universiteto[1] gavęs Rosenbergo stipendiją, 1909—1912 yra atlikęs. Jos remiasi iš dalies tyrinėjimais archyvuose Tilžėje, Karaliaučiuje, Kaune, Vilniuj ir Rygoj, iš dalies 1910 ir 1911 metų vasarą Rusijos Lietuvoje dainų rinkimo kelionių išdavomis. Per pirmąją savo kelionę surinktas dainas esu jau anksčiau drauge su klebono A. Sabaliausko surinktomis dainomis išleidęs Suomių Mokslo Akademijos Metraščiu B VI vardu „Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje" (1912), bet paskutinis kelionės laimėjimas, nors didelė jo dalis prirengta spausti, tebėra dar neišleistas.

Pradėdamas šiuos savo tyrinėjimus, turėjau galvoj labiausiai išaiškinti santykius tarp suomių ir lietuvių latvių liaudies poezijos, bet darbą bedirbant pasirodė, kad dalykas būtinai reikia imti plačiau. Lietuvių latvių sritis suomių tyrinėtojui tokia svetima ir veikalų prirengta tiek mažai, jog jis stačiai buvo priverstas pats gilintis, kiek jam tai kaip svetimtaučiui sekėsi, tirti visus tenykštės liaudies poezijos dalykus. Del dalyko prigimties dainų tyrinėjimas prireikė praplėsti ir teko apimti visa Pabaltijo kilčių tautosaka. Kadangi medžiaga buvo išmėtyta, todel renkant visokių leidėjų spausdintą medžiagą savaime prireikė gilintis į dainų rinkimo istoriją. Ir taip atsirado šio rankose turimo veikalo įvadas ir pirmutinis skyrius. Kiti rengiamieji darbai, iš pradžių taikomi turimam galvoj lyginamajam tyrinėjimui išaugo pagaliau ištisu net skyrium.

Nors veikalas tuo būdu yra išėjęs lyg pagrindas kitam, tačiau jam pasirodžius atskiru veikalu, atsipalaiduoja mano vaizduotė nuo jame svarstomų dalykų, kurie man taip seniai jau rūpėjo. Dabar aš jaučiuos prisirengęs imtis toliau dirbti darbą, kurį iš pat pradžių

[1] Helsinkų (A. S.).

laikiau ir tenviršč laikau savo svarbiausiu uždaviniu. Antrai daliai jau esu ir medžiagos parinkęs, gavęs iš universiteto gerb. Konsistorijos malonų sutikimą sunaudoti dalį savo stipendijos estų ir suomių rinkiniams peržiūrėti. Paskaitoj, kurią laikiau Suomių Mokslo Akademijos 1911 m. sausio m. 21 d. susirinkime, išreiškiau pažiūrą į tas suomių ir lietuvių latvių liaudies poezijoje užeinamas dainas, kurios lig šiol buvo laikomos bendromis.[1]

Iš seno jau turėjęs galvoj, vargais negalais užbaigęs savo darbą, jaučiuosi skolingas padėkoti daugeliui žmonių, kurie man darbo metu yra padėję. Pirmon galvon meiliai miniu tuos visus lietuvių kunigus, kurie per mano dainų rinkimo kelionę man kelią rodė, taip pat lietuvių mokslo draugijų pirmininkams, dr-ui J. Basanavičiui Vilniuje ir prof. Alex. Kuršaičiui Tilžėje, kurie taip nepaprastai mielai ir draugiškai davinėjo man nurodymų man dirbant minėtų draugijų archyvuose.

Rekomendacijomis patarnavusiems, kas mane įgalino važinėtis po Rusijos Lietuvą, savo padėką reiškiu prof. J. J. Mikkolai ir klebonui K. Olšauskui.

Kangasala, 1913 m. rugpiūtis.

Autorius.

[1] Šios žadėtos antros dalies Autorius nesuskubo parašyti, todel pilnumo dėliai patarė prie šios knygos pridėti bent ką tik paminėtą jo paskaitą, kas ir padaryta knygos gale (Vertėjas A. S.).

Įvadas

1. Lietuva priešistoriniais laikais

Kas nori suprasti kurios nors tautos liaudies poeziją, tam reikia susipažinti su kalbamos tautos gyvenimo dalykais ir ta žeme, kur ji gyvena. Rasė, klimatas, žemės paviršius, jūra, upės ir ežerai, išvidinė istorija ir tie įvykiai, kurie iš išorės ištiko ją, viskas yra tie veiksniai, kurie sudaro tautos dvasios esmę. O liaudies poezija yra labai žymus tautos skirtingo sielos gyvenimo reiškinys. Jei toliau norima visų pirma supažindinti skaitytoją su lietuvių tauta, tai daroma del tos priežasties ir del to, kad Lietuvos dalykai šiaip pasauliui, palyginti, maža žinomi.

Ši maža tautų grupė, aisčiai arba baltai, iš esmės daugiausia lietuviai, nebuvo istorijos lepinamas vaikas. Priešingai, jau 17-me šimtmetyje išmirė šeimos vakariausias narys, prūsai, kurie ugnimi ir kalaviju buvo po ilgų kovų (metais 1230—1283) atversti į krikščionių tikėjimą ir stačiai užtroško užkariautojų, vokiečių kryžiuočių ordino, geležiniame glėbyje. Tame pačiame šimtmetyje, kiek vėliau, šiauriniai pryšakiniai būriai, latvių kiltys, pateko į Kalavijininkų ordino valdžią ir vėliau pakliuvo į sunkią verguvę, iš kurios tik 19-ame šimtmetyje išsivadavo. Ir patiems lietuviams pagaliau negeriau klojos. Jie, tiesa, drąsiai gynėsi daugiau kaip šimtą metų nuo iš visų pasaulio kraštų atėjusių priešų, ir galiausiai jiems pasisekė Tanenbergo mūšyje 1410 m. drauge su Lenkija sumušti Vokiečių ritierių

ordinas ir išsaugoti tautos visuma, o taip pat atkovoti jau prarastas savo vakarinis kraštas, Žemaičiai. Bet jų tautiškumą pražudė drauge su krikščionių tikėjimu pamažu krašte prigijusi lenkų kultūra. Nes, iš vakarų ir rytų gresiant pavojui valstybiniam gyvenimui, reikėjo sueiti į uniją su Lenkais, kurie ją mokėjo pakreipti savo naudai, platindami Lietuvoje savo kultūrą ir kalbą. Lietuva ir teritorija ir dvasia pasidarė Lenkijos vasalo valstybe, jos kaimiečiai užmigo kietu miegu ir pasidarė baudžiauninkų luomas, kuris vargiai turėjo didesnių teisių, negu darbo galvijas. Lietuvių tautai prasidėjo šimtmečių priespaudos metas su nesuskaitomais vargais ir kančiomis, apie kuriuos pasaulis vos tik dabar ir tai tik iš dalies teužgirdo. Apie Lietuvą nebuvo tokio veikalo kaip G. Merkelio 1797 m. išleistas „Die Letten, vorzsüglich in Liefland am Ende des philosophischen Jahrhunderts", kuriame taip jaudinamai nupieštos latvių baudžiavos kančios. Bet šis dalykas reikia turėti galvoj dainos tyrinėtojui, klausantis Lietuvos liaudies dainos liūdnai sunkių gaidų.

Lietuviai, kilus kalbai apie jų istoriją, gyvai mini savo nepriklausomybės metą.[1] Tiesa, tai buvo Lietuvos pagonystės laikai, tačiau tautos sąmonėje vaidenosi kadaise pradingusios laimės laikas. Juk Lietuva buvo tada laisva, buvo valdoma savo kunigaikščių, visą metų šimtą karžygiškai kovojo ir prieš Rytus ir prieš Vakarus, ir jos siena siekė pietuose lig Juodųjų marių, valdė Guduose ir Ukrainoje plotus, kurie sudarė ⅔ viso valstybės žemės paviršiaus. Nustebę klausiame iš kur ši ekspansija, iš kur karo gabumas ir valstybės organizacija, kuriuos šie nugalėjimai reiškia? Atsakymą duoda mums Lietuvos priešistoriniai ir ankstyviausi istorijos įvykiai, jei prasiskverbiame į jos paviršiaus gilumas. Kaip visur, taip ir aisčių gyvenimo plote priešistorinis laikas, tiesa, sutemų uždengtas, bet sutemas kalbotyra ir archeologija vietomis bando blaškyti ir išburti sau bokštus, iš kurių kiaurai per sutemas ima blyksėti tolimas priešistorinis gyvenimas čia šviesesne, čia tamsesne šviesa. Kai dėl kalbotyros, tai čia, nors ir trūksta rašytų pavyzdžių, aisčių tarmėse ir tų kalbų santykiuose su slavų, germanų ir suomių kalbomis, yra puikiausių pagalbinių priemonių, kuriomis galima prasiskverbti į priešistorinius laikus. Santykius tarp rytų Pabaltijo aisčių ir germanų kalbų yra daug žymių kalbininkų specialiai tyrinėję, kaip V. Thomsen'as, E. N. Setälä, A. Bezzenbergeris ir K. Būga. Iš jų tyrinėjimų paaiškėjo, kad aisčiai Baltijos jūros krante gyvena jau tūkstantis metų. Pasak

[1] Teneužmiršta skaitytojas, kad ši knyga rašyta 1913 m. (Vert.).

Thomseno, tarp kito ko, vakariečių suomių kalbos šimtais metų jau prieš Kristaus gimimą yra buvusios stiprioj lietuvių-latvių įtakoj, tos tautos net gi dar taip glaudžiai yra draugavusios, jog tarp lietuvių ir suomių yra buvę vedybų ryšių, ką liudija iš lietuvių kalbos į suomių perėję tokie žodžiai, kaip m a r t i, ž e n t a s, s e s u o, d u k t ė[1].

Kalbos istorijos atžvilgiu lietuvių kalba, kaip žinoma, ypačiai pažymėtina kalba, nes iš visų gyvųjų indoeuropiečių kalbų jos fonetika yra laikoma visų seniausia. Iš to daroma išvada, kad aisčių kiltys ramiai, niekur nesišalindamos, yra gyvenusios ilgų ilgiausius laiko tarpus toje pačioje vietoje. Ir kitas aisčių kalbų dalykas patvirtina tą pat, būtent, spėjamos aisčių prokalbės pasiskirstymas nepriklausomos raidos veikimu į daugelį kalbų ir tarmių. Iš lietuvių kalbos tyrinėjimų spėjama, kad senųjų prūsų, lietuvių ir latvių kalbos yra kilusios visos iš vienos ir tos pačios a i s č i ų p r o k a l b ė s. Ji visų pirma išsiskyrusi į dvi: prūsų ir lietuvių-latvių prokalbes. Atsiskyrusi nuo prūsų ir kai kurį laiką gyvavus kaip viena lietuvių-latvių prokalbė, savo ruožtu išsirutuliojo į lietuvių ir latvių prokalbes, iš kurių paskui iš abiejų, ir iš lietuvių ir iš latvių, išsiskyrė a u k š t a i č i ų ir ž e m a i č i ų tarmės. Savo konstrukcija senovės prūsų kalba iš dalies buvo dar senesnė už lietuvių. Būga, kurio veikalu „Aistiški studijai" (Peterburgas 1908) mes čia esame pasekę, yra tos nuomonės, kad latvių kalba išsiskyrusi į dvi didžiausi tarmi, aukštaičių latvių ir žemaičių latvių, jau ketvirtame šimtmetyje prieš Kr. gimimą, arba pirm suomių atsikraustymo į dabartines sodybas[2]. Todel neapsiriksime, jei sakysime, kad nuo proceso pradžios, nuo to laiko, kada prūsai ir lietuviai-latviai išsiskyrė, galėjo praeiti tūkstančiai metų.

Be tų kilčių gyvenamų plotų, iš kalbotyros gaunama žinių taip pat ir apie jų išsirutuliojimo laipsnį tais tolimaisiais laikais. Iš Thomseno tyrinėjimo skolintų žodžių aiškėja, kad suomių pasiskolintieji žodžiai sutinka su gana primityvišku gyvenimu: ieškant maisto, buvo medžiojama, žvejojama, auginami gyvuliai ir dirbamas primityviškas žemės ūkis. Tarp pasiskolintų žodžių nėra nei vieno metalo arba aukštesnės kultūros augalų vardų, nei taip pat pavadinimų iš labiau išsirutuliojusios visuomenės gyvenimo srities. Plotas, kuriame buvo skolinamasi, Thomseno nuomone, bus buvusi lietuvių-latvių kalbos srities rytinė dalis.[3]

---

[1] Thomsen, m. v. 145 p. ir t.

[2] Min. v. 21 ir tol. p.

[3] Thomsen, Beröringer, 149 p.

Kalbotyros paduodamus priešistorinius paveikslus papildo žymia dalimi archeologijos tyrinėjimai. Ypač Prūsų Lietuvoje, metų dešimtimis kasinėjus, dienos švieson yra iškilę stačiai nuostabių dalykų. Reikia tik prisiminti iš Kuršių Neringos smėlio išėjusios aikštėn turtingos akmens periodo laikų gyvenamosios vietos, iš Kuršių Marių dugno iškasti taip pat akmens periodo laikų marių smalos bei gintaro radiniai, gausingi bronzos laikų daiktai ir labai turtingi paskesnio geležies periodo radiniai iš pirmojo Kristui gimus šimtmečio.

Archeologijos radinius, kaip žinoma, skirsto atskirais laikotarpiais. Sekdamas Emilio Hollack'o nepaprasta paaiškinančia apžvalga „Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtkarte von Ostpreusen" (Berlin 1908), minėsiu toliau žymių archeologų Tischlerio, Bezzenbergerio ir kt. skirstymus, nes iš tų skirstymų taip pat gaunamas bendras vaizdas raidos Baltijos jūros pietiniame krante priešistoriniais laikais.

Ribos tarp atskirų laiko periodų, pagal jų tyrinėjimus, buvo susidariusios šitaip: Rytų Prūsų akmens periodą reikia skirti pradžiai pirmojo prieš Kristų tūkstančio metų, jei ne anksčiau,[1] seniausia bronzo periodo siena apie 800 prieš Kr.[2], jauniausias bronzo periodas, pagal Bezzenbergerį, prasideda vargiai anksčiau kaip apie 600 prieš Kr.[3] ir traukiasi į pirmąjį šimtmetį prieš Kristų, kol Kristaus gimimo metu geležis ima visur įsiviešpatauti. Ankstyvesnis geležies laikas, pirmojo šimtmečio po Kristui ketvirty, sprendžiant iš archeologijos radinių užeinamo gausumo, yra buvęs Rytų Prūsų priešistorinės kultūros žydėjimo laikas. Nė viename Europos muziejuje nėra, žinovų nuomone, tokios turtingos medžiagos iš to laiko, kaip Karaliaučiaus Provincialmuziejuje ir Altertumsgesellschaft Prūsų muziejuje. Tik gana nuostabu, kad po šio archeologijos radiniais turtingo laiko eina periodas be radinių: prasideda tautų sąjūdžio sumišimo laikai, kuriems praėjus, nuo 6-jo šimtmečio ligi Vokiečių Kryžiuočių ordino atvykimui, iki 13-jo šimtmečio pirmajai pusei,[4] šitie kraštai tirštų sutemų uždengti, pro kurias kada-ne-kada archeologijos, istorijos bei filologijos tyrinėjimai mėgina mesti šviesos spindulius.

---

[1] Hollack, Erläuterungen, XXII p. Kitaip sako apie tai Siemering: „Tai buvo laikas, kuris apėmė 2-jį tūkstantį metų prieš Kr., bet traukėsi, žinoma, iš dalies ir į 1-jį (Mitt. der LLG III, 17 p.).

[2] Hollack, m. v. XXVI p.

[3] Hollack, m. v. XLIV p.

[4] Hollack, m. v. LXIII p.

Žiūrint į tuos gausingus radinius, akimirkai nušvinta mūsų akyse tolimas priešistorinis gyvenimas. Čia tedrįstame vien tik kelis pastebėjimus duoti.

Be akmeninių įrankių ir molinių indų, iš Rytų Prūsų akmens periodo yra užsilikę, kaip jau minėta, gausingi gintaro radiniai iš Kuršių Marių dugno, paprastai iš po 2—4 metrų storo smėlio sluoksnio, drauge su neapdirbtu gintaru. Jie tuo įdomūs, kad rodo, jog žmogus jau tais tolimaisiais laikais yra mokėjęs pasidaryti pagražinimų, jei pasitaikydavo gauti jam tinkamos medžiagos. Tų gintaro daiktų yra užsilikę daug šimtų ir, matyt, įvairių, kaip antai: perlai, sagos, žiedai, kirvio ir skydo formos pakabučiai, kaip gyvulių galvos atrodą, žmogų vaizduoją ir kitokios plokštelės, vamzdeliai ir t. t.[1].

Bet iš marių dugno, yra atrasta pilkapiuose, taip pat iš šimtmečių prieš Kr., urnose neapdirbto gintaro, kartais nulygintų gabaliukų, bet be skylučių, kapinynuose iš pirmo ketvirčio šimtmečio po Kr. daug pagražinimų, perlų ir k. Iš paskesnių pagonystės laikų jų bet gi trūksta[2].

Iš akmens periodo pradinių polių gyvenimų rasta, tarp kito ko, kiaulės, arklio ir šuns kaulų[3], iš ko matyt, kad buvo laikomi naminiai gyvuliai.

Kaip jau minėta, Rytų Prūsų bronzos periodas dalinamas į senesnį ir jaunesnį, kurių riba tuo tarpu maža težinoma. Šie laikotarpiai skiriasi nuo vienas kito griežtai skirtingu numirėlių laidojimo būdu. Pirmam laikotarpy laidojo numirėlius nedegindami, jaunesniame bronzos laikotarpy jie visuomet deginami. Bezzenbergeris mato čia tą atmainą, kuri visoj Europoj įsivyravo 5-me šimtmetyje prieš Kr., del pasikeitusių tikėjimo pažiūrų[4]. Rytų Prūsų bronzos periodas pasižymi tuo, kad jame buvo gausingai vartojama geležis prieš prasidedant tikrajam geležies periodui, nors vėl iš antros pusės bronza gana daug buvo vartojama, sprendžiant iš to, kad krašte mokėjo lieti bronzinius daiktus.

---

[1] Apie šiuos įdomius radinius yra parašytas dr. Richardo Klebs'o smulkus tyrinėjimas: Der Bernsteinschmucke der Steinzeit, Karaliaučius, 1882, iš kurio anksčiau duotos žinios ir paimtos. — Po to, kai gintarą 1860 metais pradėjo pramonės būdu, firmos Stanti ir Beckeris triūsu, iš marių dugno kelti, metinis laimėjimas pakilo 1868—82 m. iki 47,000—64,000 kg., o 1883 m. 75,546 kg. Paskiau ši milžiniška įmonė del ūkio priežasčių beveik visai liovėsi veikusi. (Zweck, Litauen, 430—31 p.).

[2] Siemering, Über Bernsteinfunde, Mitt. der LLG, 230 p. ir t.

[3] Hollack, m. v. X p.

[4] Mitt. der LLG IV, 551.

Kun. A. Sabaliauskas

Pilkapių vietoj, kurie bronzos periodui tipiški, ankstyvesniam geležies periode prasideda kapinynai, kuriuose kartais užtinka tūkstančius, dažnai net šimtais, kapų. Nesuskaitomų juose randa senovės daiktų, pav., įvairiausių papuošalų: kaklo pagražinimų, apirankių, sagučių, perlų, žiedų, sagčių, ginklų, kaip antai: kalavijų, iečių, strėlių galų; kirvelių, daug pinigų iš Romos ciesorių laikų ir t. t. Mirusių deginimas, nuo kurio buvo iš dalies pirma atsisakyta, vėl vartojamas antroj periodo pusėj, 3-me ir 4-me šimtmetyje.

Kaip žinoma, senovės daiktai nutyla, kai jų klausiama, kokios tautybės buvo jų vartotojai. Archeologijos priemonėmis sunku atsakyti į klausimą, jam reikia tenkintis daugiau ar mažiau tikromis hipotezėmis. Bet suprantama, kad šioj srity daug pasidarbavusių tyrinėtojų nuomonei pripažįstamas didelis svoris. Del to pacituosiu čia Bezzenbergerį, tą nenuilstamą mokslininką, kurs lietuvių kalbos ir senovės tyrinėjimui yra paaukojęs savo ilgą gyvenimą ir šioj srity, gal būt, daugiau yra padaręs, negu kas kitas. Savo kritikoje Bielensteino veikalo „Die Grenzen des lettischen Volkstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und in 13 Jahrhundert" taria Bezzenbergeris (1895), tarp kito ko, šiuos įsidėmėtinus žodžius: „Ar lietuvių - latvių - prūsų šeima prieš 5,000 metų buvo sutinkama tik rytų pusėje Kuršių Marių, ar ji turėjo jau tada kitus kraštus ir didžiausius plotus tų kraštų, kuriuos ji paskiau turėjo, mes nežinome. Bet mums patiems tai tikra, kad jos priešistorinis išsirutuliojimas, kiek tai padaryta Rytų Prūsuose, didžiausiais bruožais yra įvykęs jos pačios rajone ir kad ligi pat Vokiečių ritierių ordino atėjimui, išskiriant pietinius ir vakarinius pasienio kraštus, čia nėra buvę jokių tautų kraustymųsi."[1].

Kiek vėliau, po kokių metų, tas pats tyrinėtojas kitais pamatais yra priėjęs tuos pačius rezultatus. Jis mano, kad Kuršių Marioms ir jūrai pavadinti lietuviški du žodžiai m a r ė s ir j ū r ė s yra gavusios savo reikšmę jau aisčių kalbos vienybės metu Kuršių Marių krašte. Aisčių pradžios sėdyba būtų ieškoma tada Nemuno žemutinėje tekmėje ir jo žiotyse. Gyventojams priaugant, dalis aisčių būtų pasistūmėjusi pagal Prėglį į Aismares, iš kurių susidarė prūsai, lietuvių

[1] Bemerkungen zu dem Werke von A. Bielenstein über die etnologische Geographie des Lettenlandes, atskiras leidinys iš Peterburgo Mokslo Akademijos bulletenių Nouvelle Serie IV (XXXVI), 501—2 p.

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO BIBLIOTEKA
Inv. Nr. 1100725321(3)

gi protėviai pagal Nemuną ir jo intakus — į rytus, o latviai pagal Ventą ir Kuršo Aa (Lielupė. V e r t.) klonius į šiaurę.[1]

Taip sako Bezzenbergeris. Kad jo hipotezė labai įdomi ir panaši į tiesą, negalima neigti. Čia aš visai nenoriu reikšti savo nuomonės, nei imsiu atpasakinėti atskirų mokslininkų tyrinėjimus, aš vien tik stoju pusėje tų, kurie prūsų, lietuvių, latvių, jotvingų ir galindų protėviais laiko Tacito paminėtus „Aestiorum gentes".[2] Tos kiltys, mano nuomone, atrodys mums iš senovės rašytojo veikalo neaiškiomis tol, kol nepasireikš vis šviesiau, kaip atskira tauta, istorijai, susidurdamos su kaimynų tautomis.

---

[1] Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, Neue Folge 44 tomas, 3—4 sąsiuvinys 1911, 289 p.

[2] Germania, cap. 45.

2. Lietuva istorijos priešaušry

Tyliai žengė aisčių kiltys, kaip ir jų rytų ir šiaurės kaimynai, iš priešistorinių sutemų į tikrosios istorijos šviesą. Pirmiausia senoves prūsai, paskui lietuviai ir latviai. Toliau kultūroj pažengusių pietinių kaimynų tautų jie dabar buvo laikomi laukinėmis pagonių tautomis; tik archeologijos šviesoje mes galėjome suprasti, kad tie laukiniai iš tikrųjų savo praeityje turi ilgą raidos periodą. Priešistorijos metu tos kiltys susikūrė tokį tvirtą tautiškumo pamatą, kad tolesni šimtmečiai nepajėgė jo visai išnaikinti, nors ir gana dideles spragas padarė. Juk prūsai, jotvingai ir galindai visai išnyko.

Lietuvos istorija prasideda iš tikrųjų iš 12-jo į 13-jį šimtmetį. Tiesa, užsieniniuose šaltiniuose yra žinių iš ankstyvesnio laiko. Visų pirma akstiną tokioms žinioms duodavo kaimynų vienas kito puolimai: lietuviai puldavo gudų ir lenkų kraštus, o šie puldavo Lietuvą. Rusų šaltiniuose galima išskaityti iš viso septynis rusų puolimus, iš dalies prieš jotvingus, iš dalies prieš lietuvius. Pirmutinis jau iš 983 m., kiti 1012, 1038, 1040, 1044, 1059, 1132 m.[1]. Apie juos pasakoja garbingas Nestorius (1056—1116), dėliai ko jie tikriausiai patikimi. Iš rusų pusės žinomas istorikas Karamzinas teigia kad lietuviai rusams mokėję duoklę iš viso 150 metų arba iki 1183, tačiau ši hipotezė, kuri remiasi lenkų kronininko Dlugošo (1415 — 1480) nuomone, tai neabejotinos pasakos, nes vietiniai šaltiniai, tiek lietuvių, tiek gudų, nieko apie tai nežino[2].

Ir apie lenkų santykius su Lietuva, ypač Prūsų pusėje, yra ankstyvų žinių, pradedant jau 6-ju šimtmečiu[3]. Tarp kito ko, Boleslovas Drąsusis (992—1025) yra puolęs keletą kartų vakarinę Lietuvą[4].

---

[1] E. Wolter. Einfluss Westrussland auf Litauen vor dem 12 Jahrhundert. Mitt. der LLG II, 306 p. ir t.

[2] Poblocki, Kritische Beiträge, 40—41 p.

[3] J. Basanavičius, Etnologiškos smulkmenos (1893), 13 p.

[4] Maironis, Lietuvos istorija, 29 p.

O šviesos į tuos laikus švystelia taip pat ir iš šiaurės. Už tai turime dėkoti žinomam kronininkui Henrikui Latviui. Iš Henriko sužinome, kad lietuviai tuo metu iš Pabaltijo pagonų tautų buvo gausiausi. Kare jie, pagal Henriką, buvo vikresni ir baisesni, kaip kiti; iš jų karo papročių jis kartą paduoda šitokį paveikslą: „Kai lietuviai jį (p r i e š ą) pastebėdavo, greitais savo arkliais iš visų pusių apsupdavo jį ir savo arklius, kaip jie papratę, sukinėdavo šen ten, kartais bėgdavo, kartais vydavos ir daugelį sužeisdavo savo ietimis ir strėlėmis[1].

Savo šiaurės kaimynus, kaip žemgalius, latvius, livus ir estus, jie dažnai — paprastai žiemos metu — lankė plėšdami, vyrus užmušdami, sodybas sudegindami, su savim pasiimdami moteris, vaikus ir galvijus. Vieną kartą net — tai buvo 1205 m.[2] — 2.000 lietuvių padarė didelį plėšimo žygį į estų sritį, iš kurios pasiėmė su savim nesuskaitomą daugybę belaisvių, galvijų ir arklių. Kartą Henrikas piešia lietuvius šitaip: „Nes tada lietuviai buvo stipriausi iš visų tautų toje žemėje, tiek krikščionių, tiek stabmeldžių tarpe iki tokio laipsnio, jog kiti nedrįso net gyventi savo kaimuose, ypač latviai. Jie palikdavo savo namus atvirus ir bėgdavo slėptis į miškus. Ir net negalėdavo bėgdami išsigelbėti. Nes tie vydavos juos nuolatos net į mišką, suimdavo, kitus užmušdavo, kitus vilkdavosi į savo žemę ir išplėšdavo jiems visa, ką tik jie turėdavo..." Ir livai, ir latviai buvo lietuvių maistas ir kąsnis."[3]. Iš tiesų, tamsus ir liūdnas paveikslas kilčių karo, kuris lengvino darbą iš kitur ateinantiems valdytojams!

Kaip tik iš kitur ateidamas pavojus privertė lietuvius savo jėgas suburti. Šiaurėje 1200 metų pradžioje įsikūrė Kalavijininkų ritierių ordinas latvių ir estų kiltims atversti ir savo valdžion paimti, o Vakaruose kiek vėliau Vokiečių ritierių ordinas pradėjo prūsus į krikščionių tikėjimą versti. Ilga ir sunki kova del gyvenimo ar mirties laukė Pabaltijo kranto kiltis, lig šiol laisvai gyvenusias. Ir mes žinom, kad kova pagaliau baigėsi tuo, kad visa giminė žuvo. Ilgiausiai galėjo laikytis Lietuvos Perkūnas prieš krikščionių Dievą. To priežastis buvo, be abejo, tai, kad lietuviai, kaip sako Henrikas, buvo didžiausia ir karingiausia tauta ir kad ji buvo geriausiai susitvarkiusi savo valstybę. Lietuvoje, būtent, susidarė iš kilčių ir smulkių kunigaikštysčių plotų didelės vienumos, kunigaikštystės. Pirmutinis istorijoje žino-

---

[1] Origines Livoniae sacrae et civilis, Heinrichs des Letten älteste Chronik von Livland, von Dr. Aug. Hansen. 1857. 125 p.

[2] M. v. 84—85 p.

[3] M. v. 134—135 p.

miausias čionykštis galingiausias kunigaikštis buvo Mindaugas bei Mindovė 1242—63 m. Jis atsivertė į krikščionių tikėjimą 1252 m., bet tik laikinai, nes paskui vėl nuo jo atkrito 1262 m., matyti, del tos priežasties, kad užsienio politika tuo metu gavo kitą kryptį: vasarą 1260 m. pas Durbę Vokiečių ordinas buvo smarkiai sumuštas, o Prūsuose kilo visuotinis maištas, kas sukrėtė vokiečių valdžią. Mindaugas kariavo visomis pusėmis, praplėtė savo valstybę užkariavimais ir paėmė į savo valdžią, tarp kito ko, rusų sritis — Polocko, Vitebsko ir iš dalies Smolensko[1]. Mindaugui mirus, prasidėjo suirimo metas, kurs truko pusę šimtmečio; Lietuva iš naujo subyrėjo į smulkias kunigaikštystes. Tik Gediminas (1316—41) vėl pakelia Lietuvos vardą ir galybę. Gedimino metu valstybė plečiasi ypač į Ukrainą ir Gudus, oficiališkai Gediminas save vadina „rex Litvinorum Ruthenorumque". Gediminas apvesdino du savo sūnu: Algirdą su Vitebsko kunigaikštystės paveldėtoja, o antras jo sūnus, vesdamas, gavo Vladimirą, Lucką ir Voluinę. Savo dukterį Gediminas išleido už lenkų sosto įpėdinio. Ginklu pats jis užvaldė rusų valstybės centrą Kievą. Du trečdaliai Gedimino valstybės buvo rusiški plotai. Pats didysis Novgorodas turėjo nugalėtas atiduoti Gedimino sūnui Normantui karielų ir ingrų plotus valdyti.

Garbę ir galybę įsigijo taip pat Gedimino sūnūs Algirdas (1345 — 1377) ir Kęstutis (1345—1382), kurių pirmas valdė Rytuose, o antras — Vakaruose. Algirdą rusai giria kaip žymų valstybės vyrą, o Kęstutis pagarsėjo savo nenugąsdinama drąsa. Jų abiejų metai bėgo nuolatiniuose karuose. Kęstutis gynė kraštą nuo vokiečių puolimo, o Algirdas daugino žemes rytuose[2].

Algirdas pats buvo gimęs iš rusų kunigaikštytės, ir jo antroji ir trečioji žmona buvo taip pat rusų kunigaikštytės. Algirdo metu, nors jis pats buvo stabmeldis, buvo pastatyta Vilniuj rusų bažnyčia 1347[3]; gudų kalba buvo oficialioji krašto kalba ligi Liublino unijos laikų, kada lenkų kalba ima ją stumti[4]. Karas prieš vokiečių ordiną truko be perstogės, Sambijoj prie Rudavos 1370 m. lietuviai nepaprastai didelį mūšį pralaimėjo, už kurį jie veikiai vėl keršijo naujais puolimais.

---

[1] С. Ф. Платоновъ, Учебникъ русской исторіи, 99 p.

[2] Платоновъ, m. v. 101 p. ir t.

[3] Th. Preuss, Das litauische Volk in der Zeit seiner politischen Selbständigkeit. Mitt. der LLG II, 427 p. ir t.

[4] A. Alekna, Lietuvos istorija, 68—69 nr.

Netikėtai yra užsilikę du kultūros istorijai įdomiu valdišku raštu, kurie nušviečia anuos laikus ir gyvenimą lyg fotografija: vienas jų — tai Algirdo laiškas Konstantinopolio patriarchui, o antras — pasakojimas apie Kęstučio priesaiką Vengrijoj. Čia trumpai paaiškinsiu abu tuos raštu. Algirdo laiškas parašytas graikiškai ir yra atsakymas į Konstantinopolio patriarcho laišką iš 1370 m. Patriarchas kaltina Algirdą už rusų plotų puolimus. Į tai Algirdas atsako, kad rusų kunigaikščiai devynis kartus yra jį puolę. Kunigaikščio švogerį, apgaulingai prisivilioję, nežiūrėdami duotos priesaikos, suėmę. Jo žentą, Nižnij-Novgorodo kunigaikštį, suėmę ir išsivarę iš valstybės. Antrą žentą, Novoselio kunigaikštį Ivaną, jie užpuolę, suėmę jo motiną ir prieš priesaiką išsivežę jo žmoną. Nežiūrėdami kryžiaus pabučiavimu patvirtintos priesaikos, rusai užvaldę 18 kunigaikščio pilių, kurios čia pat išvardijamos šitaip kalbant: „Visos jos buvo pilys ir jas visas jie užvaldė, nesilaikė kryžium patvirtintos priesaikos nei sutarčių, ko mes negalėjom pakęsti, ir užpuolėme juos". Gale Algirdas kaltina Maskvos metropolitą už tai, kad šis atleidžia maištininkus nuo priesaikos ir reikalauja, kad patriarchas paskirtų kitą metropolitą Kievui, Smolenskui, Tvėrei, Gudams, Novoseliui ir Nižnij-Novgorodui.[1] — Kęstučio priesaika buvo kalbėta 1351 m., ir apie tai užsiliko matytojų pasakojimas. Tatai įvyko iškilmingai akivaizdoj Vengrijos kunigaikščio ir lietuvių kariuomenės. Atveda jautį, į tam tikrą sprando gyslą Kęstutis smeigia peilį. Ištrykšta kraujas. Ženklas geras, ir lietuviai šaukia: „Pažvelk į mūsų maldas ir jautį, o mūsų dieve:"[2], jaučio galvą atskiria nuo liemens, ir Kęstutis paskui, eidamas tarp jaučio liemens ir galvos, dievažijasi, kad jam pačiam būsią taip, jei jis nesilaikys sutarties. Pagal kitą pasakojimą, Kęstutis ir lietuviai tris kartus ėję tarp jaučio galvos ir liemens.[3]

14-sis šimtmetis baigiasi išvidiniu suirimu, kurs parodo pagoniškos Lietuvos silpnumą. Lietuva pamažu ima nykti del kunigaikščių vaidų ir dorinės tvarkos trūkumo. Algirdui mirus, jo sūnus Jogaila paveldėjo tėvo sostą, bet ne jo būdą. Jis apgaulingai atsikvietė savo dėdę, seną Kęstutį, į savo pilį ir nužudė jį. Jogailos įsakymu paskandinama Kęstučio lietuviškos kilmės žmona Birutė, ir pats Vytautas iš-

[1] Mitt. der LLG V, 42.

[2] Palyg. Maironis, Lietuvos istorija, 213 p. past. Lietuvių šauksmo tekstas sugadintas, čia padėtas Maironio skaitymu.

[3] A. von Mierzyński, Der Eid des Kęstutis im Jahres 1351. Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia 1892—3.

sigelbsti iš Jogailos kalėjimo tik ištikimos tarnaitės karžygišku pasiaukojimu. Tai veda Vytautą į Vokiečių ordino glėbį, kurs moka tai panaudoti Lietuvos silpninimui ir vaidams didinti. Dalykas kiek pragiedrėja, kai Jogailai pasiūlo vesti lenkų sosto įpėdinę, karalaitę Jadvygą, ir kai jis drauge su Vytautu 1386 m. apsikrikštija Krokuvoj, tuometinėje lenkų sostinėje. Taip Vytautas pagaliau pasiekia savo tikslą: Jogaila užleidžia jam valstybės sostą Vilniuje, ir Vytautas pasidaro visos Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu 1392 m. ir valdo iki savo mirties, iki 1430 m.

Vytautui lietuviai yra davę vardą „Didysis". Jei pagonystės laiko paskutinių dešimtmečių istoriją spręsime iš to aukštesnio dorinio lygmens, ko krikščioniška moralė reikalauja, tai paabejočiau tą vardą duoti Vytautui, bet jei vien težiūrėsime to, ką Vytautas valstybei yra padaręs, tai reikia pripažinti, kad jis yra buvęs didžiausias Lietuvos kunigaikštis.

Vytauto laikais Lietuvos didžioji kunigaikštystė pasiekia didžiausio išsiplėtimo, ji tęsiasi nuo Baltijos jūros iki Juodųjų marių, o rytuose iki Okos intako Ugros. Didžiausias Vytauto laimėjimas buvo jau pastovus susigrąžinimas Žemaičių Lietuvai, kas įvyko garsiojo Tannenbergo mūšio 1410 m. dėka, kada Vokiečių ordino galybė amžinai buvo sutriuškinta. Šio įvykio svarbą svarstant, prisimintina, kokios reikšmės turėjo Žemaičiai. Jei jie būtų palikę Vokiečių Ordino valdžioje, būtų susidarius didelė Vokiečių valstybė, einanti nuo Suomių įlankos iki Vyslos, o vėl Lietuvai Žemaičiai buvo gyvybės sąlyga, nes jos tautos visumai, jei Žemaičiai būtų buvę išplėšti, būtų suduotas nebepataisomai mirštamas smūgis. Vytauto laikais tarp Lietuvos ir Lenkijos susidarė unijos santykiai, bet tokie palaidi, kokiuos tik galima įsivaizduoti, ir tolesnis laikas parodė, kad lietuviai nepajėgė atsilaikyti. To priežastis, matyt, buvo gilesnė. Pagonystės metu Lietuva nesugebėjo iš vidaus susikurti valstybės, nei stipriau surišti valdomus plotus su valstybės liemeniu. Su išoriniu blizgėjimu ir galybe nesutiko išvidinė visuomenės tvarka, nei su laiko aplinkybėmis vyriausybės gabumai. Tai be galo trukdė Lietuvos tarpinė būklė tarp Rytų ir Vakarų. Kai Vakarų kultūra draug su katalikų bažnyčia pagaliau įsigalėjo, tuo pačiu pasidarė schizma Lietuvoje. Juk nepalyginti didesnė dalis gyventojų iš seno priklausė Rytų bažnyčiai. Vytautas šitą pavojų pastebėjo ir del to bandė Kostnicos bažnyčios susirinkime sudaryti sutartį tarp Vakarų ir Rytų bažnyčios, bet veltui.[1]

[1] Karl Lohmeyer: Witowd, Grossfürst von Litauen. Mitt. der LLG II, 203—230 p.

Didžiausias pavojus tautai slėpėsi vis delto unijoj su Lenkija. Smarkiai pralaimėjęs mūšį ties Vorkslos upe 1399 m. prieš totorius, Vytautas 1401 m. ją sudarė su lenkais ir 1413 Horodlyje ją patvirtino, kur Lietuvos bajorams buvo duotos tokios pat teisės, kaip Lenkijos bajorams, ir Lietuvos išvidinė valdžia buvo sudaryta lenkų pavyzdžiu. Bet Vytautas, be abejo, gerai žinojo gresiantį iš Lenkų pusės Lietuvai pavojų. Dar savo amžiaus gale jis siekė karaliaus karūnos, bet del lenkų priešinimosi karūnavimasis neįvyko. Del nepasisekimo susigraužęs, Vytautas susirgo, kelionėje iš Vilniaus į Trakus krito nuo arklio ir mirė Trakuose 1430 m. spalių mėn. 27 d.

Vytautui mirus pasibaigė Lietuvos nepriklausomybė. Šitam paskutiniam dideliam pagonystės laikų atstovui užgesus, tauta verkė aštuonias dienas, o padavimas pasakoja, kad, jam mirus, Trakų ežere vanduo buvęs kruvinas 7 dienas, Smolensko krašte žmones draskęs nuluptu kailiu vilkas, Žemaičiuos liję akmenų lietus, o Brastoje žemė drebėjus.[1] Šitos baisios žymės lyg pranašavo būsimąsias nelaimes, tautą laukiančių kentėjimų neišreiškiamus sunkumus, kurių ši nebegalės daugiau savo pečiais nustumti.

Esame priėję periodo galą, bet dar norime mesti žvilgsnį į tą kovą, kuri lietuvių tautai teko išlaikyti pusantro šimto metų. Galutinis Prūsų kritimas 1283 m. parodė, kad pagoniškai Lietuvai atėjo metas nulenkti savo sprandą šventai Romos bažnyčiai,[2] ir iš tikrųjų, po to jau 1237 m. susijungę Vokiečių ir Kalavijininkų ordinai padarė bendrą frontą prieš Lietuvą. 14-sis šimtmetis ir buvo prieš Lietuvą daromų kryžiaus žygių žadėtasai laikas, kada daugelis Europos kunigaikščių[3] vyko į Karaliaučių su savo palydovais, pasiruošę pilniems nuotykių ir pavojų žygiams prieš pagonis. Su neįtikėtinu žiaurumu buvo naikinami tuose karuose lietuvių namai ir sodybos. Užsilikę šaltiniai duoda mums gana gyvą paveikslą tų laikų kryžiaus žygių į Lietuvą.[4] Pasižiūrėkim jų!

---

[1] Maironis, Lietuvos istorija, 134 p.

[2] Kaip sena kronika sakytų, ž. Scriptores rerum prussicarum I, 146.

[3] Tokiais „karo svečiais" minimi Čekų karalius Jonas, Vengrijos karalius Liudvikas Didysis, iš Anglijos Derbio kunigaikštis Henrikas (paskum Henrikas IV), hercogas Albertas III iš Austrijos, markgrafas Karolis iš Moravijos, grafas Vilhelmas IV iš Olandijos, Burgundijos hercogas ir k.

[4] A. Thomas, Litauen nach den Wegerberichten im Ausgange des vierzehnten Jahrhunderts, Tilžėj 1885, (Realinės gimnazijos programa), kuriuo čia pasinaudojame, taip pat, „Das Schloss Insterburg", Vortrag von Landgerichts-Präsident van Baren (1883).

Kai užšaldavo balos, upės ir ežerai, iš kokios nors pasienio pilies, pav., Įsrutės, būrys tikrųjų ritierių „pusiau ar patarnaujančių brolių“ vyko į karo žygį į Lietuvą.[1] Čia buvo apmokami tam tikri vadovai („Leitsleute“), paprastai prūsai ir lietuviai, kurie žinojo kelius į priešo žemę. Prieš tikrąją kariuomenę ėjo priešakinis būrys su darbininkais. Iš pradžios būdavo ilgi platūs tyrai („vasta solitudo“ „ingens solitudo“), paskui keisdavosi sunkiai pereinami žemupių krantai, dideli smėliai, miškai ir slėnys. „Und die acht myle sind eytel Welt“ skamba vadovų pranešimuose. Čia minimi buvę 12 mylių ilgumo tyrai šalia Gardino. Bet kelionė nebaidė vyrų, kurie vyko kariauti „Belialio sūnų.“[2] Nakvojama palapinėse po atviru dangumi. Darbininkai skynė kelią per mišką („Da sind drei Wälder die muss man „durchrumen“, „da ist wenig zu „rumen“, „da hat man zwei Meilen zu „rumen“, „drei meilen Wald, die muss man „rumen“, skamba vadovų žiniose), daromi tiltai. Nakvynių vietose paliekamos atsargos kelionei grįžtant. Kartais ir geras kelias būdavo („IV mile gut weg obiral“, „gut steende wald und gut feld“). Pagaliau po savaičių kelionės pasiekiami gyvenami kraštai („Das ist alles besetezet lant“, „gut besatczet lant“, „die sint alles in follen landen“). Skiria tik vien miškas, kurį kaimo gyventojai apsiginti apsitvėrė tvora („und vor dem lande wohl eyne myle ist ein hayn eins armbrost -schlosses breit“, kartais minimi du ir trys). (Prošal einant paminėtina, kad kelionė matuojama taip gi žmogaus balso girdėjimusi: „eynen ruff, zwene rufe“). Dabar atėjo greito veikimo laikas. Apsišarvojama ginklais („Da muss man sich auch wopnen“). Bėgte puolamas kaimas („man sprenget in das lant“). Kartais buvo žygiuota septynios mylios vienu ėjimu („Die VII mile muss man undir eyns ryten tag und nacht“). Auštant pasiekiamas kaimas. Kartais kaimas tuščias, gyventojai laiku yra sužinoję apie atvykstantį priešą, pabėgę į miškus bei pilies kalną, tada kaimas apiplėšiamas ir sudeginamas, pasėliai naikinami. Užėję ką iš vyrų, be pasigailėjimo užmuša, moteris, vaikus ir galvijus gabena su savimi namo. Tai buvo tų laikų paprasta karo taisyklė, kurią kronika šiais

[1] Paprastai buvo daromi du žygiai per žiemą. Įsrutės konvente pav. paprastai būdavo 15—30 ritierių, iš jų per pus daugiau „pusbroliai“, be to valdininkai, tikroji kariuomenė ir tarnaujantiej broliai, iš viso apie 200 vyrų (van Baren, Das Schloss Insterburg, 1883). Ragainėj buvo 40 ritierių ir 200 karių (Mitt. der LLG I, 394 p.).

[2] Kronikų vartojami žodžiai, pav. Scriptores rerum prussicarum I, 102 p.: „Filii ergo Belial adversos sanctos tuos“.

trumpais žodžiais atvaizduoja: „Užmušdavo, imdavo į nelaisvę ir degindavo visa, kas jiems patekdavo."[1] Padarę darbą vienoj vietoj, dirbo jį kitoj taip toli, kol laikas ir nusistatymas leisdavo. Keliaujama atgal buvo tuo pačiu keliu pro nustatytas atsargos vietas. Gingluotas pasipriešinimas būriui pasitaikydavo retai; pastebėta, kad partizanų kare tarp lietuvių ir vokiečių vargiai ar atsiras pusė tuzino tokių imtynių, kurias galėtum pavadinti mūšiais.[2]

Tie patys šaltiniai, vadovų kelionių atpasakojimai,[3] kuriais čia esame pasekę, paduoda keletą trumpų žinelių apie lietuvių gyventojus, kas iš tikrųjų mums šiuo kartu labiausiai ir rūpi.[4] Surinkim kas svarbiausia. Kaip matėm, šaltiniai kalba apie gyvenamą žemę, skirdami ją nuo girių, smėlių ir tyrų. Jau buvo įsikūrusių kultūros centrų. Mūsų šaltiniai skiria dvarus, kaimus, tvirtoves ir miestus. Dvarus vadina savininkų vardais („doczwischen wonet Gnete", „do Girstawt wonet") ir, be to, mini daugelį karaliaus dvarų Lietuvos Aukštaičiuose. Kaimus mini dažnai ir dar gi kiek juose šeimų paduoda: Baptindorfe yra šešios šeimos, Kebendorfe penkios. Niekuomet šeimininkų skaičius nėra didesnis per aštuonis. Iš to sprendžiant, kaimai buvo maži. Greičiausiai kaimai buvo apsaugoti grioviu ir prieštvoriu („hagene", „hegen", „heyen", hayne"). Kitą kartą minimi kaimuose vartai „eyn gros tor", dar gi dveji vartai „und iclich Dorf hat 2 toer". Kaip dideli buvo apsėti plotai, kuriuos šaltiniai mini žodžiais „territorium", „terra", „regio", „districtus", galima maždaug spėti iš tai, per kiek laiko ritieriai galėjo juos sunaikinti; taip „terra Opithen'o" naikinti reikėjo 4 dienos, „terra Medenike" 5 dienos, o yr tokių, kuriems naikinti reikėdavo 6—7 dienos.

Pagonystės metui baigiantis, Lietuvoje užtinkami trys luomai: aukštesnieji (šaltiniuose: „nobiles", „Aelteste",[5] „Beste", „konige"), laisvieji ūkininkai ir vergai (eygen). Žemaičių seniūnas kartą įsako: „Wir haben verboten im Lande czu vorkaufen pferd, fye, eygen und

---

[1] Scriptores rerum prussicarum I, 127 p.

[2] Thomas, aukščiau m. v. 2 p.

[3] Yra užsilikusių 100 kelionių atpasakojimų, bet tik 2 pradinėje formoje, kiti kaip nuorašai, Script. rerum prussicarum II, 662—708.

[4] Tolesniame dėstyme pavartotas taip pat Roberto Krumbholzo tyrinėjimas: *Orden bis zum Frieden am Melno-See.* Altpreussische Monatschrift 26 dalis.

[5] Pav. „Und vier der eldisten us dem Lande czu Sameithin", Codex, 24 p.

honig". Šaltiniai kalba apie „aukštesniuosius" ir „paprastą liaudį".[1] Didelę žodžio valdžią turėjo „vyresnieji" ir „karaliai". „Karaliai" sprendė karo žygius, darė sutartis ir k. Kad šių „karalių" galybė ne visuomet buvo labai didelė, matyt iš to, kad vieną kartą, pav., 60 ritierių sunaikina karaliaus gyvenimą ir aplinkinius kaimus. Lietuvių kariuomenė galėjo vis delto siekti 5.000 — 9.000 vyrų, o atskiros apygardos galėjo pasiųsti 400 raitelių. Minimi pėstininkai, apsiginklavę ietimis ir iš karnų supintais skydais; minimi net kartais sidabriniai šarvai ir auksinės kepurės. Kad lietuvių tauta, nors neperdaugiausiai dirbo žemę, matyt iš tai, kad šaltiniai mini naikinamus laukus, o Vytautas kalba apie tai, kaip, blogam derliui atsitikus, lietuviai gauna pagalbos iš žemaičių. Miškuose gyvenančiai tautai žymiausi, žinoma, pelnai buvo: medžioklė, žvėjyba, gyvulininkystė ir dar bitininkystė. O vėl ko jie buvo reikalingi, matyt iš ordino sąskaitų knygų, pagal kurias ordinas pasiuntė žemaičių seniūnui išdalinti: druskos, miltų, strimelių, rozinkų, ryžių, migdolų, taip pat audeklo, batų ir kirvių.[2] Pats kunigaikštis Vytautas daro užsakymus tarpininkaujant ordinui, pirkdamas Vismario alaus, savo arkliams gūnias, žmonai midaus, raktų priejuosčius ir Reino vyno.[3]

Per toli, suprantama, nuvestų, norint apžvalgoje pamėginti plačiau įsigilinti į stabmeldžių lietuvių tikėjimą, papročius ir nupiešti dvasios gyvenimą, kiek tai apskritai reikėtų išdėstyti. Tačiau negaliu čia nepakartoti vieno vienuolio įdomaus pasakojimo, kurs kaip tik čia liečia kalbamuosius laikus. Kad tai vėlesnioms kartoms yra užsi-

---

[1] Pav. šitoj vietoj ritierių ordino kaltinimo rašte: „Demum dux Wytaudus mentem suam finaliter discooperiens misit camerarium suum cum certis aliis suis ad terras samagfitarum per ipsos iterum sibi mobiles et communem populum donis et promissionibus alliciendo". Prochaska, Codex epistolaris, 1036 p.

[2] Krumbholtz, m. v. 220 p.

[3] Iš ordino sąskaitų, ž. Prochaska, Codex epistolaris, 962, 961, 973, 972, 970. — Item XXXII marc vor III leste Wismers biers, des worden II leste herczoge Wytauten gesant". „Item V marc vor die rosdecke di herczog Wytauten gesant wart". „Item X marc vor eine last methe die Heinrich Silbirwescher kowffte in der Stad czu Marienburg als herczog Wytowts frauwe hi was am sontage vor Marie Magdalene". „Item VI marc vor ein clauicordium und portati(cu)m von unsers homeisters herczoge Wytawten frauwe sante (an der mitwoche von ostern)". „Item LXXXII marc an I firdung vor drei vas reinisch vines comat Leczkow dem burgermeister czu Danczik, das eine wart dem konige von Polan das andern czwei worden des herczog Wytowts frauwen".

likę, turime būti dėkingi italų mokslininkui Enejui Silvijui Piccolominiui, paskum popiežiui Pijui II-jam (1405—1464), kurs savo istorijos veikale „De Europa" XXVI skyriuje paduoda žinių „De Lituaniae regione, Vitoldo viro facile sanquinario in ea regnante, de soli ad transitum aestivo tempore difficultate, gentis in moribus qualitate, et quae super sacrorum diversitatibus Hieronymus Pragensis eremita denarravit."[1] Vieno kartūzų vienuolyno vienuolio celėje Bazelio Bažnyčios susirinkimo metu girdėjo Eneas apie Lietuvą pasakojant, ką yra matęs grįžęs kamendulų vienuolis Jeronimas, kas dailiai išlavintam italui pasirodė taip netikėtina, kad jis geresniam įspūdžiui mini pasakojimo klausius ir jo palydovus. Jeronimas yra darbavęsis Žemaičiuose 1409—18 metais, ir pasakojo visų pirma nuvykęs pas tokį lietuvį, kurs garbinęs žalčius. Namų kertėje turėjęs koks šeimynos tėvas maitinamą žaltį, kurį jis garbinęs. Visus juos Jeronimas sudeginęs. Paskui Jeronimas nuėjęs pas vieną kiltį, kuri ugnį laikiusi šventa ir vadinusi ją amžina. Į tą ugnį žiūrėdami kunigai pasakydavę, ar ligonis gyvens, ar mirs. Jei ligonio šešėlis pasirodydavęs žiūrįs į priekį, tai buvo tikras ženklas, kad gyvens, o jei į užpakalį, mirs. Tą palaikęs Jeronimas prietarais ir sunaikinęs šventovę ir ugnį. Labiau į vidurį krašto Jeronimas užėjęs kiltį, kuri garbinusi saulę ir kažin kokį nepaprastai didelį kūjį. Paklausus kunigus, ką tai reiškia, šie atsakę, kad, girdi, senovėje saulė daug mėnesių buvusi nematoma, vienas galingas karalius ją buvęs uždaręs į labai tvirtą bokštą. Ekliptikos gyvūnai, atėję saulei pagalbon, nepaprastai dideliu kūju sudaužę bokštą ir saulelę vėl išleidę žmonėms. Iš to pagarba. Jeronimas pasijuokęs iš jų naivumo ir nurodęs, kad tai esančios tik pasakos: juk saulė ir mėnuo esą tik Dievo leisti daiktai. Paskui tas vienuolis užėjęs kiltį, kuri garbinusi šventus miškus. Šiai kilčiai jis sakęs pamokslus daug dienų ir įsakęs žmonėms iškirsti šventus medžius. Kai niekas nedrįsęs tai daryti, Jeronimas pats pirmutinis nuvertęs didelį medį, o paskui ir žmonės viens po kito jo pavyzdžiu pasekę. Tik biržies vidurio labai senų ąžuolų, kurie buvo laikomi galingiausio dievo būstu, niekas nesiėmęs kirsti. Pagaliau vienas už kitus drąsesnis pakėlęs kirvį ir kirtęs, bet įsikirtęs į koją. Čia žmonės ėmę Jeronimą kaltinti, bet jis, įsitikinęs, kad čia viskas piktų dvasių padarytos apgaulės, įsakęs sužeistajam atsistoti, ir, žiūrėk, koja pasirodė visai sveika, ir tuoj visas miškas buvęs iškirstas. Ir daug kitų šventų biržių Jeronimas toj apylinkėj išskynęs, bet būrys moterų nuvykęs skųstis kunigaikščiui

[1] Naujai išspausdintas Mitt. der LLG, V, 45.

Vytautui del kirtimo miškų, kur jie papratę dievą melsti pagalbos, kai reikia lietaus arba giedros. Ir jie daugiau nebežiną — taip jos skundėsi, — kur jie begarbinsią savo dievą, nes ir mažesnes šventas biržis geidžiąs Jeronimas sunaikinti ir įvesti tėvų tikėjimą naikinančius papročius. Skundėjos, prie kurių prisidėjo ir vyrai, sakėsi, geriau žemę pamesiančios, kaip tėvų tikėjimą. To išsigandęs Vytautas atšaukė apskričių viršininkams duotus įsakymus klausyti Jeronimo ir įsakė išvaryti jį iš krašto. „Tą mums Jeronimas rimtu veidu, nesvyruodamas ir priesaika patvirtino esą tiesa", baigia istorininkas, bijodamas, kad jam gali netikėti. Bet kadangi daugelį tokios rūšies liudijimų esame matę, Jeronimo pasakojimas yra toks, kad mes dvidešimtame šimtmetyje kur kas lengviau galime tikėti, kad tai tiesa, kaip reikalo nesuprantančiam italų mokslininkui penkioliktam šimtmety.

Bet jau metas palikti kryžkelės laiką Lietuvoje.

Pamatas, ant kurio krikštyta Lietuva galėjo kurtis, be abejo, buvo sveikas. Juk didžioji dalis gyventojų buvo laisva, kaip įdomiame bažnyčios susirinkimui 1415 m. Konstancoje lietuvių įteiktame skundo laiške, būtent, pasakyta: „Buvome, kaip ir buvę, laisvos kilmės ir laisvi, turėjom savo nuosavybę, gaunamą paveldėjimo tvarka, nesame buvę kieno nors vergiami, tačiau, vis delto Vokiečių ordinas Prūsuose nežiūrėdamas..."[1] Iš tėvų paveldėtuose plotuose Lietuvos kiltys laisvai medžiodavo, žvejodavo, ardavo savo laukelius, ganydamos ąžuolynuose galvijus. Bet tas rutuliojimasis sutriko, nes krikščionių kultūra atnešė su savim baudžiavą ir, kas dar blogiau, svetimą kultūrą ir svetimą aukštesnįjį luomą. Ir dar — karas sudraskė Lietuvos tautą į dviejų valstybių priklausomybę, siauras ruožas pamarėje pateko Vokiečių ordinui, vėliau Prūsams, antrą dalį ištiko tas pats likimas, kaip ir Lenkiją. Abidvi ėjo skirtingomis kryptimis: viena žengė vokiškumo link, antra lenkiškumo, bet abiejose sienos pusėse sodžiuje išliko kilties dvasia, kuri niekuomet nebuvo visiškai užgesusi, abiejose sienos pusėse tauta gyveno tą patį nelinksmą gyvenimą, kentėjo tuos pačius vargus, dainavo tas pačias savo liūdnas dainas.

---

[1] Prochaska, Codex epistolaris, 1019 p. Tame plačiame skunde pasakojama apie ritierių padarytas nedorybes, tarp kito ko, kad užstatui nelaisvėn paėmę 200 vaikų, išniekinę aukštojo luomo moteris, moteris sudeginę ir kitus žiaurumus padarę, paėmę bičių medžius, žvejybos vandenis, medžioklės vietas, vertę kelius taisyti ir t.t. Pajuokiant pažymėta, kad ordinas visai bažnyčių nestatęs ir kunigų nekvietęs į šalį.

3. Lietuvos kaimiečiai istorijos laikais

Eidamas į savo tikslą, aš čia paduodu trumpą etnografišką paveikslą, kaip Lietuvos kaimiečiai gyveno paskutinias praeitais šimtmečiais. Kultūros istorijos tyrinėjimų, kurių tokiam reikalui jau reikia turėti padarytų, tuo tarpu tėra tiktai iš Prūsų Lietuvos; jų naujausias ir plačiausias Alberto Zwecko 1898 m. išleistas „Litauen. Eine Landes und Volkskunde".[1] Bet iš Rusų Lietuvos tokio tyrinėjimo nėra. Kadangi tautos šviesuomenei paskutinio šimtmečio antroji pusė teko gyventi lyg kalėjime Rusijoje arba emigruoti į svetimus kraštus, nebuvo kam nei tyrinėti, nei rašyti. Tikrų ūkio ir visuomenės tyrinėjimų dar mažiau, negu etnografiškų. Kad vis delto savo dėstymo galėjau imtis, tai visai parėjo nuo šaltinių rūšies, kurių, mano nuomone, užtenka duoti bendrai apžvalgai apie dainuojančių žmonių dainas, gyvenimo aplinkybes ir papročius.

Prieš Lenkijos padalinimą Lietuva buvo sudėta iš trijų svarbiausių dalių: tikrosios Lietuvos (Vilniaus ir Trakų vaivadijų), Žemaičių seniūnijos ir valdomų rusų sričių, kurios savo plotu, apskritai, sudarė apie 275,000 kv. kilometrų. Per paskutinįjį Lenkijos padalinimą Rusijai iš to ploto teko Vilniaus, Kauno, Gardino, Mohilevo, Vitebsko ir Minsko gubernijos, Prūsai gavo Nemuno pietinį kraštą ligi Kaunui ir Gardinui, bet paskiau lietuviškus kraštus prarado, taip kad siena pasiliko tokia pat, kokia ji buvo nuo 15-to šimtmečio.[2]

Šiame plote: Kauno, vakarinėj daly Vilniaus ir didžiausioj daly Suvalkų gubernijos iš seniausių laikų yra gyvenę dvi kiltys — aukštaičiai lietuviai ir žemaičiai. Atsitiktinai etnografijos atžvilgiu mes turim jau iš Vytauto laikų žinių apie savitarpius santykius tarp aukštaičių ir žemaičių. Tada skirtumas tarp aukštaičių ir žemaičių nebuvo

---

[1] Pasirodęs kaip dalis serijos veikalo: Deutsches Land und Leben in Einzelschilderung. Stuttgart. Hobbing et Büchle.

[2] Lohmeyer, Zur Geschichte Litauens, Rigasche Stadtblätter 1891, 25 n. Iš „Allgemeine Encyklopädie der Wissenschaften und Künste" veikalo.

toks didelis, kaip dabar, nes Vytautas savo rašte ciesoriui Sigizmundui 1420 m. tikina, kad žemaičių žemė, tas jo teisėtai iš protėvių gautas paveldėjimas, „yra ir visuomet buvo lygiai ta pati žemė, kaip Lietuvos žemė, nes kalba ta pati ir žmonės tie patys. Bet kadangi žemaičių žemė žemiau už aukštaičių žemę, del to vadinasi Szomoyth'iais, kas lietuviškai reiškia žemesnis. Žemaičiai gi Lietuvą vadina Auxstote, nes ji, palyginta su žemaičių žeme, aukščiau. Žemaičiai (lot. tekste čia: Samagitte) iš senų senovės save vadina lietuviais ir niekuomet — žemaičiais, del ko mes del to vienodumo nerašome sau žemaičių titulo, nes žemė ir tauta visai ta pati".[1] Daug kas, be abejo, tiesa, ką šis laiškas sako, tik vis delto pažymėtina, kad tas laiškas, gal būt, bent kiek nudažytas valstybiškumu, del kurio jis buvo parašytas.

Dabar lietuvių gyvenamo ploto sienos laikomos šitokios: šiaurėj siena eina maždaug tąja linija, kurią nutiestum nuo Liepojos į Daugavpilį, rytuose nuo Daugavpilio į Gardiną ir pietuose nuo Gardino į Labguvą.[2] Šio keturkampio vakarų daly gyvena žemaičiai, rytų pusėje — aukštaičiai, siena eina nuo Kuršo sienos į pietus nuo Vegerių miestelio į Kruopius ir 20 varstų į vakarus nuo Šiaulių į Raseinius, iš čia krypsta į pietų vakarus į Tauragę ir Nemuną, o iš čia išilgai Nemuno į Kuršių Marias. Tiek aukštaičiai, tiek žemaičiai dar vėl skyla į tris didžiausias tarmes. Aukštaičiai dalinasi į: a) v a k a r i e č i u s, kurie turi didžiausią dalį Prūsų Lietuvos, šiaurinę ir pietų vakarinę dalį Suvalkų gubernijos ir iš Kauno gubernijos aukštaičių kalbos sritį ligi Šušvei ir Nevėžiui; b) v i d u r i n i u s, nuo paminėtų upių į rytus Kauno gubernijoje, c) r y t i e č i u s, į kuriuos įeina Panevėžio, Vilkmergės, Zarasų apskritys ir Vilniaus ir Gardino gubernijų lietuviškos sritys drauge su Suvalkų gubernijos rytinėmis dalimis. Žemaičių tarmė dalinasi taip pat į a) p i e t ų v a k a r ų (Prūsų Lietuvos vakarų kampas), b) š i a u r ė s v a k a r ų (visas Telšių apskritis, vakarinė Šiaulių apskrities dalis, vakarinė Raseinių apskr. dalis ir Palangos kraštas), c) p i e t ų r y t ų (Raseinių apskr. didelė dalis, Šiaulių ir Telšių apskr. dalis ir taip pat šiaurės vakarinė Prūsų Lietuvos dalis.[3]

---

[1] Prochaska, Codex epistolaris, 861 p.

[2] Būga, Aistiškai studijai, 45 p. Suprantama, ši siena nėra tiesi, ypač rytuose ji lankstosi, taip pat ir prie paminėtų miestų neprieina visai. Rytuose lietuvių plotai tai sugudinti, tai sulenkinti. Taip, Vilniaus gubernijoje, pav., Ašmenos, Lydos ir Švenčionių apskrityse vartojama gudų kalba (Alekna, Lietuvos istorija, 70 p.).

[3] Būga, Aistiški studijai, 45—46 p.

Lietuvių kalbos vieta indoeuropiečių kalbų šeimoje dabartiniam tyrinėjimui aiški, bet taip nevisuomet yra buvę, ir moksle ilgai vieš-patavo keisčiausios nuomonės apie lietuvių kilmę. Kadangi tyrinė-tojas senose literatūrose nuolatos užtinka tas pasenusias nuomones ir nežino, kaip kas kartą reiktų jas vertinti, rodos, ne pro šalį bus trum-pai jas atpasakojus. Savo dėstyme seksiu visai Leono von Poblockio disertacija „Kritische Beiträge zur ältesten Geschichte Litauens" (Ka-raliaučiuje, 1879). Mokytas Wolfgang Lasius nusprendė 16-me šimt-metyje, prisilaikydamas vienos Meklenburge jo girdėtos latvių „Tėve mūsų" maldos, kad lietuviai buvę heruliais, kurią nuomonę daugelis ty-rinėtojų, pav., Hartknoch,[1] Schnitzler,[2] Lelevelis[3] ir Danilovicz[4] pa-laikė. Pagal kitą nuomonę, alanai buvę lietuvių protėviai. Tos pačios nuomonės, be kitų, buvo Bohušas,[5] Kojalavičius[6] ir Naruševičius.[7] Pagal trečią nuomonę, lietuviai yra kilę iš tų germanų ir prūsų kilčių, kurios 3-me ir 4-me šimtmetyje gyveno Baltijos jūros pietų pakran-tėje gotų, gepidų, vidiovarų, vendų, ulmi-gerų ir prūsų vardu. Sekant pasakomis, broliai Prutenis ir Vaidevutis sukūrę Prūsuose galingą valstybę ir nugalėję mozūrų tautą. Mirdamas Vaidevutis padalinęs savo valstybę tarp 12-kos savo sūnų, kurių vyriausias buvęs vardu Litvo. Iš to vardo kilęs ir šalies pavadinimas Lietuva. Pasaka seka, kad Baltijos jūros pietiniame krante gyvenę vendai ir net suomiai ir, ten susimaišę, davę gyventojų pradžią. Bet labiausiai prasiplatinus buvo nuomonė, kad lietuvių protėviai esą italai. Pagal tą nuomonę, dalis romėnų laivyno po Pharsalo mūšio, Pompėjaus Libo bei Pale-mono vadovaujamo, kelionėje į Britaniją, plaukdama paklydo, pateko į Žemaičių pakrantę, nugalėjo vietos gyventojus ir kaimynų tautas, kurie atėjūnus iš pradžių vadino i t a l i, paskui l i t a l i, l i t u a l i ir pagaliau l i t v a n i. Pagal vienų variantų, apie 500 italų, Palemono

---

[1] Hartknoch yra žinomas savo senųjų prūsų kalbos, mitologijos ir t.t. tyrinėjimais, kurie pasirodė 1670 ir 1680 metais.

[2] J. H. Schnitzler, „La Russie, la Pologne et la Finnlande". Paris 1835.

[3] Joakimas Lelevelis (1786—1861), garsus lenkų istorikas, buvo Vilniaus universiteto profesorius. Iš jo veikalų paminėtinas: Dzieje Litwy i Rusi aż do unii z Polską". Paryžius 1839.

[4] Ignas Danilovicz (1789—1843), žinomas kronikų leidėjas.

[5] S. J. Bohušas (*1746). O początkach narodu i języka litewskiego. Varšuvoj 1806.

[6] Albertas Wijuk Kojalavičius, žymus istorikas, kurs išleido Stryj-kowskio kroniką lotyniškai: Historiae Lituanae. I, 1650, II 16669.

[7] Historia narodu polskiego, Leipcige 1836—37.

vedamų, Nerono bei Atilos išvarytų, atvykę į Nemuno žiotis, kur pavergę to krašto gotų gyventojus. Tą dalyką pasakoja dar ir trečiaip. Ši pasaka, be abejo, gavo pradžią del lietuvių ir lotynų kalbų panašumo. Žinomas danų kalbininkas R. Rask, kuriam pritarė ir Narbutas,[1] laikė lietuvius pelasgų-graikų gelonų ir indų-skitų budynų mišiniu. Paskutinė labiausiai paplitusi nuomonė buvo pagaliau ši, kad lietuviai esą slavai, šių broliška kiltis, kuri iš Azijos atėjusi drauge su slavais, bet nuo jų atsiskyrusi. Lietuviai apsigyvenę čudų žemėj ir, ilgainiui, susimaišę su šiais ir kai kuriomis kitomis gotų kiltimis. Tos pačios nuomonės buvo be kitų, Szafarzik,[2] Dobrowski,[3] Thunmann,[4] Pott,[5] Adelung,[6] Linde,[7] Köppen,[8] Gatterer,[9] Strahl,[10] Watson[11].

Šią sudraikytą sruogą, kuria nekritiškas tyrinėjimas yra apipynęs Lietuvos praeitį, pajėgs tik kalbotyra atpainioti. Jau Humboldt, Schlozer, Vater, Bohlen, Eichchoff yra nurodę, kad lietuvių kalba nėra kalbų mišinys, ką naujesnis A. Schleicherio kelią skinąs tyrinėjimas ir palyginamoji kalbotyra vėliau visiškai įrodę.

Savo seną iš tėvų paveldėtą laisvę Lietuvos žmonės abiejose sienos pusėse prarado patekę į svetimą valdžią. Prūsuose ši laisvė ir nuosavybė atimta buvo jau Ordino metu. Vergų įstatymai ten buvo

---

[1] Teodoras Narbutas (gim. Lydos apskrity, Vilniaus gubernijoj 1784 m., † 1864). Tikras Lietuvos bičiulis, baigęs mokslą ir atitarnavęs 9 metus kariuomenėje, 1812 m. apsigyvenęs dvare iki savo mirties. Tarp kitų jis yra parašęs 9 tomų veikalą „Dzieje starożytne narodu litewskiego" (1835—49).

[2] Słowianskie starożytności, na polskie tłum. Bonkowski. Poznaniuj 1842.

[3] Über die ältesten Sitze der Slaven in Europa. Monse'n Landesgesch. der Markgrafsch, Mähren I.

[4] Untersuchungen über nordische Völker. Berlin 1772.

[5] De Borusso-Lithuanicae tam in slavicis quam letticis lingvis principatu. Halle 1837; ir De linguarum letticarum cum vicinis nexu. 1841.

[6] Adelung J. Chr. (1732—1806) Mithridates II. (1806—17.

[7] Verstas į lenkų kalbą Vaterio veikalas apie senovės prūsų kalbą: O języku dawnych Prusaków. Varšuva 1882.

[8] Köppen Fr. Tt. (*1793). О происхожденіи, языкѣ и литературѣ литовскихъ народовъ, сочиненіе въ матеріалахъ для исторіи просвѣщенія въ Россіи. Peterburgas 1827. Tas pats vokiškai Magazin der lett.-litt. Ges. I, 3.

[9] Commentatio de Sarmatica populi Lettici origine. Comment. Goett. XI, ir An Prussorum, Lithuanorum caeterorumque populorum Letticorum originem a Sarmatis liceat repetere? Comment. Goett. XII, XIII. 1792—95.

[10] Geschichte Russlands.

[11] Über den lettischen Völkerstamm, was für Völker zu demselben gehören etc. Jahrvhdl. der Kurl. Ges. Mitau 1822. Vol. II.

be galo smarkūs, kaip matyti iš vieno didž. mistro Hannu von Tiefeno įsakymo 1494 m., kur nustatyta, kad ponas turi teisę, kaip matys, be kreipimosi į teismą, pakarti pabėgusį vergą, jei bus suimtas trečioj vietoj.[1] Tik Fridrichas Didysis 1773 m. išleido nustatymą, kad vergų negalima parduoti be žemės.[2] Karaliaus dominijose ūkininkų reikalai buvo kiek geresni. Jau Albrechtas buvo išlaisvinęs vergus savo dominijose, o Fridrichas Vilhelmas I panaikino valdiškose srityse žemės ir paveldėjimo vergiją ir baudžiavą.[3] Prūsuose, kaip ir Lenkijoje (resp. Lietuvoje. V e r t.), vergija panaikinta 1807 m.

Lenkijos Lietuvoje vergija pamažu įsigalėjo 15-me ir 16-me šimtm., kada Lietuvos bajorai įgijo tas pačias plačias ypatingas laisves ir teises, kokios ir lenkų bajorai turėjo. 1493 ir 1496 m. seimo įstatymai padarė galą ūkininkų persikėlimo laisvei, pririšdami juos prie žemės.[4] Nuosavybę baudžiauninkas vis delto galėjo turėti. Ilgiausiai užsiliko laisvas ūkininkų luomas Žemaičiuose.[5] Rusijos Lietuvoje baudžiava panaikinta tik Aleksandro II manifestu 1861 m. Trims Lietuvos gubernijoms permainas paruošė jau 1857 metais įsteigtas Komitetas. Lietuvos bajorai norėjo išlaisvinti ūkininkus, neduodami jiems žemės, bet 1863 metų sukilimas, kuriame Lietuvos dvarininkai iš pradžių šaltai laikęsis prieš sukilimo sąjūdį, bet vėliau Lenkijos akinami jame dalyvavę, nulėmė rusų valdžios nusistatymą: valdžia nupirko ūkininkų dirbamas žemes iš dvarininkų ir paskui jas atgal pardavė ūkininkams, už ką šie per 49 metus turėjo sumokėti išpirkimo mokesčius.[6] Tuo būdu ūkininkai gavo patogiomis sąlygomis žemės ir del jos priklausė vien tik nuo rusų valdininkų. Dabartinė karta gyvena jau laisvoj žemėj ir yra sau ponai. O kadangi ūkiai, kurie šiuo būdu pateko ūkininkų žinion, buvo, palyginti, dideli, paprastai 20 — 35 dešimtinių, iš to prasidėjo akim matant ūkio pažanga, kuri nepalyginti būtų diesnė, jei valdžia antra ranka nebūtų atėmusi, ką pirmąja yra davusi. Rusų valdžia, norėdama atrišti lietuvių tautą nuo lenkų įtakos ir tuo priartinti ją prie Rusijos, uždraudė 1865 m. spausdinti lotyniš-

---

[1] E. von Römer, „Beiträge zu Litauens Wirtschaftsgeschichte (Münchene 1897), 15 p.

[2] Römer, m. v. 15 p.

[3] E. Knaake, Die wirtschaftlichen Zustände des Ostpreussens und Litauens am Anfange dieses Jahrhunderts, Mitt. der LLG III, 1 p. ir t.

[4] Römer, m. v. 7 p.

[5] Römer, m. v. 4 p.

[6] Alekna, Lietuvos istorija, 63 p.

komis raidėmis bet kurį lietuvišką raštą,[1] o ši priemonė keturiasdešimčiai metų sutrukdė bet kurią gyvenimo raidą, ir per tai visai tautai pridarė gausių vargų.

Užkariavimas ir unija padarė tas valstybiškas aplinkybes, dėl kurių Prūsų Lietuvoje ėmė veikti vokiškumas, o Lenkijos Lietuvoje — lenkiškumas.

Yra užsilikę žinių, kad Vytautas ir Jogaila savo laiku dar tebekalbėjo lietuviškai,[2] ir kad Vytautas norėjęs padaryti lietuvių kalbą oficialią, bet vokiškų ponų[3] ir kunigų patariamas nuo to savo sumanymo atsisakęs, nes šie aiškino, kad dėl to tauta grįšianti į pagoniją.[4] Raidos rutuliojimasis buvo toks, kad aukštasai luomas, ypač aukštoji žemės bajorija, visų pirma sulenkėjo. Jais pasekė žemesnis smulkiųjų bajorų luomas, vadinamoji šlėkta (iš lenkiško szlachta), o paskui miestų gyventojai. Kadangi kunigai daugiausia būdavo kilę iš aukštesnio luomo, tai jie jau iš mažens buvo sulenkinti. Oficiali kalba lenkiška, kaipo mokyklos, bažnyčios ir teismo kalba, ėmė plisti.[5] Mums įdomus tas istorijos liudijimas, kada šis procesas pradėjo galutinai įsigalėti. Kanauninkas Mikalojus Daukša pasakoja, būtent, 1599 m. išleistos lietuvių kalba postilės prakalboje, kaip didieji dvarininkai, bajorai, jau 30 metų po Liublino unijos gėdijęsi kalbėti lietuviškai, ir už tą savo motinos kalbos niekinimą Daukša juos bara.[6] Daukša reikalauja lietuvių kalbai tų pačių teisių, kaip lenkų, lotynų ir graikų kalboms ir nurodo, kaip toji tauta būtų nedora, jei ji visokiais būdais nesirūpintų savo kalbos kultyvuoti ir turtinti. Čia jau pati gamta moko, nes kiekvienas jau su motinos pienu įčiulpia savin savo kalbos meilę. Net gyvuliai kiekvienas laikosi savo kalbos. Būtų nuostabu, jei varna norėtų giedoti taip, kaip lakštingala ir t. t. Bet taip pat daro tie, kurie, niekindami savo kalbą, pasiima svetimą. Be to, motinos kalba yra geriausias akstinas tautai augti.[7] Lenkinimą platino plačiu mastu bažnyčia. Lietuviai krikščionių tikėjimą Europoje priėmė paskutiniai: aukštaičiai 1387, o žemaičiai 1413 m. Krikščionių tikėjimas atėjo į Lietuvą drauge su Jogailos žmona, lenkų karaliene. Valstybių

---

[1] Lietuvos atgijimas, 42 p.

[2] Alekna, Lietuvos istorija, 68 p.

[3] Gal lenkiškų? (Vert.).

[4] Th. Preuss, Das litauische Volk in der Zeit seiner politischen Selbstständigkeit, Mitt. der LLG I, 433 p.

[5] Alekna m. v. 68—71 p.

[6] Maironis, Lietuvos istorija, 216 p.

[7] E. Volteris, N. Daukša. Mitt. der LLG IV, 366—67 p.

vienybė privedė prie unijos, iš pradžių kiek vėliau prie personalinės, o nuo 1569 m. prie pastovesnės unijos. Lietuvoje lenkiškumas ir krikščionių tikėjimas buvo laikomi sinonimais[1], kas buvo katalikų bažnyčios politikos padarinys, bažnyčios, kuri nesirūpino, kad kunigai mokėtų lietuvių kalbą. Lenkiškumas Lietuvoje šituo atžvilgiu nuėjo nuostabiai toli. Taip net 1849 m. vyskupui M. Valančauskui tapus Žemaičių vyskupu visur vyskupijoje pamaldų kalba šalia lotynų buvo ir lenkų nors tik 2—3 nuošimčiai gyventojų tekalbėjo lenkiškai[2]. Kai kuriose vietose, kaip Vilniaus vyskupijos mišriose parapijose, lenkų kalbai ir tęvirščiaip nenatūraliai atiduodama pirmenybė, kad iš to pereitais metais yra atsitikę susidūrimų ir muštynių net bažnyčiose, kaip lietuvių laikraščiai dažnai apie tai praneša. Paties Vilniaus lietuviai antrą šimtą metų yra buvę be savo kalbos pamaldų, ir tik po ilgos kovos išgavo sau mažą šv. Mikolojaus bažnyčią 1901 m.[3]

Reformacija, į kurios esmę įėjo liaudies kalbą visur, kur ji įsigalėdavo, padaryti rašto kalba, pagaliau išėjo tik Prūsų Lietuvos naudai. Ten ją įvedė Albrechtas Brandenburgietis, paties Liuterio paragintas[4]. Tik nuo Albrechto laikų buvo pradėta rūpintis Prūsų Lietuvoje liaudies tikėjimo reikalais. Įdomu, kad nė vienos iš dabartinių bažnyčių nėra senesnės už reformacijos laikus[5]. Lenkuose reformacija, nors liuteriškos knygos skaityti ir platinti buvo draudžiama išvarymo grasa, aukštesniems sluoksniams padedama, greitai plito[6]. Lietuvoje ji plėtėsi ypač miestuose ir dar labiau Žemaičiuose, net kaime, kadangi Žemaičių vyskupijos valdytojas, Jurgis Petkevičius (1567—1576), daugiau medžiojo, negu bažnyčios reikalais rūpinosi. Žemaičiuose bažnytiniai ryšiai laikinai rodėsi visai atsipalaidavę: Palangos, Kretingos ir Salantų parapijose žmonės atkrito į pagoniją[7]. Petkevičiaus

---

[1] Stryjkovskis pasakoja, kaip krikštytieji, įvedant krikščionių tikėjimą į šalį, Dievą vadindavę „lenkų Dievu", ir net dabar lenkų kunigai kalba apie „lenkų tikėjimą". Žiūr. Basanavičius žemiau m. v. 17 p.

[2] Basanavičius, Apie lenkų kalbą Lietuvos bažnyčiose. Kaunas 1906, 12 p. Čia plačiame, taip gi lotynų vertime, į popiežių nukreiptame adrese, smulkiai išdėstytos šios srities nesąmonės.

[3] Basanavičius, m. v. 54 p.

[4] A. Rogge, Dr. Martins Luthers Beziehungen zu Altpreussen. Darkehmen 1883.

[6] Zweck, Litauen, 191 p.

[5] Kaip iliustraciją yra nupiešęs vieną tarpą iš protestantizmo istorijos Johannes Sembrzyckis: Die Reise Des Vergerius nach Polen 1556—1557. Altpr. Monatschrift. Neue Folge 27 dalis.

[7] Maironis, Lietuvos istorija, 175 p.

įpėdinis vyskupo soste Merkelis Giedraitis savo laiške jėzuitams šitaip piešia šį dalyką: „Visoj savo vyskupijoj aš kad gi būčiau užėjęs nors vieną, kurs būtų bent kartą ėjęs šv. komunijos, bent vieną, kurs mokėtų Tėve mūsų; dar mažiau tokių, kurie bent kiek mokėtų tikėjimo tiesas. Jie buvo, kaip buvę, kaip pagonys, pamatę vyskupą, pabėgdavo."[1] Iš kunigų beliko vos septyni tokie, „kurie nesilenkė Baaliui."[2] Bet Giedraitis, kuriam palikuonys yra suteikę vardą „Žemaičių apaštalas", uoliai ėmėsi darbo, krikštijo ir mokė tautą, ir prašė pagalbos iš jėzuitų generolo Klaudijaus Aquavivos, ir jos susilaukė. 1587 m. keturi dvasininkai pradėjo Žemaičiuose darbą, veikiai pakrikštijo 300 pagonių ir 1,100 atskilusių nuo bažnyčios sugrąžino į katalikų tikėjimą[3] . Tarp kito ko, jėzuitai užtiko 1.107 senius, kurie savo gyvenime nėra buvę išpažinties[4]. Giedraičio įpėdiniai toliau dirbo jo darbą, ir taip Žemaičiuose 1633 m. priskaitė 73 bažnyčias[5]. Tuo būdu tikrai katalikų reakcija nugalėjo, o reformatais bepaliko tiktai galingų Radvilų valdomi Kėdainiai, Biržai, Nemunėlio Radviliškis, Papilys.

To dėliai Lenkijos Lietuva vėlai ėmė naudotis krikščionių tikėjimo malonėmis, o kai prisimeni, kad kunigų dvasia ir kalba šimtmečių šimtmečius liaudžiai buvo svetimos, gali suprasti, kiek bažnyčia prisidėjo prie tautos švietimo.

Lietuva žemės ūkio kraštas. Giliai į Rytų Pabaltijo žemę šituo atžvilgiu yra įleidęs šaknis aisčių šeimos medis. Be abejo, visų pirma buvo apgyventi galingo Nemuno ir jo intakų pakrančiai. Tiesa, senovėje, kraštas buvo tankių miškų apklotas, bet tada juotės gausiai davė maisto ir miškas ir vandenys. Lygi, upių išvagota žemė čia buvo lyg tyčia leista arklo veiklai, ir kalnai ir kauburiai, kuriuos sutinki Žemaičiuos Telšių apylinkėje, ir didelėj Aukštaičių aukštumoj, ypač Vilniaus gubernijoj ir daly Kauno ir Gardino gubernijų, visi tinka žemės ūkiui. Per šimtus metų Lietuvos ūkininkas išskynė miškus, nusausino balas ir darėsi sau vis platesnius plotus javų kultūrai. Kokiam būvy jis gyvenęs, darbus dirbęs, džiaugęsis ir kentėjęs, to einame dabar

---

[1] Der Protestantismus der Litauer in 16 Jahrhundert. Allg. lit. Rundschau, 1910, 157 p.

[2] Žodžiai Kauno dvas. seminarijos profesoriaus J. Skvirecko nekrologe: Kunigaikštis Merkelis Giedraitis, atmušta iš Draugijos 1909, 6 p.

[3] Der Protestantismus, 157—158 p.

[4] Alekna, Lietuvos istorija, 66 p.

[5]) Der Protestantismus, 159 p.

pažiūrėti, turėdami vadovais kai kuriuos senus rašytojus. Ir esame laimingi, kad galime savo vadovais pasitikėti, nes jie pasakoja tai, ką patys yra matę ir girdėję. Tiesa gan, kad bent kiek tam reikalui trukdo tų laikų prietarai, bet apie daiktų tikrumą vis delto neabejojame.

Visų pirma kreipiame savo dėmesį į vieną dažnai minimą svarbų šaltinį, lenkų bajoro Jono Lasickio veikalą „De diis samagitarum caeterorumque sarmatarum et falsorum christianorum", kurs iš tikrųjų, kaip tyrinėjimas įrodė,[1] nėra leidėjo veikalas, bet susideda iš atskirų dalykų, ir svarbiausioj daly yra vieno karaliaus matininko Jokūbo Laskovskio rašinys, kurs buvo sudarytas iš Zigmanto Augusto įsakymų Žemaičiuos sudarant iš ūkininkų gyvenimų valsčius.[2] Lasickio veikalas ypač įsidėmėtinas savo mitologija. Tik tame veikale paduodamas žinias reikia palyginti su kitais amžininkų šaltiniais ir kritiškai persijoti, todel mes jas ir praleidžiame. Pasak Lasickio, Žemaičių žemė esanti derlinga, tik artojai tingūs ir prietaringai laikąsi savo senų papročių. Tarp kito ko, žemę dirbą arklu, del to jiems duonos trūkstą. Sodina ropes, kurios auga maža tedirbant, o kai jos suvalgytos, ieška duonos. Jie turį balto medaus, galvijų produktų, kaip antai: pieno, sviesto, ir jiems netrūkstą žuvų. Gerti vartoją midų ir iš grūdų, vandens ir apynių kartu naktį išvirtą gėrimą (alų). Geriamais indais vartoją laukinių stumbrų ragus. Apskritai, gyveną iki šimto metų ir savo gyvenime esą blaivūs. Galvijais taip jie rūpinąsi, kad viename ūkyje esą po šešias dešimtis galvų, daugiausia galvijų, be avių ir ožkų. Arkliai esą maži, bet patvarūs. Tokiais arkliais rašytojas greitai esąs važiavęs 1554 m. iš Vilniaus į Krokuvą, 120 vokiškų mylių. Moterų darbas esąs gyvulininkystė, vyrų — žemės ūkis. Moterys, po dešimts-dvidešimts drauge troboje, dirbą iš linų, vilnų, kanapių drabužius: šukuoja, verpia, audžia, taiso drabužius. Kas atlieka, tai veža į Rygą arba Karaliaučių, kad būtų nugabenta į Olandiją. Gyvena išsiskirstę miške, miestų yra retai, ir kaimų ne per daug, sustiprintų pilių visai nėra. Zigmanto karaliaus įsakymu jiems buvo liepta apsigyventi sodžiais. Namai, kuriuos jie vadina bokštais (!), aukštyn eina siauryn, su atvirais dūmams aukštiniais, pastatyti iš rąstų, kárčių, šiaudų ir karnų. Juose gyvena šeima su visu savo turtu, taip kad šeimos tėvas gali viską turėti prieš akis. Dažnai atsitinka, kad

---

[1] Žiūr. Mannhardto tyrinėjimą: „Beiträge zur Mythologie der lettischen Völker". Magazin der Lettisch. — Liter. Ges. XIV 1, 82 p. ir t.

[2] Studio Sigismundi Augusti Regis, anno 1572 7 Julij mortui, in coetus et societates convocati", sako Lasickis 45 p.

kiaulė arba šuo traukia iš pečiuj esančio puodo mėsą ir apsidegina snukį verdančiu vandeniu. Kaimų gyventojai savo kūtes turi atskirai. Rudenį daug gyvulių papiauna. Puikūs medžiotojai. Jie užmuša briedžius, šernus ir t. t. šautuvais, ietimis, lankais. Vartoja ratus, kurie visi padaryti iš medžio ir savo neteptomis ašimis taip girgžda, kad keleiviai jau iš tolo girdėt.

Mergaitė neteka, kol jai nesueina trys dešimtys metų, arba net ir keturios dešimtys. Savo rankomis dirbasi daug pagražintų drabužių išdalinti jaunikio palydovams: kas gauna rankšluostį, kas vilnones kojines, kas pirštines. Ir vyrai ir moterys labai malonūs: žudymai, vagystės, kekšavimai labai reti. Mergaitė smarkiai su tutinu puola tą, kas iš jos reikalauja nedorybės. Mergaitei ant juostos kabo ir iš priekio ir iš užpakalio skambutis, naktį jos visuomet vaikščioja su šakaliu, iš ko tėvai žino, kur jų duktė, ką ji dirba. Tėvas, sūnui pačios ieškodamas, klausinėja visų pirma apie mergaitės būdą ir mokėjimą, o ne apie kraitį.

Jie savo dievą įsivaizduoja, kad jis gyvenąs šventose biržyse. Del to jie, Lasickio raginami jas iškirsti, to nesiėmė, kol jis pradėjo. Bet iš to pasidarė, kad pasirodė baidyklės ir ausim girdimos ir akim matomos. Liaudis bijo lupti medžius, nes mano, kad tarp medžio ir žievės gyvenančios dieviškos galybės keršijančios, nelaimes užleisdamos. Įrodyti, kad lietuviai pagonys garbina dieviškas galybes, Lasickis paduoda, be daugybės atskirų dievybių vardų, iš gyvenimo paimtų pavyzdžių. Apie vieną ūkininką, kuris laiko ant savo nugaros kiaulės kumpį, kai užklumpa griaustinis, jis pasakoja, kad jis žadąs Perkūnui griaustinio dievui, kumpį, jei jis nieko blogo nepadarysiąs jo laukams, ir pats už debesų galės suvalgyti mėsą. Veikale yra apyplatis paveikslas apie rudens auką (49 p.), kurs paimtas iš Aleksandro Guagninio veikalo „Descriptio Sarmatiae Europeae" (1581), bet iš tikrųjų jis yra iš Medininkų Kanauninko Mato Stryjkowskio rankraščio, kurį Guagninis savo vardu paskelbė, veikalą skirdamas Lenkų karaliui Steponui Batorui. Tą patį šaltinį yra panaudojęs aukščiau minėtas atlaso „Descriptio Lituaniae" autorius. Čia išdėstome pagal Lasickio tekstą šį retą smulkų ir gyvą paveikslą. Spalių mėnesio gale, sudorojus laukus, dėkojamąją auką aukoja šitokiuo būdu. Į šventę susirenka visi šeimos nariai, ant stalo deda šieno, duonos ir jų abiejose pusėse po alaus taurę, paskui veda į vietą naminių gyvulių patinus ir pateles, kaip antai: kiaulę, gaidį, žąsį, veršiuką ir t. t. Juos kauna ypatingu būdu. Iš pradžių auguras, atkalbėjęs kažkuriuos žodžius, muša su lazda į aukojamų gyvulių galvas ir kitus sąnarius, o visas būrys daro tą patį, sa-

kydamas: „Tai tau, Žemininkai (žemės dievas), aukojame, dėkodami, kad mus šiemet esi saugojęs nuo pavojų ir visako davęs gausingai, ir meldžiame tave, kad ir tęviršč taip darytumei". Prieš pradėdami valgyti, meta mėsos gabaliukus į visus namų kampus, sakydami: „Priimk, Žemininkai, maloningai auką ir valgyk ją su džiaugsmu".

Iš 1600 metų pradžios turime iš Lenkijos Lietuvos dar vieną paveikslą, kurs puikiai papildo anksčiau mano išdėstytą Lasickio pasakojimą. Jis yra aukščiau paminėtame retame atlase: „Theatrum orbis terrarum sive Novus Atlas" iš 1613 m., kurs, be atskirų Europos kraštų žemėlapių, paduoda istorijos ir statistikos žinių iš kalbamų kraštų, Lietuvą liečianti dalis „Descriptio Lithuaniae" parašyta Lietuvos didžiūno kunigaikščio Krisiaus Radvilos kaštais. Lenkus liečiąs aiškinimas, pagal Th. Preussą, plačiau parašytas, kaip lietuvius liečiąs, o piešia Lenkijos Lietuvą.[1] Tekstas paimtas iš vieno to paties laiko Jansono atlaso, o jo turinys, tarp kito ko, yra šitoks. Lietuva miškinga, ir ten esą didžiausių balų, ežerų ir laivininkystei tinkančių upių. Žemesnis luomas gyvenąs labai vargingai. Jei ūkininkas turi reikalą pas savo poną, tas nesileidžia kalbėti, jei jis dovanų jam neatnešė. „Lietuvoje kiekvienas teisėjo žodis — auksas". Ūkininkai darbus dirba ponui 5 ir net 6 dienas per savaitę. Savo darbus jie tegali nusidirbti tik šventą dieną. Jei juos klausi: „Kam dirbat šventą dieną?", jie atsako: „Ar šventadienį nereikia valgyti?" Mokesčius jie moka trimis, keturiomis dalimis. Valgo labai prastą duoną. Dažnai mala nekultas varpas savo rankinėmis girnomis. Dirbdami dainuoja vyrai ir moterys. Taip pat pučia jie ilgus medinius ragus, kurie duoda tam tikrus garsus. Jų drabužiai pigūs, pelenų spalvos. Gali matyti aikštėje jų šimtus visai vienas į kitą panašių. Apsiavę ar vyžomis ar gyvulių oda. Ratai nekaustyti, tekiniai apvaliai išpiaustyti iš vieno medžio, girgžda degutu nepatepti. Jie dirba lydimus: vasarą kerta miškus, palieka gulėti per žiemą, po Velykų degina, paskui sėja į pelenus. Miežiams verčia tankiausius miškus. Žemė derlinga, 6-8 metus veda vaisių netręšiama. Javus laiko, kaip ir Lenkuose, Juodojoj Rusijoj, Mozūruose, Silezijoj ir Prūsuose, ar daržinėse, ar po atviru dangumi didelėse krūvose, ir kartais pas didelį ūkininką gali būti nuo keturių iki šešių šimtų tokių javų stirtų, kurios kyla kaip keturkampiai bokštai ir laikos 15 metų ir ilgiau.

Kultūros istorijos atžvilgiu žemėlapio Vilniaus paveikslas, šalies sostinės, įdomus tuo, kad matyti, kaip menkai Vilnius čia išrodo. Juo

---

[1] Mitt. der LLG IV, 427 p. ir Theodor Preuss, Litauen vor 300 Jahren.

tikint, Vilniuje, neminint dviejų karaliaus pilių ir mūro bažnyčių, buvo menki gyvenimai, be kaminų medinės trobos, gatvės negrįstos, kreivos, žemesnieji gyventojai, kai pasigeria midum, vynu ar tvirtu alum, darosi laukiniai ir peštukai. Bajorai juotės viešai apsivilkę auksu ir sidabru išrašytais drabužiais. Taip pat miestiečiai, kaip ir jų žmonos, vaikščioja dailiai apsitaisę. Mieste nėra valgyklų, nei ligoninių, nei prieglaudų.

Gale piešiama dar ir Žemaičių būklė gangreit tuo pačiu būdu, kaip Lasickio. Apie kaimiečius pasakoja, kad jie gyvenų menkose trobose, kurių vidury kūrenas ugnis, apie kurią renkasi visa šeima. Gyvuliai žiemos metu laikomi toj pačioj troboj, kur ir žmonės. Anksčiau gerti vartodavo stumbro ragus. Žemaičiai — narsi, užgrūdinta tauta. Arkliai maži. Dirbami įrankiai mediniai. Buvo pradėję arti geležiniais arklais, bet pasitaikė prasti metai, ir tada žemaičiai vėl grįžo į senuosius. Niekur nėr tokio šviesaus medaus, kaip Žemaičiuose. Daug kas garbina kirmeles, kurias jie vadina „givojitos". Ištikus nelaimei, mano, kad ji todel ištiko, jog namų dievybė negerai buvusi laikyta. Spalių mėnesio pabaigoj, javus sudorojus, buvo švenčiama aukos šventė, apie kurią pasakojama, kaip ir Lasickio.

Tegu dar būna atpasakotas iš tų laikų vienas kultūros istoriškas paveikslas, kurs sukelia pasibaisėjimo jausmą skaitytojui. Tai iš raganų persekiojimo gadynės, bylojąs apie didelį liaudies tamsumą. Įvykio vieta Zarasų apskrity, Magūnų kaime, laikas — 1615 m. apie Sekmines. Tada atsirado minėtam kaime gyventojų, kurie reikalavo jų kaime gyvenančius raganius — kažin kokią Zofiją Jurgėlienę ir jos sūnų Gasiuliuką — nubausti, nes jie kažkokiais burtais sugadinę kaimo karves. Nuėjo į teismą, kur apskųstieji kaltino buvus trečią, Tumelį bei Sumelį Pavilonį. Įdomus pats ginčas. „Kam šliaužei pilvu bliaudamas ir kriuksėdamas į bandą, kuri vaikščiojo po ganyklas?" Gasiulis atsako: „Tu (Tumelis) nelemčiausias burtininkas, nes iš tavo giminės jau daugiau kaip 30 žmonių sudeginta už būrimą, o kiti išvaryti iš valsčiaus ir kituose valsčiuose sudeginti, ir tu pats, Tumeliau, burtininkas". Visi Magūnų ūkininkai tvirtino, kad tai esanti tiesa, ir vežė visus tris valtimi į ežerą, metė po vieną kiekvieną du kartu į vandenį. Bet jie nenorėjo prigerti, ir del to čia pat stovintieji reikalavo juos sudeginti. Ūkininkai išrinko iš savo būrio garbingą vyrą, surišo jį ir padėjo į vandenį, ir žiūrėk, vyras skendo ir vos tik neprigėrė. Budelio belaukdama, Zofija prisipažino būrus galvijus, kol galėjus vaikščioti į ganyklą, o paskui siuntus savo sūnų Gasiuliuką. Be to, ragana boba

parodė savo namuose būrimo priemonę: iš medinės statiniukės ji išėmė maišą ir parodė jame kanapių grūdus, iš kurių kiti buvo sveiki, kiti lyg pelių apgriaužti. Zofija sakėsi šiame maiše auginanti būrimo priemones. Kai paklausė, ar jie gali judėti, ji atsakė: „Būrimo priemonės niekuomet nematomos. Bet vieną kartą per dvejus metus jos pasirodo ir sukasi aplinkui, kaip bitės, ir tada gali galvijus užnuodyti." Bet tai galį, kaip sakyta, atsitikti kartą per metus, o jis, burtininkas tą laiką pažįstąs iš to, kad tos burtų būtybės pradedančios jį patį gelti ir erzinti. Galvijus ji nubūrus jaunam mėnesy, išbarstydama tas burtų būtybes po pievą. — Kitą dieną ūkininkai sukūrė laužą ir reikalavo degančiam lauže sudeginti burtininkus, grasindami kitaip išmesti iš gyvenimo. Pasižadėdami prisiimti savo sąžinei burtininkų mirtį, reikalavo jie budelio, kad šis imtųsi savo darbo, ir taip visi trys burtininkai buvo sudeginti. Dar lauže Zofija ir Gasiulis reikalavo Tumelį sudeginti. Tumelis kentėjo mirtį tylėdamas, nieko nekaltindamas, nieko neatsiprašydamas.[1]

Visai natūralu, kad krašte, kurs taip vėlai ir paviršutiniškai, kaip Lietuva, buvo įvestas į krikščioniško galvojimo sritį, dar 1600 metais viešpatavo visokeriopas burtavimas. Žemaičių vyskupijos istorijoje Valančauskas, prisilaikydamas teismo sprendimo knygų, pasakoja, kad Žemaičių raganos tikėjo, jog jos Joninių naktį lekiančios į Šatrijos kalną duoti apyskaitos velniui iš savo kerėjimo darbų. Kokios rūšies labiausiai tas burtavimas yra buvęs, matyti iš Valančiausko atpasakoto 1696 m. raganų teismo, kuriuo raganos kaltinamos gyvulius gadinusios, žmonėms kenkusios ir žudydavusios juos (duodamos jiems ko nors suvalgyti, pav., gabaliuką mėsos per vestuves, keletą lašų žmogaus kraujo ant miežinių kruopų), lietų išvaikydavusios (padėjusios kieme apverstą katilą ir įkirtusios kirvį į sieną). Žemaičių burtininkai taip pat vartodavę daiktus savo bedieviškam darbui. Teisme pasakoja, kaip apskųsti būrę yra užklupti pačiam darbe, rinkę miške į maišą miežių lapus. Bausmės laipsnis ir Žemaičiuose paprastas: sudeginti ant laužo. Dar ir vėliau, 1807 m., buvo apskųsta teismui Žemaičiuose viena senė, gadinusi galvijus. Tik ši buvo išteisinta.[2]

Ir Prūsų Lietuvoje burtavimo buvo apsčiai. Jau Ordino didmeisteris Siegfried von Feuchtwangen ir Ulrich von Jungingen yra išleidę

---

[1] Volteris, Zur Geschichte des litauischen Hexenwesens.. J. Sprogio atrastą protokolą. Mitt. d. LLG IV, 377—79 p.

[2] Apraszas Žemajtiu Wiskupistes (Vilniuj 1848), 186 p. ir t.

įsakymus, kuriais buvo norima panaikinti burtavimą. 1445 m. buvo įsakyta, pav., kad apreiškėjas gauna sau pas burtininką atvažiavusio arklį ir ratus, o Samlandijos vyskupas Mykolas 1430 m. užgynė viešai ir slaptai aukoti gyvulius.[1] Bet visokeriopas burtavimas vešėjo, kaip liudija 16-jo amžiaus šaltiniai.

Iš 1547 metų seniausiame lietuviškame katekizme, kurio autorius Martynas Mažvydis, hercogo Albrechto augintinis, paskum Ragainės pastorius (+1562), prakalboje yra toks apie lietuvių stabmeldybę liudijimas: „Ir dar, kas baisiausia girdėti, daugelis ir dabar laikosi atviros stabmeldybės ir viešai tiki: dievišką garbę atiduoda vieni medžiams, kiti upėms, kiti kirmelėms ir kam kitam. Yra tokių, kurie aukoja Perkūnui, kiti del javų derliaus garbina Lauksargius, o del gyvulių — Žemepates. Palinkę į piktas priemones laiko savo dievais Aitvarus ir Kaukus".[2]

Iš 1578 metų yra užsilikęs įdomus lietuviškas dokumentas, kurį yra Bezzenbergeris paskelbęs.[3] Jame nusiskundžiama, kad lietuviai nevaikščioja į bažnyčią, nesinaudoja šv. komunija, ir pasakojama apie jų stabmeldybę, tarp kito ko, kad ir kuršiai ir lietuviai Ragainės ir Tilžės apskrityse rodą didelę pagarbą stabams bei statuloms, lanką biržis ir aukoją vaškinius vaikus bei kitus iš vaško padarytus narius ir darą kai kurių gyvulių[4] paveikslus, burtaują, žavėją, metą burtus. Be to, lietuviuose esą prasiplatinusių didelių nuodėmių, kaip antai: nepadorumas, kekšavimas ir svetimoteriavimas.

Kitaip, kaip šis vyriausybės nutarimas, sprendžia Hennenbergeris[5] apie 16-to šimtmečio galo Įsruties apskrities gyventojus. Jis apie juos sako, kad jie esą tvirta tauta ir savo papročiuose maldinga, bet kai juos be saiko prispaudžia, jie nesiskirsto ir puola kaip bitės. Ir nors jie mėgsta gerti, girtybė, kaip ir lig šiol, gana išsiplatinusi, bet jie — jaunas ir senas, vyras ir moteris, darbininkas ir mergina — kartais

---

[1] A. Ambrassat, Die Provinz Ostpreussen (1896), 155—6 p.

[2] Mannhardt, Beiträge zur Mythologie der lettischen Völker, Magazin der lett. litt. Gesellsch. XIV 1, 131 p. Originalo teksto gale: „Sunt qvi Percuno vota faciant, qvibusdam ob rem frumentariam Laucosargus et propter pecuriam Semepates colitur. Qvi ad malas artes adijciunt animum Eithuaros et Caucos Deos profitentur suos".

[3] Altpr. Monatschr. XIV, 5—6.

[4] Bezzenbergeris mano, kad šie gyvuliai, kurių vardą, matyt, tyčiom paliko nepaminėjęs, yra gyvatės (472 p.).

[5] Erclerung der preussischen grössern Landtaffel (1595).

guli drauge išsitiesę kaip gyvuliai, bet jų tarpe vis delto nesutinkama nedorybės.

Daug byloja atpasakojimas Įsrutės apskrity 1638 m. padarytos bažnyčios revizijos.[1] Paminėsiu iš ten kai kuriuos punktus. Tame atpasakojime, tarp kitko, nusiskundžiama, kad lietuviai palieka savo vaikus ilgai, dažnai net aštuonias dienas, nekrikštiję, „bis sie ihr Bier zum Gesäuffe gebrawet hatten". Prityrimas jau esąs įrodęs, kad „kvaili" lietuviai tingi eiti į bažnyčią, o jei jie kada ir ateina, tai trukdą savo kalbomis ir pasakojimais ir savo vaikščiojimu vidun ir oran ir kunigui ir klausytojams. Toks pat dalykas rudenį, kada būna jų „geriamas metas", kada jie drybso prie savo degtinės, nepaisydami nei sekmadienių, nei kitų švenčių.

Žiemą jie važiuoja sau malkų pamokslo metu, miega, kepinasi savo šiltose pirkiose arba ką kitą dirba: vasarą laukus dirba, šieną ir javus piauna, rudenį eina grybauti, riešutauti, karnų vyžoms parsinešti ir t. t., kas labai trukdo jų pamaldumą ir verčia laužyti sekmadienį. Ypač buvo draudžiama gerti sekmadieniais ir šventadieniais. Pabaudos buvo skiriama dešimt markių ir atimamas alus. Užkietėję Dievo žodžio niekintijai būdavo dedami bažnyčioje šventadieniais į „kaklo geležis". Taip pat tvarkos dabotojai turėjo žiūrėti, kad grybautojai ir t. t. būtų baudžiami. Tikrintojai konstatuoja, kad daugelis nemoka Tėve mūsų, ir del to kunigams reikia tarp šv. Mykolo ir Advento dėstyti liaudžiai penkias svarbiausias tiesas, išpažintį ir klausimus, taip pat ryto ir vakaro palaiminimus, ir „Benedicite" ir „Gratias" ir taip, kad reikia aiškiai ir tvirtai tarti, o žmonėms liepti paskui kartoti. Kadangi vis delto lietuviai laikąsi to pikto papročio, kad, kaip tik išgirsta, kad pastorius atvyko į kaimą poterių klausinėti, apskritai pabėgą kur nors pasislėpti, pav., į šiaudus, į lauką, į mišką, ar kur kitur, tai jie buvo baudžiami, ir iš pradžių pabauda jiems buvo skiriama penki grašiai, bet jei jie penkis kartus be priežasties nepasirodydavo, jie buvo dedami į „kaklo geležis". Kad poterių mokymas neitų labai sunkiai, buvo iš kiekvieno kaimo sunčiamas bent vienas berniukas į bažnyčios mokyklą. Prabuvę nuo šv. Mykolo ligi Velykų mokykloje, jie turėdavo, sugrįžę namo, mokyti poterių visą kaimą. Kunigų rinkimas dovanų, „kaledocken", buvo atmestinas, bet kai niekas nenorėjo pastoriui ką nors atnešti, tai kalėdoti nebuvo draudžiama. Ypač kad kiekvieno pareiga buvo iš savo pusės padėti, kad Viešpaties tikėjimo tarnas neliūstų, bet su

[1] G. Höning, General-Bescheid der Kirchen — Visitation des Insterburgischen Amts vom Jahre 1638. Įsrutėje 1885.

džiaugsmu eitų savo pareigas, „nors, tiesa, kvaili lietuviai vargiai tai supranta bei sutinka." Aiškumo dėliai tebūna pridurta, kad kunigų alga buvo ne per didžiausia ir buvo projektuojama pakelti ją 40 markėmis, kad ji sudarytų 150 markių prūsų pinigais, bet mažesnėse vietose turėtų pasitenkinti 110 markių. Tačiau dar visoms didesnėms šventėms būtų duotinas vienas florenas vyno štofui arba vienas valdžios taleris kasmet, kad jiems pramogose būtų palengvinti jų sunkūs vargai ir jie savo pareigas eitų vis rodžiau. Kai kuriuos darbus, kaip antai: alaus ir degtinės darymą turi kunigai pamesti ir apskritai jų nevartoti, nes esą tiesa, kad „plenus venter non studet libenter, neque orat libender et ardenter". Mokytojui, kurio privilegija buvo laikyti krautuvę ir degtinę pardavinėti, buvo draudžiama, gresiant atimti prekes, pamokslo metu pardavinėti.

Iš 17-to šimtmečio antros pusės iš Prūsų Lietuvos mes turim daugelį kultūros istorijos atžvilgiu svarbių šaltinių: B r a n d o žinomas 1673 kelionės pasakojimas „Reysen durch Marck Brandenburg etc." (išspausdintas Wesely 1702), Būdviečio pastoriaus L e p n e r i o 1690 m. „Der Preusche Litauer" (spausdintas pirmą kartą Dancige 1744) ir visų pirma M a t t h a e u s P r a e t o r i u s'o „Deliciae prussicae oder die Preussische Schaubühne" (Piersono išleista Berlyne 1871 m.). Čia tiktai gali būti klausimas, kiek imti tos plačios medžiagos, kuri ypač Pretorius'e yra. Lepnerio rašinį vartojame labai atsargiai, nes tas smarkus ponas, deja, laikytinas labai šališku stebėtoju. Lepneris temato vien lietuvių netikumą, kurį jis surinko į šias eiles:

„Durch Listigseyn, Leugnen, Leichtschweren, Betrügen,
Durch Schadenthum, Stehlen und meisterlich Lügen,
Kann bösslich der Litau die Wahrheit besiegen."

Brando dėmesį atkreipė tai, kad lietuvių vaikai nuo 7 iki 12 metų turi ganyti, 12 — 14 m. akėti, 16 metais — arti ir piauti, 17 — 18 metais berniukui reikia vesti žmoną. Šis paskutinis dalykas paneigia prasiplatinusią nuomonę, kad lietuviai palyginti vėlai vedą.

Kaip jau esu pažymėjęs, Lepneris piešia lietuvius, be abejo, daugiausia tamsiomis spalvomis, tačiau vis delto ir iš jo veikalo gauname daug vertingų ir tikrų žinių. Pav., jis tiksliai pažymi, kad ir Prūsų ir didžiosios Lietuvos ūkininkai nemoką nei skaityti nei rašyti, ir daugelis jų visai nenorį mokytis, be tų labai retų atsitikimų, kada kai kurie yra išmokę vokiškai ir, iš kurfirsto gavę maloningą laisvę, pa-

tekdavo į viešąsias tarnybas. Iš etnografijos Lepneris paduoda visą eilę įdomių žinių, į kurių keletą mes čia atkreipiame akį. Lepneris giria lietuvių moterų audimo meną, minėdamas, tarp kito ko, kad našlei reikia turėti 50 marškinių. Ypač jos audžią meniškas („artige") juostas. Tas juostas yra pamėgę ir aukštesnių luomų žmonės, jei jos padarytos iš šilko ir išrašytos auksu ir sidabru. Ir vyras lietuvis buvęs gabus savo rankomis, anot to priežodžio: „lietuvis išjoja raitas miškan, o sugrįžta su ratais." Ir apie kitus dalykus pasakoja Lepneris: apie lietuvių kūrenimą pirkiose, apie žavėjimą, žaidimus, šokius, vestuves, mįsles, priežodžius, raudas, dainas ir muziką. Kalbėdamas apie laidotuvių išlaidas, jis pasakoja, kad velioniui dar tebegyvenant imamasi daryti laidotuvių alų, taip kad kitas šeimininkas dešimtį kartų geriąs savo laidotuvių alų, pasitaisęs iš tariamos mirštamosios ligos. Gerai apibrėžia lietuvių ūkio ir gyvenimo dalykus Lepnerio pasakojimas. Jis vaizduoja, kaip tėvas aprūpina save darbo jėga. Pagal Lepnerį, tėvas, matydamas, kad reikia padauginti darbininkų tiek savo mams, tiek lažui, ar kai jis kitaip negauna žentų, siunčia piršlį gauti užkurį savo dukteriai, ir visai nenusimena, jei jam kur nepasiseka, — piršlys eina į kitus namus. Kartais jis apvesdina dvi dukteris, ir tuo užtikrina sau be rūpesčio senatvę, nes žentas turi dirbti darbus kaip darbininkas, o algos žentas gauna tik drabužius ir lauko rėželius, kur jis gali pasisėti avižų ir linų. Kadangi sūnūs vienas po kito veda, tai vaikų namuose tiek yra, kad net knibžda. Taip pat, kaip žentas, ir marti turi dirbti be algos. Ir jos alga tėra tik drabužiai ir linų laukas. Iš linų ji taiso drabužius sau, vyrui ir vaikams. Juo daugiau žmonių namuose, juo geriau sekasi ūkis.

Lepneris stebisi tų žmonių tarpusaviu sutikimu. Vokiečiams tokie dalykai nebūtų galimi. Lietuviuose juotes žydi vienybė ir paklusnumas, bendram darbe padeda vienas antram, o dukterys teka. Kaip matom, vis delto kai kuriuo atžvilgiu lietuviai Lepnerio akyse rado malonę. Rašytojo ir laiko dvasios pavyzdžiu Lepneris negailestingas burtininkams. Jų bedieviškos apeigos, tiesa, valdžios užgintos bausmėmis, ir kunigai smarkauja prieš prakeiktus burtininkus, bet Lepnerio širdžiai to nepakanka: burtininkus reikėtų iš tikrųjų rykštėmis bausti, kad nereikėtų Dievui del jų ir kitų dangaus kerštо šaukiančių nuodėmių bausti Lietuvą sunkiomis bausmėmis. „Oi, teise", jis pasileidžia šaukti, „teateinie, teise, užrištomis akimis ir su aštriu kalaviju bausti visų nusikaltėlių, kurie kalti." Bet reikia atsiminti, kad Lepneris gyveno raganų persekiojimo metu. Nuo 1630 m. iki 1658 m. Rytų Prū-

suose vien tik Prūsų Holande buvo sudeginta per raganius 15 moterų ir dvi poros vedusiųjų.[1]

Mokslininkas ir tikėjimo užsigynėlis, Nybūdžių pastorius Matthaeus Praetorius (*1635 m. Klaipėdoj †1707 m. kaipo katalikas), be kitų veikalų, yra palikęs du rankraščius (1529 folio pusl. apie senovės prūsų praeitį antšrašte „Deliciae prussicae oder Preussische Schaubühne".[2] Apie lietuvių būklę ir papročius 17-me šimtmetyje Pretorijus šiame veikale paduoda daug ir tokių svarbių žinių, jog jis statytinas visų kitų šią sritį liečiančių rašytojų prieky. Jau vienas Pretorijaus rankraščių 1724 m. išspausdintas, būtent, „Erleuterten Preussen'uose" vardu „Nachricht von der Littauer Arth Natur und Leben". Šis raštas, prisilaikant to laiko dvasios, parašytas lietuvius įžeidžiančiu būdu. Todel galima abejoti, ar iš tikrųjų jis yra išėjęs iš Pretorijaus plunksnos. Visai kitoks veikale „Deliciae", pav., visą tautą liečiąs punktas, kur pasakyta, kad senovės prūsų palikuonys (iš tikrųjų dalykas liečia lietuvius) Nadravijoj, Zalavonijoj ir Sūdavijoj dabar nusilpnėję „del didelio kentėjimo, vargo, darbo, padienių, rūpesčių ir t. t.", ir del to, kad maistui vartoją pelų duoną ir kitą menką valgį. Kad ir kaip ten bebūtų, ir šis paskutinis rašinys yra kiekvienu atveju žymaus dalykų žinovo rašmuo, nes, kad ir koks jo tonas, mes čia turime stebėtoją, kurs ilgai ir domiai yra stebėjęs lietuvių gyvenimą. Iš viso ko sprendžiant, matyt, kad tas stebėtojas yra kunigas — jei ne pats Pretorijus, tai kitas jo amžininkas.

Pretorijaus veikalas — tai tikras turtas etnografijos tyrinėtojui. Perskaičiau Piersono laidą kiaurai pasižymėdamas, kas joje užtinkama įdomaus iš burtavimo ir liaudies poeizjos srities, ir pastebėjau, kad Prūsų Lietuva dar 1600 metais yra teikusi pastabiam tyrinėtojui daug medžiagos, kurios esimo, remiantis dabartimi, nemokėtum nujausti. Tų laikų lietuvių gyvenimo kerėjimas ir burtininkai turėjo pryšakinę vietą. Iš savo prityrimo pasakoja Pretorijus, tarp kito ko, kad Ragainės apylinkėje vieno kaimo žmonės laiko šventu vieną ąžuolą ir tiki, kad, jei kas ąžuolui padarytų bloga, tą ištiktų nelaimė. Zalavonijoj ir Žemaičiuose laikė šventais dar kadagius, ir ugnis buvo šventa, ir gyvatė šventa ir t. t.[3] Žynių buvo visokių, ir savo vardu skirtingų. Žiū-

[1] Altpr. Monatschrift. Neue Folge 27, 544 p.

[2] Čia vartota *Williamo Piersono* parinktiniai padaryti spaudiniai.

[3] Iš kitur žinome, kad, pav., Insės valsčiuje, Neringos apskrity tuo metu laikė pagoniškas apeigas aplink didelį ąžuolą. Kai vietos pastorius 1615 m. slaptai ąžuolą nupiovė, žvėjai norėjo kunigą prigirdyti, tik jis pabėgo. (Mitt. der LLG IV, 87 p.).

rint, ką jie pranašaudavo. Buvo pranašautojų iš vaško, iš žvakės liepsnos, iš dūmų, iš putų, iš oro, iš žvaigždžių, iš paukščių skridimo, iš grabų, iš kraujo, iš vėjo, iš amuletų ir t. t., buvo gyvatės užkalbėtojų, sapnų aiškintojų ir k.[1] Iš kraujo pranašautojai kirsdavo į gyslą, o prieš pradėdami „murmėdavo (murmeln) sau į barzdą kelis žodžius." Sietų-pranašų (sietenes)[2], kurie vartydami sietą aiškindavo dalykus, Nadravijoj ir Zalavonijoj buvę dar daug. Kiti mokėję burti iš ugnies ir duoti įsakymus ugnies angelui, kurį jie mokėdavę pavadinti vardu, kad jis nekenktų. Žyniai daugiausia būdavę elgetos ir piemenys, bet būdavę jų tarpe ir turtingų, net ūkininkų.

Visos pagoniškos šventės prasidėdavo gėrimu ir jose būdavo tam tikras šventės apeigų vedėjas bei meldėjas. Pav., aukodami žemės dievybei Žemynėlautei bei Žemynėlei, pirmiausia išpildavo alaus žemėn ir melsdavo, kad Žemynėlė duotų laukams rugių, kviečių derlių ir būtų žmonėms maloninga ir t. t. Pavasarį pirmą kartą genant galvijus į ganyklą meldėsi šventajam Jurgiui, kad jis neleistų miško šunims (lokiams, vilkams, lapėms) kenkti galvijams. Visą tą dieną kiemo žmonės nevalgė; tik vakare, gyvuliams sugrįžus namo, valgė ir gėrė galvijų kločiai ir meldė šventą Jurgį pagalbos.

Tuo metu lietuviai, kaip ir dar kur kas vėliau, naktį gulėdavę šiaudų patale. Apie moterų drabužį Zalavonijoj pasakoja Pretorijus, kad ten moterys žiemą vilkėdavusios baltus apsiaustus, iš kurių vienas kabėjo ant vieno peties, antras ant antro, sidabrine sagte susegti. Mergaitės galvos danga vartoją aksomo pakalką, virš kurio būdavo nupintas iš rūtų didelis apvalus vainikas, o plaukai palaidi ant pečių. Jaunosios nenoriai dėdavusios margus vainikus, bet nešiodavusios žalius rūtų vainikus.

Jaudina girdint, kaip Pretorijus pasakoja, kad lietuviai stengėsi saugotis vokiečių, nes jie bijojo nuo jų susigadinti, kas pasakotojo nuomone kai kuriose vietose galėjo būti tiesa, nes vokiečiai laikė smukles, ir, pav., Nadravijos ūkininkai, būtent, del girtavimo buvo labiau sunykę, kaip grynai lietuviškų sričių gyventojai.

Anksčiau minėtas rašinys „Nachricht von der Littauer Arth, Natur und Leben" padalintas į šešis skyrius, kuriuose kalbama apie lietuvių kasdieninį gyvenimą, apie vaikų krikštijimą, apie vestuves, apie kiaulių skerdimą, apie burtininkavimą ir laidojimą. Pagal šitą

---

[1] Kai kurie, vadinami „udburtelli", dėdavę į vandens kaušą 3—5 akmenis ir iš jų judėjimo lemdavę laimę ar nelaimę.

[2] Šis būdas ir pas mus yr buvęs vartojamas.

raštą, lietuviai buvę tinginiai, valgę pelų duoną, rydavę nemaltus balt us žirnius, valgę vilko, lapės, juodvarnio, pelėdos, varnos ir kt. mėsą. Jų drabužiai buvę iš storos drobės ir storo milo, kuriuos pačios moterys išausdavusios. Moterys apsivyniojusios visą kūną nesiūtais apdarais. Avėdavę vyžomis, tik šventadieniais, eidami į bažnyčią, apsiaudavę odinį autuvą. Moterys kely autuvą laikydavusios prie juostos ir tik bažnyčioje apsiaudavusios. Jei pasitaiko jiems susižeisti, tai jie ant žaizdos užsidedą šviežio molio ar žemės, ir tai jų esą vaistai. Jei nusilaužia koją ar ranką, tai apvynioją jas ievos karna. Gyvį jie naikina savo pirtyse, kuriose krosnys padarytos iš lauko akmenų. Prikūrenę tas krosnis, pila ant jų vandenį, ir nuo garo pirtis taip įkaista, jog nepratęs prie tokios pirties tikriausiai numirtų. Kiekvienas eidamas į pirtį, turi iš beržo šakelių padarytą šluotą (vantą), kuria jie, įšildę ant krosnies, periasi ir paskum bėga į šaltą vandenį, — tai jų maudynė. Taip jie maudosi kas šeštadienis, ir išrodo lyg išalkę, kol nėr buvę pirtyje; ir visai mažus vaikus jie imasi su savim į pirtį.[1] O kaip geringa yra ši tauta! Į smuklę eina kartu vyras ir moteris, pasigeria iki sąmonės netekimo, — su degtine lietuvius gali nuvesti kur nori. Jie meldžiasi retai jau del tos priežasties, kad daug kas apie Dievą nieko nežino. Šimtai pasitaiko valsčiuje tokių, kurie „neina" šv. Komunijos. Kunigų barimai nieko negelbsti. Daugelis kunigų Lietuvoje leidžia dalykams eiti savo keliu, leidžia šiuos pagonis prie Viešpaties stalo ir nesideda galvon nei pranašų žodžių, nei girnų akmenų. Bet kai kunigas bažnyčioje meldžiasi už jų gyvulius, tai jie visi balsu ima dūsauti, nes jiems gyvuliai brangesni, negu sava siela.

Savo vaikus lietuvių moterys gimdo be sopulių. Iš daugelio šimtų nėra nei vienos, kuri del to turėtų atsigulti. Vežant vaiką krikštyti, kūmos meta į pakely esančius svetimus laukus kokį šilingą ar truputį mėlyno vilnonio siūlo. Krikštynose bei vaiko alaus gėrime gimdytoja draug su priėmėja, sena moterimi, ir kita artima bičiule, eina į pirtį, kur joms esti išvirtas senas gaidys ir višta. Nuėjusios į pirtį visos tos trys moterys klaupiasi, meldžiasi ir dėkoja Marijai, kad ji padėjo gimdyti, paskui valgo išvirtą vištą ir užgeria didelę taurę alaus. Kas pa-

[1] Pirtį klaidingai suprato anksčiau visi apskritai kunigai, ne vien Pretorijus. Del to kunigų priešingo nusistatymo ir del pirčių pavojingumo ugnies atžvilgiu 17-me šimtmetyje buvo išleistas įstatymas, kurs užgynė pirties vartojimą ir sodiečius Prūsų Lietuvoje atpratino visai nuo pirties. Bet Rusų Lietuvoje pirtis ir tęvirščz vartojama, nors jos kūrenimas del malkų brangumo ir tenai, rodos, eina mažyn. (Plg. Zweck, Litauen, 167 p.).

silieka nuo vištos ir duonos, tą jos drauge su kaulais slaptai įkasa žemę. Paskui jos eina į kitus svečius ir toliau geria visą naktį.

Savo vestuves lietuviai kelia rudenį, Visų Šventųjų metu. Dažnai tą pačią dieną surišama 30 — 40 porų. Vestuves jie geria visas aštuonias dienas. Vestuvių apeigas paprastai atlieka šitaip: jaunikis siunčia į jaunąją ratus-vežimą, ant kurio būna pritaisyti lankai, apdengti margomis dangtėmis, o to vežimo prieky ir užpakaly joja pulkas girtų vyrų, kurie būbnais, vamzdžiais, skambučiais, varpeliais ir ragais sudaro muziką. Pas jaunąją jie geria visą dieną ligi vakarui, paskui sodina į ratus marčią, kurią prieš tai jos motina ar artima bičiulė su juokingais žodžiais apvedžioja apie židinį. Įkaušę vyrai raiti lydi marčią, kelionėje būbnuodami, vamzdžiuodami, šaukdami. Kai marti atvyksta į jaunikį ir išlipa iš ratų, aplink jojusieji sudrasko ratus į šipulius ir sudegina juos. Prieš tai draugės nutraukia nuo ratų paminėtas margas dangtes. Paskui marčią ir jaunąjį veda į kambarį. Artimieji bičiuliai sukuria ugnį prieš kambarį ir budi visą naktį. Kitą dieną marti, lyg nebylė, moterų lydima eina į pirtį, kur jaunojo brolis vyksta ieškoti marčios kitų tarpe, ir dažnai ilgai trunka, kol ją randa, nes jam niekas jos neparodo. Jaunojo motina veda marčią paskui į pirtį ir ją maudo, už ką marti duoda jai pagarbą ir dovanų.

Savo kiaules skerdžia lietuviai apie Kalėdas. Tą progą laiko lyg kokia šventė, valgo ir geria, lyg vestuvių metu. Skerstuves autorius atpasakoja smulkiai.

Bedieviškų apeigų lietuvių tarpe dar daug tebėra. Žynių yra visokių. Pirmieji gana plačiai žinomi burtininkai, kurie, tris mažas žaidimo burteles mesdami, sprendė, ar atsiras pavogtas daiktas, ar nyks gyvuliai ir t. t. Burdami šie žyniai vartodavę žodžius. Antrieji — putų žiūrėtojai, kurių klausdavę, kai arkliai ar kiti daiktai būdavę pavogti. Pastatęs ant žemės alaus indą, murmėdamas kažkuriuos žodžius, žiūri dabar žynys iš putų, kurioj pusėj pavogtųjų reikia ieškoti. Tretieji — „secheniskiai“[1] gydydavo žmogų ar gyvulį nuo šlubavimo, pridėdami pundą žolių, kurios vadindavosi „sekis“.[2] Visiems šiems savo monams jie vartodavę žodžius. Ketvirtieji gali nupūsti nuo žmogaus ir gyvulio spuogus, sutinimus, uždegimus, murmėdami kažkokiuos žodžius ir tris kartus pūsdami į sopę. Penktieji, „pukiais“ vadinami; juos vartodavę, kai galvijai krisdavę, arba kai įvykdavo vagystė. Šie vartodavę tik žodžius. Jie laikydavę smukles, tuo vers-

[1] Ar ne „šėkininkai“? (Vert.).

[2] Ar ne „šėkas“? (Vert.).

damiesi. Seniau jų buvę gana daug, bet kunigams veikiant ilgainiu jų sumažėję. Šeštieji — tikri žyniai (szynys). Paėmę iš ko nors marškinius ar kitą drabužį, jie galį padaryti, kad tas arba visai sudžiūs, arba išpus, arba pagaliau, dieną naktį kentėjęs sąnarių laužymą, numirs. Jie vartodavę žoles, kurias vadindavę mauldomis, o tas, kam jie įmaišę tų žolių duodavę gerti, tas mirdavęs. Jokie vaistai nepadėdavę. Septintieji buvę negeriausios rūšies. Šie išpiaudavę iš žemės ėjusio žmogaus pėdą ir įkasdavę ją su savo velniškais žodžiais į kapus, ir tuo padarydavę, kad tas žmogus arba tuojau mirdavęs, arba sirgdavęs kai kada keletą dienų, o kai kada net ištisus metus. — Visiems darbams pradėti jie turi savo burtus; pav., pradėdami sėti ir t. t. Jie gali šautuvą, vien girdėdami šovimą, taip apkerėti, jog su juo nenušaus paukščio. Apie Kalėdas, pirmadienį rytą maudosi, kad gautų baltų ir margų ėriukų. Prieš Tris Karalius kreida rašo ant durų ir ant daiktų kryžiaus ženklus.[1] Žmogaus ir gyvulių kraują jie gali sulaikyti žodžiais. Kūčiose barsto kūtėse žirnių ir kviečių sumaišę, kad galvijai eitų žinion; nešasi žirnių ir kviečių į bažnyčią, o paskui sugrįžę duoda juos žąsims ir vištoms.

Paskutinei kelionei deda jie numirėliui į grabą adatą ir siūlų, o taip pat ir pinigų. Štai laidoja jie vaitą, ir aptaiso jį drabužiais ir batais ir paduoda jam į rankas kančių, lyg kad jis ir tęviršč varys lietuvius į lažą. Šiaipjau lietuviai netiki mirusių prisikėlimu. Tatai nenori įeiti jiems į galvą, kad ir kažkaip jau aiškiai kunigai aiškina jiems tai bažnyčiose.

Mirusieji visuomet turi būti laidojami tą pačią dieną, kūno nelaiko namie per naktį, nors mirtis būtų įvykusi ir vakarą. Moteris, vyrui mirus, nelydi į kapus, bet tik iki namų slenksčio. Mirusius jie aprauda, lyg staugdami žodžiais: „Ohuhu, ohuhu!“ ir dejuoja šitaip: „Kam tu numirei? Ar neturėjai valgio ir gėrimo? Ar tu neturėjai drabužių ir autuvo? Ko tu numirei? Ohuhu! Ohuhu!“ Nori žmogus juoktis, sako rašytojas, matant visus mišrai taip dainuojant ir verkiant. Vyras, palikęs našliu, vėl tuojau veda laidotuvėms praėjus; vestuvės būna po 8 — 14 dienų. Anksčiau jie dėdavo į kapą valgio ir gėrimo, dar ir dabar jie įdeda pinigų. Praėjus keturioms savaitėms nuo mirimo, velionies artimieji renkasi pietums, kuriems alaus padėta ir valgio paruošta. Kai valgis paduotas, sėdasi stalan, kokį pusvalandį visai tyli, paskui visi klaupiasi ir meldžiasi, kad Dievas duotų atilsį vėlei. Pas-

[1] Raides K M B ir apačioj tris kryžius dar ir dabar esu matęs savo kelionėje Rusų Lietuvoje.

kui ima valgyti ir gerti, bet iš visko — iš žuvies, duonos, mėsos — jie meta dalį pastalėn vėlei, taip pat pirmą taurę pila jie pastalėn. Rašytojo klausiami, ką tai reiškia, jie atsakę, kad, jeigu jie taip nedarytų, tai, girdi, vėlė neturėtų atilsio. Ir pačius pietus jie vadina „vėlių stalo dengimu".

Nors seno Pretorijaus viso žinių sandėlio lig šiol dar nesame išsėmę, bet jie mums reikia palikti.

Kaip lietuvių namai tuo metu atrodė svetimo akims, tai galime maždaug spėti iš Brando paduoto kuršių namų paveikslo, nes būklė tikriausiai buvo svarbiausiuose dalykuose ta pati Prūsuose ir Žemaičiuose, kaip ir Kurše. Kelionės aprašyme Brandas šitaip pasakoja: „Jie gyvena menkuose, žemuose nameliuose, kuriuose daugiausia tėra dūminė pirkia ir kartais šone klėtelė, kurioje jie laiko savo mielą duoną ir gėrimą, taip pat ir rūgusius kopūstus ir agurkus; dūminėj pirkioj yra iš storų lauko akmenų padarytas pečius, kaip ir mūsų duonai kepti pečius, kurį jie smarkiai šildo juodais angliais bei malkomis, šalia kurio jie ir naktį visi: tėvas, senelis, motina, vaikai (nes pažymėtina, kad visi — tėvas, vaikai ir vaikų vaikai paprastai gyvena drauge) sąmišrai guli asloje, po apačia pasikloję skarmalus. Bet kartais nors ir retai, pasitaiko ir lovų, nes jie patalą darosi daugiausia iš senų drabužių arba iš šiaudų. Kita jų nuosavybė — tai maža banda, karvės ir kita, kurių pienu maitinasi jų gausingas vaikų būrys. Jų trobos visos iš storų rąstų, kurie iš oro pusės bent kiek nutašyti, bet iš vidaus palikti apvali; tačiau jie moka juos labai gudriai pritaikinti vieną prie kito, taip kad vėjas visai nepatenka vidun. Kartais jie į sienų plyšius prikaišioja samanų. Namai dengti šiaudais bei lentomis, kitur virš šiaudų skersai ir išilgai uždėtais medžiais stengiasi apsaugoti šiaudus nuo vėjo. Be to, jie turi atskirai mažas tokiuo pat būdu pastatytas daržines, kurias jie vadina jaujomis (rygen). Tose jaujose jie paprastai džiovina javus".[1]

Jei jau kalbama apie ūkininkų būklės aplinkybes Prūsų Lietuvoje 17-me ir 18-to šimtmečio pradžioje, negalima praeiti nepaminėjus dviejų didelių nelaimių: totorių užpuolimo 1656—57 m. ir 1708—1711 metais siautusio bado. Totoriai sudegino 13 miestų, 249 kaimus,[2] nelaisvėn išsivedė 23.000 žmonių, ir del karo 80.000 žmonių išmirė badu. Maro 1708—1711 metais išmirę 154.445 žmonių. Kai tuo būdu dideli plotai

[1] 69 p.
[2] Mitt. der LLG I, 91 p.

paliko dyki ir tik ¼ senųjų gyventojų bebuvo pasilikę, Fridrikas Vilhelmas I ėmė kurdinti Lietuvoje naujus gyventojus ir tuo būdu didelis skaičius vokiečių kolonistų atvyko į kraštą. 1732—34 metais, tarp kito ko, Rytų Prūsuose, daugiausia Lietuvoje, apsigyveno del tikėjimo išvaryti iš tėvynės zalcburgiečiai iš Salzkammerguto, 17,000 žmonių, kiti atvyko iš Šveicarijos, Pfalco, Nassauo ir k. Delto ir del Fridriko Vilhelmo I didelių pašalpų — vien tik 1721—1727 metais Lietuvos labui buvo paskirti 2,430,289 taleriai — įsigalėjo Prūsų Lietuvoje vokiškumas net ir medžiagiškai. Ypač pamokomas vienas Fridriko Didžiojo 1789 m. liepos m. 27 d. iš Įsrutės Voltairui rašytas laiškas, kuriame jis prancūzų mokslininkui apibūdina šalį. Pagal tą laišką, Prūsų Lietuva buvus hercogystė, 30 prūsiškų mylių ilgumo, 20 platumo, Žemaičių pusėj siauresnė. Šimtmečio pradžioje maras išnaikinęs per 300,000 gyventojų. Dvaras maža tepažino liaudies vargus ir nedavė pagalbos. Gyventojai mirė, kraštas darėsi vis dykesnis. Tuo tarpu mirė Fridrikas I ir buvo palaidotas su dirbtine pompa, bet kunigaikščio tėvą sujaudino visuotinis skurdas. Jis pats iškeliavo patikrinti ir pamatė dvylika ar penkiolika tuščių miestų, keturis ar penkis šimtus negyvenamų kaimų. Jis pradėjo apylinkę iš naujo apgyvendinti: iš visų Europos kraštų atvyko tūkstančiai šeimų į šalį. Dabar gyvena Lietuvoje per pusę milijono žmonių, ir dabar daugiau yra miestų ir židinių, kaip pirma, ir ji dabar turtingesnė ir derlingesnė, negu kuri kita šalis Vokioje. Charakteringi jauno kunigaikščio paskutiniai žodžiai: „Tikiuos, kad šis smulkus atpasakojimas Jums nebus nemalonus. Jūsų žmogaus meilė tikriausiai apims lietuviškus brolius visai taip pat, kaip Jūsų prancūziškus, angliškus ir vokiškus ir t. t., ypač delto, kad, keliaudamas per kaimus, aš juose, labai tuo nustebdamas, negirdėjau kitaip kalbant, kaip vien tik prancūziškai[1].

Iš 18-to šimtmečio žymiausi lietuvių ūkininkų gyvenimą piešią šaltiniai bus: B o c k'o „Versuch einer wirtschaftlichen Naturgeschichte von Preussen" (1782—85), G e r v a i s'o „Notizen von Preussen mit besonderer Rucksicht auf die Prowinz Litauen" (1795, D e r P r e u s s i s c h e S a m m l e r (1773—75) ir D u o n e l a i č i o giesmės.[2]

---

[1] Friedrich der Grosse über die Kultur Littauens, Preuss. Prov. Blätter 1831, VI, 404 ir k. pusl.

[2] Plg. A. Kuršaičio raštą Mitt. der LLG II, 362—64 p.

Čia išdėstysime, kaip Kristijonas Duonelaitis, vienas Lietuvos liaudies dainių, piešia tų dienų Prūsų lietuvių kaimiečių būklę. Duonelaitis yra gimęs lietuviškoje apylinkėje, Lazdynėlių kaime, Gumbinės apskrity 1714 m. Nuo 1743 m. iki savo mirties 1780 m. jis išbuvo Tolminkiemio klebonu. Žinomas savo keturias idilijas, apie rudens, žiemos, pavasario ir vasaros džiaugsmus ir rūpesčius, darbus ir užsiėmimus, jis yra parašęs 1770 metais. Dainuodamas Duonelaitis yra nupiešęs spalvingą savo gimtinio krašto paveikslą ir to krašto liaudies gyvenimą. Lietuvos gamtą ir tautą jis savo plunksna, tiesa, mokomosios moralės šviesoje, lyg teptuku leido išvysti palikuonims. Duonelaičio giesmės teikia daug tinkamesnę medžiagą etnografijos reikalams, negu galėtum to reikalauti iš poezijos. Pažiūrėkime!

„Rudens gėrybių" giesmėje randame pirmiausia lietuvių naminių darbų vaizdą: moterys, barškina puodais, merginos, Gryta ir Pimė, ieško skiltuvų, Selmikė valo autus, Kotryna ir Bergė išpūstais veidais pučia žiburį. Jekė ir Magužė skaldo malkas, kurių Enskys prineša. O Dočys, tas dykaduonis, sėdi snausdamas už šilto pečiaus, laižydamas savo lūpas, laukdamas pietų, nes Astė kepa nupenėtą gaidį ir ką tik kiša į pečių kvietinius raguolius. Dočiui besidžiaugiant del būsimų pietų, įjoja dailiai apsirengęs kvieslys ir visus kviečia į vestuves pas Krizius. Kiekvienas, gavęs pakvietimą, tuojau ima kepurę nuo galvos, dėkoja už parodytą didelę garbę ir žada šeimininko garbei atvykti į vestuves.

Vestuvėms visi ruošiasi kaip galėdami. Stepas ir Merčius įsigijo naujus batus, Lauras ir Jonas nusipynė vyžas. Enskys šukuoja savo žirgą ypatingai, balnoja ir riša kilpas šalyse, puošia visą žirgo nugarą, juosiasi nauja juosta, aunasi naujais batais. Taip pat ir moterys velkasi šventadienio drabužiais. Ištekėjusios dedasi nuometą, šydą ir antpetinę skarą, o mergaitės su supintais spurgais papuoštus vainikus. Šis pasipuošęs būrys, balsu šūkaudamas, atvyksta į Kristijono gyvenimą. Kristijonas svečius priima žemai lenkdamasis ir prašo į vidų. Atvykusiems svečiams duoda degtinės, o šeimininkė vaišina kvietieniu.

Po kiek laiko kyla didelis triukšmas: jaunieji, — marti, jauniausia Kristijono duktė, o jaunikis, Taukėnų vaitas, — grįžta iš sutuoktuvių. Prieky pasirodė tas pats piršlys, šaukdamas ir savo kumelę botagu šerdamas.

Džiaugdamasis savo jauniausios dukters vestuvėmis, Kristijonas daug išleido: papiovė tris karves, du jaučiu, be skaičiaus kiaulių, avių, žąsų ir vištų. Valgius ir kepsnius prirengė virėjas Petras, ir ragina

dabar išalkusius svečius valgyti. Piršlys neša valgius. Kai malda prieš valgį buvo atkalbėta ir krikščioniškų būdu susėsta stalan, ėmėsi svečiai, kiek širdis troško, už valgių. Enskys, pusiau jau girtas, pradeda piaustyti gabalus, rankomis laikydamas riebius kumpius. Trūkstant peilių, kiti rankomis ima riebius gabalus, ir taukai srove teka valgantiems per barzdą. Pavalgę pokylininkai užmiršo sukalbėti poterius ir pradėjo — gėda sakyti, — kas dainuoti storžieviškas (pažodžiui: „kiauliškas") dainas, kas plepėt niekus apie savo dailius jaučius, kas groti rankine arfa bei smuiku. Dočys, per daug pavartojęs stipriųjų, krinta kaip lenkų kūlinė po suolu, ir jį pusgyvį išneša. Ir moterys nepaliko nesilinksminusios; būtent, Barbė, Pimė, Laurienė ir Pakulienė moterų gudriu būdu atsisakinėjo valgant nuo degtinės ir net, pasiūlius kam, įsižeisdavo, bet pavalgiusios tuštino slaptai dideles taures degtinės, nuo kurios veikiai pradėjo visokius niekus plepėti. Pav., Laurienė ir Pakulienė gyrė savo gaidžius ir t. t. Kitos namų šeimininkės kalbėjo apie žąsis, antis ir kitus namų reikalus. Štai ir muzikantai atsirado su savo vietiniais ypatingais ūkininkų skambčiais: Plyckius skambina arfa, Kubas čirškina smuiku, o Žnairiukas pučia vamzdį. Enskys šaukia mergas į krūvą ir ragina kaimynų vaikinus šokti. Klišys, apsiavęs suplyšusiais batais, renkasi Pimę šokti, puikus savo batais Kairiukas čiumpa Tušę, ir pradeda šokti lietuvišku būdu trypdami grindas. Kiti vėl taiso juokus vyžoti, basom kojom ir rankoves atsiraitę, kaip jau girti ūkininkai kitą kartą pokyliuose prasimano juokus.

Vestuvių džiaugsmas minutei nutrūko, kai vestuvėse pasirodė du nekviesti svečiai, dykaduoniai Slunkius ir Pelėda. Kilo žodžių kova, rūkytojai pametė savo pypkes, nutrūko grojimas ir šokiai, kol Enskys beržine lazda suminkštino neprašytų svečių nugaras ir, pačiupęs už plaukų, išmetė juos laukan.

Vestuvių svečiams palinksminti dainius liepia senam vaitui pasakoti ponuose matytus stebuklus, o tuo pačiu gauna progos aštriai įkirsti ponams už jų bedievybę, tarp kito ko, vaito žodžiais sakydamas: „Mes esame apskretę, tik vyžoti ūkininkai, šen ir ten stumdomi, vargą vargstančios būtybės, neturinčios nė plutos, kuria galėtume pripildyti savo pilvą. Teturį tik menką girą širdžiai atgaivinti, o vis delto mes kasdien dėkojame Dievui."

Kai svečiai, tuos niekus pasakodami, baigė vestuves, įbėgo vyžotas Bleberio tarnas, pranešdamas, kad iškilmės dar nepasibaigusios: Bendikas piauna žąsį, Paikžentis aviną, Vauškus vienaragį savo jautį, Mykolas svilina savo sode didžiausius meitėlius, net dūmai debe-

simis kyla į padangę. Daro visokias dešras, kumpius ir kitas mėsas rūko kaminuos. Ateis šventės — užmiršime savo vargus ir palengvinsime savo kentėjimus. Nuo tų šventimų dainius nori apginti savo ūkininkus, primindamas praėjusios vasaros nuovargius: per daug esame vargę laukuose. Mes, kaip pritinka ūkininkams, mielai esam bėgę į lažą, mėšlą vežę, jį kratę, arę, sėję, šieną piovę, grėbę, po stogu vežę, trumpai, visus javus krovę į daržines. Kartais lietus kiaurai merkė mūsų nugaras, kartais karštis svilino mums pakaušius. Mūsų valgis dažnai buvo tik liesa tyrė ir duonos plutelė, gėrimas — menka gira arba vanduo. Srove tekėjo prakaitas mums per nosį. Dabar, tuos vargus pabaigę, norime pasinaudoti gero Dievulio gėrybėmis.

Duonelaičio poezijoje susiduria ponų ir vergų luomai, kuriuos jis pagal jų nuopelnus giria ir bara. Ponų luomui pagirti duoda progos a. a. apskrities patarėjas, kurs ligi ašarų buvo susijaudinęs del ūkininkų vargo, kurs gyrė lietuviškai, keikėsi vokiškai, nuolatos sakydamas „teititeli", ir kurio baudžiauninkai mirusio be galo verkę. Mielai ėjo ūkininkai tokiam ponui dirbti, — apskrities patarėjas velionis per savo tarnus duodavo alaus atgaivinti pavargusiems darbininkams. Bet daugumas ponų buvo tokie, prieš kuriuos ūkininkas jau iš tolo turėjo nusiimti kepurę ir pritinkančiu būdu nusilenkti. Pikti ponai stumdė ūkininkus šen ir ten, be to, plakdavo juos ir išjuokdavo. Net žemesni ponai, pamatę ūkininką, nusispiauna, lyg kad tai būtų koks šuo, ir laikė ūkininką kelmu, kurs nevertas net, kad į jį žiūrėtum. O lažą[1]) pavaldiniai eidavo šitaip: kada reikėdavo pasiskubinti, jie vargiai kojas krutindavo, laiką leisdavo plepėdami bei taboką rūkydami; o kitas vėl laiko tinkamu slaptai ištirti darbo draugų įsidėtą maistą ir jį sau dėtis į burną.

Tačiau, be pono ir baudžiauninko, pas Duonelaitį yra dar vienas atžvilgis, kurs, taip sakant, deda antspaudą poezijai, — tai lietuvių, vokiečių, prancūzų ir naujakurių santykiavimai. „Senieji geri laikai" Duonelaičiui yra tie, kada vokietis dar nebuvo pradėjęs liesti lietuvių gyvenimo. Ši svetima įtaka, pasak Duonelaičio, visuomet kenkia. Jei koks vokietis vokiečio papročiu meluoja, tai Duonelaičio galvojimu, suprantama, tokia jau vokiečių prigimtis. Bet kas reikia manyti — jis sušunka, — kada lietuviškai kalbėdami ima apgaudinėti ir meluoti? Kodel Duonelaitis tokios nuomonės, nesunku suprasti.

[1] Padienių darbų laikas buvo nuo pavasario iki rudens. Pradžioje privalomų dienų skaičius buvo 60, bet vėliau sumažintas iki 30 d. (Kuršaitis, Mitt. der LLG II, 363 p.).

Jo veikale šitaip pasakyta: „Vokiečiai lietuvius laikė kvailais kelmais, o prancūzai pilna burna juokės iš jų, nors gan, kaip Lauras taikliai pastebi, laikė garbėj lietuvių iškeptus pyragus ir rūkytas dešras. Be to, ir lietuviuose ėmė reikštis tokių, kurie nors ir kalbėjo lietuviškai ir šoko lietuvių būdu, tačiau, kaip ir tikri vokiečiai, visai tautai darė gėdą. Kiti lietuviai, pasigėrę, buvo papratę dainuoti vokiškai, keiktis vokiškai ir nuolatos sėdėti smuklėse, kaip darė vokiečiai. Tai ta pati nedorybė, apie kurią jau Pretorijus yra sakęs.

Oi, jūs lietuviški laikai, kur jūs pasidėjot? — skundžiasi rašytojas. — Tie laikai, kai dar vokiškai nebuvo kalbama, kada ūkininkai dar nežinojo odos avalynės ir batų, bet laikė sau už garbę avėti vyžomis. Tada dar nereikėjo kurio nors iš savo garbingų kaimynų gėdytis nei jiems prikaišioti, nei tyčiotis. Bet, Dieve pasigailėk, dabar gėda žiūrėti, kaip lietuviai vokiečių būdu vaikščioja batuoti ir rodosi apsiavę (odiniu autuvu) šventėse rudeniop. Kitaip buvo anksčiau. Tada, tiesa, nebuvo mokyklų, bet Dievą laikė garbėje. Dabar nė vienas lietuvis ima dėvėti prancūziškai ir nebevaikščioja į bažnyčią.

Ir išvidinis baudžiauninkų gyvenimas tam tikru laipsniu Duonelaičio veikale išeina aikštėn. Nors ir turi lietuvių girtinų dalykų, bet dainius nupiešia visą eilę ir piktų jų papročių. Toks piktas paprotys, pav., yra miško vogimas. Valdiniai vogdavo savo pono miškų medžius, juos parduodavo miestuose arba savo reikalams vartodavo. Del šios nedorybės, del kurios lietuviai ir kur kas vėliau buvo kaltinami, smarkiai įspėja dainius, primindamas, kaip lietuviams reikėtų būti pavyzdžiu kitoms tautybėms, iš kurių jau kitos, kaip, pav., prancūzai, pradėjusios lietuviškai kalbėti ir lietuvišku būdu valgyti bei dėvėti.

Kita lietuvių įprasta nuodėmė — tai gėrimas. Negana, kad vyresnieji geria, bet dar jie vedasi į smukles net savo mažus vaikus. Smuklėse tėvai, savo vaikų akyse, mušasi, tąsosi už plaukų. „Oi, jūs, bedieviai, ar jūs nebijot, kad jus pragaras prarys!“ šaukia jiems dainius.

Čia dar susipažįstame su lietuvių valdinių ir jų tarnautojų santykiais. Pirma šeimininkas siūlydavo algos savo tarnautojui tik vieną talerį metams, ir samdiniai būdavo patenkinti, jei geraširdis šeimininkas savo geru noru pridėdavo dar du sidabriniu skatiku, dvi pori vyžų. Bet vėliau, plečiantis vokiškumui, pranyko papročių paprastumas: jauni vyrai pradėjo gėdytis savo vyžų, o merginos savo margų sijonų. Dabar jau mažas vaikpalaikis, kurs vos temoka kelnes užsimauti, reikalauja talerio metams, o kitas bernas nemoka nei akėti, nei arti, ir, kai reikia, nedrįsta paimti ariamo jaučio už ragų, o reikalauja net 10

talerių ir daugiau. O koks darbas! Po pietų tie nedorėliai slapstosi kur nors miegodami, o kai juos smarkiau užsipuola, graso užmušti. Ir jie visai nebepatenkinti, kaip pirma būdavo, valgymu. Mūsų supratingi šeimininkai, kai išvirdavo gardžios miltinės tyrės ir paduodavo jos žmonėms su pienu, padarydavo jiems didelio džiaugsmo, o kai kartais patiekdavo žirninės tyrės su spirgučiais, kaip tada žmonės garbindavo šeimininką! Dabar reikalauja mėsos kasdien, ir dar vagia kaip šunes.

Duodamas nurodymų savo tautiečiams, pabrėždamas reikalingumą tiksliau atlikinėti ūkio namų ruošą, dainius atsišaukia kaip tik į vokiškumą. Pakalbėjęs apie tai, kaip moteris turi rūpintis verpimu ir audimu, jis primena joms taip pat, kad rinktų grybus ir riešutus žiemai, kaip tai darančios vokiečių moterys, kurios paprastai jų prisirenkančios labai daug.

Iš tautos papročių, be jau nupieštųjų, Duonelaitis mini tik keletą. Mini talką, kur pasakojama, kaip netikęs Plaučiūnas visai nusigeria. Dar yra nuobaigų vaizdas. Pasakoja, kaip apie šv. Jokūbą lietuviai užkimusia gerkle šaukia, kai jie, rugius piauti baigę, linksmai šoka ir šaukia: „Neškim namo vainiką!". Į apeigas įeina piovėjus, vyrus ir moteris, aplieti vandenimi, iš ko Duonelaičio pasakojamame atsitikime pas minėtąjį Plaučiūną kyla tikras mūšis, kurį šeimininkas nutildo, išnešdamas kiekvienam piovėjui spirgučių. Pramogoje tiek pats šeimininkas, tiek ir į pokylį pakviesti kaimynai visiškai nusigeria.

Tuo čia ir baigiame, nors dar galėtume pridurti kai ką iš ypatingų bruožų. Iš tautos šaltinio išėjęs, Duonelaitis liečia su didele užuojauta tautą, jis žino gerai, kad po stora baudžiauninko miline slepiasi vienodai žmogaus jausmui prieinama širdis, tokia pat, kaip ir po ponų plona išviršine žieve. Kai del sampročio, jis kartą pasakoja, kad ūkininkas dažnai prašoksta aukštą poną. Tik jis nevisuomet drįsta kalbėti, savo mintis reikšti.

Nėra abejonės, kad Duonelaitis savo poezija yra norėjęs iškelti didžiausius savo tautos gerumus. Jis bando pakelti jos savigarbą, kad ji jaustųsi lygi kitoms tautybėms ir ponų luomui. Bet iš kitos pusės jis neslepia jos ydų, ir dar gi jas plaka. Šiaip ar taip, Duonelaitis vis delto savo gadynės vaikas. Nors jis lietuviams visai palankus, bet jis dažnai vartoja lietuvius žeminančius pasakymus: vestuvių svečiai ateina *storžieviškai šaukdami* į Kristijono namus, dainuoja (pažodžiui verčiant) *kiauliškas dainas*[1] ir *cypia lyg kiaulės*. Plaučiūną jis

[1] Duonelaitis dainą vartoja apskritai dainavimo prasme.

siunčia į Karaliaučių tyčia pirkti dalgio, bet tas, kaimiečių papročiu, tursinėja išsižiojęs ir vaikščioja aplinkui, jog užmiršta ir savo reikalą. Baisu Duonelaičio ir klausyti, kaip ūkininkai prie pokylio stalo kaimiečių papročiu, prisigėrę degtinės, pasakoja, girdamiesi, kaip apgaudinėja eigulius ir t. t. Galėtum manyti, kad tokie bruožai Duonelaity gryni realizmai, bet vis delto norėčiau tikėti, kad čia jis yra auką padaręs gadynės skoniui, nors, gal būt, iš dalies labai sąmoningai.

Lygus Duonelaičiui svarbiausias šaltinis iš 18-to šimtmečio bus G e r v a i s'o „Notizen". Gervais'as apskritai lietuviams palankus, kas A. Kuršaičio manymu, kyla iš to, kad Gervais'as aiškiai yra buvęs Rouseau įtakoje. Pasak Gervais'o, lietuviai buvę patikimi geri kareiviai, ir apie tikėjimą prietarais nesą ko daugiau bekalbėti, kaip tai buvo protėvių laikais. Lietuvis geria per daug, bet jei būtų daugiau rūpinamasi jo švietimu, tikriausiai jis būtų kitas žmogus. Prieš 50 metų visai nebuvo dar kaimo mokyklų, o dabar Rytų Prūsuose esančios jau 1846 liaudies mokyklos, iš kurių karaliui priklauso 1216 ir bajorijai 630. Lietuvis esąs greitesnis padėti, kaip salzburgietis. Lietuviai kaltinami vagyste. Bet del vieno žmogaus negali būti smerkiama visa tauta. Lietuvį laiko kvailiu, bet jis turi daug įgimto proto. Lietuviai mažiau ištvirkę, negu vokiečiai.

Apie tautos išorinį gyvenimą Gervais'as paduoda dar kai kurių įdomių bruožų. Vyrai vasarą dėvi baltus trinyčius, žiemą milinę su spalvota apikakle. Kai žmones matai bažnyčioje, tai jie taip vienodai apsivilkę, lyg kad tai būtų kariuomenė. Vyrų plaukai palaidi krinta jiems ant pečių. Net lietuviai kareiviai, parvykę atostogų, išsipindavo savo kasas. Vartodavę klumpes ir vyžas. Mergaičių vainikus šitaip piešia: tai daugiau kaip pusė pėdos aukštumo aksomo susukta kepurė, iš viršaus atidengta ir išpuošta gėlėmis, dengia ne tik galvą, bet ir pečius.

Nenorėdamas per daug išplėsti rašinio, aš savo dėstyme nebesigilinsiu į vestuvių, laidotuvių ir kitų atskirų papročių aprašymą. Iš 18-to šimtmečio vis delto noriu paminėti vieną mano netikėtai pastebėtą aprašymą apie lietuvių laidojimo papročius, kuriuos užtikau laikrašty „Wochentliche Königsbergische Frag- und Anzeigungs - Nachrichten" iš 1768 m. To rašto autorius kažkoks C. Kowalewski. Tas aprašymas daro įspūdžio, kad jo autorius nori pasakoti apie dalykus, kaip jie buvo tikrumoje, ir per tai jis yra svarbus šaltinis iš tos srities. Seni aukojimo papročiai spindi kiaurai ir šitokiose laidojimo apeigose: tarp kito ko, šeimininkė prieš paleisdama taurę aplinkui sve-

čiams, išlieja truputį gėralo iš taurės ant stalo ir po stalu. Ir Kowalewskis pasakoja, kad senovėje numirėliui į grabą dėdavę adatų ir siūlų, duonos ir naminio alaus.

Žengiame dabar į 19-tą šimtmetį. Tie dideli bandymo laikai, kurie palietė Prūsiją jo pradžioje, atnešė, kaip žinoma, daug reformų su savimi, tarp kito ko, ir baudžiavos panaikinimą. Tai reiškė lietuviškai kalbantiems žmonėms didelį palengvinimą, atpalaidavimą nuo nekenčiamo ir sunkaus lažo ir didelį nuosavybės padidėjimą. Tautiškumo atžvilgiu nauja dalykų būklė buvo vis delto pavirki pagreitintit vokiškumo procesui ir pakeisti papročiams. Kai del šių paskutiniųjų, matyt, raida vyko labai greit. Lazdėnų kantorius S c h u l t z'a s, kurio rankraštyje yra užsilikęs žymus aprašymas lietuvių papročių 1832 metų „Einige Bemerkungen über die Nationalität der Litthauer"[1] pasakoja, kad papročiai, kurie dar prieš 20 metų tebebuvo jo žinomoj apylinkėje, net tarp pasiturinčių žmonių, dabar vargiai bepastebiami net grynai lietuviškuose kaimuose (7 p.). Šultz'o nuomone, karo tarnyba, mokykla ir pralobimas veikiąs taip smarkiai lietuvių kalbą ir papročius, kad „praėjus pusei šimtmečio vargiai ar berasi žymes lietuvių Prūsų monarchijoj" (10 p.). Mes žinome, kad tas Šultz'o pranašavimas neišsipildė. Kadangi dabar iš statistikos žinių galime pažinti, kaip iš tikrųjų yra buvę, tai, prieš eidami toliau, pažiūrėkime į tuos skaičius, nes jie iš vienos pusės nušviečia lietuvių ūkininkų buitį Prūsų Lietuvoje 19-me šimtmety.

Lietuvių skaičius Rytų Prūsuose 1831 m. buvo 125.440 žmonės arba 27% visų krašto gyventojų. 1848 m. jų skaičius buvo pašokęs iki 150.580. 1878 m. lietuvių **sumažėjo** 19.165 žmonėmis arba bebuvo tik 131.415. 1890 m. dar sumažėjo iki 121.265. Šalia lietuvių kalbos ir vokiečių kalbą, kaip motinos kalbą, yra pareiškę 6.351[2]. Prisilaikant paskutinių oficialių žinių, dalykai 1910 metais yra buvę šitokie: lietuvių yra buvę 96.567 žmonės 83-se valsčiuose; tiktai 20-je valsčių lietuvių yra buvę daugiau, kaip 50%; net tokiuose valsčiuose, kur gyventojų buvo 3.000—5.000, lietuvių tebuvo 5—15 žmonių. Dar 1905 m., pagal tuos pačius šaltinius, lietuvių buvo 108.919 žmonių 85-se valsčiuose. Tuo būdu per penkeris metus yra sumažėję 12.000 žmonių. Bent kiek lietuvių gyventojų yra padaugėję Klaipėdos, Til-

[1] Laikomas Karaliausčiaus universiteto knygyne.

[2] A. Kuršaitis, Zur Geschichte der Litauer in Ostpreussen. Mitt. der LLG III, 34.

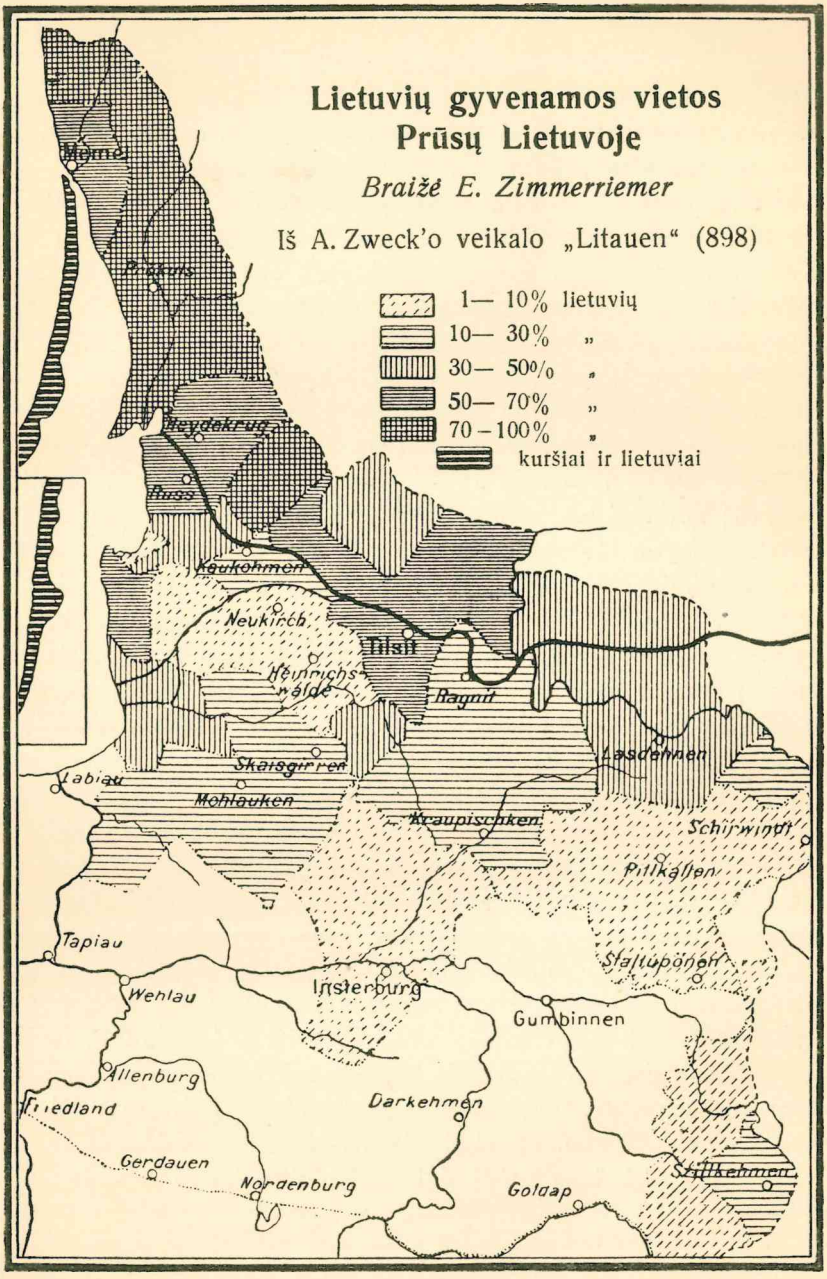
Lietuvių gyvenamos vietos
Prūsų Lietuvoje
Braižė E. Zimmerriemer
Iš A. Zweck'o veikalo „Litauen" (898)
1— 10% lietuvių
10— 30% „
30— 50% „
50— 70% „
70 — 100% „
kuršiai ir lietuviai
Memel
Heydekrug
Russ
Neukirch
Tilsit
Ragnit
Labiau
Mohlauken
Tapiau
Wehlau
Insterburg
Gumbinnen
Allenburg
Darkehmen
Gerdauen
Nordenburg
Goldap
Pillkallen

žės ir Vilkiškių apskrityse[1]). Lietuvių sumažėjo del ekonomiškų ir dvasiškų įstatymų prievartos. Žiūrint į gyventojų žemėlapį, pastebi, kad lietuviai visų pirma buvo suvokietinti iš pietų pusės: Darkiemio, Goldapės, Stalupėnų, Gumbinės, Įsrutės ir Vėliavos apskritys 19-me šimtmetyje buvo visai suvokietinti, o nuo jų į šiaurę esančioms apskritims: Pilkalnio, Ragainės, Neringos ir Lebuvos, gresia veikiai tas pats likimas. Vienoje masėje lietuviai gyvena ir tęviršč tik šio krašto šiaurės kampe, Klaipėdos apylinkėje.

Iš rimto Šultz'o rašto, kurs vertas išspausdinti, imu čion kai kuriuos, beskaitant pasižymėtus, dalykus. Lietuvių gyvenamoji troba lig šiol buvo vienas gyvenamas kambarys, trobos antroj pusėj buvo kamara, kur yra duonos pečius ir rankinės girnos (quirl). Asla buvo iš molio kietai sumintas laitas. Lubos ir sienos buvo iš vidaus lygiai nutašytos. Visur aplinkui suolai, prie lango prieš duris — stalas. Net ir žiemą žmonės miega už pirkios, klėty, dar gi maži, vystomi vaikai. Kaip lietuvio ypatybę mini Šultz'as, kad jis sritis, esančias nuo jo gyvenamos vietos už keturių penkių mylių, vadina svetimomis. Vagį lietuviai baudė tuo, kad gėrė jo išlaidomis, tuo dalykas būdavo atitaisytas, ir vagis likdavo vėl taip pat garbingas, kaip ir pirma. Ir giminių santykiai, pasak Šultz'o, buvo gana palaidi. Vedusieji tačiau buvo dori ir susipykę paprastai neidavo toliau, kaip lig kunigui. Lietuviai buvo vaišingi ir paslankūs, grojimą ir muziką laikė didelėj garbėj. Tėvynę, gimtinę ir karalių jie labai mylėjo. Lietuvis gan klausė patarimo, tik retai geru patarimu sekė. Iš kelionės retai jis blaivus grįždavo. Jis gabus buvo ką padirbti, darbo įrankius dirbosi patsai, patsai statė namus. Moterys mokėjo verpti ir austi. Lietuvis tikėjo likimu ir buvo labai prietaringas. Iš laidojimo apeigų Šultz'as paduoda vieną retą žinią. Laidotuvėse ant stalo stovėjo didelis indas degtinės, kurią reikėjo gerti **šaukštu.** Mirusiųjų raudodavo tokiu pat būdu, kaip mes ir iš kitų šaltinių žinome. Tik keista girdėti, kad laidotuvėse čia verkdavę, čia fantais žaisdavę. Šultz'as, būtent, pasakoja, kad kai raudą paraudodavę, šventas giesmes pagiedodavę ir apdengdavę numirėlį, visi pakasyninkai imdavę žaisti fantų žaidimus su lažybomis ir pasibučiavimais, ir taip žaisdavę apie valandą laiko. Paskui vėl kūną nudengdavę — ir ūmai džiaugsmas virsdavęs dejavimu. Paskui vėl prasidėdavęs žaidimas ir t. t. Taip darydavę kiekvieną naktį ligi palaidojimui. (143—145 p.)[2].

[1] Viltis 1912, 62 nr.

[2] J. Lippert savo veikale „Die Religionen der europäischen Culturvölker" (1881) 73 p. pasakoja, sekdamas Guagninu (Script. rerum polonic. 2, 391),

Įdomūs, nors taip pat liūdni, žodžiai, kuriais Šultz'as baigia savo aprašymą. Savo pasakojimu jis nori įrodyti, kad lietuviai turi visas puslaukinių tautų ydas, bet kiekvienam šviesuoliui lyg džiaugsmo esą matant, kaip tos tautos liekanos stengiasi susilieti su vokiečiais, taip pasidarydami dalininkais aukštesnio švietimo, nors nevisuomet aukštesnės doros.

Apie lietuvių liaudies gyvenimą ligi 19-to šimtmečio pusei, kada ir Lietuvoje pradeda naujoji dabarties kultūra keisti dalykus, Jenos prof. Carl Cappeller'is paduoda puikų paveikslą veikale „Kaip senėji Liëtuvninkai gyvėno" (1904). Cappeller'is užsirašė Stalupėnų apskrity iš vieno seno šeimininko pasakojimą 1876 m. ir, kiek galėdamas, palaikęs savo pasakotojo pasakojimo būdą, iš ko galime spręsti pasakotojo dvasios būvį. Taip pat matyt, kiek maža tikrumoje dar pasakotojo jaunystėje buvo atsimainęs gyvenimas, palyginti su praėjusiais šimtmečiais. Meskim trumpai žvilgsnį į tą veikalą, kuriuo ir galėsime baigti savo vaizdą, kaip kadaise klojosi Prūsų Lietuvoje.

Cappeller'io raštas tačiau toks platus, jog smulkiai jį atpasakojant tektų išeiti iš tų rėmų, kurie užbrėžti mūsų darbui. Del to čia paliekame smulkius bruožus ir imame tik svarbiausius dalykus.

Apie lietuvių kaimiečių gyvenimus pasakotojas tiekia lygiai liūdną paveikslą, kaip ir ankstyvesnieji šaltiniai. Geresniuose namuose tačiau buvo pirkia, kamara ir virtuvė, bet vargšai gyvenę dūminėse pirkiose, kuriose vis dar nebuvo pečiaus. Jie virdavę laito asloje. Pirkioje jau buvo iš lentų padaryta lova, gulėdavo ant šiaudų, o apklotu vartodavo kiekvienas savo drabužius. Stalą atstodavo ant į žemę įkaltų keturių mietų pristiprinta lenta. Krėslai buvo be atkalčių. Laikrodžių nebuvo. Tamsos metu žibindavo skalas. Žiemą gyvendavo pirkioje, kur taip pat būdavo kiaulės su savo loviais, nes kūtėse jos būtų visos sušalusios. Bet pavasarį persikeldavo į klėtį, kur nėr langų, tik durys del šviesos reikėdavo laikyti atviros. Klėty laikydavo taip pat grūdus ir drapanas. Visi drabužiai būdavo namie austi. Vasarą vyrai dėvi drobines kelnes ir mėlyną vestę. Kelionei virš jos velkasi ilgą baltą milinę, kuri susegama kableliais; pusiau juosiasi arba „lenkiška pintine juosta", arba misingine sagtimi susegamu odiniu diržu. Žiemą vartoja milines kelnes ir kailinius, kurių daug kas

---

kad lietuviai į saviškių kapus nešdavę pieno, midaus ir alaus ir kad eidavę ratilų šokiais, pritariant ragams ir būbnams. Ar čia nesislepia koks atsiminimas apie Guagnino pasakojamą paprotį, apie kurį G. sako, kad dar jo laikais buvęs gyvas Žemaičių dalyse ir pasieny Kurše?

ir vasarą neatsisako. Galvos dangalui vartoja vasarą skrybėles pla čiais kraštais, žiemą iš avies bei lapės kailio pasiūtas kepures. Moterys vartojo margus vilnonius sijonus, o žiemą visuomet net trejus marškinius, iš kurių apatiniai buvo iš storos, viršutiniai iš plonos drobės, rankovės šilku išrašytos. Virš marškinių trumpa liemenė. Moterys, eidamos į bažnyčią, ant pečių užsimesdavo sniego baltumo skarą. Žiemą viršum vilkdavosi iš žydro audeklo padarytą milinę (žiuponė), o turtingesni vilkėjo kailinius su lapės kailio apikakle. Mergaitės plaukus pindavosi į kasas, kurias susukdavo ant kaktos. Susituokusios plaukus palikdavo palaidus. Vainikas, kur jį nešiodavo, būdavo pinamas iš rūtų. Ištekėjusios moterys nešiodavo juoda medžiaga apvedžiotą nuometą, o virš jo baltą skarą. Vasarą moterys vaikščiodavo basos, o į bažnyčią eidamos, audavosi odos autuvu, kurį taip pat ir žiemą vartodavo.

Valgis buvo: kopūstai, rūkšti tyrė, ropės ir raudonųjų burokų viralas. Valgį virdavo anksti, ir visą dieną valgydavo tą patį valgį, rytą išvirtą[1]). Tačiau kartais būdavo ir gardesnių valgių: kisieliai, su taukais valgomos žirnių tyrės, iš kiaulės skrandžio padarytos dešros, kurias lietuviai mokėdavo padaryti taip gerai, kad jos nesugedusios išstovėdavo daugiau kaip metus; taip pat iš galvijų kepenų, liežuvio, širdies ir kojos kaulų išvirtas mėsos valgis. Gėrimui vartodavo beržo sulą, degtinę (kaip ir del aštraus klimato) ir namie pasidarytą alų, kurį dirbti lietuviai buvo meisteriai.

Žemė buvo pono arba greičiausiai kaimo. Viešpatavo rėžiai.[2] Nuosavybės teisė pereidavo vyresniajam vaikui. Trilaukis ūkis buvo madoj. Be paprastų javų ir šakniavaisių sėdavo linus ir kanapes. Apie Mykolines būdavo nukasami šakniavaisiai, Kalėdoms skersdavo, kuldavo ir kitus darbus darydavo. Žiemą vyrams nebūdavo kito darbo, kaip galvijai šerti ir malkos vežti. Kitu metu jie gulėdavo už pečiaus, kol juos pakviesdavo valgyti. Upių pakrančiais lankos būdavo dalinamos, ganykla buvo bendra, ir visas kaimas samdėsi bendrą piemenį, kurs gaudavo vaiką pagalbon. Be to, buvo dar atskiras mažas žąsų piemuo. Naktį ganant, kada laiką nepraleisdavo pasakas sakydami apie vaiduoklius, jodavo į kito kaimo piemenis jų kulti.

Bažnyčios metų šventes lietuviai praleisdavo lankydami bažnyčią, valgydami ir linksmindamiesi. Per Kalėdas paprastai valgydavo geriau. Tuo metu senesni žmonės eidavo kieminėtis pas vienas kitą,

[1] Tą patį dar esu pastebėjęs Rusų Lietuvoje.

[2] Kas Lietuvos Aukštaičiuose dar ir dabar tebesilaiko.

jaunimas gi šokdavo paeiliui vis kitame kaimo kieme. Tokiose pramogose nebūdavo grojama nei geriama, jaunimas tik linksmindavosi Kalėdų žaidimais, šokiais ir dainomis. Kada susirinkdavo į kiemą, kur būdavo gerų dainininkų, tada visą vakarą dainuodavo liaudies dainas. Per naujus metus eidavo į bažnyčią pasiklausyti, ar daug yra gimusių ir mirusių. Per Tris karalius eidavo aplinkui per žmones persirengę lokiu; vienas apsimesdavo arkliu, kitas gerve, žydu ir t. t. Per užgavėnias čiužinėdavo, kad linai derėtų. Visą Didįjį Penktadienį pasninkaudavo. Velykų rytą sakydavo saulutę raičiojantis. Vakare jaunimas eidavo dainuodamas šeimininkų palangėmis. Dainuodami klausdavo, ar jau jie miega, prašydavo atidaryti langą ir ilgą ir prastą kelią ėjusiems dainininkams duoti sidabro pinigų, ir pagaliau linkėdavo, kad šeimininkui derėtų javai. Pasibaigus dainoms, šeimininkas atidarydavo langą ir duodavo degtinės ir pyrago, o geriausiu atveju — kokį verdingį. Per Velykas vaikai dažydavo kiaušinius. Daugely vietų būdavo sūpuoklės, bet del nelaimingų atsitikimų jas užgynė. Sekmines švęsdavo puošdami namus lapuočių medžių šakomis. Piemenys rišdavo vainikus karvėms ant ragų. Antrą Sekminių dieną piemenys rinkdavo iš šeimininkių kiaušinius ir lašinius, kuriuos piemenų viršininko (skerdžiaus) pati ganykloje virdavo, ir ganykloje buvo keliama didelė puota, kurioj ir degtinės netrūkdavo. Pabaigus rugius piauti būdavo nuobaigų šventė. Piovėjai, pabaigę darbą, grįždavo namo dainuodami. Atsineštas iš namų vainikas, prie kurio buvo pririšama sauja rugių, buvo kabinamas ant geriausio piovėjo dalgio. Geriausias piovėjas ir jo rišėja turėjo nešti vainiką šeimininkams, bet už pirkios durų stovėjo pasislėpus šeimininkė, kuri, atėjusiems, šliūkštelėjus į veidus vandens, pabėgdavo į pirkią, bet piovėjas sučiupdavo ir visą kibirą vandens išliedavo šeimininkei ant galvos. Paskui piovėjai valgė, gėrė ir šoko. Cappeller'io aprašymą krikštynų, vestuvių ir laidojimo praleidžiame, kadangi jame nieko ypatingo nėra. Iš jo tik matyt, kad senos apeigos jau žymiai buvo praradusios pirmykštį kuplumą ir prigimtį. Apie laidojimą tačiau tebūna paminėta žinia, kad kiekvienas pakasyninkas atsinešdavo su savim plėčką degtinės[1] .

Tokių plačių vaizdų, kokius aš čia atpasakojau iš Prūsų pusės, apie kaimiečių gyvenimą Rusų Lietuvoje 19-me šimtmetyje mano

[1] Čia prisimena Rusų Lietuvoje Vabalninke girdėta žinia, kad ten Svilių kaimo žmonės į kapus veždavęsi bačkelę alaus, kuriuo, pabaigę laidojimą, vaišindavę pakasyninkus.

žiniomis nėra. Tikriausiai, liaudis toje pusėje gyveno dar prasčiau. Iš Lietuvos literatūros istorijos žinomas dvarininkas Dionyzas Pošk a, kurs 1818 m. kai kurį laiką buvo Raseinių teisėjo raštininku Žemaičiuose ir mirė 1831 metais, yra palikęs eiliuotą paveikslą apie lietuvių kaimiečių gyvenimą „Žemaičių ir Lietuvos mužikas"[1], iš kurio mums skamba ta pati liūdna gaida, kurią jau aukščiau mes esame girdėję. Poškos kaimietis skundžiasi, kad jo kentėjimų niekas nei mato, nei girdi. Dangaus Viešpats per aukštai, ciesorius gyvena per toli. Keletu savo eilių apibūdina mums Poška baudžiauninką: jo ūkio žemė dažnai smėlėta ir pelkėta; pirkia su savo krosnimi tamsi, lentų langai, dieną naktį dūmuose, kurie ėda akis ir blakstienas; valgis — šakniavaisių lapai ir pelų duona; guolis — suolas, kur pakloti šakniavaisių stiebai ir virkščios; avalynė — autai ir vyžos; nudėvėti, virve sujuosti, kailiniai ant pečių. Kontrastui šiam vargui Poška, kaip ir Duonelaitis, primena tą gera, kurį kaimietis yra padaręs: kas dirvas išplėšė, kas nusausino balas, kas upes išvalė, kelius nutiesė, kas pastatė rūmus ir bažnyčias, — visa tai padaryta kruvinu kaimiečio prakaitu![2]

Prieš baigdamas pabandysiu keliais bruožais nupiešti tą aplinkumą, kurioje kaimietis yra gyvenęs ir gyvena Rusų Lietuvoje.

Kiek tyrinėjimas yra išaiškinęs, gyvenimo būklė Rusų (arba Lenkijos) Lietuvoje toli gražu nevisuomet buvo tokia pat, kaip dabar. Senovėje Lietuva buvo šimtamečių girių ir balų rėmuose. Dar 16-me šimtmety kai kuriose vietose buvo nepraeinamų girių. Yra žinoma, kad Zigmanto Augusto (1544—1572) metu matininkai, kurie buvo pasiųsti į Lietuvą, net kirviais negalėjo sau prasiskinti kelio giriose[3]. Jau stabmeldybės metu buvo susidarę, kaip anksčiau pažymėta (18 p.), keli kultūros centrai, ir ši raida paskui ir toliau ėjo. Pagal Liubavskio 1892 m. paskelbtą didelį statistišką tyrinėjimą, 16-to šimtmečio pradžioje buvo tirščiausiai gyvenama tikroji Lietuva ir su ja sujungta lietuviškoji Rus (Minsko kunigaikštystė), paskui eina: Žemaičiai, Podliachija, Voluinė, Smolenskas, Vitebskas ir Polockas. 1528 metų kariuomenės sąrašais Lietuva draug su liet. Rusimi statė 6,372 kareivius ir 6,858 arklius, Žemaičiai 1,821 arklį, Podliachija 1,439, Voluinė 821, Polockas 712, Vitebskas 91 ir t. t. Gyventojai buvo dalina-

---

[1] Išspausdintas Aušroje 1886.

[2] Liet. rasztai ir rasztininkai, 24—26 p.

[3] Maironis, Lietuvos istorija, 8 p.

mi į atskiras apskritis, iš kurių buvo išskirtos girios, pelkės ir mažiau gyvenamos apylinkės[1].

Maironis savo istorijoje[2] mini, kad lietuviai pradžioje gyvenę atskirais kiemais, taip toli nuo vienas kito, jog šuns lojimo nesigirdėję iš vieno į kitą, ir tik Zigmuntas Augustas 1562 m., norėdamas įvesti valdinių lažą, įsakė žmonėms gyventi kaimais. Čia, matyt, Maironis remiasi anksčiau išdėstytu Lasickio veikalu, kur kalbama apie Zigmunto Augusto nutarimą ir ypač paminėta, kad Žemaičiai gyvenią išsiskirstę: „Disperse per sylvas, campos degunt, rara oppida, nec pagos nimium multos, arces autem munitas nullas habent"[3]. Bet iš kitos pusės tikra, kad jau 14-me šimtmetyje ir kaimų galėjai sutikti (ž. 18 p.). Kadangi apie latvius žinoma, kad jie yra gyvenę atskiruose kiemuose, reikia manyti, kad Lietuvoje iš tokių pat pradžių išsirutuliojo gyvenimas kaimais, kas anksčiau minėtu karaliaus įsakymu buvo tyčia palaikoma. Ši valdžios priemonė, kurios priežastimi buvo karaliaus dvarų žemės surašymas ir atskyrimas jų nuo bajorų dvarų, galutinai nulėmė šią kaimo tvarką ir trilaukį žemės dirbimą, kurs ypač rytų Lietuvoje ir dabar dar tebesilaiko. Ir tuo, reikia laikyti, galutinai buvo įvesta baudžiava[4].

Ūkininkas gyveno savo kaime, kuriame jis turėjo reikalo daugiausia tik su sau lygiais. Virš jo buvo aukštesnioji bajorija ir kunigai, o taip pat žemesnioji bajorija, iš kurių Lenkijos Lietuvoje du pirmieji luomai buvo gana galingi. Aukštesniosios bajorijos dalykas buvo karo tarnyba, ji laikė savo seimelius ir kas antri metai rinkdavosi Vilniuje į paprastai šešias savaites trūkstančius, seimelius, o be to, du kartu per metus įv alstybės sostinės seimus leisti įstatymams. Prieš nepaprastai plačiuose dvaruose gyvenančius magnatus ne ką galėjo ir pats lenkų karalius. Galingi buvo taip pat aukštesnieji kunigai, kurie dažnai būdavo aukščiausių kilčių žmonės. Žemesnieji gi kunigai buvo bemoksliai. Į bažnyčios ir vienuolynų valdžią ilgainiui pateko be galo didelė nuosavybė. Dr. J. Šliupas, persikėlęs į Ameriką didis kovotojas del lietuvybės, piktasis katalikų bažnyčios priešas, savo brošiūroje „Lietuvystės praeitė, dabartis ir ateitis" duoda žinių apie bažnyčios nuosavybę. 1773 metais Vilniaus vyskupijoje kunigams priklausė žemės 87,370 valakų (valakas — apie 20 hektarų) ir 3,463,970

[1] E. Volteris, Zur litauischen Bibliographie. Mitt. der LLG IV, 79—80 p.
[2] 2—24 p.
[3] Magazin der lett.-litt. Ges. XIV I, 85 p.
[4] Alekna, Lietuvos istorija, 62 p.

aukso rublių, Žemaičių vyskupijoje 1842 m. 2939 val. žemės ir 538,125 aukso rubliai. Be to, vienuolynai valdė 37,000 val. žemės ir 7,000,000 aukso rublių. Lenkijoj ir Lietuvoj dvasininkų buvo priskaitoma daugiau kaip 100,000, tuo tarpu kai sienos apsaugai tebuvo tiktai 24,400 kareivių[1]. Milžiniškai didelę bažnyčios nuosavybę rusų valdžia sukonfiskavo 1842 m. Be kai kurių mažų išimčių, vienuolynai valdžios buvo visai panaikinti. Čia dar prisimintina, kad kunigai savo siela visai virto svetimi tautai, sulenkėjo, net iki tokio laipsnio, jog jos dalis net dabar dar Vilniaus gubernijoj palaiko tą beprotišką bažnyčios politiką, kuri ten varoma, ir prieš kurią lietuviai dabar taip smarkiai kovoja. Šitą nepaprastą dvasios tamsumą, girtavimą ir kitą vargą, kurs ten viešpatauja, kur tauta visai nesupranta pamaldų, kur net pamokslai sakomi lenkiškai, ir net išpažinties negali atlikti savo prigimta kalba, vargiai toliau esantis gali nujausti[2] . Del to vienas lenkas kunigas teisingai yra pasakęs: „Šios tautos religingumą greičiau gali vadinti krikščioniška stabmeldybe, negu pagoniška krikščionybe.[3]

Nušviesti tautiniams ir ekonominiams santykiams paduosime čia paėmę iš valdiškų šaltinių kelis skaičius. Kauno gubernijoj 1907 m. buvo dvarininkų žemės 1,467,544 deš., ūkininkų 1,716,173 deš., kitų luomų 297,140 deš., miestų ir miestelėnų 6,247 deš., valdiškos 169,850 deš. Gyventojų skaičius tuo pačiu metu buvo šitoks: lietuvių 1,137,597, lenkų 57,837, stačiatikių rusų 44,522, sentikių rusų 36,417, vokiečių ir latvių 73,230, žydų 262,408, kitų 2,850. Sodžiuj gyveno lietuvių 1,105,365, miestuose 32,232. Žydų gyveno miestuose 76,334, kaime 186,073[4]. Vilniaus gubernijoj gyventojų skaičius 1901 m. buvo 1,589,393 žmonės, iš jų didžiarusių 78,562, ukrainiečių 912, gudų 891,771, lenkų 129,651, iš jų ūkininkų 53,989, lietuvių 279,694. Pagal apskritis, Vilniaus gubernijos lietuviai buvo pasidalinę šitaip: Vilniaus apskr. 76,018 (lenkų 72,858), iš to Vilniaus mieste 3,124, liet. (lenkų 47,641), Vileikos a. 121, Disnos 703, Lydos 17,825, Ašmenos 8,754, Švenčionių 58,133, Trakų 118,140. Tame skaičiuje ūkininkų 270,299, bajorų 2,766, miestiečių luomo 6,429. Visas lietuvių skaičius Vilniaus gubernijoj tou būdu sudaro apie 280,000. Bet, kaip pastebi Volteris, jis kur kas didesnis, nes praėjusiame dešimtmety tie, kurie ko-

[1] M. v. 28—29 p.

[2] Basanavičius, Apie lenkų kalbą Lietuvos bažnyčiose, 50—1 p.

[3] M. v. 65 p.

[4] Kauno Kalendorius 1910, 78—79 p.

kiuo nors būdu pasisakė esą lenkai arba rusai, bijojo prisipažinti, kad jų prigimta kalba — lietuvių[1]. Iš kitų gubernijų, kur lietuviai gyvena, aš neturiu savo rankose naujesnių žinių. Be Suvalkų, kuri trečioji tikra lietuvių gubernija, lietuvių mažesni skaičiai gyvena dar Gardino, Minsko, Mogilevo ir Pskovo gubernijose, o taip pat miestuose: Peterburge per 40,000, Rygoj per 30,000, Liepojoj per 15,000, keletas tūkstančių Maskvoj, Odesoj ir Varšuvoj. Į Ameriką išėjusių priskaito jau arti pusės milijono. Anglijoje ir Prancūzijoje apsigyvenusių bus taip pat keletas tūkstančių[2]. Iš viso lietuvių priskaitė Kuršaitis (1876) ir Wiedemannas 1½—2 milijonu[3], bet dabar tas skaičius bus pakilęs iki 2½ milijonų[4].

Grįžtant dar prie žemės nuosavybės santykių, Kauno gubernijoj 1907 m. buvo bežemių 215,955 arba 19,3%, 20 deš. turinčių (vidutiniai ūkiai) buvo 31,575, 10—20 deš. — 32,497, 3—10 deš. — 39,130 ir mažiau kaip 3 deš. savininkų — 29,517[5]. Dvarų 1909 m. Kauno gubernijoj, turinčių 200 deš. ir daugiau: lenkų rankose — 479, rusų — 70, vokiečių — 73, lietuvių apie — 50. Prieš trejis metus santykis buvo šitoks: lenkų rankose 608, lietuvių 13, rusų 69, vokiečių 116. Pagal 1905 metų valdišką statistiką lenkų žemės savininkų Kauno gubernijoj buvo 3,669, kurie kartu valdė 891,993 deš., kas sudaro 54,2% visos žemės nuosavybės Kauno gubernijoj. Dvarų atskiromis apskritimis buvo šitiek: Šiaulių ap. 135, Panevėžio — 132, Ukmergės — 98, Kauno — 91, Zarasų — 82, Raseinių — 73, Telšių — 60[6].

Kaip iš šitų skaičių matyti, dvarininkų galybė tebėra galinga Lietuvoje. Nors iš antros pusės reikia pripažinti didelę pažangą palyginti su baudžiavos laikais, kada 40 magnatų, sako, yra valdę 200,000 žmonių ir buvę savininkais per milijoną dešimtinių žemės[7].

Kaip žinoma, Lietuvos tretysis luomas vis dar ne didžioji tauta, bet žydai, kurie Lietuvoje sutinkami jau Vytauto laikais[8]. Žemėj

---

[1] Volteris, Die Zahl der Litauer im Gouvernement Vilna. Mitt. der LLG, V, 28.

[2] Auszra 1884, 275 p.; Lietuvos atgijimas (1911) 10 p. Palyg. taip gi Tetzner, Die Slaven in Deutschland, 27 p.

[3] Handbuch der litauischen Sprache (1897) Einteilung.

[4] Vilniaus Kalendorius, 94 p.

[5] Kauno Kalendorius 1910, 78—79 p.

[6] Draugija 1911, p. 51.

[7] Visuomenė n. 2, 3.

[8] Prancūzų keliauninkas Gilberte de Lannoy, kurs 1414 m. vyko į Vytautą sostinėj Trakuose, mini, tarp kitų gyventojų, didelį skaičių žydų (Alexander

apsigyvenę žydai turi miestiečių vietą, ir dar gi taip plačiai, kad negalima pramatyti to laiko, kada Lietuvos tauta galėtų visiškai išsivaduoti iš žydų priklausomybės. Žydas įsikūrė miestuose[1] ir atrado savo kelią net į mažesnius bažnytkaimius, jo rankose visa prekyba, smuklės ir amatai. Lietuvis niekina žydą, bet jo reikalingas. Žydas pasilieka svetimas tautai, kurios tarpe jis gyvena; jis įsigijęs netikėtai didelį gabumą būti tarpininku aplinkos reikaluose, ir atsidėjęs visų klauso, o kai pasitaiko proga, pakelia savo galvą aukštyn, lyg pirmutinės pasaulio kultūringos tautos narys, dabar iš savo pusės iš širdies gilumos niekindamas savo prispaudėjus ir niekintojus — ir dažnai ne be reikalo.

Apie tautos santykius su mokykla, kuri mūsų laikais visose kultūringose tautose taip kreipia į save dėmesį, Lenkijos Lietuvoje išėjusiais šimtmečiais negalime kalbėti. Prūsų Lietuvoje liaudies švietimas įsibėgėjo jau 1800 metais (ž. 60 p.). Aukštesniųjų luomų švietimą Lenkijos Lietuvoje jėzuitai aprūpino, laikydami gimnazijas ir Vilniaus dvasinę akademiją. Jėzuitų ordino mokymo darbas prasideda 1570 metais ir baigiasi draug su 18-tu šimtmečiu, kada ordinas buvo priverstas uždaryti savo mokyklas. Senosios Vilniaus aukštesniosios mokyklos vietoj Aleksandras I 1803 m. įsteigė Vilniaus universitetą, kurs buvo laikomas jėzuitų vienuolių nuosavybe. Vienuolynai laikė gimnazijas ir progimnazijas, kurių Lietuvoje buvo priskaitoma iš viso 18. Apskričių mokyklų, paprastai 3 ir 6 klasių, buvo Vilniaus gubernijoj 54[2]. Dėstomoji kalba visur buvo lenkų. Valandėlei moksliškas darbas buvo įgijęs anksčiau nežinomą smarkų tempą. Bet tam pakilimo laikui atėjo liūdnas galas: 1830 metų lenkų sukilimas. Vilniaus universitetą uždarė 1832 m., teologijos fakultetą pakeitė dvasine akademija ir iškėlė į Peterburgą 1842 m.[3] 1832 m. taip pat panaikino daug vienuolynų su jų mokyklomis[4]. Bet tuo dar nepasibaigė Lietuvos nelaimė. Antrasai lenkų sukilimas 1863 m., kuriame Lietuvos sodiečiai vargiai ar kiek dalyvavo, nubaudė lietuvių tautą dar bai-

---

Kurschat, die Ruinen von Troki, Separat-Abdruck aus der Altpr. Monatschrift XLI, 7—8, 578 p.). Šie žydai buvo karaimai, kurie nepripažįsta Talmudo. Vytauto privilegija jiems iš 1388—89 (žiūr. Mitt. der LLG II, 373 p.).

[1] Vilniaus žydų skaičių Tetzneris skelbia 60,000 ,Kauno 30,000, Gardino 40,000 (Gardine gyventojų iš viso 50,000). (Die Slaven in Deutschland, 27 p.).

[2] Mitt. der LLG IV, 76 p.

[3] Žiūr. J. Koncewicz, Zur litauischen Bibliographie. Mitt. der LLG I, 161 p.

[4] Čia esame sekę A. Aleknos dėstymu, Lietuvos istorija, 82—87 p.

siau: jai uždraudė spausdinti knygas lotyniškomis raidėmis, prie kurių tauta buvo pripratus, taip pat pardavinėti ir platinti bet kurį lotynų raidėmis spausdintą raštą; vienu žodžiu — visą tautą įstūmė į tamsą, kuri truko keturias dešimtis metų, kolei 1904 m. balandžio 24 d. tą draudimą panaikino. Valdžios rūpesčiu buvo išleistos rusų raidėmis spausdintos abecelės ir kiti mažos vertės veikalai[1]: 1860 metais po keletą knygų per metus, kartų 20 dalykų, 1870 — 5, 1880 — 6, iš viso 31, iš kurių net trys pasauliškos liaudies knygos, 2—3 moksliškos, kitos dvasiško turinio arba pradžios mokslo. (Mitt. der LLG III, 491—2 past.). Tačiau tauta nepasiliko be literatūros. Ji buvo pradėta spausdinti Prūsų Lietuvoje, ypač maldų knygos, kalendoriai, laikraščiai ir t. t., ir buvo gabenama slaptai per sieną. Spėjamu skaičiumi 1864—1886 metais pargabenta per pusketvirto milijono egzempliorių. Bet iš jų vis delto ne visi teko skaitytojams į rankas, nes patekusių į pasienio sargybos rankas priskaitoma, pav., 1891—1902 m. 173,000 egzempliorių[2].

Apie dabartinę mokyklų būklę žemiau pasirašiusysis teturi žinių iš Kauno gubernijos tik iš 1890-jų metų. 1893 m. rusiškų liaudies mokyklų Kauno gubernijoj buvo iš viso 182. Tuo būdu viena mokykla teko kas 4,657 — 9,837 gyventojams.[3]

Antra didelė naujųjų laikų galybė, laikraščiai, negalėjo, žinoma, del anksčiau išdėstytų dalykų didžiausiai veikti. Tačiau ir Lietuvos laikraščiai turi savo istoriją, kuri Rusų Lietuvoje prasideda nuo Basanavičiaus „Aušros" 1883 m. Aušra eina Prūsų Lietuvoje dr. J. Šliupo, Višteliausko, Jankaus, Sauerveino, Mikšio ir k. remiama iki 1886 metų birželio mėn. Po „Aušros" ėjo „Niamuno Sargas" (1885—87), „Garsas" (1886—87), „Szwiesa" (1887—88, 1890), „Varpas" (1889), „Ūkininkas" (1890), „Apžvalga" (1890) ir k.

Amerikoje tautiškumo sąjūdžiui ten nusikėlusių lietuvių tarpe dr. Šliupo ir kunigo Burbos veikimu nuo 1879 m. prasidėjus, yra pasirodžiusių visa eilė laikraščių. Vargiai ar bereikia minėti, kad spausdinti draudimą atšaukus, laikraščiai ėmė rodytis, kaip grybai po lietaus. Jau tą patį rudenį pasirodė inžinieriaus Petro Vileišio rūpesčiu pirmutinis dienraštis „Vilniaus Žinios", kurių vietoj paskum išėjo liberalų

---

[1] Litauische Nachrichten. Mitt. der LLG IV, 44 ir Lietuvos atgijimas, 44 p.

[2] M. Yčas, Mūsų rašto istorija. Biržų kalendorius, 44 p. (A. Kuršaitis, Litauische Zeitungen ir Ostpreussen, Mitt. der LLG IV, 343).

[3] Mitt. der LLG IV, 75 p.

organas „Lietuvos Žinios“. Tautininkų konservatorių laikraštis išeina Vilniuje, A. Smetonos redaguojamas, vardu „Viltis“. Iš periodinių raštų paminėtina A. Dambrausko redaguojama šviesuomenei skiriama „Draugija“, liaudžiai skiriamas savaitraštis „Vienybė“ Kaune, „Aušra“ Vilniuje ir iliustruotas „Šaltinis“ Seinuose.

*

Iš visų pusių Lietuvos ūkininkas buvo apsuptas svetimų tautybių. Bet dabar šituo atžvilgiu yra įvykus atmaina, ir visi jo mokslą įgiję sūnūs ir dukterys daugiau nebežūna tautai. Dalis jau supranta savo pareigą savo motinai, tiek daug kentėjusiai žemei. Didžiausia dalis kunigų luomo, kuris ir savo gimimu didesne dalimi priklauso ūkininkų luomui, savo dvasia ir savo kalba dabar pasilieka ištikima savo tautai. Ši bažnyčios dovana Lietuvos tautai labai brangi, nes kunigai jai yra labai atsidavę jos reikalų rūpintojai. Tautos švietimo ir rašto reikalus remdama, laikraščius redaguodama ir kitose vietose kunigija darbą dirba uoliai. Klebono K. Olšausko iniciatyva ir pasiaukojimu sukurta „Saulės“ draugija Kaune 1911 m. laikė lietuviams 45 privatines liaudies ir pradžios mokyklas, kurioms yra išleidusi 23,000 rublių. Tokios pačios draugijos veikimu Kaune visai neseniai pastatyti lietuvių susirinkimams ir mokyklai puikūs rūmai. Populiarią literatūrą platina klebono A. Dambrausko vedama „Šv. Kazimiero draugija“, kuri turi narių apie 9.000 ir leidžia tris laikraščius: žurnalą „Draugiją“ ir jos priedą „Ateitį“, taip pat liaudžiai „Vienybę“. Taip pat „Blaivybės draugijos“ skyrių pirmininkai paprastai yra kunigai, nors Blaivybės draugija priskaito savo 130 skyrių ir apie 30,000 narių, blaivinimo darbas Lietuvoje dar tiktai prasideda[1]. Didžiai vertingas yra taip pat klebono J. Tumo darbas kaip laikraštininko ir Amerikos lietuvių buities nušvietėjo.

Tačiau be anksčiau išvardintųjų, yra daug kitų, kurie savo vardą yra palikę savo tautos knygose. Lietuvos kaimiečio paramai jau kyla miestuose šviesuolių luomas, kurs supranta tautos reikalus ir vargą. Šis luomas ima geriausius savo darbininkus iš tautos tarpo išėjusius advokatus, gydytojus, mokytojus ir dailininkus. Prūsų Lietuvoje ir tęviršč veikia: prof. A. Kuršaičio redaguojama „Litauische Literarische Gesellschaft“ ir rašytojas Vydūnas (V. Storasta) garbingai tęsia ankstyvesnes tradicijas. Rusų pusėje mokslo interesai koncentruo-

[1] Mūsų draugijos. Žiburio kalendorius 1912, p. 46 ir k.

jasi apie „Vilniaus Lietuvių Mokslo draugiją“, kuri savo įsteigėjo ir pirmininko dr. J. Basanavičiaus vadyboje rūpinasi nušviesti Lietuvos praeitį ir dabartį. Palaikyti menui yra susikūrusi atskira „Lietuvių Dailės draugija“, kurios pirmininku yra uolus dailininkas Ant. Žmuidzinavičius. Ekonomikos srity darbas taip pat eina naujųjų laikų kooperacijos forma. Nėra abejonės, kad lietuvių tauta yra įžengus į naują epochą, į ekonominės ir dvasinės laisvės laikotarpį. Ūkininkų tautos išsiskirstymas vienkiemiais, pametimas rėžių, kurs Žemaičiuose ir Suvalkų gubernijoj jau anksčiau padarytas, o kitur varomas su pilnu greitumu, drauge su naujųjų laikų ūkininkavimu deda tvirtą ekonominį pamatą ir dvasiniam darbui. Ir kiek gerovės duodąs tautos švietimo darbas seksis tęsti, tiek nyks šimtmetinė naktis, ir aušra Lietuvos padangėje pasikeis giedria diena.

I.

Lietuvių liaudies dainų rinkimo istorija

1. **Seniausieji liaudies dainų užrašymai** Lietuvoje, kaip ir kituose kraštuose, ilgai tebuvo vien atsitiktiniai. Tik iš 16-to šimtmečio turim pirmutines žinias apie liaudies dainas. Jas paduoda mums prošal eidami kai kurie lenkų kronikų ir istorijos rašytojai, kurie tyrė lietuvių sritį. Taip antai, Motiejus Miechovita (1456—1523), kurs Krokuvoj 1517 m. išleistame veikale „Tractatus de duabus Sarmatiis" yra nupiešęs Lietuvą ir Žemaičius, pasakoja, kad, nužudžius didįjį kunigaikštį Zigmantą 1440 m., lietuviai dainavę liūdesio dainas dar ir jo laikais.[1] W. Nehringo Dresdene rastą šilkinę išrašytą juostą, į kurią įausta lietuvių liaudies dainos eilės ir metai 1512,[2] laikyčiau ir aš, kaip Bezzenbergeris, įtartinas.[3] Kronikininkas Motiejus Stryjkowskis (1547—1582), žinomas savo rinkiniais, kurie nušviečia Lietuvos praeitį, pasakoja savo kronikoje, kad jo laikais Lietuvos kaimiečiai dainuodavę istoriškas dainas apie Giedraičių kungaikštį Daumantą ir Hurdą Ginvilavičių. Apie Kauno pasidavimą 1362 m., kur per 3.000 lietuvių rado savo mirtį pilies ugnyje, Stryjkowskis žino raudą, kuri sako: „Ne tiek gaila man pilelės, kiek man gaila karelių, kurie liepsnose rado savo mirtį". Volteris yra pastebėjęs, kad Juškevičiaus rinkinyje „Litovskija narodnyja piesni" esanti visai panaši daina[4], ir

---

[1] Pistorius, Polon, hist. corpus II 212: De hoc carmen lugubre usqvem in aetatem meam Lithuani concinnebant. Aucades principes Russiae occiderunt Sigismundum ducem Lithuaniae.

[2] Kasnyko raštas toks: „Ano 1512. Pas mamuzes augau, Varga nezinojau Po darziti vaikszcziodama wainikiti pinau Ejau isz darzicze darza warta werau puole mano wainikitis nu mana galwuzes mana". Kasnykas 1,8 centimetrų pločio, 1,87 m. ilgio.

[3] Nehring W. ir Bezzenberger A. Ein altes Denkmal der litauischen Sprache. Beiträge z. Kunde d. Indog. Sprachen 1888 XV, 139—48 p.

[4] Mitt. der LLG V, 311 p. Juškevičius n. 4 (10 p.).

reikia pripažinti, kad panašumas labai didelis. Tik gaila, kad Juškevičiaus variantas tėra vienintelis tos rūšies.

Stryjkowskio amžininkas, italas nuotykių ieškotojas, Aleksandras Guagnini, kuris pasisavino Stryjkowskio veikalą ir savo vardu jį išleido 1581 m.[1], pasakoja taip pat, kad lietuviai, dirbdami, girnas sukdami ir kitur dainuoja pritaikintas darbui dainas (cantilenas agrestes); charakteringiausia toms malimo dainoms, — nes, sprendžiant iš žodžio formos, rašytojas jas yra girdėjęs, — tai to paties žodžio kartojimas.[2] Rėza savo dainų rinkinio prakalboje[3] yra pasižymėjęs, kad istorininkas Stanislovas Sarnickis (Sarnitius) savo veikale „Annales" (1587 m.) pasakoja apie garbinimą Daumanto kaimiečių dainose, o Kojalavičius savo Lietuvos istorijoje (1650 m.), kad liaudies raudomis (vulgaribus naeniis populus decantat) apraudojami Kauno liepsnoje žuvusieji, bet abiejų šaltinis gali būti Stryjkowskio kronika.

Paskui užtinkame žinias apie lietuvių liaudies dainas Erhardo Wagnerio 1621 metų tyrinėjime „Vita et mores lithvanorum in Borussia". Lietuvių dainavimą rašytojas laiko greičiau vilkų staugimu, negu muzika: „Vocem exercent cantilenis, luporum ululatum potius, qvam concentum musicum praese ferentibus" (Acta Borussica I, 542 p.). Vagneris pasakoja, kad mergaitės dainomis aušt ant kelią jaunuosius („a rubescente aurora cubantem variis puellae cantilenis protelant, donec egrediatur", Acta Bor. I, 544 p.). Vagneris taip gi yra girdėjęs, kaip lietuviai rauda mirusiųjų. Apie tokiuos pat papročius žino taip pat 1638 m. „Recessus generalis der Kirchenvisitation etc.", taip pat iš šimtmečio pabaigos Matthaeus Praetorius, Theodor Lepner ir Johann Arnold von Brand.[4] Visų ankstyviausias lig šiol žinomas atpasakojimas raudų yra 1550—52 m. Taline gyvenusio Zigmanto Schwabės knygoje

---

[1] Alex. Guagnini Veronensis, Descriptio Sarmatiae Europeae. Spirae 1581.

[2] „Dum (que haec) molendina manibus vertunt, patrio more, agrestem qvendam concentum edere solent, dicentes: melior, hocqve verbum freqventius ad cantilenae similitudinem repetunt: id vero est tam viris, qvam mulieribus peculiare, qvod de illa re, qvam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant". Bezzenberger, Litauische Forschungen, IX p., past.

[3] 29—30 p. (2-ji laida).

[4] Apie juos žiūr. smulkiaus Bartsch, Totenklagen in der litauischen Volksdichtung, Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte, Neue Folge, II, 1—2, 97—98 p.

„Geistliche Wallfahrt oder Pilgerschaft zum heiligen Grabe" (Görlitz 1573), kurioj yra žinių ir apie numirėlių garbstymą.[1]

Chr. Hartknoch'as, tas savo prūsų tyrinėjimu garsus 1600 metų antros pusės mokslininkas, mini, kalbėdamas apie prūsų vestuvių papročius, kad tokios pat marčios raudų giesmės, kaip Prūsuose, buvę dar dabar Žemaičiuose.[2] Hartknoch'o amžininkai, žinomi savo lietuvių tyrinėjimais, dažnai cituoti tyrinėtojai, Būdviečio pastorius Lepneris ir Niebūdžio pastorius Praetorius paduoda jau smulkesnių žinių apie tikrąsias liaudies dainas, kurias aš čia praleidžiu, kadangi apie jas kitoj vietoj, kalbėdamas apie lietuvių dainas, plačiau išsitarsiu. Kaip daina lietuvių liaudies tikrame gyvenime tuo metu atrodė apskritai, nors mokslininkai nutyli ir nors jų paduodamos žinios menkos, ypač aiškiai matyt iš vieno pastoriaus Vilhelmo Martinijaus[3] lotyniško eilėraščio, pridėto prie Kleino 1666 m. lietuviško giesmyno, kurį Lepneris šitaip yra į vokiečių kalbą išvertęs:

„Litauisches Volk, du wirst, halt ich, also benennet,
Von einer Feldtrompet, wie sie im Griechschen heisst;
Dein Herz zum Schall, Gesäng und Reim natürlich brennet;
Du treibst dein muntres Vieh, das sich dem Stall entreisst,
Zur Weid im Singen aus; du schreist Gehu beim Pflügen,
Mit unermündter Stimm. An deinen Hochzeittag,
Bei Tauf - und andern Mahl, zu Haus und in den Krügen,
Haltst du von allem dem, was dir bekannt sein mag."

Tais laikais taip buvo, kad toji visur — laukuose, dirvose, ant kelių — skambėjusi daina kreipė dėmesį į save ir ne vieno keliauninko. 1673 ir 1674 metais yra keliavęs Brandenburgo didžiojo kurfirsto Fridricho Wilhelmo pasiuntinybėje į Rusų carą vienas bajoras ir hofjunkeris, Duisburgo profesorium 1691 m. miręs, Johann Arnold von Brand'as, kurs yra palikęs Wesely 1702 m. išspausdintą pasakojimą apie savo kelionę „Reysen durch die Marck Brandenburg, Preussen, Churland, Liefland, Pleszcovien, Gross-Naugardten, Twee-

[1] F. und H. Tetzner, Dainos, 7 p.

[2] Bey den jetzigen Samaithen sollen gleiche Klagelieder noch gebräuchlich seyn" (Hartknoch, Historische Disputation von dem Götzendienst der alten Preussen, 1675 p. 143).

[3] Martini (Martinius) yra kunigavęs 1645—70 m. Verdainėj, Šilutės apskrity ir miręs 1704 (Bezzenberger, Mitt. der LLG III, 129 p.).

rien und Moscovien", kur jis draug su paduodamomis žiniomis apie tautos gyvenimą, pavyzdžiui, duoda vienos lietuvių gėrimo dainos ir galelį liriško eilėraščio.[1] Tas dainas mes šiandie vertiname tik kaip pirmutinį pavyzdį, nes pačios savaime jos menkos.

Savo turiniu ir savo išvadomis daugeliu atžvilgių pasidarė svarbus šis liaudies dainų leidinys, kurį surinko Valterkiemio pastorius P i l y p a s R u h i g a s, vardu „Betrachtung der littauischen Sprache" 1745. Ruhigo paskelbtos dainos, kurių tebuvo iš viso tik trys, pirmą kartą atkreipė šviesuomenės dėmesį į lietuvių dainas. Vokiečių didieji rašytojai Lesingas, Herderis ir Goethe pamėgo jas ir džiaugėsi jomis, ir pasirūpino supažindinti su jomis platesnę visuomenę. Laikui, kuriame Ruhigas gyveno, charakteringi tie atsiprašomieji žodžiai, kuriais jis dėsto savo dainas: iš kai kurių, taip jis galvoja, nemalonu girdėti, kad neišprusintoj paniekintoj lietuvių kalboje norima kažkas gražaus matyti. Ji tačiau, pasak jo, yra paveldėjusi kažką iš graikiško meilingumo: ji vartoja dažnai diminutivus ir vengia vartoti tris priebalsius gretimais, kaip kad daro lenkų kalba. Tą patį simpatingumą rodo, Ruhigo nuomone, paprastų mergaičių sukurtos dainos bei odos, ir jis įrodyti spausdina anksčiau minėtas tris dainas.[2] Po dainų pridėta pastaba, kad šios dainos, matyt, kilusios iš Didžiosios Lietuvos, kur rašytojas, dar vaiku būdamas, esąs girdėjęs dainą apie apynį „O apwynėli zalluėkili", kurią sukūręs vienas žymus Kauno pilietis (m. v. 74—79 p.). Pas Rėzą yra žinia, kad Ruhigas 1698 m. yra gyvenęs Lietuvos didžiojoj kunigaikštystėje, iš ko Rėza sprendžia, jog galimas daiktas, kad jis ten tas tris dainas ir užsirašęs (Dainos[1], 27 p.). Sprendžiant iš jo anksčiau padėtos kuklios kalbos, Ruhigas nė pats nebus drįsęs net sapnuoti savo paskelbtoms dainoms nemirtingumo, kurio jos turėjo susilaukti.

Ruhigo žodyną ir prie jo pridėtą apyplatį tyrinėjimą pasitaikė vartyti L e s s i n g u i, ir jo dėmesį atkreipė gale įdėtos dainos. 33-me savo literatūros sąsiuvinyje 1759 m. pasakoja Lessingas apie šį savo pastebėjimą, paskelbia dvi iš Ruhigo dainų ir jomis džiaugdamasis šitaip kalba: „Sie würden auch daraus lernen, dass unter jedem Himmelstriche Dichter geboren werden, und dass lebhafte Empfindun-

---

[1] Juos, tarp kito ko, Nesselmanas yra įsidėjęs į savo žinomą rinkinį „Litauische Volkslieder", žiūr. prakalbos V p.

[2] Praeidami paminėsime, kad Ruhigas turi dar lietuvių priežodžių (14 dalykų, 71 p.) ir mįslių (11 dalykų, 73 p.).

gen kein Vorrecht gesitteter Völker sind. Welch ein naiver Witz! Welche reizende Einfalt!".[1]

Herderio nemirštamas nuopelnas už liaudies dainos įvedimą į literatūros istoriją yra žinomas, ir lietuvių liaudies daina bus jam kalta padėkos už tai, kad jis savo veikale „Stimmen der Völker in Liedern" yra paskelbęs vokiškai išverstas aštuonias dainas. Tetzneris mini, kad, pasak Bock'o 1782 m. pasirodžiusiame „Naturgeschichte von Preussen I" veikale yra žinių, Karaliaučiaus prof. Kreutzfeld minėtas dainas esąs išvertęs Herderiui[2]. Be Lessingo ir Herderio dar ir trečias literatūros milžinas, pats Goethė, yra paskelbęs vieną iš gražiausių Ruhig'o dainų. Goethė, būtent, (1781—82) savo veikale „Die Fischerin" sunaudojo šią lietuvišką dainą, kuri ėjo iš tikrųjų, kaip Goethės giesmė, ir kad gi kas nors minutei paabejotų apie jos kilmę![3] Toliau pamatysime, kad Goethė ir paskiau, kaip žinovas, vertindamas, lietė lietuvių liaudies poeziją.

Iš 18-to šimtmečio galo ir 19-to pradžios mes teturim tik keletą atsitiktinių dainių užrašymų. Liudviko von Baszko 1780 m. veikale „Das preussische Tempe" yra kelios gaidos.[4] Berlyne 1796 pasirodžiusiame D. Jenischo išleistame veikale „Philosophisch-kritische Vergleichung und Würdigung von vierzehn ältern und neueren Sprachen Europas ir t. t.", minimos taip pat ir lietuviškos dainos.[5] Krause veikale „Litthauen und dessen Bewohner" (Karaliaučiuj 1834) mini[6] dainas, esančias dar Bock'o „Naturgeschicht'ėse"[7], Försterio veikale „Geschichte des Preussischen Staates", Nankes „Wanderungen"uose, „Prutena" ir išleistuose „Beiträge zur Kunde Preussens" (1818). Iš jų tos dainos, kurios yra dviejuose paskiausiai minėtuose leidiniuose, yra Rėzos; man nežinomi pirmieji — bus atsitiktiniai leidiniai.

---

[1] Bartsch Über das litauische Volkslied oder die Daina, Mitt. der LLG I. p. 187.

[2] Tetzner, Dainos, 30 p.

[3] Bartsch, m. v. 188 p.

[4] Einant Hagenu, tos pačios, kur pas Rėzą p. 153, 177 (Neue Pr. Prov. — Bl. II, 1846 p. 266, 2 past.).

[5] Балтрамайтисъ, Сборникъ, nr. 5974.

[6] 118 p.

[7] Apie tai kalba Rėza Prutenuose I, 167 p.: Nach ihm (po Ruhigui) hat Kreutzfeld ein Paar Dainos übersetzt, die in Bocks „Naturgeschichte von Preussen" Th. I angeführt sind".

Kad liaudis Prūsų Lietuvoje ir tęvirščiu buvo ištikima seniesiems papročiams, matyt, pav., iš C. F. Heilsbergio atsišaukimo 1799 m. Mielckio žodyne „Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Wörterbuch" (1800): „Lietuviai — dainos mėgėjai. Jie dainuoja ir linksmi ir prieš ir po darbui, ir iš jų dainų trykšta labai švelnūs meilės ir draugingumo jausmai." Truputį anksčiau, 1795 m., Gervais'as savo veikale: „Notizen von Preussen mit besonderer Rücksicht auf die Provinz Littauen, Erste Sammlung" yra šitaip išsitaręs apie lietuvių dainas: „Jų dainos, kurias jie vadina „dainomis", daugiausia yra jų pačių kūriniai, ir jų kalboje jos atrodo labai gerai. Toms dainoms jie pritaiko taip pat patys gaidas, kurios, tiesa, išeina paprastokos, bet kurios, jų dainuojamos, kadangi jie turi gerą įgimtą ausį, išeina gana gražiai" (35 p.). Gana nuostabu, kad didysis 18-to šimtmečio lietuvių liaudies dainius Kristijonas Donelaitis nesiklausė lietuvių dainų su tokiuo jautriu dėmesiu, kaip aukščiau minėti žmonės. Donelaitis vis dar nevartoja „dainos" jos tikrąja žodžio prasme, bet jam kiekviena giesmė, kad ir paukščio giedojimai, vabalo zvimbimai, — vis dainos, ir dar gi jis priskiria prie jų savo idilijas ir pasakas, kaip Tetzneris pastebi[1]. Kad Donelaitis, tas liaudies gyvenimo nepalyginamas žinovas, vis delto ir šią lietuvių kaimiečių gyvenimo savybę yra pastebėjęs iš arti, matyt iš jo poezijos rinkinio X-tos dainos, kur liaudies pamėgdžiojimas lakštingalos dainos taip aiškiai atsispindi. Nesselmano versta šitaip skamba minėtoji vieta X, 106—108:

Geigen und Harfen,[2] sie müssen vor dir mit Beschämung
verstummen;
Wenn hellschlagend und laut du die liebliche Stimme erhebend
Zum Anspannen, zum Peitschen, zum Fahren den Jürgen
erweckest.[3]

Gan viena pasilieka Rėzos pastebėta žinia iš Didžiosios Lietuvos kažkokio lenkų istorininko Tado Čackio (1765—1813) veikale, kur sakoma: „Apie nugalėjimą slibino dainavo liaudis Lietuvoje ir Žemaičiuos", prie ko pridėtas šis pastebėjimas: „A. a, nepaprastu darbštumu pasižymėjęs Niebulowicz, davė man (sako Czackis) dvi lietuvių dainas, iš kurių viena žemaičių, antra lietuvių"[4].

---

[1] Tetzner, Dainos, 28 p.

[2] Liet. tekste: kánklys.

[3] Liet. tekste: „Ir kinkýt, paplàkt, nùvàžiůt ìszbùdìni Jùrgį."

[4] Rėza, Dainos[2], 30 p.

2. **Rėza.** 18 -tas šimtmetis neapsiribojo vien Ruhigo dainomis ir jų sukelto dėmesio veikimu. Jos įtraukia į darbą pirmąją tikrąjį dainų rinkėją. Tas vyras buvo Liudvikas Rėza, žinomas darbuotojas lietuvių kalbos ir literatūros srityje: švento Rašto vertėjas, Duonelaičio giesmių spausdintojas-redaktorius ir pirmutinio dainų rinkinio leidėjas. Rėza yra gimęs Kuršių Neringoj 1776 m., kaime, kurį paskui užnešė pustomi smėliai, ir buvo latvių kilmės, mirė teologijos profesorium Karaliaučiaus universitete 1840 m. Kada Rėza pradėjo rinkti dainas, mes tikrai nežinome. Pirmutines savo liaudies dainas jis išleido 1809 m. veikale: „Prutena oder Preussische Volkslieder und andere vaterländische Dichtungen" (179 p. 8°). Bet šis rinkinys tik iš vardo liaudies dainos: didžiausia jo dalis buvo Rėzos nuorašai arba visai jo paties darbo. Tik dvi savo kilme buvo tikros liaudies dainos visame rinkiny. Tokia pat dar ir antra, 1824 išleista, Prutenos dalis: čia tikrųjų liaudies dainų tėra keturios[1].

Rėzos svarbiausias veikalas šioj srity yra, kaip žinoma, 1825 metų „Dainos oder Littauische Volkslieder". Veikale yra 85 dainos, 7 gaidos, plati prakalba ir aiškinimai. Dainų Rėza turėjo ir daugiau, kaip toliau pamatysime. Rinkinio prakalboje jis pats apie savo rinkinį šitokių žinių duoda: dainas jis yra rinkęs penkiolika metų, nesigailėdamas kelionių, darbo ir išlaidų. Be to, jam yra padėję daugelis tuo dalyku susidomėjusių, ypač dvasininkų. Yra prisidėję: past. Hassenstein vyr., superintend. Jordan, konsistorijos tarėjas Keber, vargon. Budrius, katedros bažnyčios pamokslininkas Zippel, valstybės tarėjas Thilo, vargon. Ostermeyer, past. Rauschning ir past. Ostermeyer[2].

Galime spėti, nors Rėza apie tai nieko nesako[3], kad jo dainos daugiausia yra iš Prūsų Lietuvos. Rėza savo dainas yra paskelbęs taip, kaip jis jas gavo. Mes jam už tai dėkojame, o Nesselmanas dar savo laiku jį už tai barė. Kaip tik Nesselmano barimas, mano nuomone, turi būti paverstas dėkojimu Rėzai. Nesselmanas, būtent, pastatęs reikalavimą, kad niekas nieku būdu viena daina remdamasis nelaikytų tikru liaudies dainos tekstą, bet ji, lyginama su kitomis, turi būti rekonstruojama, sako: „Šį teksto kritišką vertinimą Rėza visai praleido, nes nors jo rankraščių rinkiny buvo dažnai labai daug jam atsiųstųjų gausingų užrašymų, jų tarpe penki ir net daugiau vieni nuo

---

[1] Rėzos paties paduota žinia Dainos-rinkinio prakalboje, 2 leid. 28 p.
[2] Dainos², 28 p.
[3] Dainos², 29 p.

L. Rėza

kito skirtingi ir tarpusavy papildytini tų pačių dainų variantai, iš kurių dažniausiai labai lengvai galėtum sudaryti kritišką, ištaisytą tekstą. Jis tačiau visai nėra ėmęsis lyginti atskirų užrašų vieną su kitu, bet kas kartą rinkosi iš jų tarpo vieną, kurį jis pažodžiui yra išspausdinęs. Iš to labiausiai ir pasidarė daugelyje tų jo dainų stoka formos, iš to kai kurie minties painiojimai ir vienumą ardą nelygumai"[1]. Kitoj vietoj, apie ką toliau bus dar kalba, Nesselmanas dar aiškiau yra išreiškęs tą nuomonę, kurios jis pats laikydamasis yra elgęsis leisdamas dainas.

Rėza savo rinkiniu apšviestajam pasauliui parodė visai naują pasaulį, ir kritiką, jį įvertindama, maloniai jį priėmė. Ir Grimmas[2] ir Goethė skubinosi skelbti naują ateivį. Įdomus vis del to Goethės įvertinimas. „Trumpuose pranešimuose" jisai, tarp kito ko, tų dainų dėliai pažymi, kad poezija savo esme tėra viena, ir kad mums reikia stengtis suprasti ir pasiimti visi jos pasireiškimai[3]. Tikrame savo įvertinime jis, be kito ko, pažymi, kaip lietuvių liaudies poezijoje trūksta dainų apie gyvenimo įžanginius takus. Ten merginos, tik pasirodžiusios, nori ištekėti, vaikinai nori sėsti ant žirgo. Tas dainas jis norėtų pavadinti atsitiktinėmis, nes jose neviešpatauja nepriklausomai nei jausmas, nei laisva vaizduotė, mintis vien skraido liūdnai nusiteikus labai apribotoj srity. Šios dainos betarpiškai yra išėjusios iš liaudies, kuri stovi arčiau gamtos ir tuo būdu arčiau poezijos, negu šviesuomenė. Pagaliau, kritikas reiškiasi tenkinąsis tuo, kad Rėza pusę žinomų dainų yra palikęs, nes jei norima, kad liaudies poezija susilietų į vieną su literatūra, reikia jos leisti su saiku ir tikslingai.[4]

Iš Goethės vertinimo dar išeina aikštėn, kad jis turėjo pas save storą rinkinį lietuviškų dainų, kurias jis yra palikęs gulėti, kaip jis sako, „kaip daug kitų dalykų su ta viltimi, kad tai, kas dabar atsitinka, įvyktų". Tas dainas Rėza yra pasiuntęs Goethei, prašydamas jį pareikšti savo nuomonę, ir Goethė jau jas turėjo bent 1820 m., sprendžiant iš šio tų metų atsišaukimo: „Iš tikrųjų, kaip kontrastą, paminėsiu čia vieno parašyto latviško[5] (!) rinkinio dainas, kurios sukasi

[1] Littauische Volkslieder, VII p.

[2] Grimmo atsišaukimo man neteko matyt. Karaliaučiaus universiteto knygyno turimame Rėzos dainų egzemplioriuje pažymėta, kad jis esąs Götting. Anzeigeryje 1826 m. 104 n-je ir pridurta: „Er ist im Ganzen mit dem Vf. sehr zufrieden".

[3] Goethes sämtl. Werke, Über Kunst. V, 3.

[4] Goethes sämtl. Werke, tomas 33, p. 339—41.

[5] Goethe vartoja tuos pačius žodžius ir kitoj vietoj, kalbėdamas apie Rėzos dainas, ž. Kurze Anzeigen, V 3, p. 164.

lygiai apribotoj, kaip ir toji (Touti Nameh) apribotoj, tik naturalesnėje ir paprastesnėje srityje."[1] Tetzneris mini, kad šis Rėzos rinkinys dabar laikomas Weimaro Goethės archyve.[2]

3. **Nuo Rėzos iki Nesselmanui.** Šis laikotarpis, kurs Prūsų Lietuvoje eina po Rėzos dainų rinkinio pasirodymo, taip betarpiškai eina paskui aną ir taip glaudžiai su juo jungiasi, jog jis laikytinas vienu tarpu, jei norima gauti tikras jo paveikslas. Dainų rinkėjų skaičius padidėjo del tos paprastos priežasties, kad vienas didesnis rinkėjas, o ypač žymesnis dainų leidinys, visuomet sužadina veikti kitus.

Rėzai lygūs minėtini dainų rinkėjai Prūsų Lietuvoje tuo laikotarpiu bus kantorius Budrius, profesorius Bohlen'as, gimnazijos mokytojas Gisevius, profesorius Kuršaitis ir garsusis mokslininkas Augustas Schleicher'is. Visų rinkėjų darbo surinkėjas, organizatorius ir leidėjas yra pagaliau Nesselmann'as.

Rėza mini Budrių tarp savo padėjėjų. Budrius yra gimęs Heinrichswalde į vakarus nuo Tilžės 1783 m., miręs 1852 m. Pilupėnų kantorium ir mokyklos mokytoju. Iš vieno Rėzos rinkiny Karaliaučiaus Staatsarchyve esančio Budriaus rankraščio sprendžiant, Budrius buvo atsitiktinių eilėraščių autorius ir kanklininkas[3] ir jau labai anksti užsidegęs dalyku del to, kad tuose rankraščiuose apie vieną eilėraštį, kurio tik pradžia yra užsilikus, sakoma, kad jis pražuvęs prancūzų invazijos metu „draug su daug ko kitu". Be Rėzai atiduotų dainų, Budriaus rinkiniai yra išlaikę „Neue Preussische Provinzialblätter"-ių 1848 m. spausdintas „37 Dainas oder litauischen Volksliedern mit ihren Melodien aus dem Munde ihrer Sänger geschöpft". Tilžės rektoriaus Bartsch'o rankosna 1860 metais yra patekęs po Budriaus mirčiai pasilikęs sąsiuvinėlis, kuriame yra 20 dainų su jų gaidomis. Užrašymai siekia 1829 metus ir dažnai buvo spausdinami Provinzialblätteriuose, 8-nios prieš tai nebuvo paskelbtos ir yra išleistos pirmą kartą Bartsch'o rinkiny „Dainų balsai"[4].

Petras von Bohlen'as, Pabaltijo kalbų profesorius Karaliaučiaus universitete, studijavęs, be to, senovės prūsų kalbą ir lietuvių kalbos giminingumą su sanskritu, buvo didelis lietuvių liaudies poezi-

---

[1] Goethes Werke 32, p. 293 past. Annalen 1820.

[2] Tetzner, Dainos, 31 p.

[3] Neue Preuss. Prov. — Bl. V (1848) 59—60 p. yra žinia, kad Budrius dažnai yra dirbęs kankles ir skambinęs kanklėmis 80-jų metų gale (laikas, matyti, klaidingai paduotas).

[4] Bartsch, m. v. I, X p.

jos bičiulis. Pats stačiai rinkti iš tautos lūpų nesiimdamas, Bohlen'as iš kitų su laiku surinko gausingą rinkinį, kurį pradėjo spausdinti, tik labai ankstyva jo mirtis 1840 m. tą jo sumanymą suardė. Velionies duktė, panelė Agnesė v. Bohlen'aitė, 1886 m. rašė Bartsch'ui apie tėvo darbą tarp kito ko šitaip: „Rinkinys yra išdava mano tėvo labai gyvo susidomėjimo lietuvių kalba ir tautybe, tik jo ankstyva mirtis sutrukdė jam seniai galvoj turimą sumanymą rinkinį išspausdinti."[1] Savininkui mirus, rinkinys ilgai buvo užmirštas, kol Preussische Provinzialbläter'ių 3-sios dalies (m. m. 1858—1868) leidėjas dr. Haver von Hasenkamp'as 1857 m. ėmė apie jo turinį skelbti. Bohlen'o išverstas, su pridėtomis gaidomis, rinkinys buvo prirengtas spausti, ir Hasenkamp'as suskaitė, kad iš jo 90 dainų pusė buvo naujos. Bet spausdinimas nutrūko vidury 1861 m. Laimei rankraštis pateko į geras rankas[2], velionies giminių nuosavybe, kur metų dešimtmečiais jo niekas neklausė. Tik 1880 metais Christian Bartsch'as ėmė ieškoti rinkinio, ir jo nuopelnai yra, kad pagaliau jis, reikia manyti, mokslui išgelbėtas. Ėmęs susirašinėti su anksčiau minėta, tada Londone gyvenančia, Bohlen'o dutkerimi, Bartsch'as gavo teisę sunaudoti gaidų rinkinį į „Dainų balsus", ir dargi panelė Bohlen'aitė atidavė visą rinkinį tilžiškės Litauische Litterarische Gesellschaft'ės archyvui, kur jis dabar ir yra.

Bohlen'o nepaprastai rūpestingai redaguotas rinkinys turi 148 lapus in 4-o. Jame yra 130 numerių dainų ir, be to, 12 numerių gabaliukų gale. Iš tų 130 dainų su gaidomis 101. Panelei Bohlen'aitei palyginus, rinkiny, tarp kito ko, yra 30 pas Nesselmaną sutinkamų dainų, kurioms pas Nesselmaną gaidų nėra, o pas Bohlen'ą yra. Savo dainas Bohlen'as daugiausia yra gavęs iš kitų, matyt, iš dalies keliaudamas po Prūsų Lietuvą, nes Hagen'as mini jį važinėjus po Įsrutės ir Tilžės apylinkes,[3] iš dalies tikriausiai taip pat ir susirašinėdamas. Jo rinkiny matyti dainų iš tų pačių žmonių, kuriuos pažįstame iš Rėzos: vargon. Budrius, Feilenhofo revizorius Beerbohm'as, Šilutės mokytojas Reimann'as, Kalnikėnų varg. Bedarf'as, Rusnės pastor. Schimmelpfennig'as, Karkelnių pirklys Schwederskis, Šilėnų past. Schulz'as, Rusnės intendantas Krieger'is, Aulovėnų past. Hertel'is, Kintėnų past. Alzpodienas.

---

[1] Laiškas Bartsch'ui Lit. Lit. Gesellschaft'ės archyve Tilžėje.

[2] Draug su šiuo primenu, kad Gisevius praneša, jog Bohlen'o paveldėjime, gal būt, esąs lietuviškas vestuvių pasakojimas, apie kurį daugiau niekur kitur nesu matęs minint (Beschreibung einer Litt.-Tilsen. Heimführung IV. 1847).

[3] Über das Wesen des Lit. Volksliedes. Neue Pr. Prov. Bl. 1846 II, 262 p.

Minimo laiko dainų rinkėju buvo lenkų kilmės mokytojas Edvardas Gisevius. Gisevius yra gimęs Lycke, mozūrų krašte, 1798 m., nuo 1825 m. buvo vargšų prieglaudų inspektoriumi ir gimnazijos mokytoju Tilžėje, kur visų gerbiamas ir mylimas mirė 1880 m. Gisevius iš tikrųjų buvo labiau dailininkas, negu mokslininkas, lengvai užsidegąs idealistas, kurs per daug žavėjosi viskuo lietuvišku. Savo veikale „Littauen und die Littauer" (Tilžėje, 1869) Otto Glagau taip gyvai yra nupiešęs susitikimą su Gisevium, kad negaliu to čia neatpasakoti. Mažoje vargšų prieglaudoje Nemuno pakrantėje gyveno Gisevius; svečio dėmesį tuojau kreipė jo gyvenimas, kurs buvo lyg koks muziejus; svečių kambary, pav., nebuvo jokio baldo, tik senas piano, bet užtat sienos nuo lubų iki aslai, krėslai, stalai pilni visokiausių brėžinių ir paveikslų. Giseviaus džiaugsmas buvo be ribų, kai jis užgirsdavo, kad svečias atvykęs susipažinti su lietuviais, — iš susijaudinimo jis vos bepastovėdavo vietoj. Jo lietuviai iš tikrųjų, taip tikindavo šeimininkas, ir verti gi tyrinėjimo! Pagaliau jis imdavo pasakoti, kaip viskas, ką svečias matė, esą jo rankų darbas; kuo ne keturias dešimtis metų jis yra savo atostogas leidęs kelionėse po liaudį, jis su lietuviais valgęs, gėręs, dalyvavęs jų šokiuose, žaidimuose, šventėse, rinkęs jų dainas, pasakas, priežodžius. Niekur jis taip gerai nesijausdavęs, kaip tarp lietuvių. Jam visad rodęsis, lyg kad jis būtų patekęs į klasišką pagoniją, į Homero laikus. Lietuvių kaimiečių mergaičių profiliai buvo jam klasiški, taip pat kaip jų plaukų sušukavimas, išrašytų marškinių sukirpimas. Matydamas moteris švenčių drabužiuose, Gisevius vaizdavosi esąs Bithinijos karaliaus Prusio dvare. Na, o muzika? Ji jau aiškiai buvo senovės graikų su savo rečituotinėmis deklamuotinėmis gaidomis. (Tai rodydamas, Gisevius sėdosi prie piano ir skambino pirma dorišką, paskui lydišką, jonišką, eoliška gaidą). Nepastebėdamas aplinkui verdančio gyvenimo, traukė Gisevius savo pasaką iki vėlyvos nakties, iš ko jau Glagau pastebėjo, kad pasakotojas į savo lietuvius yra žiūrėjęs ne vien mokslininko, bet ir gerbiamo garbintojo akimis. Savo paveikslą Glagau šitaip baigia: „Ponas Gisevius neturėjo nei pačios, nei vaikų. Manau, kad jis neturėjo nieko ir iš giminės. Jo šeimyna buvo lietuviai, ir del to jis žiūrėjo liūdėdamas ir ilgėdamasis į tos įdomios tautos žuvimą."[1]

Kaipo liaudies poezijos mėgėjas, Gisevius statytinas kiton eilėn, negu jo amžininkai. Rėzai, Bohlen'ui ir k. dainų rinkimas buvo sunkus, ištisų metų reikalaująs darbas, del tos priežasties, kad jie nesu-

[1] Glagau, m. v. 145—160 p.

prato, kaip reikėtų dirbti darbas. Kitaip Giseviui! Jį vedė dailininko palinkimai, gyvesnė prigimtis ir vaizduotė stačiai į liaudies tarpą. Gyvas Gisevius, būdamas iš prigimties atviras ir vaikiškas, arčiau draugavo su paprastais kaimiečiais. Gisevius tokiuo būdu Prūsų Lietuvoje buvo pirmutinis dainų rinkėjas tikra to žodžio prasme. Jo nuopelnai šioj srity tačiau ligi pat šiol buvo labai maža tepastebėti, nors jis, apskritai, buvo žinomas ir vardą turėjo kaipo didelis lietuvybės bičiulis. Patekęs tikron tarnybon Tilžėje, Gisevius pradėjo studijuoti lietuvius, susidomėjęs lietuvių kalba, senovės padavimais ir liaudies poezija. Tarp savo globėjų jis mini, be kitų, patį Prūsų tuometinį karalių Fridriką Wilhelmą IV[1]. Šios jo darbo išdavos 1840 metais ėmė rodytis įvairiuose straipsniuose, vestuvių apeigų aprašymuose (Preuss. Prov. — Bl. 1843 ir Neue Pr. Prov. — Bl. 1857), dainų leidiniuose, taip pat senovės dalykų rinkiniuose. Dainas spausdino Gisevius Neue Preussische Prov. — Blätter'ių metraščiuose 1846, 1847, 1848 ir 1850 metais, pirmam metrašty 18 dainų, 1848 m. draug su Budriaus 37 dainas, ir 1850 m., Nesselmano padedamas 23 dainas[2]. Rašte „Hochzeitsgebräuche der Ragainer" (Preuss. Prov. Bl. 1843) yra 8 dainos, bet tik vokiškai verstos. 1847 m. Gisevius išspausdino, balade laikydamas, Birutės dainą, kurią paskui jis priskyrė prie dirbtinių eilėraščių.[3]

Nustebęs gali skaitytojas pasakyti, ar užtenka vien tų spausdinių, kad jais remiantis reikštume jam padėką, kaip anksčiau padaryta. Be abejo, neužtektų, bet Giseviaus nuopelnas iš tikrųjų kur kas didesnis. Pagal vieną 1846 m. žinią, Gisevius buvo surinkęs didelį rinkinį gaidų, kurios, tuo pikčiau, taip visiškai pražuvo, kad tėra žinomos vien aštuonios gaidos[4]. Bet svarbiausia, kad Gisevius yra surinkęs kur kas daugiau dainų, negu apskritai žinoma. Tilžėje laikomas Litauische Litterarische Gesellschaft'ės archyve iš jo paveldėjimo atsiradęs lietuviškų liaudies dainų rinkinys, kurs apima iš viso 246 numerius, tuo būdu, palyginti, kur kas daugiau, negu iš išleistųjų galėtum spręsti.

---

[1] Eduard Gisevius, Tilsit 1881, 35 p.

[2] Prie Giseviaus paties parašytos biografijos ir nekrologo pridėtame priede yra iš Giseviaus anksčiaus paskelbtų dainų penkios naujai išspausdintos, žiūr. Eduard Gisevius, 165—69 p.

[3] Dainą Gisevius yra gavęs iš past. Baumgarto, kurs savo ruožtu ją yra gavęs iš vieno Palangos kunigo. Apie Giseviaus dalyko nežinojimą pasako šie žodžiai „Tikriausiai tuose kraštuose yra ištisa eilė (Cyclus) istoriškų dainų, prie kurių ši daina priklauso" (367 p.).

[4] Bartsch, Dainų balsai I, X p.

Dainų skaičiumi Gisevius, be abejo, prašoksta kitus savo amžininkus ir po Kalvaičiui bus Prūsų Lietuvos vaisingiausias rinkėjas.

Giseviaus didelis rinkinys dešimtimis metų yra gulėjęs visai nevartojamas Tilžėje. Žemiau pasirašiusis pereitą vasarą jį sunumeravo ir iš jo padarė sąrašą. Tai ir viskas. Visai be naudos gulėti tas rinkinys tačiau nebuvo paliktas, nes juo savo metu pasinaudojo Nesselmanas. Iš viso 53 dainas, pagal mano palyginimą, Nesselmanas yra paėmęs iš to rinkinio, niekur nepažymėjęs jų šaltinio. Mano nuomone, Nesselmanas tuo savo keistu būdu, kuriuo jis slepia Giseviaus ir kitų tikrą dalyvavimą to rinkinio leidiny, pasirodė ne kokioj šviesoj palikuonių akyse.

Iš kur Gisevius savo dainas rinko, nei spėjant daugiau nebegalima žinoti, tačiau šiek tiek nurodymų vis delto yra. Iš tų 18-kos 1846 m. išspausdintų dainų 8-ioms kaipo tėviškė paminėti Bitėnai, 2-m — Bardėnai, 3-ms — Kraupiškiai ir jų apylinkės, 1-ai — Priekulė, 2-m — Piktupėnai.

Bet jau metas pasakyti sudiev daugelio nuomone savo metu keistam vienišui Nemuno pakrantėje, kuriam lietuviai buvo viskas. Mes tai darome su tuo pačiu liūdėsiu ir širdingu dėkojimu, kaip jam mirus jo bičiuliai, kurie „savo paskutinį žodį" šitaip baigė: „Užsidegdamas viskam, kas gera ir gražu, jis paaukojo paskutinius savo poilsio metus nenuilstamai ir tyliai dirbdamas meno ir mokslo tarnyboje ir krikščioniškos meilės žygiuose. Jo retas meilingumas, jo beegoistinis pasiaukojimas ir paslankumas, jo giedri, vaikiška nuotaika, ir jo gyvas širdingas draugiškumas surinko jam didelį būrį bičiulių. Del to jo bendradarbiai ir visi, kurie jį pažinojo, laiko jį visuomet šventame atminime."[1].

Fridrikas Kuršaitis. Prieš einant tolyn, mums reikia pristatyti skaitytojui vyras, kurs daugiau žymus kitose srityse, negu dainų rinkime, bet vis delto nusipelno vietą mūsų knygoje. Tas vyras tai Fridrikas Kuršaitis, Rėzos mokslo katedros paveldėtojas, Karaliaučiaus universiteto lietuvių seminarijos vedėjas ir kitų jo darbų tęsėjas. Kilmės lietuvis, jis dar labiau, kaip Rėza, kraujo ryšiais buvo susijęs su Lietuvos tauta. Kuršaitis yra gimęs mokytojo šeimoje 1806 m., liaudies mokytoju buvo 1824—34 m., 1836 m. universiteto studentas, 1844 m. lietuvių kariuomenės dvasininkas Karaliaučiuje, 1865 m. profesorius, miręs 1884 m. rugp. 23 d. Kuršaičio nuopelnai tokie įvairūs ir dideli, jog čia mes tegalim sužymėti tik svarbiausius. Pirmiausia, jis parūpino liaudžiai lietuvišką naują testamentą, giesmyną ir naujai

[1] Eduard Gisevius, 104 p.

išverstą katekizmą, ir, be to, veikė per savaitraštį „Keleivis“, kurį pats vienas redagavo nuo 1849 iki 1880 metų. Mokslo srity jis pasirodė skinančiu kelią tyrinėtoju, išleisdamas veikalus „Beiträge zur Kunde der litauischen Sprache“[1] (1843, 1849), „Grammatik der litauischen Sprache“ (1876), „Wörterbuch der littauischen Sprache. I Deutsch-littauisches Wörterbuch (1870—74), II. Littauisch-deutsches Wörterbuch“ (1883). Kuršaitis pridėjo savo vardą 1840 metais prie liaudies poezijos istorijos, išleisdamas naują Rėzos dainų rinkinį. Šis rinkinys daugiausia privačiu būdu buvo parduotas Karaliaučiuje, bet paskui susidomėjimas liaudies poezija Vokioje labai padidėjo, taip kad prisireikė naujo leidimo.[2] Naują, pataisęs kalbą, leidimą parūpino tada Kuršaitis 1843 m.

Naujajam leidime išorinė tvarka kita, bet turinio atžvilgiu kokio nors skirtumo nuo pirmojo leidimo nėra. Bet, be šito, Kuršaitis ir tiesioginiu būdu yra veikęs šioj srity. Priede prie savo veikalo „Grammatik der littauischen Sprache“ jis 1876 m. paskelbė 25 lietuvių liaudies gaidas iš savo atminties taip, kaip jis savo vaikystėje prieš 60 metų jas Tilžės apylinkėje yra girdėjęs ir išmokęs. Savo gramatikoje Kuršaitis davė taip pat tikslių pastabų apie lietuvių poezijos struktūrą, apie ką smulkiau bus pakalbėta sąryšy su kuo kitu.

Augustas Schleicher'is, kalbotyros istorijoj žinomas naujųjų kelių skynėjas (*1821 m. †1868 m. profesorium Jenoje), minėtinas ir lietuvių liaudies dainų rinkimo istorijoje. Jau 1848 m. pradėjęs mokytis lietuvių ir slavų kalbų, Schleicher'is Vienos Ciesoriaus Mokslo Akademijos lėšomis pagaliau 1852 m. galėjo išvykti į tyrinėjimo kelionę, į Prūsų Lietuvą. Šalia filologijos studijų Schleicher'is, kai praktiškai pramoko lietuvių kalbos, užrašinėjo iš žmonių lūpų ir liaudies dainas, nors, žinodamas, kad Nesselmanas turi didelį dainų rinkinį gangreit paruoštą spaudai, jis ypatingai nesidomėjo[3]. Savo surinktas dainas, skaičiumi 35, Schleicher'is paskelbė kaipo kalbos pavyzdžius savo Skaitymo knygoje (1857), ir pasirodė čia tikru mokslininku tuo, kad išspausdino jas taip, kaip jas buvo girdėjęs iš tautos lūpų ir pažymėjo gavimo vietas. Aprašydamas savo kelionę, Schleicher'is paduoda žinių apie tuometinę dainos būklę, laikydamas lietuvių žmonių lūpose

---

[1] Apie juos savo metu šitaip išsitarė Schleichner'is: Dieses in seiner art ausgezeichnete werkchen, von dem ich sagen kann, dass ich es so ziemlich ausswendig gelernt habe“ (Litauische Grammatik, IX p.).

[2] Rėza, Dainos[2], prakalba.

[3] Litauisches Lesebuch und Glossar, VI p.

esančią literatūrą nepaprastai gausinga. Jis sako: „Tik viena moteris, nes labiausia moterys laiko savo atminty tautos žinojimus, dažnai moka apie 60 dainų ir t. t. Čia Kuršėnuose pasėmiau ką tik dabar tik iš vieno žmogaus, vienos 16-kos metų tarnaitės, kurią taip sau prisijaukinau, jog ji man stačiai popierin rašyti sako ir dainuoja. Iš jos esu gavęs 35 mįsles, 12 dainų (iš dainų renkuos mažiau, kaip iš liaudies prozos, kadangi Nesselmanas rengiasi keletą šimtų dainų išleisti) ir 6 pasakas, ir dar ji anaiptol nėra išsemta. Kai Rėza rašė, kad jam surinkti 85 dainų rinkinį reikėję 15 metų, ir, be to, dar, gavęs dainų iš kitų, išleidęs pinigų ir t. t., aš to negaliu suprasti. Keli rinkėjai per kelias dienas gali surinkti 85 dainas. Rinkėjui, žinoma, reikia mokėti lietuviškai ir jam, apskritai, reikia mokėti susieiti su tauta. Jau man iš daugelio pusių žodžiais pažadėta duoti, ką ilgainiui manau surinkti. Tačiau pasakojimo užrašymas taip, kaip žmonės taria arba prikalbinėjimas dainuoti, tai vis darbai, reikalaują jėgų. Bet vis del to tai vyksta. Lietuvis savo žinių, palyginti, nelaiko taip jau paslėpęs, kaip, apskritai, teigiama. Kas žino, kaip ankstyvesnieji rinkėjai manė reikią dirbti."[1]

Apgailestautina, kad del Nesselmano sumanymo susilaikė Šleicheris dainas rinkęs, kas dabar galėjo duoti nepaprastai gausingų vaisių, ir dar labiau apgailestautina, kad net Šleicherio atsišaukimas nėra sužadinęs darbuotojų Prūsų Lietuvoje, kol dar nebuvo taip labai vėlu.

Einame dabar į Nesselmaną — žinomiausią darbininką liaudies poezijos darbo srityje Prūsų Lietuvoje. Jurgis Henrikas Nesselmann'as yra gimęs Vakarų Prūsuose 1811 m., nuo 1843 m. buvo Pabaltijo kalbų profesorium Karaliaučiaus universitete, mirė 1881 m. Nesselmano tyrinėjimo sritis daugiausia buvo senovės prūsų kalba, bet jis minėtinas ir lietuvybės srity del trijų žymių veikalų: „Lietuvių kalbos žodyno" (1850), „Liaudies dainų rinkinio" (1853) ir „Duonelaičio poezijos" išleidimo (1869).[2]

Nesselmano vieta lietuvių dainų rinkimo istorijoje lig šiol dar nėra aptarta. Jo dalyvavimas dainų rinkime, dainų rinkinio redagavimo darbas smulkmenose ir t. t. dar tamsoj tebėra. Tolesnis dėstymas — tai pirmutinis bandymas nušviesti šiuos dalykus. Čia pirmiausia tebūna paminėti jo kiti toj srity leidiniai. Jie šitokie: 1) 1849. Drei Dainos mit Bemerkungen, Neue Preussische Prov. — Bl. VIII; (Sta-

[1] Schleicher, Briefe über die Erfolge einer wissenschaftlichen Reise nach Litauen, 29 p.

[2] Mitt. der LLG I, 251 p.

nevičiaus n-ai 12, 26—27); 2) 1851. Dainos aus der Gegend von Alexoten, m. v. XI; 3) 1851. Acht Dainos aus der Sammlung von S. Stanevitz, m. v. XI; 4) Zur Kritik des lit. Volksliedes, m. v. XII; 5) Eine lit. Ballade, m. v. XII; 6) 1861. Über das lit. Volkslied, Ost- und Westpr. Musen-Alm. V.

Kaip matyt, penki pirmieji leidiniai, žiūrint laiko, pirmesni už Vokslieder rinkinį. Ir iš tikrųjų taip ir buvo, kad jie visi buvo rengiamieji darbai tam dideliam leidiniui, ir drauge iš jų nebuvo paties Nesselmano rinktų dainų, bet jie buvo kritiškai apdirbti pakartoti leidiniai. Tokiuo pat būdu sudarytas yra ir Littauische Volkslieder rinkinys. Pažiūrėkime, kokiais principais jis dirbo savo darbą ir iš kokios medžiagos tas jo darbas susideda.

Jau Nesselmano Rėzos dainų kritikoje (80 p.) turėjome progos nujausti, kaip jis žiūri į savo darbą kaipo dainų leidėjas. Savo rašte „Zur Kritik des lit. Volksliedes" jis dar aiškiau pareiškė savo nuomonę. Ji trumpai kalbant šitokia. Vienas užrašymas labai retai teduoda tikrą dainos paveikslą, bet kritikos dalykas yra iš atskirų kraštų ir skirtingo laiko užrašymų sudaryti tikrą tekstą. Nesselmanas, tarp kito ko, sako: „Visas čia išleistas ir svarstomas dainas aš esu kuo rūpestingiausiai sulyginęs ir su (Karaliaučiaus) „Slaptajame Archyve" laikomais ir mano turimais rankraščiais, esu kruopščiai patikrinęs anksčiau išdėstytais principais tekstus naujai, dažnai sujungęs į vieną kai kurioms dainoms priklausančius sumaišytus dalykus, išskyręs netinkamai sujungtus ir viską išvertęs metriškai, taip kad šiuo kartu spaudai prirengtų yra 320 gerai sutvarkytų dainų" (m. v. 9 p.). Aišku, kad šiuo principu suredaguotas rinkinys negali duoti primityvių liaudies dainų, bet daugiau mažiau sudarytų, sulipdytų ir taip iš tikrųjų yra. Griežtiems reikalavimams Nesselmano rinkinys šituo atžvilgiu netinka. Nors iš kitos pusės, kaip galėjau konstatuoti, Nesselmanas, palyginti, retai imdavosi didesniame skaičiuje tų kompozicijų, nes iš žmonių lūpų užrašyti tekstai iš tikrųjų buvo geresni, kaip neapsipažinęs iš jo atsišaukimo galėtų spręsti. Reikia tačiau labai ypatingo, nuodugnaus tyrinėjimo Nesselmano darbo dėtalėse, kol būtų galima galutinai spręsti. Kadangi Nesselmano tikslas buvo savo leidime surinkti visos lig šiol spausdintos ir rankraščiuose tebesančios dainos, jis ėmėsi darbo su visa lig šiol surinkta medžiaga, taip pat Rusijos Lietuvoje surinktąja. Ši aplinkybė, matyt, nusprendė jo darbo leidimo būdą. Jis pats šitaip kalba savo veikalo prakalboje: „Iš antros pusės, aš norėjau

kritiškai persijoti ir perdirbti (verarbeiten) visą gaunamą medžiagą."[1] O literatūros ir estetikos atžvilgiu tokiam elgesiui nieko negalima prikišti, priėmus, pav., anksčiau minėtą Goethės nuomonę (81 p.). Suprantama, kad liaudies dainų pasiūlymas tam tikros, daugiausia gerėtis patiektos formos literatūra susidomėjusiai publikai ir pageidaujamas ir padėką pelnąs darbas, bet būti mokslišku šaltiniu toks leidinys daugiau nebetinka. Kadangi Nesselmanas ir jo laikai šituo atžvilgiu nesilaikė šitos skeptiškos nuomonės, galime visiškai suprasti tokį elgesį, ir dar gi, kaip Nesselmanas ir padarė, palaikyti ypatingu nuopelnu. Juk jis ir sako savo prakalboje (IX p.), tarp kito ko, šitaip: „Didelis skaičius kitų, nors joms tekstai padėti iš lengviau prieinamų rinkinių, mano medžiagos rinkinio veikimu yra įgavę tokią formą, kad jose vargiai begalima pažinti jų pamatan padėtos dainos.". Tos puristiškos nuomonės išdava buvo ir ta, kad Nesselmanas iš savo rinkinio išskyrė visas netikras (unächte) dainas, vadinas, — iš vokiečių ir slavų tautų pasiskolintas dainas, nes jos nesančios tikros lietuviškos. Kaipo pavyzdys paimta tik viena svetima daina.[2]

Veikalo gale Nesselmanas pridėjo nurodymą, kokie numeriai iš anksčiau spausdintų dainų yra jo rinkiny, iš kurių, taip pat ir prakalboje atpasakotų dainų rinkinių, gali spręsti, kokie šaltiniai buvo jo rankose. Spausdintų šaltinių yra buvę penki, būtent, Rėzos, Stanevičiaus, Brzozovskio ir Daukanto rinkiniai ir Preussische Provinzialblätter, kiti buvo rankraščiai. Prakalboje jis kalba apie savo veikalo turinį: „Daugiau kaip trečdalis dabartinio rinkinio iš 410 numerių yra dainų, kurios lig šiol visai buvo nežinomos, kai vėl apie šimtą kitų dainų yra, tiesa, jau kartą spausdintų, bet vargiai Vokioj težinomų. Tad iš viso apie tris penktadalius šio rinkinio bus nauji Vokiai." Tuo būdu arti pusantro šimto dainų galėjo būti paimtų iš rankraščių, kurių likimo niekas lig šiol nėra pasigedęs, vargiai dar gi paklausęs, kur jie pasidėjo. Deja, ir žemiau pasirašiusiojo pastangos dalyką išaiškinti yra palikę be rezultatų[3], tačiau kitu keliu vis delto pasisekė pažvelgti į Nesselmano svarbiausius šaltinius. Svarbiausi jo šaltiniai buvo — apie tai aš daugiau nė kiek neabejoju — Giseviaus ir Rėzos rinkiniai. Jau kaip anksčiau pažymėjau (85 p.), Nesselmanas yra panaudojęs

[1] M. v. V p.

[2] M. v. X p., kur keletas kitų įtariamų paminėta.

[3] Aš, būtent, klausinėdamas Karaliaučiuje, nesu gavęs žinių, ar gyvi ir kur Nesselmano giminės, iš kurių gal galėtum gauti žinių apie velionies paliktus rankraščius, kurie nematyt, kad būtų palikti kokiam nors knygyne.

Giseviaus rankraščių sąsiuvinius ir iš jų pasiėmęs didelį skaičių, iš viso 53 numerius. Mano palyginimu, šie Nesselmano numeriai yra paimti iš Giseviaus rinkinio. Sąraše pirmutinis numeris reiškia Nesselmano rinkinį, antrasis Giseviaus. Ness. 31 = Gis. 63 (51 p.); 41 = 83 (65 p.); 60 = 190 (183 p.); 73 = 192 (185 p.); 52 var. = 212 (206 p.); 86 = 72 (57 p.); 90 = 24 (19 p.); 103 = 43 (35 p.); 109 = 1 (1 p.); 110 = 7 (7 p.); 120 = 127 (97 p.); 130 = 94 (73 p.); 131 = 8 (7 p.); 137 = 15 (12 p.); 156 = 117 (88 p.); 177 = 99 (77 p.); 179 = 150 (133 p.); 187 = 11 (9 p.); 188 = 4 (5 p.); 217 = 85 (67 p.); 221 = 76 (61 p.); 230 = 151 (134 p.); 236 = 17 (13 p.); 237 = 48 (39 p.); 238 = 88 (69 p.); 247 = 209 (203 p.); 248 = 54 (43 p.); 251 = 92 (71 p.); 253 = 96 (74 p.); 262 = 56 (45 p.); 263 = 144 (119 p.); 284 = 61 (50 p.); 289 = 82 (63 p.); 301 = 74 (59 p.); 303 = 114 (86 p.); 310 = 90 (70 p.); 314 = 125 (96 p.); 317 var. = 69 (55 p.); 318 = 87 (68 p.); 331 = 146 (123 p.); 338 = 14 (11 p.); 351 = 3 (3 p.); 373 = 128 (98 p.); 374 = 33 (27 p.); 375 = 119 (90 p.); 376 = 68 ((54 p.); 377 = 193 (188 p.); 392 = 31 (25 p.); 393 = 66 (53 p.); 394 = 19 (15 p.); 395 = 81 (63 p.); 398 = 40 (33 p.); 399 = 140 (114 p.).

Rėzos paliktas rinkinys, kurį Nesselmanas savo veikalo prakalboje (IX p.) ir pažymi, taip pat gausingai yra davęs. Iš dalies Nesselmanas yra paskelbęs ištisas dainas, iš dalies panaudojęs jas, papildydamas kitus užrašus. Visai tas pačias ar beveik kaip tas pačias esu pažymėjęs šias dainas: Ness. 15 var. = Rėza XII, 5; 16 = XII, 40; 51 = XII, 35; 75 = XII, 20; 77 = XII, 22; 128 = V, 3; 135 = XII, 19; 138 = XII, 18; 140 = XII, 4; 159 = XII, 15; 168 = I, 9; 173 = XII, 10; 178 = XII, 33; 196 = I, 8; 208 = XII, 32; 216 = XII, 26; 232 var. = III, 3; 244 = XI, 36; 244 var. = XII, 1; 247 = XII, 13; 259 = XII, 30; 260 = I, 6; 272 = XII, 17; 287 = XII, 39; 299 = V, 5; 319 = XII, 29; 321 var. = XII, 6; 322 = XII, 14; 326 = XII, 28; 341 var. = XII, 12; 344 = I, 1; 347 = XII, 16; 359 = XII, 11; 368 = XII, 41; 373 = V, 1; 387 = XII, 25; 388 = I, 4; 395 = IX, 2; 401 = XII, 37.

Be Rėzos ir Giseviaus rankraščių rinkinių, Nesselmanas dar yra pavartojęs Šleicherio dainas, nes savo skaitymo knygoje Šleicheris sako: „Aš dalį iš jų anksčiau daviau Nesselmanui, kurs keletą pasiėmė, į knygų kalbą išsiversdamas ir kitaip kaip pataisydamas savo rinki-

ny."[1] Iš Šleicherio paimti vis delto šie numeriai: 143, 233 2 var., 403, 408, 409.

Kai del gaidų, Nesselmanas šaltiniais pažymėjo Rėzą, žurnalą Neue Pr. Prov. — Blätter'ius ir Brzozovskio Pieśni etc. ir taip pat Rėzos paliktą rankrašty rinkinį. Tikrindamas Rėzos rinkinius, pastebėjau, kad Nesselmano kalbamas šaltinis yra vienas, matyt, iš kur kitur nurašytas, sąsiuvinėlis, ir kad jis iš jo yra paėmęs iš viso 17 numerių[2]. Iš viso ko sprendžiant, šis sąsiuvinėlis yra nuorašas Stanevičiaus 1833 m. išleisto gaidų rinkinio. Nuostabu, kad šito, pav., Bartsch'as nėra pastebėjęs[3].

Nesselmano veikalą peržiūrint prieini nuomonę, kad jo autorius nėra turėjęs ypatingų sumetimų šioje rinkimo darbuotėje, su kuria jis ėmėsi darbo. Jam, tarp kito ko, ypatingai sekėsi kaipo vertėjui. Jis kukliai kalba apie savo vertimą, būtent, kad jis nežiūri estetiškų reikalavimų, o jo tikslas esąs neatsitolinti nuo minties ir žodžio (IX p.). Tačiau, mano nuomone, niekas šiuo atžvilgiu Nesselmano neprašoksta: jis ypatingai yra mokėjęs sučiupti lietuvišką dainų gymį, paveikslus ir turinį, vokiečių tekste lyg jauti tą patį susijaudinimą, kurs yra virpėjęs lietuvės dainininkės krūtinėj.

Kaip matome, Nesselmanas nebuvo dainų rinkėjas. Vargiai ar yra jis bent keletą dainų užrašęs. Jo nuopelnai ir ydos yra kaipo leidėjo, bet ne kaipo rinkėjo. Jei bešališkai pasvertume jo nuopelnus ir ydas, tai galutinėj išvadoj reiktų pasakyti, kad jo nuopelnai kur kas didesni už jo ydas. Kas mokslui laikytina yda, tai literatūrai naudinga, ir tuo metu, kada dabartinių krypčių dar nebuvo, Nesselmanas yra labai pasitarnavęs lietuvių liaudies poezijai. Jo veikalas ilgą laiką buvo žymus veikalas, ir tam tikru atžvilgiu jis tebėra žymus dar ir dabar, nes svetimšaliui, lietuvių kalbos nemokančiam, Nesselmano veikalas — svarbiausias šaltinis. Jo vartotojui vis delto reikia turėti galvoj, kaip jis yra atsiradęs, ir, be to, reikia atsiminti, kad jame Prūsų ir Rusų Lietuvos dainos labai sumaišytos, supainiotos, kad, beveik, negalima gauti vaizdo apie atskirų apylinkių dainavimą. Geografiškam dainos tyrinėjimui šiuo atveju vargiai ar galima tas jo veikalas vartoti, bent tol, kol jo paties ir jame paskelbtųjų dainų sudėjimo detalės nebus nušviestos.

---

[1] Litauisches Lesebuch und Glossar, 33 p.

[2] Pas Nesselmaną 21 = nuor. 31; 46=29; 59=9; 61=8; 89=7; 105=4; 117=11; 172=1; 189=14; 203=21; 240=16; 242=18; 243=20; 256=30; 370=27; 364=5; 391=2;

[3] Plg. Dainų balsai I, XI p. IX p.

Didžiuosius dainų rinkėjus palydėjus iki laikotarpio pabaigai, belieka mums mesti žvilgsnis į šalydžius reiškinius.

Šių reiškinių daugiausia matyt Preuss. Prov. — Blätter'iuose, ypač 1846 m. jų naujai serijai prasidedant. Bet yra keletas ir kitų (dainų) paskelbėjų, apie kuriuos reikia pirma kalbėti. Kad Rėzos veikimas pasiekė platesnes sritis, įrodo, tarp kito ko, ir tai, kad vienas tos gadynės Berlyno literatūros sferose atsakingą vietą turįs rašytojas, Chamisso, apvelka vokišku eiliavimu 1826, 1827, 1828 metais keturias lietuvių dainas[1]. Laisvai į vokiečių kalbą perkeldamas 1844 metais Wilhelmas Jordan'as sudarė rinkinį lietuviškų dainų vardu „Littauische Volkslieder und Sagen bearbeitet von Wilhelm Jordan"[2]. Drauge tebūna paminėta taip pat viena atsitiktinė daina iš 1851 m. „Ost- und Westpreuss. Musenalmanache"[3]. Pastoriaus A. G. Krausės veikale „Litthauen und dessen Bewohner" (1834) sutinkame 3 dainas (121—22 p.). Dvejais metais ankstyvesnis yra 61 p. minėtas, dabar Karaliaučiaus universiteto knygyne laikomas, Lazdynėnų vargoninko Schultz'o etnografiškas pasakojimas vardu „Einige Bemerkungen über die Nationalität der Litthauer". To pasakojimo gale pridėtame priede yra penkios dainos, metriškai į vokiečių kalbą išverstos[4].

Be anksčiau minėtų Giseviaus, Budriaus ir Nesselmano dainų leidinių, Preuss. Prov. — Blätter'iuose 1830 — 1848 metais yra ir kitų. Iš Rėzos paliktų raštų mums pažįstamas Vilhelmas Beerbohm'as (Šleicheriui Lietuvoje būnant, žvejybos vyriausias inspektorius Feilenhofe, žiūr. Grammatik, VII p.) paskelbė 1833 m. vieną dainą; brošiūroje XX (1838) paskelbė „Keliauninkas" (— Giseviaus) keturias dainas[5]. Neue Pr. Prov. Bl. 1846 m. (321—23) yra keturios

---

[1] Tetzner, Dainos, 34—39 p.; Chamissos Werke (1842) III, p. 144, 167, 169, 171 (Hagen, Über das Wesen ir t.t. Neue Pr. Pr. — Bl. 1846 II, p. 291 past.).

[2] Hagenu šios dainos pas Jordaną ir Rėzą atatinka viena kitą. Jordano 3 p. = Rėzos (1 laida) 93 p.; 5=171; 7=99; 9=305; 12=53; 14=7; 21=137; 24=121; 25=141; 27=255; 28=225; 30=111; 40=69; 43=55; 45=63; 47=95; 50=103; 58=131; 63=301. (Hagen, Über das Wesen des litauischen Volksliedes; Neue Preuss. Prov. — Bl. 1846 II, 262.).

[3] Tetzner, Dainos, 40 p.

[4] Iš to kai kuriais atžvilgiais nusipelniusio ir įdomaus pasakojimo yra, kaip jau Bezzenbergeris yra pastebėjęs, Rostocke 1884 m. pasirodęs Aug. Kuntz'o veikalas — „Bilder aus dem Preussischen Littauen", — plagiatas".

[5] Pagal Hageno žinią, Neue Pr. Prov. — Bl. 1848, II, 266 p.

iš Rėzos palikimo gautos dainos ir viena baladė, 1848 m. Budriaus, Giseviaus ir iš Stalupėnų apylinkės F. Zschokkes dainos (9 vokiškai verstos), R. Philippo pastabos ir atitaisymai, 1849 m. (VIII 51—55) iš pastoriaus, vėliau superintendento C. W. O. Glogau (*1874) penkios dainos iš Tilžės apylinkės. To dar negana. Tyrinėjimus apie tautos gyvenimą, papročius ir dainas paskelbė tuo pačiu metu iš Giseviaus[1], A. Hagen'o[2], L. A. Gotthold'o[3] ir kt.

4. **Stanevičius, Jucevičius, Narbutas, Brzozovskis, Daukantas, Valančiauskas, Ivinskis.** Šie vyrai atstovauja liaudies dainų rinkėjams Rusų Lietuvoje 19 šimtmečio pirmoj pradžioj. Kai Nesselmanas po 1850 metų paskelbė savo dainų rinkinį, daugumas šių taip pat tautiečių Vokios pusėje buvo nežinomi[4]. Nors ir labai menkas vienas kito veikimas, iš to sprendžiant, buvo tarp Prūsų ir Rusų Lietuvos, vis delto reikia konstatuoti, kad vokiečių pusės pastangos yra veikusios Rusų pusę. Tik tautos sąjūdžio sugyvėjimo rytų pusėj sienos visai nereikia vesti iš Vokios; juotes Rusų Lietuvoje tautos sąjūdis turi labai artimą ryšį su tuo nubudimu, kurs apėmė lenkus, jų senai valstybei subirėjus. Tas lenkiškas patriotizmas ir Lietuvoje[5], ir Guduose[6] įgavo vietinio patriotizmo pobūdžio. Vilniaus universitete prasidėjo susidomėjimas Lietuvos istorija ir lietuvių tautos kalba ir reikalais. Tiesa, tie pirmieji patriotiškai nusiteikę rašytojai vartojo lenkų kalbą, bet jų dvasia buvo lietuviška.

Pirmutinio dainų rinkinio sudarytojas Rusų Lietuvoje buvo žemaičių bajorų kilmės. Į tai nereikia žiūrėti kaip į atsitiktinį dalyką, nes Žemaičiuose net ir lenkų laikais lietuviškumas užsiliko gyvesnis, negu Aukštojoj Lietuvoj. Simanas Stanevičius buvo kilęs iš Viduklės parapijos, pietų Žemaičiuose. Žinoma, kad jis yra buvęs Vilniaus universiteto profesoriumi ir Vilniaus dvasinės seminarijos rektoriumi, bet šiaip jo gyvenimo eiga, ypač mirimo metai, yra buvę lietuviams nežinomi iki pat paskutinių laikų. Tačiau jo lietuviškas

---

[1] Pav. Scene aus dem Volksleben der Preussischen Littauer" 1838; „Hochzeitsgebräuche der Ragainer" 1843; „Das Fest der Laima" 1844 II; „Beschreibung einer Littauisch-Tilsenischen Heimführung" 1847. IV.

[2] 1846 II, 1847 III „Über das Wesen des litauischen Volkliedes".

[3] 1847 IV, „Über die Kanklys und die Volksmelodien der Littauer".

[4] Nesselmann, Lit. Volkslieder, VIII p.

[5] Maironis, Lietuvos istorija, 227 p.

[6] Власт, Кароткая Гісторыя Беларусі (1910), 89 p.

nusiteikimas charakteringas tuo, kad jis lietuvių kalbą taip pat gerai mokėjo, kaip ir lenkų, ir jau bandė net rašyti lietuviškas eiles[1].

Iš kurio laiko Stanevičiaus lietuviški nusiteikimai yra, mes nežinome, bet, iš visko sprendžiant, jis bus tas pats Emerykas Stanevičius, kurs laikrašty „Tygodnik Wileński" 1819—22 m. yra paskelbęs lietuviškas dainas antrašte: „Spiewy Ludu Litewskiego", matyt, iš viso tris dešimtis[2]. Daukantas, kalbėdamas apie ankstyvesnį dainų rinkinį, Stanevičių vadina Vilniaus universiteto kandidatu[3], iš ko sprendžiant Stanevičius, skelbdamas savo dainas, dar nėra buvęs aukštose tarnybose. Retą nušviečiantį šaltinį del Stanevičiaus yra tačiau prof. E. Volteris paskelbęs III daly Litauische Litterarische Gesellschaft'ės Mitteilungen'ų (1892), būtent, Stanevičiaus 1827 m. pasirašytą prakalbą vieno jėzuito Vilniuj 1737 m. išleistos lietuvių bei žemaičių gramatikos naujajam leidimui, kuris Stanevičiaus rūpesčiu išėjo iš spaudos Vilniuje 1829 m. Skaitytojui skirtoje prakalboje Stanevičius abiejų sienos pusių padarytą darbą lietuvių kalbos srity lygina su sodu ir mišku, apvilkdamas alegoriškai savo mintį šitokiais žodžiais: „Illa (būtent, Prūsuose išleisti veikalai) similia sunt hortis, ubi arbores data opera ordinatim et eleganter consitae sint, isti (Rusų Lietuvoje) autem cum silvis sine custode et humana cura crescentibus comparari possunt."[4] Liūdesys del lietuvių kalbos nekultivavimo draug su tuo akstinu, kurį Rėzos darbuotė sužadino, (tai prakalboje toliau ypač aiškėja) bus daugiausia paveikę Stanevičiaus atsidavimą lietuvybei.

Stanevičiaus dainų rinkinys pasirodė Vilniuj 1829 m. ir vadinosi „Daynas Žemaycziu surynktas yr iszdutas par Symoną Stanewicze". Veikalo prakalbos turinys šitoks. Žemaičiuose dainų yra daug gražių ir brangintinų, kad jos vertos spausdinti. Vienoj vieninteléj vietoj, apylinkėje tarp Viduklės ir Eržvilko upių, leidėjas jų surinkęs 30, kas tesudarą vos penktą dalį to, ką jis yra girdėjęs ir užrašęs. Kitas jis atmetęs ar del to, kad kalbamoji daina buvus per daug nauja ir

---

[1] Lietuviszkiejie rasztai ir rasztininkai, 31, 32 p.

[2] Apie tas dainas, į kurias iki šiol dainų rinkimo istorijoje nėra atkreipta dėmesio, pirmą kartą žemiau pasirašiusiam yra pasakęs dr. *J. Basanavičius*, Vilniaus lietuvių Mokslo Draugijos pirmininkas, tačiau Tygodnik Wileński laikraščio visų metų laidų minėtos draugijos archyve, deja, nėra — dainų spausdinimo trūksta ir pradžios ir galo. — Kad Emerykas ir Simanas yra buvę tie patys žmonės, nurodo ir Baltramaičio Sborniko nr-iai 5381—82 ir Maironies Lietuvos istorija, 228 p.

[3] Daukantas, Dainos, XI p.

[4] M. v. III, 460 p. Palyg. Baltram. II, 281 p.

pilna svetimų žodžių, kitas del stokos turinio, ar del to, kad buvę sudėtos iš dviejų, trijų dainų.

Nesselmanas giria Stanevičiaus rinkinį: „Die Bearbeitung von Stanewicz aber ist viel correcter und namentlich in Bezug auf die strophische Anordnung viel genügender als die von Rhesa."[1]

Stanevičiaus rinkinys, deja, toks retas, jog tik retam knygyne jį terandi[2]. Dar retesnis prie jo pridėtas, iš 30 gaidų rinkinys, kurs pasirodė Rygoj 1833 m. vardu: „Pàžimes Žemaytiszkas gâydas prydietinas pry daynu Žemaicziu."[3] Ir ši prakalba pasirašyta Vilniuje 1829 m., ir joje pažymėta, kaip daina be gaidos yra lyg kūnas be dvasios, arba dainos žodžiais, kaip „akmù be krauja". Gaidos tačiau nėra paties Stanevičiaus užrašytos, bet kažin kokio Raseinių apylinkės „vėliavininko" (kàruž)[4] Ferdinando Ivanavičiaus, kurs tą darbą yra Vilniuje padaręs. Kaip anksčiau (92 p.) pažymėta, Nesselmanas gaidų pavyzdžiui yra panaudojęs šį Stanevičiaus rinkinį.

Liudvikas Adomas Jucevičius, kaip rašytojas žinomas vardu Ludwik z Pokiewia. Tai vienas žymiausias visų etnografų, kuriuos Lietuva yra davusi. Jucevičius yra gimęs Pakievio dvare, Šiaulių apskrity, 1810 m., kunigu įšventintas, 1838 m. buvo paskirtas į Svedasus, Ukmergės apskrity; po kelerių metų metė savo tarnybą ir tikėjimą, vedė moterį ir ėmė mokytojauti 1844 m. apskrities mokykloje Liepely, Vitebsko gubernijoj, kur mirė 1846 m.[5]

Jucevičius pradėjo savo rašytojo darbuotę laikraštyje „Peterburgski Tygodnik", kur jo straipsnių yra 1836 m. (n. 17), 1837 m. (n. 87), 1839 m. (n. 21, 38, 49), 1841 m. (n. 43). Juose liečiamos kai kurios jau liaudies poezijos sritys, kaip „Apie Lietuvos liaudies žaidimus ir pasilinksminimus Žemaičiuos" (1839 n. 38), „Lietuvių papročiai atskiromis metų dienomis" (1839 nr. 49) ir „Keli lietuvių priežodžiai" (1839 n. 52). Tam pačiam laikrašty jis paskelbė raštą „Apie Lietuvos liaudies dainas" (1837 n. 32 ir 1838 n. 38—39, 106 — 108, 1839 n. 58—59 (Baltram. n. 5427).

---

[1] Lit. Volkslieder, VII p.

[2] Žemiau pasirašiusis yra naudojęs Daukanto palikimui priklausiusį nuorašą Vilniaus Lietuvių Mokslo Draugijos archyve.

[3] Šios retos knygos egzempliorius yra Kauno dvasinės seminarijos knygyne.

[4] Matyt, lenkiškų laikų karininkas.

[5] Čia sekta studijomis: Liudvikas Adomas Jucevičius. Lietuvių tauta I, p. 84—88, par. D. D., taip pat J. Koncewicz: Ludwik Adam Jucewicz, Mitt. der LLG IV, p. 37 ir t.

Simanas Daukantas

Atskirais veikalais išleisti tyrinėjimai paminėtini šitie:

„Przysłowia ludu litewskiego“ (Lietuvos liaudies priežodžiai) 12-o Vilniuj, 1840.

„Rysy Žmudzi“ (Žemaičių bruožai). Varšuvoj 1840. Turiny Kalėdų giesmės (kolendos) ir liaudies pasakos.

„Wspomnienia Žmudzi“ (Atsiminimai apie Žemaičius). Vilniuj, 1841. Veikale liaudies papročių vaizde, kaip antai, sąryšy su Trimis Karaliais, Sekminėmis, Velykomis dainuojamos dainos, kurios del savo retumo įdomios. Dainas užtinki puslapiuose 90 (pasakos posmas), 107 (matyt, paties sukurta), 131 (Trijų Karalių d.) 133—4 piemenų daina (paimta iš Narbuto veikalo „Dzieje starożytne narodu Litewskiego“ I, 304), 142—3 Velykų dainos (2 liet., 2 lenk.), 178—79 (naujesnė meilės d.).

„Pieśni litewskie, przekładania Ludwika z Pokiewia“ (Lietuvių dainos Liudviko Pakieviečio verstos). Vilniuj 1844. Veikale „Pieśni litewskie“ yra iš viso 35 į lenkų kalbą verstų dainų. Dainoms tirti jos, kaip vertimai, yra antraeilės. Be to, matyt jų tarpe keletas naujesnių dainų.

„Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów skreślona“ (Lietuva senovės atsiminimų, papročių ir papratimų šviesoje). Vilniuje 1846. Veikalas labai žymus tyrinėjimams, ir jame, be istorijos žinių, yra iš liaudies surinktų mitologijos žinių, kaip liaudis supranta gamtą, įvairiausių tautos papročių, kaip antai: žinios apie vestuves, šokius, šventes, vaistus ir k. Be to, veikale yra priežodžių ir liaudies dainų, šių dainų bus, skaitant drauge ir trumpus gabaliukus, apie 50.

Jucevičius mirė tais pačiais metais, kada pasirodė jo veikalas „Litwa“. Lietuvos etnografijai neatitaisomai nelaimei Jucevičius per anksti užbaigė savo audringą gyvenimą. Tuo metu, kada didžiausias apsnūdimas ir tamsumas viešpatavo Lietuvos sulenkėjusios aukštesniosios visuomenės tarpe del šių dalykų, Jucevičius žadino eiti į menką kaimiečio pastogę, nes ten buvo užsilikę sodiečio gyvenimo protėvių papročių, ten jie užsiliko dar ir dabar tokio pat primityvumo, kaip ir prieš keletą šimtų metų. „Mokykimės“, taip jis rašė, „jų žaidimų, jų tautiškų dainų, burtų, atsidarykime tą „sandaros skrynią“, ir mes pamatysime, kiek daug rasime tiesos, kuri lig šiol buvo uždengta mokytų tyrinėtojų akims.“[1]

---

[1] Lietuvių tauta, I$_1$, 88 p.

Tam pačiam tautos sąjūdį žadinančiam laikui priklauso garsus istorininkas Teodoras Narbutas (1784—1864), kurio veikaluose užtinkamas dainas, kiek jos tam rašytojui buvo galimos, dabar peržvelgsime. Devynių tomų veikalo „Dzieje starożytne narodu litewskiego" I-je 1835 m. pasirodžiusioje dalyje yra 51 puslapyje labai nepaprasta giesmė Pilvytei (— lyg ir lietuviškai Fortunai), 59 p. aukos giesmė Grubytei, 92 p. Kauniui dievaičiui, 304 p. anksčiau minėta pas Jucevičių sutinkama piemenų daina.

Su Narbuto vardu jungiamas labai įdomus veikalas, kurį jis Vilniuje 1856 m. išleistame savo veikale „Piśma pomniejsze historyczne" puslapiuose 132—62 yra paskelbęs. Veikalas yra Vokiečių Kryžeivių Ordino pasiuntinio Konrado, Kyburgo grafo, pasakojimas apie kelionę, kurią jis buvo padaręs vasarą 1397 m. iš Ragainės Nemunu į Kauną, o iš ten į Vilnių pas Vytautą. Šį įdomų kelionės aprašymą Narbutas pasakoja gavęs iš buvusio Vilniaus universiteto profesoriaus Žegotos O'Nacevičiaus lenkiškai verstą. Kaip esu girdėjęs, lenkų istoriška kritika laiko šį kelionės aprašymą, kurio originalas niekur nerandamas[1], padirbtu, ir tokią pat nuomonę gavau skaitydamas J. Basanavičiaus jo paskelbtą vertimą[2]. Jei šis pasakojimas būtų originalus, tai būtų pirmaeilis šaltinis del tų žinių, kurias paduoda apie liaudies dainas ir tautos papročius. Bet ir kaip padirbtas jis vis delto piešia Nacevičiaus, o iš tikrųjų dar senesnius laikus, nes reikia manyti, kad Nacevičius yra pavartojęs daugelį senų šaltinių, prieš drįsdamas imtis tokio drąsaus žygio — vaizdingai sukurti nesamą 44 spausdintų oktavos puslapių storumo kelionės aprašymą.

Ten man rūpima vieta yra ta, kur kelionės pasakojimo autorius pasakoja apie Jonines Vilniuje. Jis matęs į rytus nuo miesto miške,

[1] 1901 m. iš Šveicarijos užklausus man (tada vadinaus rusų žvalgybai suklaidinti Jonu Paliuliu) a. a. dr. J. Basanavičių, kur tos Kelionės originalas, jis atsakė nežinąs, bet gal būt esąs kur nors Karaliaučiuje. Tada, tais pačiais metais grįždamas į Lietuvą, apsistojau Karaliaučiuje, nutaręs (rodos, paragintas kun. A. Dambrausko-Jakšto iš Kauno, dabar nebeatmenu gerai) to originalo paieškoti. Visų pirma buvau nuvykęs pas istorijos profesorių Lohmeyerį; tas pasakė, tokio veikalo nežinąs ir patarė kreiptis į universiteto (Karaliaučiaus) knygyną ir be ne į Pilies archyvą (dabar nebeatmenu kur). Ir čia ir ten, peržiūrėję rankraščių sąrašus, pasakė tokio veikalo pas juos nesą. Tik dar čia pat pridūrė, kad, girdi, reikėtų paieškoti kur nors knygynuose pas lenkų didikus (Ossolinskius, be ne ir paminėjo, dabar nebeatmenu), nes ten, girdi, nuostabių dalykų kartais užeinama. (Vertėjas).

[2] J. Basanavičius, Gryvo Kyburg'o kelionė Lietuvona 1397 m. Plymouth 1900.

kur vilniuoja kalneliai ir kloniai, toj pačioj pusėj daugybę palapinių ir degančių ugnių, žmonių, kurie dainavo, šoko, grojo, gėrė ir linksminosi, o kitam klony — liepsnojantį laužą, apie kurį aplinkui aukščiau stovintieji, atskirai vyrai ir moterys, vaikštinėjo bei sėdėjo ant kilimų; ten vėl matęs menką stalą, už kurio valgė ir klausėsi senų diedų ir moterų pasakų ir dainų, tarnams šviečiant vaškinėmis žvakėmis. Iš vieno, piramidės pavidalu, kalnelio, kur augo tankus miškas, skambėjo muzika, kuriai iš kito kalnelio atsiliepdavo; ten vėl degino smalos statines ir smalinius medžius. Visa tai keliauninkui buvo gražu pažiūrėti; namie, Prūsuose, su tokiomis iškylomis visados buvo jungiamos pagoniškos apeigos, del to jos buvo smarkiai draudžiamos. Čia gi, nieko netinkamo tose iškylose neįvykę; tauta vien linksminosi ir dainavo savo pagonišku papročiu, nes, tautybei pasiliekant, senieji papročiai taip ūmai nežūna[1].

Jei kritika mums ir gina taikinti šį poetišką paveikslą 14-tam šimtmečiui, tai kas užgins manyti, kad ji vis delto yra iš 18-to šimtmečio? Papročio paveikslas, be abejo, paimtas iš tikrumos, nors tas regėtojas būtų kad ir kažin kas. Apie tokį pat Joninių šventimą kaime pasakoja ir Valančauskas[2].

Prieš einant toliau, paminėtinas iš 1840-jų metų pradžios Karolio M. Brzozovskio rūpesčiu atsiradęs rinkinys: „Pieśni Ludu Nadniemeńskigo z okolic Aleksoty. Zebrał i przełożył Karol M. Br... i". Poznań, 1844. Šiame duodecima išleistame rinkiny yra 51 daina į lenkų kalbą išversta ir 8 gaidos. Lietuviškas originalusis tekstas paskelbtas tik 8-ių pirmutinių dainų, kitų tik po 2 arba 4 pirmutinius posmus. Anot Nesselmano, tų aštuonių dainų tekstai „sehr incorrect", del ko jisai pasirūpino juos pataisyti, spausdindamas Pr. Prov. — Blätter'ių XI-me tome[3]. Dainos, kaip iš vardo matyti, surinktos Aleksote, dabartiniam Kauno priemiesty. Ar nereikėtų matyti vienoje pastaboje (XVI) mostelėjimo į serbų dainas, kad jos paveikusios šias?

Simanas Daukantas — tai vienas mylimiausių vardų Lietuvoje. Jame mato lietuviai pirmutinį tikrąjį tautos istoriką ir pirmutinį kovotoją už tautybę. Daukantas gimęs iš bajorų, Žemaičiuos, Telšių apskrity 1793 m., išlaikė Vilniaus universitete filosofijos magistro egzaminą, tarnavo Rygoj 9 metus karo gubernatoriaus vertėju ir rašti-

[1] Basanavičius, m. v. 21—23 p.

[2] Geitler, Litauische Studien, p. 38 past.

[3] Nesselmann. Lit. Volkslieder, VIII p.

ninku, nuo 1834 m. buvo Peterburge senato raštininku, 1850 m. vyskupo Valančausko raginamas ir draugėje persikėlė į tėvynę, į Varnius, šiam už sekretorių, bet su vyskupu nesutiko ir, praėjus penkeriems metams, pasitraukė į Papilės miestelį Šiaulių apskrity, kur apsigyveno pas kunigą Ign. Vaišvilą. Mirė nevedęs 1864 m.[1]

Tokiose kukliose aplinkybėse Daukantas atliko brangų gyvenimo darbą, kuriam pastoviu paminklu yra tokie darbai, kaip „Būdas senovės lietuvių" (1845), „Pasakojimai apie veikalus Lietuvių tautos senovėje" (1850), „Lietuvos istorija" (pasirodžiusi tiktai po jo mirties dviejuose tomuose Amerikoje 1893—1897) taip pat daugybė mažesnių leidinių ir rankraščių, kurie tik dabar gauti į Lietuvių Mokslo Draugijos archyvą Vilniuje.[2]

Liaudies poezijos srity paminėtinas Daukanto Peterburge 1846 m. išleistas dainų rinkinys „Dajnes žiamajtiû pagal žôdiû Dajninikû îszraszytas. Pirmasis Pedelis". Šį rinkinį piešia Nesselmanas šitaip: „Šis veikalas turi 118 dainų, ir, kaip ir Stanevičiaus rinkinys, be vertimo; jame yra daugelis iš Rėzos ir Stanevičiaus paimtų ir dar taip pat daug netikrų (unächte Stücke). Spausdinimas ir tvarka gan nerūpestingi; pasitaiko, pav., ne vieną kartą, kad ta pati daina, tik truputį skirtinga, padėta dviejose atskirose vietose. Iš to pasidarė, kad šis rinkinys patiekia ne tokios svarbios medžiagos, kaip iš ten esamo dainų skaičiaus galėtum manyti. Kai kurios retos dainos, kurios šiaip galėtų tikti mano tikslui, reikėjo man tuo tarpu palikti nevartotos, nes jų aš arba visai, arba iš dalies visiškai negalėjau suprasti. Veikalas vargiai ar žinomas Vokioje."[3] Kadangi Daukantas vartojo savo raštuose žemaičių tarmę, šis pastarasis atžvilgis, Nesselmano manymu, su kuo šiaip kiekvienas su rinkiniu susipažinęs tikriausiai turės sutikti, yra suprantamas.

Daukanto rinkinys lig šiol nėra arčiau tyrinėtas. Kolbergis sako savo dainų rinkinio prakalboje, jog Daukantas savo dainas rinkęs Palangos apylinkėje[4] ir, žiūrint didžiųjų bruožų, rodos, dalykas toks ir yra, nes jis vadina savo rinkinį žemaičių dainomis, bet nuodugniai tuo tarpu mes apie to reto rinkinio atsiradimą vis dar nežinome.

---

[1] S. Daukanto medžiaga biografijai, Dirva I 1898 (Shenandoah). Daukantas mirė vargiai pastebėtas, palaidojo jį paprasti kaimiečiai, nieko iš ponybės ten nebuvo (7 p.).

[2] Lietuvių tauta II$_1$, 135 p. Iš viso 8 dėžės knygų ir popierių, kurie dar 1911 m .nebuvo skaityti.

[3] Nesselmann, Lit. Volkslieder, VIII p.

[4] Pieśni ludu litewskiego, 169 p. past.

Yra užsilikęs pasakojimas, kad Daukantas akstiną lietuvių labui dirbti gavęs, kartą Vilniuj netikėtai iš išeinančių iš bažnyčios kaimiečių vyrų užgirdęs nusiskundimą, kad,girdi, jie negauną iš kunigų išgirsti savo kalba pamokslo ir savo kalba neturį jokių knygų[1]. Bet kada ir del kokių priežasčių Daukantas yra pradėjęs dainas rinkti, aipe tai tiesioginių žinių nėra. Sprendžiant iš vieno priežodžių rinkinio paliktuose raštuose Vilniaus Letuvių Mokslo Draugijos archyve, prie kurio yra prierašas: „Prizodey surinkty Metuse Pona 1813. S. Daukantas", jis jau dvidešimtais metais yra pradėjęs rinkti tautos palaikus. Gal būsimasis tyrinėjimas galės įnešti daugiau šviesos šituo atžvilgiu, o mums pakanka to, kad matome 1846 m. išleisto gatavo darbo vaisių, anksčiau minėtą dainų rinkinį.

Daukantas vadina savo rinkinį „pirmutiniu pėdu", iš ko galima spręsti, kad jis turėjo dainų ir daugiau. Taip iš tikrųjų ir buvo. Iš Daukanto palikimo anksčiau minėtas klebonas Vaišvila, Daukanto bičiulis ir rūpintojas jo senose dienose, 1884 m. pasiuntė dr. Ant. Buivydui paskelbti laikrašty „Aušra" rinkinį dainų, kurios paliko neišleistos, pateko paskui į Tilžę 1885 m. įsteigtai draugijai „Birutė", o jai užsidarius pagaliau Lietuvių Mokslo Draugijai Vilniuje[2]. Tuose paliktuose popieriuose yra, be Stanevičiaus rinkinio nuorašo, 6 lapų folio sąsiuvinys, kuriame yra 18 dainų, ir antras folio sąsiuvinys, kuriame yra 29 dainos. Paminėtina taip pat, kad Daukanto veikale „Būdas senovės lietuvių" yra dainų šupulių puslapiuose 32, 41, 46 ir 113 (2-sis leidimas).

Gyvu įrodymu Daukanto susidomėjimo dainų rinkimu yra padaryta įtaka Ukmergės apskrity gyvenančiam dvarininkui Kazimierui Moigiui[3]. Savo laiškuose Daukantui 1845—1847 metais siuntinėja Moigis liaudies dainas, kas 1898 m. aukščiau minėtame Medega leidiny išėjo aikštėn. Iš 1845 metų tame susirašinėjime yra 5 dainos, iš 1846 m. 13 dainų, paskutiniam siuntiny iš 1847 m. 9 dainos. 1846 m. vasario mėn. 11 d. laiške rašytojas pradžioje sako: „Ką esu laimėjęs rinkdamas pėdui, tą visą siunčiu". Iš ko galima spręsti, kad rinkti pradėta tais pačiais metais pasirodžiusiam rinkiniui, kurį Daukantas pavadino tik „pėdu".

[1] Medžiaga, 14 p. Vilniuj, kaip minėta (31 p.) lietuviškų pamokslų daugiau nebebuvo, kaip tik prieš šimtą metų, kolei lietuviams pagaliau 1901 m. po smarkios kovos buvo duota šv. Mikalojaus maža užleista bažnytėlė, kur galėjo šventėse Dievo žodį girdėti savo klaba. (Žiūr. apie lenkų kalbą Lietuvos bažnyčiose (1906), 54 p.).

[2] Plg. Medega, 13 p. su L. M. D-jos archyve esamomis žiniomis.

[3] Medega, 36 p.

Daukanto bičiulis, vyskupas Motiejus Valančauskas, žemaičių kilimo, yra gimęs 1801 m. Savo didelį gabumą ir energiją sunaudojo Valančauskas savo tautos labui, patekęs į įtakingiausią lietuviui prieinamą vietą, į Žemaičių vyskupus 1850 m. Valančauskas mirė 1875 m., palikęs daugybę dvasinių knygų. Svarbiausias jo veikalų — tai lietuviškai išleista Žemaičių vyskupystės istorija (1848). Bet ir liaudies poezijos ir etnografijos srity Valančauskas yra palikęs gražių palaikų. Didžiausias ir beveik vienintelis lig šiol išleistas priežodžių rinkinys yra Valančausko „Patarles Žemaicziu", kuris pasirodė 1867 m. Etnografijos ir liaudies poezijos srity labai žymi, liaudies knyga vadinama, yra „Palangos Juzė", išspausdinta Klaipėdoj 1869 m.[1]

Apie šiaip nežymią mintį, pasakojimą apie jauną siuvėją, ieškantį darbo Žemaičiuose ir Aukštaičiuose kaimiečių tarpe, Valančauskas mokėjo suausti labai įdomų etnografišką paveikslą, kuriam vardą davė svarbiausio veikėjo „Palangos Juzė". Tautos gyvenimas su vestuvėmis, su laidojimais, dainomis, žaidimias, šokiais, visa pasirodo šioj knygoj gyva, tikra, be pagražinimų, be padidinimų. Liaudies dainų čia yra apie 30, iš jų kitos labai įdomios, kaip antai, vaikų žaidimai.

Laurynas Ivinskis arba Iwinski gimęs Šiaulių apskr. iš bajorų apie 1820 m., išėjęs penkias gimnazijos klases, išlaikė namų mokytojo egzaminą 1841 m., buvo mokytoju Rietavo ir Joniškėlio pradžios mokyklose nuo 1847 metų iki maždaug 1860-jų, arba namų mokytojų gyvenimo pabaigoj iki mirties 1883 m. Ivinskis buvo žinomas savo kalendoriais, kurių 1847—64 metais išleido 18, paliko nespausdintą lenkiškai lietuvišką žodyną ir domėjosi gamtotyra ir liaudies poezija. Liaudies poeziją Ivinskis, matyt, yra pradėjęs rinkti jau 1840 metais, sprendžiant iš vieno užrašo apie 1846 m. Jo pradžios, tiesa, trūksta, bet galas rodo, kad dalykas liečia liaudies poezijos reikalą. Jis skamba, būtent, šitaip: „... 1200 esu sutvarkęs sistematiškai; dainos ir pasakojimai (jų yra 8)"[2]. Apie Ivinskio rinkimą duoda žinių vienas laiškų konspektas maždaug 1866 m.; lig šiol Ivinskis yra surinkęs priežodžių per tūkstantį, pasakų — 90, dainų apie 100[3]. Matyt, Ivinskis yra surinkęs dar daugiau. K. Grinius mini Ivinskio

[1] Šie metai knygai skiriami veikale „Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai" 63 p.; senam, lyg Vilniuj išleistam, leidime cenzūrai suklaidinti padėti 1863 metai.

[2] K. Grinius, Medžiaga Lauryno Ivinskio biografijai, Lietuvių tauta I, 2. 271 p.

[3] M. v. 278 p.

palikimą kaipo patekusį Petro Kriaučiūno žinion, o savo aiškinime apie tuos Ivinskio popierius sako, kad ten esą apie tūkstantį aukštaičių ir žemaičių priežodžių, keletas šimtų mįslių, pluoštas eilėraščių ir dainų ir taip pat 16 lenkų kalba lietuviškų šokių[1]. Be to, jis pasakoja, kad Kriaučiūnas žinąs, jog Peterburgo Cies. Geografijos Draugijoje esą du stori sąsiuviniai Ivinskio surinktų mįslių.[2]

Kaip iš to matyt, Ivinskis savo metu buvo žymiausias liaudies poezijos rinkėjas. Jo poezijos rinkinys ir kiti darbai, tarp kito ko, per pūdą svėriąs žodyno rankraštis, paliko gulėti. Tik, laimei, vis delto dalis pateko, rinkėjui mirus, į dalyko žinovų rankas, ateities mokslo labui. Savo kalendoriuose Ivinskis kai ką iš savo surinktos liaudies poezijos yra paskelbęs[3], bet tų jo dabar labai retų knygų aš nesu matęs.

5. **Atsitiktiniai leidiniai.** Prieš palikdami šį laikotarpį, turime įvardinti tuos daugiau mažiau atsitiktinius leidinius, kuriuose užtinkame lietuvių dainas arba kuriose apie jas plačiau kalbama. Kadangi aš pats su jais nesu susipažinęs, savo dėstyme seksiu Baltramaičio lietuviškų knygų sąrašu „Сборникъ библіографическихъ матеріаловъ“ (2 leid. Peterburge, 1904). Labiausiai jų užtinkame lenkiškuose leidiniuose, laikotarpio antroj pusėj pasirodė lietuvių dainų ir kai kuriuose rusiškuose leidiniuose.

1819—20. Rogalski, Leon. Tygodnik Wileński 1819—20. Piosnka pospólstwa litewskiego, przełożona po polsku (tekstas ir lietuviškai). (B. 5376).

1820. Pamięt. Warsz. XVI, 449—51. Pieśni litewskie tłumaczenie K. Brodzińskiego. 2 dainos. (B. 5360).

1821. Brodziński, K. Pišma. Varšuvoj. 2 lietuvių dainos lenkiškai. (B. 5300).

1829. Paszkiewicz. Wyjątek z pszczółki w Baublu. — Dziennik Warsz. 1829. XV, 12—16. (B. 5356).

1830. Piosnki. Gminne litewskie, tłumaczenie Jachowicza i Odyńca. Melitele 1830, 225—232 p. (B. 5358).

1830. Chodzko, Al. Zuch (piosnka dawnego litwina) — Melitele, 217 p. (B. 5389).

1837. Z litewskiej mowy, 4 dainos verstos L. A. J. — Biruta, 1837, 27—284 p. (B. 5326).

[1] M. v. 269 p.

[2] M. v. 278 p. post.

[3] Liet. rasztai, 39 p.

1837. Piosnki wieśniacze z nad Niemna. Wilno 1837. (B. 5362).

1837. Kraszewski, J. Ze swentorohodainos chroniki poetycznej litewskiej. Wyjątek (1392). Tyg. Petersb. 1837. 65 n. Tas pats: Bajaro 1838, 103 p. (B. 5339).

1844. Zatorski, Fr. Witold nad Worskłą. Pieśni ludu z nad dolnego Niemna, przekład z litewskiego podług zbioru Rhesa. Varšuvoj, 1844. (B. 5324).

1844. Kraszewski, J. Dainos, pieśni litewskie. Atheneum. 1844, II, 138—201 p. (B. 5338).

1844. Pieśni ludu litewskiego. Przyjac. ludu 1844. 51 n., 408, 416 p. (B. 5361).

1846. Zatorski, O pieśniach litewskich. (Anafielas). — Przegl. Naukowy 1846, p. 683, 727—34, 769—74; 1844. 26 n., 253 p. (B. 5423).

1847. Kraszewski, J. Litwa. I, p. 286 ir k. (Basanavičius, Ožkabalių dainos, XIII p.).

1847. Zienkiewicz, Rom. Pieśni ludu, zebrał i przełożył. Atheneum 1847. IV, 146—186 p. (B. 5325).

1857. Pieśni ludu litewskiego (z nutami). Žiłas oželis, kur tavo žodelej. — Kalendarz Astronomicz. Jaworskaho, 1857, 182 p. (B. 5507).

1858. Pobyt Naijasniejszego Cesarza Jego Mości w Wilnie. Tyg. Petersb. 1858. n. 94—5, 98—9. (B. 5363).

1861. Olechnawicze, K. Pasakos pritirimaj weselos ir giesmes sudierinimays lietuwiszkay paraszitos. (B. 5353). Paties parašytos eilės, iš kurių liaudies tebus viena vestuvių 118 p.

1863. Rackiewicz, Bol. Obrazy litewskie. — Tyg. Illustr. 1863, VII, 17—18, 37—38, 58—59. (B. 5449).

1859—64. Vilniuj išleisti kalendoriai. (B. 5316).

1866, 1867. Kamiński, Mscisław. O poetycznych wyobrażeniach ludu litewskiego zawartych w jego pieśniach. — Tyg. Illustr. 1866 XIV, 19, 42; 1867 XVI, 101, 118. (B. 5428).

1867. Z Merecza. (Apie liet. dainas ir k.). Tygodn. Illustr. 1867, n. 400. (B. 5424).

1867. Gegužyński. O tańcach. Tyg. Ill. 1867, n. 406. (B. 5474).

Rusų leidiniuose:

1839. Пѣснь (Литовская) въ переводѣ. — Отеч. записки. 1839. IV, II dalis, 142 p. (B. 5366).

1844. Пѣснь (Литовская). Подражаніе Д. Коптева. — Современникъ. 1844. XXXVI, 369 p. (Б. 5367).

1848, Литовскія народныя пѣсни и преданія. — Русск. Инвалидъ 1348, 154 n. 613 p. (B. 5448).

1854. Бергъ. Пѣсни разныхъ народовъ. Москва. Lietuvių dainos 37—62 p. (B. 5292).

1854. Кукольникъ, II. Черты изъ жизни и исторіи Литовскаго народа. Вилна 1854. (Вольтеръ, Литовскій катехизисъ Н. Даукши (1886), IX p.).

1855. Древлянскій, П. М. Очерки Жмуди. Описаніе страны, ея нравовъ, языка и пѣсенъ. Пантеонъ. 1855. XIX. 1 n. III, 29—72 p. (B. 4693).

1856. Приданое. Литовская пѣсня, переведенная Бергомъ. Журналъ для дѣтей. 1856. 11 n., 9—1702 p. (B. 5364).

1859. Ахшарумовъ, Вл. Пѣсни литовскаго народа. Весна 1859, 242—252 p. Vertimai be lietuviško originalo. (B. 5286).

1859. Музыка и танцы литовскаго народа. А. М. — Ковенск. губ. Вѣд. 1859. 10 n. (B. 5503).

1867. Костомаровъ, Н. Литовская народная поэзія. См. Монографія, т. 3-й, 325—77 p. Спб. 1867. — Tas pats: Добряковъ. Учебно-Историч. Сборникъ I, 71—115 p. (B. 5431).

1867. Богушъ, Іосифъ. „Бернялисъ атиоя, при варту сустоя". Виленск. Вѣстн. 1867. 117, 141, 142 n. (B. 5293).

1869. Стасевичъ, П. Черты изъ жизни Литовскаго народа. — Вѣстн. Западн. Россіи 1869. Iii. 7 n. 45 — 60 p. (B. 5453).

Paminėtini užsieniniai leidiniai:

1827. Pjsně litewské narodnj. Z pŭwodnjho gazyka dle sebranj L. J. Rhesy preloženi a wydané od Fr. Lad. Celakowskeho. Praha, 1827. 18°. 132. (B. 5370).

1835—42. Sowinski, Albert. La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque. II, 417—422 p. 7 lietuviškos gaidos, iš kurių 4 paimtos iš Rėzos rinkinio. (Bartsch, Dainų balsai II, VI p.).

1841. Ein litthauisches Volkslied (be liet. teksto). Inland 1841. 36 n. (B. 5323).

1859. Walmore, Hyp. Les dainos, chants populaires de la Lithuans. (Extrait) de la Revue contemporain du 15 fevr, 1858. Paris, 1859, 8°. (B. 5303).

6. **Fortunatow ir Miller. Geitler. Kolberg. Leskien ir Brugman. Bezzenberger. Bartsch. Wolter.** Kai Lietuvos aukštojo luomo žmonės ėmė nubusti ir stoti į darbą užleistuose tautos darbo dirvonuose, tada ištiko kraštą didžiausia nelaimė antrojo lenkų maišto pavidalu. Tai buvo mirštamas smūgis bet kuriam savo mokslo darbui. Ypač nukentėjo del to liaudies poezijos mokslas, nes bet kuris rinkimo darbas tautoje buvo smarkiausiai uždraustas saviems Lietuvos vaikams. Del to šio skyriaus antraštėje matyt vieni svetimi vardai, į kuriuos žiūrint nušvinta siela, nes jie kalba apie paaukotus gyvenimo darbus aukščiausiems mokslo tikslams ir apie kilmę ir aukštą supratimą tautos individualio esimo teisėtumą.

Šie visi tyrinėtojai buvo atėję iš įvairių pusių, bet visus juos jungė tas pats ryšys: noras gelbėti mokslui lietuvių kalbą ir lietuvių liaudies poezijos pavyzdžius. Be Kolberg'o ir Bartsch'o, kitiems liaudies poezija tebuvo tik jų tyrinėjimo srities dalis, bet mes jiems ir už tai labai dėkingi, nes ten, kur tik retai kas gali padaryti, jų darbas buvo labai brangus.

Yra žinoma, kaip Aug. Schleicher'io tyrinėjimai sužadino atskiruose Europos kraštuose lietuviškų dalykų tyrinėjimus. Buvo natūralu, kad veikimas veikiai pasireikštų taip pat ir Rusijoj. Taip ir įvyko. Ten 1860 m. pirmiausia Kostomarov'as atkreipė dėmesį į lietuvių dainas[1], 1864 m. Hilferding'as nurodė, kad rusų kalbą tyrinėjant reikia lietuvių kalba pažinti[2] ir tame pačiame dešimtmety žymusis ukrainų mokslininkas Aleksandras Potebnjà lygino rusų dainas su lietuvių[3]. Pirmutiniai rusų tyrinėtojai, kurie rinko tikrai lietuvių dainas, buvo Fortunatov'as ir Milleris kalbotyros studijų kelionėje vasarą 1871 m. Šie tyrinėtojai per tris savaites surinko dviejuose kaimuose, Kalvarijos apskrity, Suvalkų gubernijoj, 150 numerių, gaudami tik iš vienos padienės darbininkės iki 70 dainų. Dainų mokėjo daugiausia moterys. Rinkėjų laimikis pasirodė spaudoje kitais metais (1872) vardu: „Фортунатовъ и Миллеръ. Литовскія народныя пѣсни. Изданіе Императорскаго Московскаго Университета". Rinkiny yra 100 rusų raidėmis išspausdintų su vertimu į rusų kalbą dainų.

---

[1] E. Volteris, Обзоръ трудовъ по литовской этнографіи, 38 p.

[2] 1864 День — laikraščio 8-me numeryje.

[3] E. Volteris, Alexander Potebnjà, Mitt. d. LLGIII, 512 p.

1873 m. čechų mokslininkas, karštas lietuvių bičiulis, Leopoldas Geitler'is (1885 m. jaunas miręs slavų kalbų profesorius Agramo universitete) atkeliavo į Lietuvą Austrijos valdžios skirtomis kelionei lėšomis. Geitler'is lankėsi Tilžėje, Klaipėdoje, Kaune, Šiauliuose, užtruko, tarp kito ko, arti dviejų mėnesių Šiaulių ir Panevėžio apskričių kaimuose, savo kalbotyros tyrinėjimų dėliai[1]. Kelionėje Geitler'is rinko minėtuose kraštuose taip pat ir liaudies poeziją, kurią 1875 m. Prahoje savo veikale „Lithauische Studien"[2] paskelbė. Dainų Geitler'io rinkiny yra 24.

Oskaras Kolberg'as, žymiausias lenkų muzikas folkloristas, (gimęs Radomo gubernijoj 1815 m., mirė 1890 m.), leidosi lenkiškų dalykų rinkti jau 1840 metais. Ir lietuviškoj srity Kolberg'as yra palikęs žymų rinkinį vardu „Pieśni ludu litewskiego", Krokuvoj 1879. Rinkiny yra 76 dainos lietuviškai užrašytos ir lenkiškai verstos, iš kurių apie 60 su gaidomis. Kolberg'o veikalas yra antras didesnis lietuvių gaidų rinkinys. Prakalboje Kolberg'as pareiškia, kad jis savo dainas rinkęs 1860 m. vienoj kelionėj Augustavo (dabar Suvalkų) gubernijoj. Rinkinys tuo žymus, kad jame pažymėta, kur dainos gautos. Jau prieš šį didįjį rinkinį Kolberg'as yra išleidęs lig šiol palikusį nepastebėtą sąsiuvinį žurnale „Dzwon Litewski" IV-me tome 1853. Šį retą atmušalą — jo buvo išspausdinta tik 30 egzempliorių — man teko pamatyti tik del vieno dalyku susidomėjusio žmogaus gerumo. Rašinėlis paskirtas žemaitei „Wielmożnej Pannie Teodorze Bujweń" ir turi 15 numerių teksto su gaidomis, kurios pritaikintos pianui. Išskiriant numerius 7, 9, 13—15, visi kiti yra Kolbergo paskesniame rinkiny[3], tačiau kiekvienu atveju šis pirmesnis rinkinys rodo, kad ne visos Kolberg'o dainos yra iš 1860 metų ir iš tos pačios kelionės. Dar savo senose dienose Kolberg'as uoliai darbavosi lietuvių gaidas leisdamas, būtent, buvo Antano Juškevičiaus gaidų rinkinio spausdinimo redaktorium. Jis jau buvo dailiai perrašęs 120 pirmutinių gaidų, kai mirtis nutraukė darbą.[4].

---

[1] Auszra 1885, 211 p. Вольтеръ. Литовскій Катехизисъ Н. Даукши IX p.

[2] Be šito veikalo Geitler'is yra išleidęs: „Litva a Litvane". Osveta 1874 (p. 477—489, 568—81). (Baltr. n. 4661); 1877 Agramo akademijos žurnale XI (1877) studiją: Bretkunova litowska postila"; 1885 „Beiträge zur litauischen Dialektologie", ir 1881 „Die Sage von Orpheus-Orfen der Ohodope-Bulgaren" (Mitteil. der antropolog. Geselschaft in Wien, X).

[3] Šie numeriai sutinka su vienas antru: 1=19; 2=23; 3=25; 4=28; 5=1; 6=8; 8=27; 10=22; 11=4; 12=39.

[4] Juškevičiaus rinkinio prakalba.

1882 m. Strassburge pasirodė platus mokslo veikalas: „Litauische Volkslieder und Märchen aus dem preussischen und dem russischen Litauen, gesammelt von A. Leskien und K. Brugmann“. Iš jų Leskien'o (dabar Leskien'as yra universiteto profesorium Leipcige)[1] rinkinys yra iš Vilkiškių Prūsų Lietuvoje ir užrašytas rudenį 1880 m. per kalbotyros studijų kelionę. Jame yra 143 dainos. Apie tai, kad senų dainų visur pilna tebėra, rinkėjas savo prakalboje, tarp kito ko, sako: „Liaudies daina šioj Lietuvos daly dar tebėra gyva ir taip dar daugeliui senesnių žmonių žinoma, kad užtinki žmonių, kurie moka šimtus dainų arba bent sakosi moką. Aš pats esu daugelį kartų girdėjęs, kaip ta pati dainininkė mokėjo padainuoti per penkiasdešimtis dainų. Nors ir yra toks dainų gausumas, tačiau daina ten ilgai nebegyvens; augančiame jaunime stipriai augąs vokiškumas, suprantama, slopina taip pat ir dainas. Pačiuose lietuviuose pastebimas nusistatymas prieš senąją poeziją. Visi „maldininkai“, vadinas, žmonės, kurie laiko pamaldų susirinkimus ir juose dalyvauja, laiko dainų dainavimą nuodėme, o draug su jais ir daug kitų pamaldžių žmonių, nors jie ir nėra maldininkai. Čia, tur būt, veikia tai, kad, kiek galėjau pastebėti, dainų dainavimą ir kalbėjimą, nors jos daugiausia nekaltos, laiko bet kur nebe tinkančiu dalyku.“ (3 p.).

Prieš šio didesnio rinkinio pasirodymą Leskien'as 1880 m. paskelbė 28 liaudies dainas leidinio „Archiv für slavische Philologie“ IV daly, 591—610 p.

Karolio Brugmann'o rinkinys yra iš Suvalkų gubernijos iš apie mylią atstumą į pietų vakarus nuo Kauno miesto iš Garliavos bažnytkaimio ir jo apylinkės. Jis užrašytas 1880 m. rugpiūčio ir rugsėjo mėnesiais. Iš veikalo prakalbos tebūna duodama čia ši ištrauka: „Garliavos apylinkė teikia dainų ir pasakų rinkėjui labai gausingos medžiagos. Dainų dainavimas ir pasakų sekimas liaudies tarpe dar beveik neribotai vartojami. To prietaro, kad liaudies poezijos kultivavimo negalima būtų tinkamai sutaikinti ir kad jis neišeina iš krikščionių tikėjimo ribų (apylinkės gyventojai didžiausia dalimi katalikai), man nepasitaikė sutikti. Ir taip pat aš nesu pastebėjęs, kad tie lietuviai (jie buvo ne visuomet jauni žmonės) savo dainų ir pasakų turtą kada nors būtų norėję nuo manęs slėpti. Palyg., čia tai, ką Leskien'as aukščiau sako apie Prūsų Lietuvą.“

---

[1] Mirė 1916 m. rugs. 20 d. (Vert.).

Brugmann'o rinkiny yra 106 dainos; be to, Brugmann'o rinkinys — tai pirmutinis didesnis lietuvių pasakų rinkinys. Jame yra 46 į vokiečių kalbą išverstos pasakos, ir taip pat dvi piršlio kalbos.

Karaliaučiaus profesoriaus Adalberto Bezzenbergerio (1851—1922) gyvenimo darbas priklauso kalbos ir senovės mokslui, kurio srityse jis, be abejo, bus pirmutinis iš dabar gyvenančių tyrinėtojų. Bet ir liaudies poezijos srity jis žymus tiek kaipo rinkėjas, tiek ir kaipo kritikas. 1882 metais jis išleido vienintelį tos rūšies lietuvišką folklorą liečiantį veikalą: „Litauische Forschungen. Beiträge zur Kenntniss der Sprache und des Volkstums der Litauer". Šiam veikale, būtent, paliestos dažniausiai sutinkamos liaudies poezijos rūšys, kaip antai: pasakos, mįslės, priežodžiai, užkalbėjimai, gaidos. Dainų yra 67 ir iš Prūsų ir iš Rusų Lietuvos, gaidų — 34. Šią gausingą medžiagą, sako rašytojas, surinkęs kelionėse po Lietuvą ir savo gyvenimo vietoje Karaliaučiuje 1879, 1880, 1881 metais. Liaudies poezija Bezzenberger'is yra rūpinęsis jau ir pirmiau, 1878 m., paskelbdamas Altpreussische Monatschrifte XV vieną istorišką giesmę, del kurios Ed. Gisevius, Anderson'as ir Hugo Weber'is ėmėsi plunksnos, nurodydami minėtos dainos vėlyvesnį atsiradimą (Altpr. Monatschr. 1878 ir 1879). Altpr. Monatschrifte 1875 m. yra taip pat studija su dainomis „Das Johannisfest der Litauer". Paskiau Bezzenberger'is yra paskelbęs dainų ir gaidų Litauische Litterarische Gesellschaft'ės Mitteilunguose (žiūr. 8-tą skyrių!). Jo surinktų gaidų be to 28 yra išleistos Bartsch'o „Dainų balsai" knygos II daly (Vorwort, V p.).

Tilžiečio mokytojo Christijono Bartsch'o (toliau rašysiu: Barčys. Vert. past.) vardas su jo gaidų rinkiniu yra žinomas plačiai net už Prūsų sienos, bet kadangi jis savo rinkiny apie save ką nors nėra pasakojęs, tai žinios apie jį gan aprėžtos. Toliau paduodamos iš jo paties plunksnos išėjusios biografijos žinios, kurias užtikau Tilžėje Litauische Litter. Gesellschaft'ės archyve[1], vertos delto paminėti. Barčys, gimęs 1832 m., 1855—58 metais buvo namų mokytoju Lindikių dvare, Širvintų apylinkėje arti Rusų sienos, 1872 m. apsigyveno Tilžėje, likęs mokytoju aukštesnėj mergaičių mokykloje, paskui patekęs vienos vidurinės mokyklos rektoriumi. Domėtis liaudies daina Barčys ėmė būdamas namų mokytoju šalia Širvintų. Nusistebėjęs dainų ir pasakų gausumu, jis ėmėsi užrašinėti dainas

[1] Parašytos veikalui „Das literarische Deutschland von Adolf Hinrichsen".

(„notirte mit Begeisterung"). Jau pirma jis buvo pradėjęs mokytis lietuvių kalbos, tad užrašinėti dainos jam sekėsi ir todel, kad jis galėjo smuikuoti ir mokėjo pakankamai, kaip pats sako, ir muzikos teorijos. Šiuos laikus jis turi galvoj, kai jis savo veikale „Dainų balsai" I dalies prakalboje (VIII p.) sako: „Jei jaunystės įkvėpimo nebūtų parėmę laikas ir proga, tikriausiai čia pirmą kartą skelbiamų gaidų skaičius iš Širvintų apylinkės nebūtų toks didelis, kaip jis dabar iš tikrųjų yra. Lietuviai pamažu priprato, jog viename kieme yra jų liaudies dainų neapsimetęs bičiulis ir gerbėjas, ir kiekvieną, kurs mokėjo šį tą padainuoti, siuntė tenai. Kai pasitikėjimas šitaip buvo įsigytas, pirmutinis sunkumas, kurį paprastai tokių turtų rinkėjas sutinka, buvo nugalėtas. Kai paskui linksmoj kamaroj, vaišinantis, prasidėdavo daina, ji eidavo laisvai, ir užrašinėtojas galėjo būti tikras, kad, dešine ranka užrašydamas, kaire smuiku savo ausį paremdamas, gavo tikrai lietuvišką gaidą." Taip apie šimtą gaidų buvo užrašyta.

Daug laiko, apie trisdešimtis metų, praėjo, kol rinkėjas galėjo imtis tą turtą skelbti. Tai įvyko tik tada, kai Litauische Litterarische Gesellschaft galėjo paremti leidinio autorių. Kelių savo dainų tekstus Barčys pabėrė 1880 m. laikytoj savo paskaitoj „Über das litausche Volkslied oder die Daina" (Mitt. der LLG I, p. 186 ir t.). Barčio svarbiausias veikalas — gaidų rinkinys, tačiau nėra pasirodęs labiausiai laukiama forma, vien rinkėjo rinkinį apimančiame atskirame leidiny, bet dideliu rinkinio veikalu. Dviejuose tomuose 1886 ir 1889 m. išleisti „Dainų balsai — Melodien litauischer Volkslieder" apima, būtent, visas tuo metu žinomas liaudies dainų gaidas, pirmutinė dalis 164 numerius, antroji — 228, ir, be to, apie šešias dešimtis variantų. Taip pat ir dainų tekstas išleistas, bet vokiškai išverstas, vien tik pirmutinė eilė kiekvienos dainos lietuviška. Be šaltinius nurodančių prakalbų, antroj daly yra paveikslas lietuvių liaudies skambčių. Prie tekstų pridėtos taip pat pastabos. Kaip aukščiau pažymėta, vienas šio rinkinio paskelbimo padarinys buvo, kad Barčio rūpesčiu turtingas Bohlen'o rinkinys buvo išgelbėtas mokslui.

Barčio veikalo vertinimas priklauso arčiausiai muzikos mokslui; kai del dainų tekstų, jų skelbimo būdas, kaip Barčys padarė, reikia laikyti nepasisekusiu, nors iš antros pusės tenka sutikti, kad tikslas buvo geras. Veikale pavartoto būdo padarinys yra, tarp kito ko, tas, kad, pav., Barčio paties užrašymų nebežinome dabar lietuviškame jo originale.

Iš Barčio veikimo liaudies poezijos srity dar paminėtinas Juškevičiaus raudų paskelbimas vokiškai žurnale „Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte und Renaissance — Litteratur". Neue Folge, Zweiten Bandes erstes und zweites Heft 1888—89. Išsiversdamas jau savo paskaitai „Über litauische Volksliteratur" (Mitt. der LLG II, 75—110 p.) dešimtį raudų vokiškai, Barčys papildė rinkinį, taip, kad dabar kalbamame strapsny „Totenklagen in der litauischen Volksdichtung" (m. v. 81—99 p.) yra išversta iš viso 27 Juškevičiaus raudos.

Barčys mirė 1890 metų pradžioj del netikėto persišaldymo. Litauische Litterarische Gesellschaft'ės sekretorius šitaip sako apie jį: „Jame Draugija prarado vieną ištikimiausių savo darbininkų. Nuo Draugijos įsisteigimo būdamas jos nariu, jis jos darbus, kuriuose pats žymiai dalyvaudavo, visais atžvilgiais karštai palaikydavo. Būdamas nepalyginti veiklus, nepaprastai jaunas kūnu ir dvasia ir jautrus, dažnai smarkiai pagaunamas įkvėpimo, jis sugebėjo patraukti kitus drauge vykdyti idėjiškus tikslus, būdamas draugavime labai mylimas: tokia velionies šviesi asmenybė yra gyva mūsų atmintyje ir jis mums yra pastoviu žadintoju tęviršč dėkinga širdimi dirbti darbus Draugijos labui jo dvasioje."[1]

Peterburgo profesorius Edvardas Volteris iš svetimtaučių mokslininkų dabartinei Lietuvos šviesuomenei, be abejo, yra žinomiausias ir mylimiausias ir tai nenuostabu, nes E. Volteris jaunas lietuvių mokslą ir mokslininkus tiek yra parėmęs, kaip niekas kitas. Moksliškus tyrinėjimus Volteris yra pradėjęs latvių srity. 1882 ir 1884 metais jis padarė kalbotyros ir etnografijos tikslais studijų keliones po Vitebsko guberniją pas latvius, ir tų kelionių vaisiumi 1890 m. pasirodė „Матеріалы для этнографіи латышскаго племени Витебской губерніи".

Tame veikale, be ko kito, yra didelis pluoštas latvių liaudies poezijos. Po to prof. Volteris dažnai tyrinėja ir daro tyrinėjimo keliones lietuvių plote. 1883 m. jis lankė Prūsų Lietuvą, kur užrašė ne vieną dainą (žiūr. О результатахъ этнографической поѣздки къ прусскимъ литовцамъ, лѣтомъ 1883 года).(4 ir 10 p. vaikų daina). 1886 jis išleido „Литовскій Катехизисъ Н. Даукши su pridėta studija „Образцы литовскихъ говоровъ", kur kalbos pavyzdžiais, tarp kito ko, paskelbta keletas dainų, ypatingai įdomios vaikų dainos (162—65 p.), taip pat vestuvių dainos (180—87 p.). Kitais 1887 metais Volteris padarė

[1]) Mitt. der LLGIII, 319 p.

kelionę į Kauno, Suvalkų ir Gardino gubernijas susipažinti su lietuvių praeitimi, papročiais ir kalba. Kelionės vaisiumi pasrodė Объ этнографической поѣздкѣ по Литвѣ и Жмуди лѣтомъ 1887 г." Kelonės atsiminimus Volteris paskelbė laikrašty м„Виленскій Вѣстникъ" 1886 ir 1887 m. (B. 509). Apie savo tais metais padarytąsias į Lietuvą keliones Volteris 1888 m. vasario 5 d. Cies. Rusų Geografiškai Draugijai pranešė „Предварительный отчетъ о поѣздкѣ по Литвѣ и Жмуди въ 1884, 1885, 1886 и 1887 годахъ". Tose kelionėse Volteris sugebėjo sudominti ir kitus etnografiškais tyrinėjimais, nes jo raginimu į Rusų Geograf. Draugijos archyvą yra atėję keletas tikrų lietuvių tyrinėjimų (žiūr. Вольтеръ: Объ изученіи семейнаго быта литовско-жемайтскаго народа, 3 p.) Tokių rinkinių suskaito Volteris iš 1886 metų septynis, iš dalies dainų ir pasakų rinkiniai, iš dalies etnografiški pasakojimai apie vestuves ir k. (Изв И. Р. Г. О. Vol. 21, 23). Volterio raginimu, kaip toliau pamatysime, 1880-jų metų antroj pusėj kun. Aleks. Burba rinko dainas. Baltramaitis mini, kad Volteris 1892 m. lapkričio 20 dieną Ciesor. Rusų Geogr. Draugijai apie A. J. Gradetskio Marijampolės apskrity, Suvalkų gubernijoj surinktas dainas (B. 5310). Iš etnografijos srities 1879—89 metais Lietuvoje padaryto darbo Volteris yra sudaręs apžvalgą: „Обзоръ трудовъ по литовской этнографіи 1879 — 89 г." Живая Старина 1890 I—II.

Per ilgai būtų išvardinti visus Volterio atskirus straipsnius; jų pilnas sąrašas yra „ Русское Библіологическое Общество's" išleistuose „Доклады и отчеты" II (1913). Tačiau dar viena svarbi Volterio darbuotės dalis nėra pažymėta: jo vokiški tyrinėjimai, kurių dėka net tie, kurie lietuviškai nesupranta, turi progos susipažinti su atskiromis lietuvių mokslo ir literatūros gyvenimo sritimis. Iš Volterio plunksnos gana daug yra pasirodžiusių Lit. Litter. Ges. Mitteilungen'uose straipsnių (žiūr. 8 skyrių). Dainų (užrašytų K. Būgos, M. Petrausko, J. Tumo ir k.) yra taip pat Volterio „Lietuviškoj chrestomatijoj" I—II (1903, 1904). Pusl. 210—12, 229—31, 313—15, 336—50, 360—66, 389—402, 431—62, 490.

7. **Antanas ir Jonas Juškevičiai. Basanavičius. Silvestraitis. Kriaučiūnas.** Šie vardai sutelkia lietuvius į tą aušrą, kuri sunkiausioje priespaudoje ėmė švisti dangaus pakraštėly. Sunkiausiu laiku, kada bet kuri veikla tautos labui reikalavo beveik nežmoniškų jėgų, dirbo šie vyrai darbą, ir tuo palaikė tikėjimą, kad ateis geresni laikai. Didelė

Prof. E. Volteris

to darbo dalis ėjo liaudies poezijos naudai, nes broliuose Juškevičiuose lietuvių tauta susilaukė didžiausių savo dainų rinkėjų, o jiem lygūs pasirodė ir anie kiti.

Antano ir Jono Juškevičių nesudėtingas „curriculum vitae" trumpai nusakant yra šitoks. Savo kilme jie priklausė dvarininkų bei bajorų luomui. Antanas gimė 1819 m., šalia Ariogalos, Raseinių apskrity, kunigu įšventintas 1843 m., kunigavo Pušaloto parapijoje aštuoneris metus, Nemuno Vilkijoj trejis, Veliuonoj aštuoneris ir pagaliau Alsėdžiuose apie aštuoneris. Jau sirgdamas persikėlė Antanas 1879 m. pas brolį Joną į Kazanių, kur jį ir užtiko mirtis 1880 m.[1] Jonas Juškevičius gimė 1815 m., baigė istorijos filologijos skyrių Charkovo universitete 1844 m., buvo gimnazijos mokytoju keliuose miestuose Rusijoj, pagaliau pateko į Kazanių, kur ir mirė 1886 m.

Antano Juškevičiaus gyvenimo darbas išėjo aikštėn tik jo gyvenimo vakare ir net tada tik iš dalies. Jam mirštant, tik du pirmutiniai dainų sąsiuviniai buvo išėję iš spaustuvės, o jo paliktas žodynas, kuriame yra apie 70.000 lietuviškų žodžių, redaguojamas tuometinio Maskvos universiteto profesoriaus Fortunatow'o ir mokytojo Jablonskio, ėmė rodytis iš spaudos tik 1897 m., o spausdinimas dar ir lig šiol nebaigtas[2]. Taip pat jo gaidų rinkinys, žinomo mokslininko J. Baudouin de Courtenay ir kitų lenkų muzikų rūpesčiu pasirodė iš spaudos Krokuvoje tik 1900 metais. Nors rinkėjui pačiam nebeteko pamatyti savo darbo vaisių, tačiau jo vargas nenuėjo niekais. Užtat mokslas daugiausia turi būti dėkingas aukščiau minėtam mokslininkui, Juškevičiaus bičiuliui, Baudouin de Courtenay ir velionies broliui Jonui, kurs, Antanui mirus, rūpinosi dainų spausdinimo darbu.

Antano Juškevičiaus surinktų dainų priskaito 5,624[3]. Kuo remiasi šis skaičiavimas, aš nežinau, nes iš spaudos to skaičiaus nematyt[4]. Tačiau, matyt, šis skaičius tikras, nes Jauniaus laiške A. Juške-

---

[1] Iš Jono Juškevičiaus laiško 1880 m. sausio 24 d. Mitt. edr LLGII, 413—14 p.

[2] Jo dabar lietuviška korektūra rūpinasi dr. J. Šlapelis Vilniuje. — J. Jablonskis peržiūrėjo iki J, K. Būga iki K. Iš Juškevičiaus žodyno viskas nusirašyta į Būgos žodyną. Rankraštis tebėra pas dr. J. Šlapelį. Peterburgo Mokslo Akademija atsisakė toliau žodyną bespausdinti (Vert.).

[3] Lietuviszkieji rasztai, 86 p., taip pat Maironis, Lietuvos istorija, 240 p.

[4] Iš Jono Juškevičiaus našlės, kuri dabar gyvena Vilniuje, klausinėjau rankraščių, bet ji negalėjo duoti jokių žinių apie jų likimą.

vičiui 1879. III. 6. rašytojas kalba apie 5,500 dainų (3,500 + 2,000) (Lietuvių tauta I, 4, 549 p.).

Tuo metu, kada lietuviškos knygos spausdinti lotynų raidėmis buvo smarkiausiai draudžiama, Jonas J., profesoriaus Baudouin de Courtenay padedamas, 1876 m. gavo iš Kazaniaus universiteto leidimą savomis lėšomis spausdinti brolio surinktas dainas. Paskui Kazaniuj 1880—1882 metais ir pasirodė trys pirmieji tomai vardu „Lietuviškos dainos užrašytos par Antaną Juškevičę". Juose iš viso yra 1,569 numeriai. Paskutinę dalį, arba vestuvių dainas, išleido Peterburgo Mokslo Akademija, ir jas, del pirmininko grafo D. Tolstojaus rekomendacijos, spausdindama lotynų raidėmis[1]. Jono Juškevičiaus redaguojamos, jos pasirodė iš spaudos 1883 m. vardu „Lietuviškos svodbinės dainos". Svodbinių dainų skaičius yra 1,100. Išvardijant visus Antano Juškevičiaus rinkinius vienoj vietoj, paminėtinos Kazaniuje 1878 m. atskiru leidiniu „Ученыя записки Имп. Казанскаго Универс." serijoj išleistos „Lietuviškos dajnos, surašitos par Antaną Juškeviče". Čia tik 4 dainos. 1880 m. pasirodė Jono J. redaguotos ir Kazaniaus universiteto lėšomis išleistos memuarų serija Antano 1870 m. Veliuonoj užrašytos vestuvių apeigos „Svodbinė rėda Velunjčiu Lietuvių surašyta par Antáną Juškéviče 1870 metuse", kur taip pat daugybė dainų paberta. Gaidos, kurias Antanas, nors platesnio muzikos mokslo nebuvo išėjęs, sugebėjo į popierių išdėti, pasirodė, pirmutiniams redaktoriams Oskarui Kolbergui 1890 m. ir Izidoriui Kopernickiui 1891 metais vidury darbo mirus, profesoriui J. Baudouinui de Courtenay ir Varšuvos Muzikos Draugijos pirmininko prof. Zigmanto Noskowskio redaguojamos, 1900 metais Krokuvos mokslo akademijos lėšomis, vardu „Melodje ludowe litewskie, zebrane przez ś. p. Księdza Antoniego Juszkewicza". Veikale iš viso 1,785 gaidos.

Be šito pasiaukojimo darbo, kur Jonas Juškevičius prisidėjo prie brolio rinkinių leidimo, Jonas dar yra žinomas iš tėvų kalbos meilės[2] ir savo paties dainų rinkimo. Jau jo 1861 m. leidiny „Kalbos lëtuviszko lëžuvo ir lëtuviszkas statraszimas arba ortograpija"[3] yra 7 dainos (p. 20, 27, 30—33, 44—49), ir 1867 m. jis drauge su savo broliu

---

[1] E. Volterio žinia, žiūr. Mitt. der LLGV, 311 p.

[2] Žemiau minimame jo 1861 m. veikale jis, tarp kito ko, žadina savo tautiečius branginti savo tėvų kalbą ir del to, kad ji iš protėvių paveldėta, ir taip pat del to, kad ji mokslui svarbi Lietuvos praeičiai nušviesti (Liet. rasztai, 88 p.).

[3] Pasirodęs atskiru leidiniu изъ X тома Извѣстій Второго Отдѣленія Имп. Академіи Наукъ".

Peterburgo Cies. Mokslo Akademijos rašte paskelbė „Литовскія народныя пѣсни съ переводомъ на русскій языкъ. И. А. Юшкевича. Приложеніе къ XII-му тому Записокъ Имп. Академіи Наукъ № 1“ rusiškomis raidėmis ir su rusišku vertimu. Rinkiny yra iš viso 33 dainos iš Žemaičių Kaltinėnų ir Ariogalos apylinkių, ir iš Aukštaičių Panevėžio krašto.

Iš kur ir kaip Antanas Juškevičius tą tokį didelį skaičių dainų ir jų gaidų surinko? Plačiau į tai yra atsakęs jo brolis Jonas vestuvių dainų prakalboje. Jis pasakoja, kad Antanas surinko beveik visas savo dainas tarp 1865 ir 1870 metų kunigaudamas Veliuonos parapijoj, (iš Kauno į vakarus) iš ploto, kurs dešinėj Nemuno pakrantėj 30 verstų ilgumo, o platumo į vakarus ir šiaurę apie 15 verstų ir apima Baudouino de Courtenay žiniomis[1] 20—30 kaimų ir gyvenamų vietų. Girdint dažnai liaudies dainas ir matant tautos didelę meilę savo dainoms, atsirado parapijos kunigui noras jas rinkti. Jis kviesdavosi dainininkes šventomis dienomis pas save arba pats vykdavo į kaimus, kur žinojo gerų dainininkių. Čia imdavosi su savim mažų dovanėlių dainininkėms, o skubių darbų metu mokėdavo joms dienos algą.

Tauta tuomet dainavo kiekvieną darbą dirbdama. Dainininkės būdavo paprastos kaimietės, nemokančios kitų kalbų. Jos net nemokėdavo skaityti, ne tik rašyti. „Bet dainavimas jau nyksta — skundžiasi Juškevičius. — Duktė nė pusės nebemoka to, ką mokėjo motina.“

Be velioniškių dainų Juškevičiaus rinkiny yra dar dainų iš Pušaloto parapijos Aukštaičiuose surinktų n-riai 1—14 ir n-riai 1470—1569 iš vidurio Žemaičių iš Alsėdžių parapijos, kur Antanas kunigavo 1871—1879 m.

Pažvelgus dar į Juškevičiaus dainų spausdinimą, svetimam kyla nusistebėjimas tuo dideliu fonetišku tikslumu, kurs buvo panaudotas, kad dainos išeitų tikrai moksliškų pavidalu. Tas moksliškumas tačiau ne iš užrašinėtojų kyla, bet tai žinomo lietuvių kalbininko K. Jauniaus nuopelnas. Dabar jau žinome, kad kai Juškevičius pasiūlė savo dainas spausdinti, apie jas buvo paklausta nuomonė Jauniaus, kurs buvo Peterburgo katal. dvas. Akademijos profesorium, ir šis, kaip dalyko mokovas, pasiūlė tikslesnę transskripciją, kaip Juškevičiaus buvo pavartota. Jaunius pasiūlė žymėti ilgumą ir kirčius, išei-

[1] Mitt. der LLGIII, 138 p.

damas iš to, kad dainos spausdinamos ne dainuoti, bet skaityti, ir todel reikia tekstas padaryti toks, kad ir svetimi mokėtų teisingai skaityti.

Be to, Jaunius patiekė platų nurodymą, kaip reikia atskiri garsai žymėti[1]. Šituo pasiūlymu Juškevičius sekė, iš ko išėjo, kad veikalas savo pavidalu atitiko tuometinius kalbotyros reikalavimus. Bet aišku, kad taip paskui pakeista rašyba, padaryta pagal tam tikrą šabloną, vistiek nepatenkino tų reikalavimų, kokiuos Jaunius turėjo galvoj.

Juškevičiaus dainų reikšmės Lietuvos tautos gyvenime mes, deja, taip didžiai negalime įvertinti, kaip reikėtų. Tuo metu, kada visos tautos dvasia buvo lyg mirčiai nuteista, ūmai pasirodė tas milžiniškas nepaprastai gražios liaudies poezijos rinkinys, įrodydamas lietuvių poezijos deivės senas kuriamas jėgas, jos tikrai lietuvišką vaizdingumą, jos kalbos lankstumą ir dailumą. Palyginti su tuo, ydos, jei jos ir buvo, jos reiškė maža. Jau pirmam sąsiuviniui pasirodžius, buvo padarytos pastabos leidėjui[2], kad dainos reikėtų tvarkyti pagal turinį, o ne atsitiktinai, kaip dabar kad padaryta. Dalykas tačiau tolesnėse dalyse nelabai buvo pataisytas, ir skaitytojas iš tikrųjų jaučia, kaip jau Lautenbachas yra pastebėjęs, lyg kad klaidžiotų nežinomam miške be vadovo[3]. Dar yra pastebėta rinkiny menkų dainelių, ir dar gi tokių, kurias dainininkės lyg iš savo galvos sudėjusios tikslu gauti pinigų, nes žinojo, kad Juškevičius moka po berlinką (7½ kapeikų) už dainą[4]. Čia, deja, gal kiek ir yra tiesos, nes reikia atsiminti,kad Juškevičiaus amžininkai Lietuvoj kitomis akimis žūrėjo į liaudies dainas, kaip dabar mokslas žiūri. Tokių kaip tik pastebėjimų, kurie buvo daromi rinkinio redakcijai, buvo, kad dainų tarpe esą tokių, kuriose nėra užsilikę pirminio čielumo, kitose vėl trūkstą minties vienumos ir t. t.[5] — lyg kad dainų rinkėjas tokiuose dalykuose galėjo ką nors padaryti! Laimei, leidėjas šituo atžvilgiu žiūrėjo giliau ir nesileido pastebėjimų veikiamas.

Savo srity įdomus taip pat Juškevičiaus gaidų rinkinys. Ir gaidas Juškevičius užrašė daugiausia Veliuonoj, tik mažą skaičių Pušalote. Jis jas rašė į atskirus popierėlius, pažymėdamas šiuos numeriais. To-

---

[1] Jauniaus 14 puslapių (dydž. 8°) storumo laiškas iš 1879 m. kovo 6 d. yra išspausdintas Lietuvių Tautoje, I 4, 549—562 p.

[2] Žiūr. 3 sąsiuvinio prakalbą, IX p.

[3] Очерки, 5 p.

[4] Maironis, Lietuvos istorija, 241 p.

[5] Trečiojo sąsiuvinio prakalba, IX p.

kių numeruotų popierėlių redaktoriai užėjo iš viso 1,852. Juškevičius, pasak rinkinio spausdintojų, iš prigimties buvo labai muzikalus, nors be aukštesnio muzikos išsilavinimo. Del to rinkiny nėra nė vienos tos pačios gaidos pakartojimo, ir variantų maža, daugiausia originalios gaidos, kurių yra daugiau kaip pusantro tūkstančio.[1] Kad rinkinio spausdinimas buvo kur kas sunkesnis darbas, kaip teksto leidimas, ir iš redaktorių reikalavo ypatingo sugebėjimo, aišku. Prieš redagavimo papročius, ir pastebėjimų pridėta, o jie, rodos, ne be klaidų, kaip M. K. Čiurlionis yra pažymėjęs[2], tačiau kad ir taip Juškevičiaus gaidų rinkinys vienodai brangus paminklas kaip ir dainų teksto paskelbimas, nes jis nušvietė antrą pusę ir tikrai dar įdomiausią dainos esmės pusę, tautos sielos jautriausius virpėjimus. Baudouin de Courtenay, Kolberg, Kopernicki ir Noskowski savo darbu nusipelnė palikuonių didelę padėką, ypač pirmutinis aukščiau minėtasis Lietuvos ir brolių Juškevičių bičiulis.

Įdomu matyti, kaip daugely kraštų tautos dainos meilė yra ėjusi ranka rankon su tautos nubudimu. Taip yra buvę Rusų Lietuvoje. Naujojo lietuvių tautos sąjūdžio pirmutinis vyras dr. Jonas Basanavičius ir kaipo liaudies poezijos rinkėjas yra nusipelnęs žymią vietą. Jonas Basanavičius gimė Suvalkų gubernijoj, Vilkaviškio apskrity, Ožkabalių kaime 1851 m., į universitetą įstojo 1873 m., studijavo mediciną Maskvos universitete 1873—79 m., del sveikatos persikėlė gydytoju į Bulgariją, iš kurios del politikos priežasčių negalėjo grįžti į tėvynę anksčiau kaip 1905 m. Jis nuo įsteigimo 1907 m. Lietuvių Mokslo Draugijos yra jos pirmininkas ir veikliausias narys[3].

Basanavičiaus vardas neskiriamai surištas su lietuvių tautos nubudimu 1880 metais. „Aušros" laikraštis, kurs jo iniciatyva pasirodė 1883 m., reiškia ne tik savo vardu, bet ir tikrumoj aušrą Lietuvos apsiniaukusioj padangėj. Moksle Basanavičius daugiausia tyrė arche-

---

[1] Melodje ludowe litewskie, VII — VIII p.

[2] Apie muziką (S. Čiurlionienė: Lietuvoje. Vilnius, 1910), 82 p.: „Apie šitą redakciją galima daug pasakyti. Atsitinka, jog užbaigos yra, tarytum, permainytos, ir dažnai taktas vietoje $^3/_4$ pažymėtas $^2/_4$ ir atbulai. Nenuostabu. Atsitiko tai ne del to, kad nebuvo gero noro, bet del to, kad nei vienas iš anų redaktorių nežinojo pats lietuvių dainų, mūsų kalbos dar gi nežinojo, o užrašai buvo labai supainioti". Kai del redaktorių mokėjimo lietuvių kalbos, rašytojas reiškia savo nuomonę, matyt, neapgalvojęs, nes Baudouin de Courtenay, be abejo, yra tyrinėtojas giliai susipažinęs su lietuvių kalba ir jos dvasia.

[3] Mirė 1929 m. vasario 16 d. Vilniuje, ten pat palaidotas, dalyvaujant Lietuvos visuomenės atstovams net iš neokupuotos Lietuvos. (Vert.).

ologiją ir istoriją, kur jo mylimoji hipotezė yra, kad senovės trakai yra buvę lietuvių protėviai. Balkanų sąsmaukoj gyvendamas, jis prisirinko medžiagos tokioms studijoms, iš kurių žymiausia „Lietuviškai-trakiškos studijos." I Shenandaach 1898. Etnografijos ir folkloro srity Basanavičiaus leidiniai yra šie žymiausi: „Iš gyvenimo lietuviškų vėlių bei velnių" (1903) ir pasakų rinkinys „Lietuviškos Pasakos" 4 tomai (1903 — 1905), „Fragmenta mithologiae" ir „Oškabalun myslei" (Mitt. der LLG 1884 8 sąsiuv. ir 1885 10 sąsiuv.), „Levas lietuvių pasakose bei dainose ir prygiškai-tragiškoje dailoje" (Liet. tauta I 1, 2).

Basanavičius pats yra aprašęs savo gyvenimo eigą iki 1888 m. veikale „Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai" (168 — 195 p.). Iš šio, taip pat kaip iš jo amžininko ir bičiulio Vinco Pietario veikalo antrašte „Iš mano atsiminimų" (1905), paaiškėjo, kokioj dvasinėj ir medžiaginėj aplinkumoj yra praėję Basanavičiaus mokslo metai. 1870-ųjų metų pradžia yra persilaužimo periodas, kada Lietuvos moksleivijos viršūnės išsivadavo iš lenkiškumo pančių.[1] Ir, galima sakyti, kad meilė tėvynės istorijos ir praeities buvo toji jėga, kuri Basanavičių išlaisvino. Artimesne priežastimi buvo tėvo pasakojimai apie praėjusius laikus,[2] motinos ir kitų kaimynų dainos, priežodžiai ir k. atsiminimai. Meilę lituvių kalbai taip pat žadino keletą metų vyresnysis gimnazijos draugas Petras Kriaučiūnas.[3] Taip pradėjo Basanavičius jau gimnazistu būdamas rinkti atostogų metu dainas, pasakas ir k.[4] Apie tų laikų savo dainų rinkimą jis kitoj vietoj smulkiau kalba: „Visas dainas esu surinkęs 1865-74 metų tarpe ir tais metais užsirašęs — pats surinkęs esu daugiausia iš savo a. a. motinos Marijos ir lig šiol pas mus tarnavusių mergaičių; 1875—1876 m. surinktas užsirašė Vincas Vaičaitis iš dabar nebežinomų dainininkų; 1899 m. buvo surinktos mano brolio Vinco daugiausia iš Magdės Galeckienės (100 dainų) ir keletas iš Magdės Besaspariūtės ir Uršės Zdaniutės."[5]

Dainas Basanavičius pradėjo skelbti spaudoje pirmą kartą 1880 m., kada Litauische Litterarische Gesselschaft'ės I daly (114—17 p.) pa-

---

[1] Jau 1866 m. reiškėsi Maskvos studentų tarpe lietuviškumas; 1870—80 metais galėjo išeiti iš Maskvos universiteto iš viso 30—40 lietuvių studentų (Apszvieta 1892, 827 p.).

[2] Liet. rasztai, 171, 175 p.

[3] Liet. rasztai, 176 p.

[4] Liet. raštai, 181 p.

[5] Basanavičius, Ožkabalių dainos, XIV p.

sirodė septynios dainos. 1884 m. pasirodė Tilžėj sąsiuvinys „Oškabaliun dainos". Tame leidiny yra 45 dainos. Prakalboje autorius pasakoja, kad 1880 m. kilęs sumanymas[1] išleisti dainas dėl paaiškėjusių priežasčių palikęs neįvykdytas, nes tuo tarpu, 1880—82 metais, pasirodęs Juškevičiaus dainų rinkinys, kuriame buvo didelė ir jo dainų dalis. Del to jis dabar skelbiąs tik tokias dainas, kurių nebuvo pas Juškevičių, arba kurios nuo jų skyrėsi. Paskiau, 1899 m., savo dainas Basanavičius ėmė spausdinti laikrašty „Vienybė Lietuvninkų" (Nr. 14 ir k.). Studija „Apie Saroną Karalių" pasirodė „Varpe" 1896 m. Nr. 8 (116—18 p.).

Svarbiausias Basanavičiaus veikalas šioj srity pasirodė tiktai 1902 m. Shenandoah'yje Amerikoj vardu „Oškabalių dainos". Veikalas išėjo dviejose dalyse „Dirvoje" ir atskiru leidiniu, įdomiai įrištu. Tame veikale 420 dainos. Išeidamas iš lietuvių trakiškos kilmės, prakalboje autorius bando surasti dainose tų senų laikų pėdų ir aiškina istorines dainas.

Viešai patiekdamas šiame veikale savo jaunystės darbo vaisius, Basanavičius yra labai gražiai patarnavęs mokslui. Bet jis ir paskiau nepametęs savo mylimo darbo ir užrašinėjęs liaudies dainas, kur tik jam pasitaikydavo progos. Lietuvių Mokslo Draugijos archyve Vilniuje Basanavičiaus dovanotas rašytas rankraštis apima, iš dalies senesnius, iš dalies vėlesnius užrašus, 4 rankraščius, iš viso 70 numerių. Tam pačiam archyve dabar laikomi taip pat aukščiau minėti V. Vaičaičio užrašai, susidedą iš trijų rankraščių, iš viso 58 numeriai. Be to, 1912 m. jis pats turėjo 9 mažesnius rankraščius iš tos pačios srities.

Einame dabar į vyrą, kurs tyloje daug yra pasidarbavęs Lietuvos labui, tai bus M. Davaina Silvestraitis. Silvestraitis yra vienas tų retų Žemaičių bajorų, kurie, nors nepakankamai mokėjo lietuvių kalbą, bet buvo karšti lietuvių patriotai.[2] Jis kaip tik dabar yra lietuvių dvasios lenkiško laikraščio „Litwa" redaktorius. Jaunesnis būdamas Silvestraitis nekartą rinko ir leido folklorą. Jau pradedant nuo 1867 m. Silvestraitis yra rinkęs pasakas, dainas, priežodžius, apie kuriuos jis 1889 m. pasirodžiusio leidinio „Patarlės ir dainos" prakalboje sakosi surinkęs: pasakų penkis šimtus, dainų apie du šimtu ir priežodžių apie du tūkstančiu. Pasakas Silvestraitis yra išleidęs, lenkiškai verstas, apie 300, veikale „Podania Žmujdzkie", Varšuvoj

[1] Matyt, kaip tik iš Mitteilungen'ų (ž. I, 114 p.).

[2] Tarp kito ko, Silvestraitis 1891 m. rinko įdomius duomenis Daukanto biografijai, žiūr. Dirva 1898, I.

1894.[1] Kaip iš vardo matyt, jos surinktos Žemaičiuose. Mažas aukščiau minėtas leidinys „Patarlės ir dainos" turi 10 pasakų ir 5 dainas. Iš savo dainų Silvestraitis ką tik dabar[2] didižausią dalį yra palikęs Lietuvių Mokslo Draugijos globoje. Iš viso jų yra šešiuose rankraščiuose 220 dainų. Lietuvių Mokslo Draugijos archyve yra laikomas Silvestraičio rašinys apie lietuvių šokius, antrašte „Šokiai Lietuvoje vartojami." Ir be šitų, rusų žurnale „Živaja Starina" 1893 m. IV, 519 — 31 p. yra paskelbtas Silvestraičio rinkinys Žemaičiuose 1893 m. surinktų dainų, kurias A. Pogodinas yra išvertęs rusiškai vardu: „Жмудскія пѣсни изъ Палангена, записанныя въ іюнѣ 1893 г.[3]

Petras Kriaučiūnas, dabartinės Lietuvos visų žymiausias senosios kartos patriotų veikėjų, buvo Basanavičiaus kaimynas ir jau iš gimnazijos laikų žinomas jo sudomintojas lietuvių kalba.[4] Manęs būti pirma kunigu, Kraučiūnas išėjo kursą ir Seinų dvasinės seminarijos ir Peterburgo dvasinės akademijos, paskui tačiau metęs šitą sritį, į kurią nejautęs pašaukimo. Būdamas Marijampolės gimnazijos klasikinių ir lietuvių kalbos mokytoju, Kraučiūnas jaunojoj kartoj žadino tą pačią meilę lietuvių kalbai, kuri jo širdy taip karštai plakė. Dainų Kraučiūnas yra užrašęs gana daug. Lietuvių Mokslo Draugijos archyve Vilniuje jo rinkiny yra dešimty atskirų rankraščių iš viso 138 dainos, bet jos, kaip ir daugelio kitų, reikia geriau sutvarkyti ir daugiau paaiškinti.

8. **Paskutinieji rinkimai Prūsų Lietuvoje. Lit. Litt. Gesellschaft.** Juo labiau vokiškumas Prūsų Lietuvoje augo, juo liaudies daina žingsnis po žingsnio iš užnugario traukėsi į Rusų sieną. Kampe labiau į šiaurę, Klaipėdos apylinkėje, lietuviai tebegyvena vienoje masėje, del to ten ir liaudies daina lig šiol pasilikusi gyvesnė. Jau 1894 m. sakė L. Passarge: „Toji anksčiau taip dainas mylinti tauta daugiau nebedainuoja. Jos gražias dainas vien beišgirsi tik grynai lietuviškame krašte iš Klaipėdos į šiaurę."[5]

Apie Barčio, Bezzenbergerio ir Leskien'o rinkimus buvo kalbėta aukščiau. Čia galiu papasakoti apie du tautos vyru: Jankų ir Kalvaitį, kurie stengiasi gelbėti paskutines kilties dainas.

---

[1] Basanavičius, Lietuviškos pasakos III, Prakalba, Apie kitus Silvestraičio pasakų leidinius žiūr. Baltramaitis, n-iai 5156—58.

[2] Žemiau pasirašiusiojo raginimas žiemą 1912 m.

[3] Miręs 1919 m. V, 31. (Vert.).

[4] Liet. rasztai, 176 p.

[5] L. Passarge, Christian Donalitius' littauische Dichtungen. Halle, 372 p.

Martynas Jankus, gimęs Bitėnų kaime arti Tilžės 1858 m. ūkininko šeimoje, 1880 metų pradžioje prisidėjo prie „Aušros" veikimo ir Birutės draugijos, būdamas pagal išgalias globėju ir rėmėju iš Rusų pusės ateinantiems tautiečiams, kuriuos net Vokios pusėje persekiojo ir kaltino. Paskiau jis darbavosi kaipo laikraštininkas. Jankus savo leidiniuose iš tikrųjų rūpinosi gaivinti lietuviškos dainos meilę apsnūdusių, suvokietėjusių tautiečių tarpe. Jis troško išmokyti jaunimą vietoj šio išmoktų vokiškų dainų kariuomenėje savų dainų, ir del to išleido mažą giesmynėlį, vardu „Lietuviszkos ir seniausios dainu kningeles" Tilžėje 1882, ir „Sztukaunos dainos nuo Žmogeliu isz Kalnuju apigardos iszleistos" Ragainėj 1883. Be to, Jankus davė lėšų daugeliui liaudies knygų („Mužikėlis", „Žiemos vakaro adynele"), taip pat šelpęs giesmynus, kurie bus skyrium išvardijami. Vertas paminėti taip pat Jankaus 1880 metais iškeltas sumanymas įsteigti chorą, kurs koncertuodamas keliautų po Europą — ir tuo būdu supažindintų pasaulį su lietuvių tautos daina, bet reikalas buvo per ankstyvas ir jėgų stokos dėliai žlugo.[1]

Apie Vilių Kalvaitį atėjo į galvą pavartoti epitetą „paskutinysis mohikanas." Gimęs 1848 m. ūkininko šeimoje Girėnų kaime, Kraupiškių valsčiuje, Ragainės apskrity, ligi vyro amžiui buvo namie, paskui išvyko į pasaulį, 1880 metais trejis metus tarnavo laiškanešiu Berlyne, dar yra keliavęs po Italiją, bet paskui vėl grįžo į savo gimtinį kaimą, iš kur, motinai mirus, 1895 m. persikėlė senoms dienoms į Tilžę. Kai šios knygos rašytojas nuvyko jo aplankyti, rado žilaplaukį senelį, kurs, nugarą sulenkęs, stalo atsirėmęs, buvo įsigilinęs į vietovardžių leidinio darbą, darė savo mažam kambarėly, kurį lempa menkai apšvietė, tą patį įspūdį, kaip suveniras iš senų laikų... Karšta širdis, jauna dvasia buvo to paprasto, nuoširdaus liaudies vyro krūtinėje. Tai aš pastebėjau tuojau, kai tik jis pradėjo pasakot apie dainų rinkimą ir kitus savo darbus. Tarp kito ko, jis pirma yra buvęs labai geras padėjėjas dr. Basanavičiui, kai tas iš Bulgarijos redagavo savo veikalą „Iš gyvenimo lietuviškų vėlių bei velnių".[2] Savo rinkinius pradėjo Kalvaitis leisti 1904 m., kada išėjo sąsiuvinis „Rūtų Lapeliai". Savo kelionių visus laimėjimus Kalvaitis surinko į krūvą 1905 m. ir išleido antrašte „Prūsijos lietuvių dainos." Į šį veikalą leidėjas yra paėmęs, be savo surinktųjų, dar parinkęs i Rėzos ir Nessel-

[1] Liet. rasztai, 204 — 205 p.
[2] Žiūr. to veikalo prakalbą.

mano dainų, taip pat ir tyčiom parašytųjų. Įdomiausią rinkinio dalį sudaro, žinoma, rinkėjo paties užrašytosios dainos. Šių yra 542. Tuo būdu — ypatingai žymus priedas Prūsų Lietuvos nedideliam dainų lobiui. Surinkdamas šį didelį rinkinį, rinkėjas yra patyręs daug vargo. 1888—1894 metais jis pėsčias apėjo atskiras Prūsų Lietuvos dalis, keliaudamas iš kaimo į kaimą. Toms kelionėms savo paties apskaičiavimu, suvartojęs iš viso 25 mėnesius.[1] Šiose kelionėse Kalvaitį apskritai sutikdavę palankiai. Ir Kalvaičio tikslas buvęs sužadinti Prūsų Lietuvoje meilę gimtajai dainai.

Kalvaičio rinkinys, mano nuomone, mokslo atžvilgiu labai maža, jei ne visai, tevartotinas. Kad jo reikšmė žymi, tą vis delto drįstu tvirtinti neapsirikdamas, ir Kalvaičio nuopelnas, mano nuomone, laikytinas juo didesniu, kad jis, paprastas liaudies žmogus, dirbo savo darbą vienuoliktą valandą[2] tuo metu, kada jį gudresni niekino. Kaip smarkiai vokiškumas žengia Prūsų Lietuvoje, matyti iš 60 puslapy padėtų oficialių žinių.

Ši nuomonė, kad lietuvių kalba Vokioje greitai visai nutils, buvo akstinu taip pat Aug. Kuntzės rašiniui „Bilder aus dem Preussischen Littauen." Rostocke 1884. Rašinys paduoda trumpą, bet aiškiais bruožais lietuvių reikalų gyvenimo, taip pat papročių ir būrimo paveikslą, gaila tik, kad veikalas, kaip aukščiau pažymėta[3], — plagiatas iš kantoriaus Šulco aukščiau minėto rankraščio. Ir taip Šulco veikale randamos dainos ir pas Kuntzę, jo, tarp kito ko, priede išspausdintos trys dainos pas Šulcą yra 155, 163 ir 171 puslapyje.

Aukštesnei visuomenei skirtas dalykas apie lietuvių dainas pasirodė 1897 m. Leipcige žinomame Reclamo rinkinyje „Universal-Bibliotek" (n. 3694), F. ir H. Tetznerių paruoštas, vardu: „Dainos. Litauische Volksgesänge, mit Einleitung, Abbildungen und Melodien". Veikalo tikslas buvo duoti žinių ir iš kitų kultūros istorijos reiškinių ne vien apie dainas, ir kaip toks atlieka savo uždavinį gerai. Į poezijos rinkimo istoriją priklauso tai del tiesioginių priedų, kurie jį veda į dainos literatūrą. Čia yr, matyt, į vokiečių kalbą verstų 70 paskelbtų dainų, kurias leidėjai yra paėmę iš dalies iš Klaipėdos lietuvių jūrinin-

[1] Žiūr. m. v. prakalbą, VII p. Atminčiai Kalvaičio aplankymo žemiau pasirašiusiam pasiliko poris gėlėmis išgražintų lapų, iš kurių viename yra šv. Rašto sakinys, kitame psalmės posmas, viduj gėlėmis išpuoštas. Tokius lapus Kalvaitis davinėjęs dainininkams, atsilygindamas savo dainų rinkimo kelionėse.

[2] Palyginimas iš Evangelijos (V e r t.).

[3] Žiūr. 93 p. 4 past.

kų ir Neringos mergaičių, iš dalies iš senų Kaukiemio kantoriaus Leiber'io užrašytų 1849 m. ir jo žento Becker'io.[1] Redakcijos darbo tačiau eita išlyginimo keliu, yra išmestų posmų ir t. t. Apie tai leidiny pasakyta, tarp kito ko, šitaip: „Nors dainos ir labai aukštai buvo vertinamos, tai tačiau netrukdo, kad daugybė būtų menkaverčių, su kuriomis del jų turinio neverta susipažinti. Liaudis kuria kasdien naujas dainas (sic!) ir kiekvienas žodis virsta daina; svarbiausia, kaip Goethe manė, apribotas parinkimas."[2] Veikalo gale pridėtuose dviejuose natų lapuose yra 10 gaidų. Čia drauge paminėtina, kad F. Tetzneris yra parašęs apie lietuvių liaudies dainas Westermano žurnale „Illustrierte Deusch.Monatschrift" 1895, 39 metraštis, 742 — 750 (Baltram. 5386).

Dar mums paminėtinos trys studijos, kurios išleistos vidurinių mokyklų pasakojimuose: 1884 metais Oppenheim'o realinės mokyklos programoje Richardo Löbell'io „Über litauische Volkspoesie"; 1887 metais Karaliaučiaus Altstädtische Gimnazijos pasakojimuose dr. Augusto Brosow'o „Über Baumverehrung, Wald- und Feldkulte bei der littauischen Völkergruppe", ir 1893 metų gimnazijos mokytojo Louis'o Nast'o liaudies gaidų tyrinėjimas „Die Volkslieder der Litauer". Šios studijos remiasi anksčiau išleistais liaudies dainų rinkiniais; Brosow'as tačiau paskelbė kažin kokio Kumutačio 1866 m. užrašytą aukų maldą Žemynėlei (32 p.).

Liaudies knygos, kuriose šalia įvairiausios dirbtinės poezijos yra paprastai iš vieno leidinio į kitą keliaujančių liaudies dainų, paminėtinos šios:

„Birutės dainos", 1885 atsiradusios Birutės draugijos leidiniai. 1886, 1891, 1901 metų leidiniai. Turiny 6—8 dainos.

„Birutininku dainos". M. Jankaus lėšomis išleistos 1908, 13 dainų.

Jankaus lėšomis išleistos, be jo vardu paskelbtųjų leidinių, yra dar:

„Naujos dainos". Tilžė 1892. Pradžioje patriotiškos dainos, liaudies poezijos 19—80 p.

„Graži dainų knygelė", iszleista per Giedrį. Bitėnai 1893. Su eilėraščiais, iš viso 30 numerių.

„Gražių dainų knygelė". Bitėnai 1899. 40 numerių.

„Lietuviszkos dainos". Broliams Žemaičiams pavestos per M. Mikutį. Bitėnai 1901. (Mitt. der LLG V, 349 p.).

---

[1] M. v. 52 — 53 p.

[2] M. v. 53 p.

Pamazgynietis, Girtuoklių gadzinkos ir kitos apie girtuoklyste dainos. Bitėnai 1907. 6 ar 7 dainos.

Dar ir šiuose leidiniuose yra, matyt, liaudies dainų:

„Deutsch-littauisches Volksliederbüchlein für littauische Schulen" herausgegeben von M. Schappals, Lehrer in Laukuppen bei Prökuls (pirmutin. leidimas 1871, treč. 1877) (B. 5377), ir

„Dainelės". Surinktos ir iszleistos per K. Dryskį. Tilžė 1900. 16°, 20 p. (Mitt. der LLG V, 216 p.).

Gaidų rinkiniai pasirodė:

„Lietuvos aidos". Dainos su gaidomis. Tilžė 1904. Rinkinys paminėtas 1904 m. Maciejausko knygų katologe, V. Storosto redaguotame.

„Lietuvos varpeliai". Tilžėj 1909. Išleidęs rašytojas Widūnas (Storosta). Turiny 33 dainos ir giesmės.

„Byrutės dainu vainikelis". Eine „Sammlung leichter Dainos mit Noten für drei Stimmen, zusammengesetzt von A. Niemann.

„Byrutes Garsai". Ausgewählte Dainos für die litauische Jugend.

„Lietuvių tėvynės dainos". Tilžė 1911. Sudarė A. Niemann. Turiny 69 chorui pritaikintos dainos, daugiausia liaudies dainos.

Mitt. der LLGIV, 93 p. pasakyta, kad 1890 metais muzikos direktorius Kampratas vyrų chorui yra pritaikęs lietuvių dainas, bet ar jos buvo išspausdintos, mes nežinome.

* *
*

Tuo metu, kada lietuvių kalbos ir liaudies poezijos tyrimas vis gyvėjo, tam, kurs atviromis akimis sekė jo raidą, vis aiškėjo tikrovė, kad lietuviai Prūsuose — mirštanti tauta. Tai jau 1840 metais paakino Kuršaitį į darbą[1], ir ta pati nuomonė paskiau visokiomis formomis reiškėsi.[2] Gelbėti, kas dar buvo išgelbėjama, 1879 m. susibūrė

[1] Veikalo „Beiträge zur Kunde der lithauischen Sprache" (1843) prakalboje, tarp kit ko, Kuršaitis sako: „Nun wird aber die litauische Nation durch die Ungunst der Umstände eiligen Schrittes ihrem Untergange entgegendedrängt, und daher ist es die höchste Zeit, dass für die Sammlung dessen, was von Sprache, Sitte und sonstigen Leben der Lithauer in noch erkennbarer Eigenthümlichkeit bei diesem Volke zu finden ist, etwas geschehe, wenn es nicht — zum unersetzlichem Verlust für die Wissenschaft — gänzlich verloren gehen soll."

[2] Pav. *Ernst Wichert*, Lithauische Geschichten, 1 p.: „Die Litauer sind eine dem Untergange geweihte Nation".

būrelis lietuvių kalbos tyrinėtojų ir bičiulių į draugiją, iš kurios turėjo būti sudarytas lietuviškų studijų centras. Gimė Tilžėj „Litauische Litterarische Gesellschaft". Įdomi to atsišaukimo įžanga, kuria rudenį 1879 Voelkel'io, Giseviaus ir Bezzenbergerio vardu buvo paleistas į pasaulį: „Lietuvių kalba, viena kalbotyrai svarbiausių, greitai žengia į savo išnykimą; tuo pačiu metu vokiečių, lenkų, rusų, latvių kalbų spaudžiama ji tik trumpą laiką begyvens. Drauge žūna su savo ypatingais papročiais tauta, kuri kadaise viešpatavo šiaurės Europoje, drauge žūna papročiai, pasakos ir padavimai, drauge poezija, kuri savo laiku žadino Herder'io dėmesį ir vertė Chamisso dainuoti."[1]

Ši draugija laikė savo tikrąja darbuote visokios liaudies poezijos rinkimą ir leidimą, nekalbant apie etnografiją platesne prasme. Jau mes esame matę, kaip ji parėmė Barčį, kai jis draugijos veikimu rinko visas gaunamas liaudies gaidas į vieną didelį rinkinį. Draugijos įtakumo nuopelnui taip pat priskaitytina, kad paskiau muzikas direktorius Wilh. Wolff'as ir gimnazijos mokytojas L. Nast'as ėmė dalyką svarstyti paskaitose ir leidiniuose.[2]

Draugijos metiniame žurnale, „Mitteilungen"uose, jau daugiau kaip šimtmečio ketvirtį einančiame, yra pasirodę be galo daug brangių straipsnių iš lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos ir etnografijos srities. Prie šių priklauso aukščiau (645—66 p.) atpasakotas C. Cappellerio spaudinys „Kaip senėji Lėtuvninkai gyveno" (1904) (užrašytas 1876 m. Stalupėnų apskrity), kuriame yra, tarp kito ko, 8 dainos ir jų gaidos (p. 20 — 23, 25). Čia surašome tik tiesioginius dainų leidinius, laikydamiesi laiko ir tomo eilės:

I 4. J. Koncewicz: Zwei Lieder aus Russisch-Litauen. Naujos dainos iš 1860-jų metų iš Šeduvos apylinkės.

I 16. J. Bassanowicz: Dajnos. 7 D-ro Basanavičiaus gimtiniame kaime Ožkabaliuose, Vilkaviškio apskrity, Suvalkų gub., surinktos dainos.

I 28. Chr. Bartsch: Über das litauische Volkslied oder die Daina. Iš savo paties rinkinio Širvintos apylinkėje surinktų Barčys skelbia 8 dainas.

II 4. A. Bezzenberger: Mundartliche Texte. 2 dainos, antrojoj gaida iš Prūsų Kretingos apylinkės.

---

[1] Mitt. der LLG, V, 465 p.

[2] Mitt. der LLG, V, 468 p.

II 8. Bassanowicz: Fragmenta mythologiae. Joninių daina 66 p.

II 9. Chr. Bartsch: Über litauische Volkslitteratur. Turi dainų ir raudų iš Juškevičiaus rinkinio, verstų į vokiečių kalbą.

II 11. Mattschul ir A. Bezzenberger: Hochzeitsbittersprüche. 3 dalykai.

II 12. Mattschul: Daina. Matyt, nauja daina. Liečia lietuvių baudžiavą.

II 13. Erntespruch. Nešant vainiką per pabaigtuves.

II 26. Bassanávitius: Fragmenta mithologiae. Piemenų daina 8 p.

II 40—43. E. Wolter: Litauische Zauberformeln und Besprechungen. Piemenų daina 305 p.

II 46—47. Bassanávitius: Fragmenta mithologiae (vokiškai). Piemenų daina 340 p.

III 9, 19, 20. A. Petry ir J. Baudouin de Courtenay: Hochzeitsbräuche der Wielonischen Litauer von A. Juszkewicz. Turiny apie 450 dainų vokiškai.

III 39. A. Bezzenberger: Drei Dainamelodien. Iš tikrųjų, 4 dainos su gaidomis iš Panevėžio ir Telšių apskričių.

III 43. E. Wolter: Eine lit. Daina über den Brudermord. Pranešimas apie W. Peretzo kritiką, kur svarstoma kliautis. Spaust. Kijewskaja Starina 37 tom. 1892.

IV 8. E. Wolter: Romantisch-sagenhafte Motive des litauischen Volksliedes. 4 dainos.

IV 18. E. Wolter: Zur litauischen Dialektkunde I. 2 atlaužėlės iš Gardino gubernijos. II 8 dainos iš Vilniaus gubernijos, Ašmenos apskrities.

IV 29. E. Wolter: Litauische Volksmelodieen aus Udria und Kirsna. 5 dainos su gaidomis iš Kalvarijos apskrities Suvalkų gubernijos.

IV 35. Staklies: Daina.

IV 36. Moser, Schulz, Giessing, Kairies: Dainos. 16 dalykų.

IV 47. E. Wolter: Lieder aus dem Gebiete der Dsuken und des alten Sudauerlandes und ein geistliches Lied aus Kupischken. 17 dainų.

IV 52, 61, V 31. A. Janulaitis: Malavėnų dainos. 124 Šiaulių valsčiuje 1893—98 surinktos dainos.

IV 71. A. Janulaitis: Daina aus Užvenczen bei Schaulen.

V 15. A. Bezzenberger: Fünf Dainamelodien. Užrašytos Šilutės apskrity Prūsų Lietuvoje.

V 16. Antanas Kabaila: Dainos. 15 dainų su gaidomis iš Padubisio. Užrašytos A. Janulaičio.

V 44 C. Cappeller: Wie die alten Litauer lebten. 8 dainos vokiškai išvertos.

V 53. A. Kurschat: Verse auf litauischen Spruchbändern aus Szlaszen bei Heydekrug 1906. 10 dainų.

9. Burba. Slančauskas. Žiogas. Šimtakojis. Bruožis. Grigonis. Rusų Lietuvoje sunkiausios priespaudos metu sutinki metu sutinki dažnai kur kitur matytą reginį, kad tėvynės meilė, bandoma nuslopinti, tik auga ir stiprėja. Nors buvo sunkumų ir pabaudų, darbininkų tėvynės labui skaičius tik padaugėjo. Nors vieni žuvo nelygioje kovoje, užtat kiti jų vieton atėjo...

Iš aukščiau išvardytų Aleksandro Burbos gyvenimo pasakojimas charakteringas priespaudos meto Lietuvai. Burba gimė iš ūkininkų tėvų Krakių parapijoj, Šiaulių apskrity, Kauno gubernijoj 1856 m., įsišventino kunigu iš Vilniaus seminarijos 1882 m., už mėginimą žadinti savo sulenkintoje parapijoje lietuvišką tautiškumą, dviem metam (1886 — 88) pateko į kalėjimą Gardine, kaip tęvirščr persekiojamas pabėgo 1889 m. į Ameriką, kur iki mirčiai 1898 m. savo tautiečių tarpe energingai varė lietuvybės darbą.[1] Nors ir pamokoma būtų ilgiau užtrukti Burbos gyvenimo nuotykiuose, mums tačiau laikantis savo dalyko, reikia skubėti pažvelgti, ką jis yra padaręs liaudies poezijos labui. Prof. Volteriui keliaujant moksliškose studijų kelionėse Lietuvoje 1884—88 metais, Burba, anot paties prof. Volterio žodžių, „labai daug padėjo, rinko lietuvių dainų tekstus ir gaidas Rusų Cies. Geografijos Draugijai, ir dovanojo muziejui dvejas kankles, dabar užmirštus ir retus lietuvių skambčius."[2] Tie darbai žymu Burbos laiške Volteriui; pav., iš Labanoro 1885 m. liepos 24 d. laiške Burba, tarp kito ko, šitaip pasakoja: „Tamošiukas renka pasakas ir dainas, o mano vargonininkas padeda man gaidas užrašyti. Manau pats parašyti gaidas toms dainoms, kurias Tamsta jau turi, ir kurios Tamstai patinka". Tame pačiame laiške jis siunčia gyvatės (už-

[1] Liet. rasztai ir rasztininkai, p. 206 ir k.

[2] E. Volteris, Kun. Aleksandras Burba, Liet. Tauta I, 2, 290 p.

kalbėjimo V e r t. p r.) žodžius, kuriuos jis iš žmonių yra užrašęs.[1] Iš Geografijos Draugijos gavęs 1886 m. paraginimą rinkti lietuvišką medžiagą, Burba atsako, kad savo laiku ir kiekviena proga daręs ką galįs ir sakosi siunčiąs 21 dainą su gaidomis ir pasakojasi surinkęs Labanoro apylinkėje iš viso apie 70 dainų, kurias leidžia, sutvarkęs jas kaip reikiant su savo gaidomis, pasiųsti draugijai.[2] Apie paminėtą siuntinį Volteris pažymi, kad tų dainų gaidos esančios Geografijos Draugijos archyve ir kad dainų tekstai išspausdinti laikraščiuose „Vienybė Lietuvininkų" ir „Valtys".[3] Įdomus iš Gardino kalėjimo rašytas 1886 m. lapkr. 20 d. laiškas, kuriame rašytojas atvirai prisipažįsta nežinąs, už ką jis į kalėjimą pasodintas",[4] tik jis manąs, kad tai įvykę del lenkų (sulenkėjusių lietuvių) melagingų skundų, ir toliau sako: „Kai rinkau dainas, tada lenkai ėmė pasauliui kartoti, kad aš visus verčiąs į pravoslaviją, norėdami mane tuo atbaidyti nuo lietuvybės darbo. Nekreipdamas dėmesio, dirbau savo darbą. Pagaliau tapau lenkų melagingų skundų auka. Ką padarysi, nors ir sunku ir liūdna nekaltam kentėti, aš tai kentėsiu iki galui. Aš turiu dar truputį užrašytų Labanoro dainų su gaidomis. Jei jos Tamstai reikalingos, aš pasiųsiu. Aš turiu surinktų daugiau kaip šimtą, bet be gaidų."[5]

Dar kartą, iš Gardino 1888 m. rugp. 26 d. rašytame laiške, Burba kalba apie savo rinkinį. Tada jis siuntė burtus į Lit. Lit. Gesellschaftės Mitteilungen'us (V, 18) ir sakėsi turįs Žemaičiuos surinktų dainų 225, be priežodžių, mįslių ir pasakų.[6]

Čia baigiame savo žinias apie Burbos liaudies poezijos darbus. Kitas laiškas prof. Volteriui jau iš Plymoutho 1890 m. gruodžio 26 d., kur jis pasakoja, kad del lenkų nepaliaujamo skundimo jis verkdamas atsisveikinęs su tėvyne.[7]

Burbos gyvenimo aprašytojas skelbia, kad jis iš viso surinkęs dainų apie 300, pasakų apie 10, burtų 31, ligų užkalbėjimų 5 ir dar priežodžių ir mįslių.[8]

---

[1] Volteris, m. v. 293 p.

[2] Labanoras 1886 m. spalių m. 8 d., Liet. Tauta I, 2, 294 p.

[3] Volteris, m. v. 294 p. past.

[4] Paskui jis pasisako, jog dėliai to, kad jis mėginęs žadinti patriotizmą sulenkėjusiuose savo parapijiečiuose, dalinęs jiems lietuviškas knygas ir t.t. (Liet. rasztai ir rasztininkai, 215 p.).

[5] E. Volteris m. v. 294 p.

[6] E. Volteris m. v. 297 p.

[7] E. Volteris m. v. 297 p.

[8] Liet. rasztai ir rasztininkai, 218 p.

Jonas Juškevičius

Kun. Antanas Juškevičius

E. Gisevius

V. Kalvaitis

Mat. Slančauskas, ūkininkas Reibenių valsčiuje, Kauno gubernijos šiaurės pasieny, buvo pirmutinis, kurį 1907 m. įsteigta Lietuvių Mokslo Draugija pakvietė į savo bendradarbius. Ir ne be reikalo, nes Slančauskas yra vienas labiausiai nusipelniusių liaudies poezijos rinkėjų Lietuvoje. Slančausko rinkiniai aukščiau minėtosios draugijos archyve, iš viso 15 atskirų siuntinių, apie 530 numerių, turi nepaprastai gausingai brangios medžiagos iš visokių liaudies poezijos sričių ir daug tokios, kuri mokytiems rinkėjams retai, arba ir visai nėra prieinama. Be to, Slančausko rinkiniai yra tos poezijos srities, kurios šiaip labai maža yra surinkta. Slančauskas lygintinas su Kalvaičiu rinkėjas dar ir tuo atžvilgiu, kad jis rinko medžiagą dr. Basanavičiui.[1] Kad Lietuvoje kiekviename kampely būtų buvę tokių rinkėjų, tautos padavimai nebūtų pražuvę!

Juozas Žiogas, žinomas savo archeologijos tyrinėjimais (žr. Lietuvių tauta I_3, 1 II_1, 5), minėtinas taip pat ir kaip dainų rinkėjas. Kunigaudamas Zarasų apskrity arti Gaidės pilies, Rimšės apylinkėj 1899 — 1904 metais, Žiogas surinko žymų dainų ir gaidų rinkinį, kurs dabar laikomas Lietuvių Mokslo Draugijos archyve Vilniuje. Būdamas iš srities, Lietuvos šiaurės rytų kampo, iš kur maža yra rinkta, Žiogo rinkinys užpildo spragą, kuri tęviršč vargiai ar bebūtų užpildyta. Dainų su jų gaidomis čia yra 51.

J. Šimtakojis lietuvių poezijos rinkimo istorijoj minėtinas savo brangaus dzūkų rinkinio dėliai. Rinkinys „Trakiečiu dzuku dainos" pasirodė amerikiečių laikrašty „Dirva" atskiru leidiniu Shenandoah'ryje 1899 m. ir paskirtas kanauninko M. Daukšos „Postilės" pasirodymui 300 metų paminėti. Dainos, skaičiumi 102, visos iš vieno valsčiaus, Merkinės parapijos. Apie rinkėją žemiau pasirašiusis smulkesnių žinių neturi; rinkinys yra dzūkų krašto dainingumo ženklas ir tuo labai žymus indėlis į Lietuvos dainų iždą.

Bruožis veda mus į visai priešingą kampą Lietuvoje, kaip paminėtasis rinkėjas. Bruožio rinkinys yra, būtent, dainos iš Klaipėdos apylinkės Prūsų Lietuvoje, kaip ir jo vardas rodo: „Klaipėdiškių dainos." Knygos viršely skelbiamas rinkėju Jonas Pakalniškis, leidėju A. Bruožis, bet iš tikrųjų — abudu tas pats žmogus: rinkikas A. Bruožis Vilniuje. Brošiūra išėjo Vilniuje 1908 m. ir turi 125 numerius. Be to, Bruožis Lietuvių Mokslo Draugijai yra atidavęs nedidelį dainų ir burtų rinkinį.

[1] Kai tas dar Bulgarijoj tebebuvo. (Vert.).

Tas vienpusiškumas, kurs stabdė lietuvių poezijos rinkimą, pačiu paskučiausiu metu ėmė taisytis, kaip antai: tautos žaidimai ir šokiai ėmė kreipti dėmesį į save. Šv. Kazimiero draugija 1911 metų leidinių serijoje yra išleidus žaidimų rinkinį „200 žaidimų kambaryje ir tyrame ore", kurs duoda mums progos pažvelgti į tautos žaidimus. Rinkiny yra daugybė dainų su savo gaidomis. Gaila tik, kad nepaminėti žaidimų šaltiniai, kas tačiau mažu priedu lengvai galėjo būti padaryta. Jo autorius — M a t a s Gr i g o n i s, kurs sakosi didelę dalį žaidimų pats užrašęs Zarasų apskrity, kitus gavęs iš savo pažįstamų iš įvairių Lietuvos kraštų.

10. **Atsitiktiniai leidiniai.** Kaip aukščiau 5-me skyriuje, taip ir čia išvardiju vėlyvesnio laiko atsitiktinius leidinius chronologijos tvarka. Be kalbos aišku, kad ne viskas, kas tuose leidiniuose užtinkama, yra nauja, nes daugelis yra skirtų liaudžiai knygų ir brošiūrų, kurių turinys surinktas iš visur, kur greičiau buvo gaunama ir kas leidėjui yra patikę. Tačiau iš jų, ypač iš tų, kurie stačiai užrašyti iš tautos lūpų, tyrinėtojas gali rasti aukso grūdą smėly. Tik būtų gera, kad visa sena liaudies poezija būtų išrinkta į vieną leidinį; taip susitaupytų tyrinėtojui daug laiko ir vargo, priduriant ir tai, kad tokia literatūra, apskritai, sunkiai gaunama iš prieš kelias dešimtis metų išleistų leidinių.

1870. Виленск. Вѣстн. 1870 № 72. О литовскихъ народныхъ пѣсняхъ. (B. 5440).

1875. Kirkor A. H. O pierwotnej słowiańszczyznie. Zarysy mitologiczne, podania, legendy, pieśni. Niwa 1875, VII. (B. 5187).

1877. Балтрамайтисъ. С. Литва. Очеркъ изъ народнаго быта Литовцевъ. Вып. I. Свадьба. 1877. (Изъ журн. „Мирское слово" 1876). Turiny 18 dainų rusiškai išverstų, tarp kito ko iš Nesselmano ir Brzozowskio rinkinių.

1878. Mélusine. Recueil de mythologie, litter. popul. Paris 1878. 223 p. Les chants populairs lithuaniens. Kuršaičio gramatikos muzikos priedo paakinta. Žiūr. Barčio atpasakojimą Dainų balsai I, XVIII—XIX p. (B. 5496).

1880. Koncewicz J. Altpr. Monatschr. 1880 XVII, 193—194 p. Zwei Lieder aus Russisch-Litauen.

1881. Bicziulis Lietuvos. Keletas lietuvių dainų.

1883. Edm. Veckenstedt, Die Mythen, Sagen und Legenden der Žamaiten. Heidelberg 1883. II, 170 p. vaikų daina.

1884. Auszra. Dvi dainos su gaidomis (253, 306 p.).

(Bartsch, Dainų balsai, 285 nr. ir 384 n.).

1885. Auszra Nr. 10—11, 294—304 p. (B. 5312). 415 p. skelbimas, kad kitais metais manoma spausdinti dainą su gaida į kiekvieną numerį. Kaip žinoma, Auszra yra sustojusi 1886 metų vidury.

1886. Auszra, keturios dainos, pusl. 15, 45, 147, 183 (Bartsch, Dainų balsai, n. 316 b, 353, 318a, 290).

1887. Vanagėlis, Ks. Szviesa. 1887 Nr. 5, 200—203. Isz tolimos szalies. Daina su gaida (B. 5467).

1887. Kibort. Wisła. 1887. I. 78, 112, 157, 190, 233, 271, 312, 346. Próbki piosnek litewskich. Kai kurios su gaidomis. (B. 5488).

1887. Wisła. 1888 II. 4. 780—882. Dwie pieśni litewskie ze wzmianką o Chodkiewiczu. (B. 5320).

1888. Теобальдъ. Виленск. Вѣстн. 1888. № 246. Этнографическій очеркъ. (B. 5457).

1889—1897. Austrums. Bider Jurs: Leischu tautas dzeesmas. 1889 p. 463, 1015, 1065. — Bideru Jurs: Leischu dainos. 1892 p. 121, 181, 280; 1895 p. 553, 701; 1897 p. 769. (B. 5296 ir 5297). — Pabehrsis: Leischi un winu dzeesmas. Leischu dainas jeb tautas dzeesmas. 1892 p. 49—57. (B. 5444).

1889. Varpas, n. 2 ir 3. Dvi dainos su gaidomis, ž. Bartsch Dainų balsai, n. 266a ir 389.

1890. Baudouin de Courtenay. Dwie melodye do tej samej pieśni litewskiej. Odbitka ze Zbioru wiadomości do antropologii Kraj. XV, 3, Kraków 1890. (Mitt. der LLGIII, 412 p.).

1892. А. Дѣделевъ. Сватовство и свадьба у литовцевъ Сесикской вол., Вилкомирскаго уѣзда. Памятная Книжка Ковенской губ. на 1892 г. II. Keturios dainos (184—86 p.).

1892. Перецъ. Кіевск. старина. 1892. XXXVII, p. 462—66. Daina. Žiūr. Wolter: Mitt. LLGIII, p. 5452. (B. 5357).

1892. Pulvis. Apžvalga 1892, p. 124—126. Apie dainas (Silva rerum). (B. 5447).

1893. Концертъ (первый этнографическій) 11 марта 1893 года. Москва. 1893. 4 liet. dainos. (B. 5337).

1893. Juozas Paukszty s. Lietuviszkos dainos isz visur surinktos. Plymouth. 1893. Prakalboje sakoma, kad veikalas esąs nauja

laida 1889 m. išleisto veikalo „Dainos Lietuviszkos“. Ši 496 puslapių knyga padalinta į dvi pusi, iš kurių pirmutinė (1—241 p.) paskirta dirbtinei, o antroji dalis liaudies poezijai. Antrojoj pusėj yra iš viso 289 numeriai, padalinti į skyrius, kaip antai, mitologijos ir senųjų, meilės, karo, vestuvių ir k. dainų. Prakalboje pasakyta, kad dainos surinktos iš „visokių knygų, laikraščių ir liaudies“. Kiek veikale yra naujų dainų, sunku pasakyti be nuodugnaus ištyrimo. Veikalą išleisti yra padėjęs ir prof. E. A. Volteris (Доклады иотчеты II, 40 p.).

1893. Józef. Zbiór Wiadom. do antrop. 1893. XVII, 333 p. Nutki ludowych piosnek žmudzkich. (B. 5489).

1894. Maila Talvio. Suomen Kuvalehti 1894. Nr. 21, 327—30 p. Apie liaudies dainas Lietuvoje. Penkios lietuvių dainos suomiškai išverstos.

1895. Vienybė Liet. 1895. Nr. 11—12. Dainos surinktos Kruopių parapijoje, Sziaulių paviete. (B. 5319).

1895. Яблонскій. Живая Старина. 1895. Вып. III, IV, p. 467 – 69 И. Ос. Замѣтка по поводу изданія „Жмудскихъ пѣсёнъ изъ Палангена“.

1895. Этнографическій концертъ. Сборникъ народныхъ пѣсенъ русскихъ и инородческихъ (съ переводомъ инородческихъ на русскій языкъ), переложенныхъ для одного, двухъ и четырехъ голосовъ съ фортепіано. Н. Кленовича. Москва. 1895. Изд. Юргенса. (B. 5491).

1895, 1899. Kudirka V. Kanklės, lietuviškos dainos 4 balsams (vyriškiems) sutaisytos. Tilžėje 1895, 99. I—II. (B. 5492). I-oj daly 18 dainų su gaidomis, II-oj — 24.

1895. K. A. S. — Žemaicziu ir Liet. Apžvalga 1895 Nr. 2. Rūta mūsų dainose. (B. 5451). (Kun. A. Sabaliausko. Vert. past.).

1898. Tehrauda Jahnis. Balss 1898. Nr. 5—8. Kursemes tautas dseesmu sakars ar leischu, baltkreevu, polu un zitam dseesmam. (B. 5456).

1898. Wr. isz T. Auszra 1898. Nr. 22, 1899 Nr. 51. Lietuwininku szwentes ir juju Atbudimas. (B. 5455).

1898. Tėvynės Sargas 1898. Nr. 11 p. 12. Iszleistuves nuotakos. Vestuvių daina (su gaidomis). (B. 5487).

1898. Щекинъ. Б. П. Пѣсни разныхъ народовъ. Москва. 189 Keletas lietuvių dainų rusiškai išverstų (B. 5390).

1899. В. Тейслеръ. Свадебные обряды у литовцевъ въ Шадовскомъ приходѣ, Шавельскаго уѣзда, записалъ учитель В. Тейслеръ. Памятная Книжка Ковенской губерніи на 1899 годъ; отдѣлъ IV; 90—104 p. Čia 10 dainų rusiškai išverstų (93, 95—99 p.).

1900. Samogita. Žinyčia 1900, p. 33—84. Prasmė ir gražumas Lietuvos dainų. (B. 5452).

1900. Litwofiler. St. Peterb. Zeitung. 1900. Nr. 241. Zur litauischen Volksmusik. (B. 5497).

1900. Visocki A. Tėvynės Sargas 1900. Nr. 10—11. 74 p. Gaida (B. 5468).

1901. P. B. Žinyčia 1901. Nr. 3 p. 22—24. Viena daina. (B. 5354).

1901. Parinktos lietuviškos dainos pagal Antaną Juškevičių. Tilsit 1901. (B. 5355).

1902. В. Павлюченко и К. П. Гуковскій. Свадебные обряды крестьянъ литовцевъ Веліонской волости. Kaune 1902. Čia liet. vestuvinės dainos rusiškai išverstos.

1902. J. Schiekopp. Gramatyka litewska wydana inżyniera A. Maciejewskiego. Kraków. 1902. Priede priežodžiai, talalaikos, 3 dainos, viena su gaida. (96—103 p.).

1905. Parinktos lietuviškos dainos pagal Antaną Juškevičių. „Vilniaus Žinių" spaustuvė. 1905. 50 dainų.

1905. A. Geležninkas. Jaunikaičiams dienos. Iždas A. Macejevskio. 2-ji laida. 7 senos dainos.

1905. V. Šliakis. Maža dainų knygelė. Shenandoach. 1905. 14 1894 ir 1896 metais Mokolų kaime, Marijampolės apskrity, Suvalkų gub. surinktų dainų.

1905. Vaikų skaitymėliai. Vilnius. „Vilniaus Žinių" spaustuvė. 1905. Turiny be didelės daugybės priežodžių, mįslių, žaidimų, talalaikų, apie 60 dainų.

1905. Vincas Pietaris. „Iš mano atsiminimų". Chicago 1905. Autorius pasakoja 161—62 p., kokias dainas jo tėviškėje atsiminė, ir mini tarp kitko pradžią vienos retos istoriškos karo dainos.

1905. Metraštis arba kalendorius 1905 metams. Peterburge, 1905. 109 p. daina, kurią užrašęs K. Masjonis Dusetų valsčiuje.

1906. Juozapas Miglovara. Dainos. Leidėjas Józef Milewski. Cenzūros leista Peterburge 1904. 4 lapai, 9 dainos, iš kurių 7 liaudies dainos.

1906. J. J. Dainų dainelės iš A. Juškevičios surinktų parinktos. Parinko J. J. „Vilniaus Žinių" spaustuvė 1906. 44 dainos.

1906. A. Adata. Vieversėlio dainos. Ryga 1906. Knygų pard. A. Macejewskio. 17 dainų iš įvairių vietų.

1906. A. Adata. Pirmieji skaitymai. Ryga. Knygų parduotuvė A. Macejewskio. 1906. 2 dainos (42, 44 p.) ir kita kas iš liaudies poezijos, kaip mįslės, priežodžiai, paukščių balsų pamėgdžiojimas (11 p.).

1906. P. P. Mikalauskas. Surinktos dainos iš visos Lietuvos. Shenandoah. 1906. Iš 117 dainų 23—24 senos.

1906. Keleivis. Ūkininkų kalendorius 1906. Varšuvoj. I 62 žiūr. Lietuvių tauta, 1, p. 37.

1907. P. Krenčius. Tėvynės milėtojų dainos. Surinktos ir išleistos liešomis P. Krenčiaus, knygų krautuvės Jurbarke. Bitenai 1907. Turiny 34 numeriai, daugiausia eilėraščiai, liaudies dainų 4—5.

1907. P. Krenčius. Linksmos dainelės pavestos Lietuvos jaunuomenei. Surinko ir išleido savo lėšomis P. Krenčius, Jurbarke. Tilžė, 1907. Iš 28 dainų 4—5 senos.

1907. Žemaitės. Rinkinėlis vaikams. 9 vaikų dainos.

1907. Graži dainų knygelė su girtuoklių adynomis. Ryga. L. Jakavičiaus spaustuvė. 1907. 17—19 liaudies dainų.

1907. K. Stiklelis. Labai gražios dainos. Tilžė, 1907. Turiny 32 dainos, surinktos Liepalotų kaime, Naumiesčio valsčiuje, Suvalkų gubernijoj.

1909. Česlov. Sasnauskis. Lietuviška muzika. Peterburge. Turiny 11 chorui ir pianui pritaikintų dainų (Allgemeine lit. Rundschau 1910, nr. 2, p. 64).

1909. A. Žalvarnis. Dienelei brėkštant. Eilės. Vilniuj, 1909. 3 šokių dainos (17, 19, 22 p.).

1909. K. Čiurlionis ir Vincas Palukaitis. Vieversėlis, liaudies mokykloms. Varšuva 1909. 23 tekstai su gaidomis, iš jų 20 liaudies dainų.

1909. Rūtų vainikėlis. Dainos surinktos Šešupės apylinkėse. Seinai, 1909. Po prakalbai pasirašęs „Vienas iš Daugelio". Turiny 49 numeriai; 27 senos dainos.

1910. Biržiečių dainos arba Vieversėlio dainų trečioji laida. Ryga 1910. Išleido A. Maciejausko knygynas. Apie 50 liaudies dainų[1].

1910. Vilniaus kalendorius. 1910. 4 dainos (20, 26, 33 p.).

---

[1] Kadangi tuo metu buvau paskolinęs inž. A. Maciejauskui savo liaudies dainų rinkinį, tai, tur būt, ten yra dainų iš mano rinkinio (V e r t.).

1910. Žiburio kalendorius 1910 metams. Seinai 1910. 2 dainos su gaidomis (66, 90 p.).

1910. Tėvynės kalendorius 1910 metų. Išleido knygynas A. Maciejausko. 2 dainos (69—70 p.).

1911. A. Z. Našlaičių dainos, Vilniuj 1911. Iš viso 23 dainos, iš jų 12 senų.

1912. „Žiburio" kalendorius 1912 metams. 2 dainos su gaidomis (45—65 p.).

1913. P. Kragas. Rūtelė mūsų dainose. Kaunas, 1912.

Čia dabar pridedu šias, kurių nei užrašymo, nei leidimo laiko nežinau: Микуцкій С. М. Вступительная лекція.

Turiny Kauno apylinkėj užrašyta daina. (B. 5343).

Zittautu Rascha I, 87 p. Leischu daina. (B. 5313).

11. **Paskutinieji rinkimai Rusų Lietuvoje. Lietuvių Mokslo Draugija.** Aukščiau išvardinti rinkimai, daugiau ar mažiau atsitiktinio susidomėjimo vaisiai, žinoma, džiugina, nes jie liudija, kad susidomėjimas tautos poezija žymiai pakilęs. Tačiau aišku, kad daugelis svarbių sričių tokiuo būdu visai palikta nuošaly. Reikia rinkti sistematingai ir tik taip darant galima ko nors pasiekti. Dirbant šia kryptimi dalykas ir rutuliojamas. 1907 metais dr. J. Basanavičiaus iniciatyva gimė Lietuvių Mokslo Draugija rūpintis tautos mokslu, ir ji yra susidariusi ir dainoms rinkti programą.

Negalime tinkamiau užbaigti savo lietuvių tautos poezijos rinkimo istorijos apžvalgos, kaip lankymu minėtosios draugijos archyvo, kuris jau dabar, nors draugijos veikimas vos keli metai kaip prasidėjo, yra svarbiausia lietuvių folkloro sandėlio vieta. Pirma to mums dar reikia pakalbėti apie kai kuriuos liaudies poezijos darbo srities darbuotojus, apie kuriuos dar nebuvo kalbėta.

Visų pirma apie keletą užsieniečių svečių iš 1890-jų metų. 1894 ir 1895 metais suomių mokslininkas dr. J. J. Mikkola, dabar žinomas slavistas, draug su savo jauna žmona padarė studijų kelionę po Lietuvą, Suvalkų gubernijoj ir pas dzūkus ir užrašė daugiau kaip šimtą dainų ir apie 70—80 pasakų. Kaip ženklas ponios Mikkolienės (kaip rašytoja ji vadinasi Maila Talvio)[1] pamėgimo lietuvių kalbos jos suomiški lietuvių dainų vertimai įdėti į laikraštį „Suomen Kuvalehti" 1894 m.

[1] Ponia profesorienė M. lig šiol gražiai mini Lietuvą, jos dainas, žaliąją rūtą ir daug lietuvių dainų dar ir dabar moka padainuoti (Vert.).

1893 m. vasarą rusas A. Pogodinas dėl mokslišku studijų buvo atvykęs į Raseinių ir Telšių apskritis Žemaičiuose. Šioj kelionėj Pogodinas užrašė šį tą ir iš liaudies poezijos Palangos apylinkėje. Apie savo kelionę Pogodinas pasakoja žurnale „Živaja Starina" 1894 I, 114—119 p. ir II, 233—58, o apie jo Žemaičiuose surinktas dainas minima atskiram leidiny Mitt. der LLGIV, 205 p. Tais pačiais metais ir kitas mokslininkas, Jurgis Ginkenas (Hinken), lankėsi Suvalkų gubernijoj, Vilkaviškio ir Naumiesčio apskrityse. Pono Ginkeno kelionės aprašymas yra žurnale „Živaja Starina" IV (1893)[2]. Ginkenas surinko visokio folkloro, kaip antai: mitologinių žinių, 300 priežodžių ir pasakėčių ir 11 pasakų.

Iš lietuvių liaudies poezijos mėgėjų malonu mums paminėti daugelį žymių asmenų. Kalbininkai dr. J. Šlapelis ir K. Būga[2], abudu savo gimtinėje, pirmasis Kupiškio apylinkėje Kauno gubernijoj, o antrasis Švenčionių apskrity Vilniaus gubernijoj, yra užrašę liaudies poezijos; Būga, sako, turįs tarp kito ko, didelį rinkinį raudų, be to, taip pat priežodžių ir mįslių (Lietuvių Mokslo Draugijos archyve). Vincas Krėvė Mickevičius[3], kilęs iš dzūkų krašto, Merkinės valsč., žinomas savo literatūros darbais gimnazijos mokytojas, savo gimtiniame valsčiuje yra sudaręs nepaprastai didelį liaudies dainų rinkinį. Pagal vieną „Vilties" laikrašty 1910 m. vasaros gale žinią, jo rinkinio numerių skaičius pakilęs tada iki 1,483.

Ir liaudies gaidų rinkimas yra susilaukęs jauno žymaus veikėjo Stasio Šimkaus. Šimkus savo srity visiškai prisirengęs ir atsidėjęs rinkėjas. Tebūna leista man papasakoti vienas mažas linksmas atsiminimas iš 1911 m. vasaros, kada man teko su St. Šimkum susidurti. Atvykau vakare apie 8 valandą į Valkininkų kleboniją Vilniaus gubernijoj. Ten buvo Šimkus pasirengęs vykti į vieną už pusės mylios nuo bažnyčios kaimą prašyti moteris padainuoti, kurioms del skubotumo rugius piauti nebuvo laiko dieną. Tuojau prisidėjau prie jo, ir mėnesienoj prastu keliu per mišką mūsų liaudies dainas dainuojanti draugijėlė, Šimkus, vargoninkas ir žemiau pasirašiusis, toliau keliavo. Kaime žmonės kaip tik vakarieniavo. Malonu buvo pažiūrėti į tuos piovėjus: stipraus sudėjimo, tikros darbininkės tos moterys — nes

---

[1] Отчетъ о поѣздкѣ въ Сувалкскую губ. II. 133—43 p.

[2] Miręs 1924 m. gruod. 2 d. (Vert.).

Krėvė Mickevičius dabar Lietuvos universiteto profesorius ir Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas. (Vert.).

vien moterys ten piauna rugius — visą dieną jos dirbo sunkų darbą, tačiau noriai ir linksmai dainavo savo dainas, iš kurių Šimkus drąsiai ir tikrai per pusiaunaktį dėjo jas į popierių. Šimkus yra pasiryžęs liaudies dainą išdailinti ir del to jisai chorams yra pritaikinęs savo surinktąsias dainas, kurių jis tikriausiai turi šimtus, jei ne tūkstančius. Tokių kompozicijų yra: 1) Dainų dainorėlis. St. Šimkaus 30 liaudies dainų trims ir dviems lygiems balsams. Skiriama mūsų mokykloms. Kaunas, 1912; 2) Dvi daini; 3) Kur bakūžė samanota; 4) Mūsų dainos (20 dainų su gaidomis, mišriesiems balsams); 5) Trys dainos.[1].

Pagaliau man reikia papasakoti apie klebono A. Sabaliausko ir savo dainų rinkimą, kurie netyčiom palietė iš dalies tuos pačius plotus ir paskiau pasirode (1912) bendru dainų rinkiniu „Lietuvių dainos ir giesmės šiaurrytinėje Lietuvoje" (Suomių Mokslo Akademijos leidinys B. VI).

Kunigas A. Sabaliauskas, dabar klebonaująs Nemunėlio Radvilišky, Kauno gubernijoj, pradėjo rinkti liaudies dainas tebesimokydamas Kauno Dvasinėj Seminarijoj[2]. Kaip jau esu pažymėjęs,

---

[1] Šimkus yra užrašęs dainų gaidų apie 1000, iš jų apie 200 su žodžiais, daugiausia Valkininkuose, Punske, Balbierišky, Šilavote; iš kun. Radziukyno, Šilavoto klebono, nusirašė apie 200 dainų gaidų, jas patikrinęs iš tebegyvuojančių dainininkų: čia daug rugiapiūties dainų; pasidarė nuorašą nuo Mart. Jankaus rinkinio, apie 50 dainų; keliolika gaidų užrašė iš žvejų Šventosios žiotyse (žodžius užrašinėjo kun. A. Sabaliauskas. Vert.).

[2] Autoriaus prašomas paduodu daugiau žinių apie savo dainų rinkimą. Galimas daiktas, kad norą rinkti dainas yra sužadinę man Juškevičiaus dainų rinkiniai, kuriuos atliekamu laiku ėmiau skaityti, tur būt, jau antrame Seminarijos kurse, vadinas, 1891—92 m. Nes kai lietuvių kalbos profesorius, kun. Jaunius, mums, II kurso klierikams metų gale davė egzaminams rašomąjį darbą, leisdamas temą sau pačiam pasirinkti, aš, daug medžiagos prisirinkęs iš Juškevičiaus rinkinių, pasiskyriau temą „Rūta mūsų dainose". Prof. Jaunius darbą įvertino užrašu: „optime". Paskui per kun. Tumo rankas rašinys pateko į „Apžvalgą" 1895. (Žiūr. šios knygos 132 p.). Tai buvo mano pirmutinis spausdintas dalykas. Rinkdamasis temai medžiagą, Juškevičiaus rinkiny užėjau rūtą minimą šimtuose dainų, nustebau, tatai mane paragino rašyti apie rūtą, o paskui davė progos, drauge su pirmutinio rašinio antrašte, pasirinkti savo slapyvardžiui „Žalią Rūtą". Dainas pradėjau rinkti savo gimtajam sodžiuj Krikščiuose, Biržų valsč., gal būt, jau 1892 m. iš savo namiškių ir giminių, ypač Savučiuose iš savo dėdės Paliulio, iš kurio išmokau ir skudučiuoti. Kol baigiau Seminariją ir išvykau paskirtas į Kuršą kunigauti 1896 m., turėjau surinkęs 134 dainas ir gal šimtus kitokių dalykų, kaip burtų, mįslių, priežodžių. Būdamas Kurše 1896 — 1907 m. savo dainų rinkinį padauginau 55 numeriais. Tikras rinkimas dainų ir jų gaidų, taip pat mūsų tautos muzikos instrumentų

žemiau pasirašiusio dainų rinkimas susitiko su kun. Sabaliausko darbu. Del to, pilnumo dėliai, laikau reikalinga nušviesti ir savo darbuotę šioj srity. Žemiau pasirašiusį į lietuvių sritį pastūmėjo noras išaiškinti, ar yra lietuvių tautos poezija veikusi suomių tautos poeziją. Su tąja sritimi susipažinau labiausiai vadovaujamas Tartų universiteto docento J. Lautenbacho. Tartuose 1899 ir 1900 m. ir taip pat 1900 ir 1902 m. apkeliavęs latvių ir lietuvių plotus, bet paskui naminiai reikalai tą darbą sutrukdė, kolei 1909 m. iš universiteto gavau paramos toliau varyti šias studijas. Žinoma, man, svetimam, gyvenimo aplinkybių nežinančiam tyrinėtojui, patekus į lietuvių kraštą, reikėjo išeiti ilga mokykla, tačiau likimas man vis delto buvo toks maloningas, jog nuvedė mane į siekiamą galą. Tyčiom kalbu apie likimą, nes Rusų Lietuvoje tyrinėjimas šiose srityse buvo ir tebėra vos tik pradėtas. Ilgas, 40 metų trukęs priespaudos metas, kada kunigas, pav., negalėjo išvažiuoti iš savo parapijos be ypatingo valdžios leidimo, yra palikęs didelį nežinojimą apie atskirų apylinkių dalykus. Dainos buvo renkamos labai vienašališkai. Be to, Juškevičiaus platus

---

gaidų, prasidėjo 1907 m. sugrįžus į Lietuvą, persikėlus į Nemunėlio Radviliškį Biržų valsčiuje. Radvilišky savo, ar tikriau mokslo, laimei užėjau tarpe savo špitolninkų nepaprastą dainininkę Oną Smilgienę. Nors jai buvo per 70 metų, bet buvo geros atminties, labai muzikali ir galėjo atsiminti šimtus dainų. Dažniausiai rudens ilgais vakarais ateidavo ji į kleboniją, ir čia prie piano mes ištisas valandas dainuodavom ir aš užrašinėdavau. Ir ypač iš jos užrašiau ir supratau tą įdomią mūsų dainų rūšį, kuri vadinasi „giesmės". Iš Smilgienės vienos užrašiau 403 dainas, o gaidų 180 dainų ir 118 giesmių. Iki 1911 m. rudens, vadinas, iki mano dainų spausdinimo, drauge su prof. Niemio, aukščiau minėtame rinkiny „Lietuvių dainos ir giesmės", aš jų turėjau surinkęs 562 dainas. Paskui dar surinkau iki karo pradžiai, iki vokiečiams užeinant, 1915 m., 318 dainų. Turėjau ir daugiau medžiagos, — burtų, mįslių, priežodžių, žaidimų su šokiais, šimtus numerių, bet jie karo metu neišspausdinti žuvo. — Vasarą 1910 m. per Lietuvių Mokslo Draugijos metinį susirinkimą Vilniuje laikiau paskaitą apie mūsų tautinę muziką ir muzikos įrankius ir juos demonstravau. Ši paskaita buvo išspausdinta vardu „Žiemių-rytiečių lietuvių tautinė muzika" (Lietuvių tauta II, 1, p. 96—108). Dar anksčiau, 1904 m. buvo apie tai straipsnis Amerikos „Dirvoj — Žinyne" 4 nr. vardu „Sutartinės ir mūsų muzikos įrankiai". Laimei, gaidų rinkinys pasisekė, kad ir karo metu, išspausdinti. Šis nuopelnas priskirtinas Lietuvių tremtiniams šelpti Komiteto Centro Valdybai Peterburge. Šiam rinkiniui spausdinti 1916 m. po Velykų nuvykau į Helsinkus, kur, tarpininkaujant prof. Niemiui, geromis sąlygomis gana pigiai ir ant gero popieriaus išspausdino jį viena iš didžiausių Europos šiaurėje Suomių Literatūros Draugijos spaustuvė 1916 m. vardu „Lietuvių dainų ir giesmių Gaidos". Čia yra gaidų numerių 635, o teksto 318. Tas „Gaidas" bespausdinda-

rinkinys, kaip man paskui paaiškėjo, yra surinktas iš geriausios, labiausiai apsišvietusios dainų apylinkės. Kur turėjo kreipti savo žingsnius tas, kurs norėjo užtikti pirmykščių formų? Štai klausimas, į kurį atsakymą davė atsitikimas. 1910 m. pavasarį gyvai rūpinęsis lietuvių liaudies poezijos pradžios dalyku, susipažinau Vilniuj Lietuvių Mokslo Draugijos archyve su M. Slančausko rinkiniais iš Kauno gub. šiaurės krašto. Šiame rinkiny nustebęs pamačiau visai kitokią poeziją, kokią pas Juškevičių buvau matęs: stiprią, trumpą, primityvią. Dalykas buvo išspręstas — į tą patį kraštą nutariau ir aš vykti. Palydovu ir pagelbininku pasisiūlė man būti kilimo iš Šimonių parapijos dailininkas studentas J. Šlapelis[1], ir taip prieš Jonines, birželio 23 d. naujojo kalendoriaus išvykome kaip tik į jo gimtinį kraštą.

Pasitikėjau pono Šlapelio pagalba, bet veikiai po to įvykusiame naujokų šaukime pasirodė, ko ir pats p. Šlapelis nesitikėjo, kad jis tinka kariuomenei, ir tuo būdu paskui jis manęs jau nebegalėjo lydėti. Ir taip vienas pats patekau į klebono P. Pauliuko bičiulišką kleboniją, o ateities viltys labai mažos, kai, be to, laukiant p. Šlapelio, brangus laikas ėjo niekais. O čia dar vėl Šimonių parapijoj dainų laimėjimas buvo menkas, ir visi žmonės dirbo vasaros darbus. Nutariau pagaliau liautis nieko nepelnąs, ir pasileidau pats vienas į šiaurę. Pavažiavęs geležinkeliu iki Panevėžio miesto, iš ten arkliais nuvažiavau į Paystrį. Parapija vos tik buvo įkurta, bažnyčią tik pastatė, klebonija nauja. Nelaimei parapijos kunigo, kurs, sakė, esąs jaunas, uolus vyras,[2] nebuvo namie, klebonijoj teradau tris merginas, kurios dainuodamos siuvinėjo kilimus ant grindų ir visai neturėjo noro su manimi, svetimu, pažinties užmegzti. Nesužinojęs, kada kunigas grįš namo, kitą dieną, užsirašęs keletą dainų iš kaimo mergiočių, išvykau

---

mas, del karo užtrukau Helsinkuose dar 1917 metais, ir tuo metu išverčiau į lietuvių kalbą suomių epą „Kalevalą". 1918 m. grįžau į Lietuvą ir buvau paskirtas klebonu į Pušalotą. Čia dar surinkau dainų su jų gaidomis ir smulkesnių dalykų, kaip antai: mįslių, priežodžių ir k. ir tą medžiagą atidaviau „Tautos ir Žodžio" žurnalui, kurs išspausdino 1923 m. „T. ir Ž." I 316, 317, 327—333. Turiu rankraštį šventųjų giesmių gaidų, kurias esu užrašęs ligi 1915 m. Nem. Radvilišky, 83 numerius.

Pušalote nemažą rinkinį pasidariau iš mūsų senovės kryžių, statulėlių. Apie 20 tų statulėlių ir tiek pat kryžių geležinių viršūnių (monstrancijų) yra atiduotos Čiurlionies galerijai. *(Vertėjo prierašas).*

[1] Dabar Meno Mokyklos Kaune Direktorius. (Vert.).

[2] Tai buvo kun. Jurgis Tilvytis, poetas, vėliau vienuolis, staiga miręs besakydamas pamokslą prie duobės laidojant 1931 m. gruodžio 24 d. (Vert.).

į Pumpėnų parapiją. Čia mane priėmė labai draugiškai parapijos šviesus klebonas J. Viksva ir jo pagelbininkas M. Jankevičius. Šis net padėjo užrašinėti dainas, kurių gavau iš keleto senų moterų iš bažnytkaimio pakraščio.

Iš Pumpėnų vykau drauge su klebonu Viksva į jo tėviškę, į Kuprelišk ių parapiją, į girininką K. Švegždą, kurs buvo vedęs klebono seserį. Ši, kaip veikiai pastebėjau, buvo senų dainų mėgėja ir net pati jų mokėjo. Ponia Švegždienė atgabeno į dvarą iš artimo Jasiukiškių kaimo miklią dainininkę Veroniką Rudienę, iš kurios užteko dainų visai dienai, iš viso apie 40 dainų. Pirmą kartą gavau nusistebėti puikios dainininkės nepaprasta atmintimi; iš knygos mokytas negalėtų aiškiau žodžiais pasakyti, kaip tokia geros galvos moteris atmintinai. Iš gautos medžiagos galėjau spėti, kad esu patekęs į tikrą dainų kraštą. Tačiau ponų Švegždų bičiuliškus namus teko man veikiai palikti ir del privatinių reikalų vykti ir artimą miestą, Kupiškį. Ir čia menkame žydų lizde lietuvių daina neišnyko visai. Bažnyčioje apylinkės kaimiečiai šventas giesmes giedojo pilna krūtine, ir kaimo nuošaly, pono J. Stasevičiaus nurodomas, radau gerą dainininkę, iš kurios vieną šventadienio vakarą galėjau užsirašyti daugybę senų dainų ir vestuvių papročių. Iš Kupiškio vėl veikiai vykau į šiaurę, o grįždamas prisidėjau prie Vabalninko kunigo F. Kemėšio ir netikėtai patekau į kitą to paties dainingo krašto kampą, kurio gavau paragauti jau Kuprelišky.

Vabalninke prasidėjo smarkaus darbo laikas, kurs truko dvi savaiti, kada tik nakties poilsy tegaudavau atsidūsti. Jauno mokinio Žitkevičiaus Kaziuko[1] padedamas — del nepakankamo lietuvių kalbos mokėjimo stengiausi gauti tikrų lietuvių dainoms užrašinėti, nes tuo buvo galima išvengti daugelio klaidų, ir iš rinkinio tikrai galėtų būti naudos — ėjau į daugelį vietų, ir laimėjimas visur buvo kuo geriausias. Ypatingai pasiliko man atminty mano kelionė į nuošalų Svilių kaimą, kur senieji mokėjo labai daug dainų, o viena jauna mergaitė pirmą kartą ypatingai atkreipė mano dėmesį į senas retas vaikų dainas. Sviliuose taip pat pirkau tas senas kankles, kurias padovanojau Suomių Literatūros Draugijai. Taip pat viena dainų diena pasiliko mano galvoj Antašavos apylinkėje. Jau Vabalninke iš kažin ko buvau girdėjęs, kad iš Vabalninko nutekėjusi į Antašavą Kotryna Aleknienė esanti nepaprasta dainininkė. Negavęs tikresnių žinių apie da-

[1] Dabar kun. K. Žitkus, rašytojas vardu Vincas Stonis. (V e r t.).

lyką, nutariau su savo draugu keliauti ten. Pakely nuvykome į Antašavos kunigą pasiklausti žinių, kurs mus siųsdamas į kelionę įdėjo kriaušių ir obuolių. Galilaukėj žmonės rovė linus; šeimininkė reikėjo šauktis namo iš laukų, kas ir pasisekė. Prieš darbą mūsų dainininkė apsivilko kitais drabužiais, ir taip prasidėjo darbas seklyčioje. Šventadieniškai apsivilkusi, laikydama rankose maldyną ir ražančių, sėdėjo ten ši tautos moteris savo svečių kamantinėjama. Bet kai ji savo žodžių skrynią atidarė, nebuvo baimės, kad ji anksti užsidarys. Sunkus darbas buvo užrašinėtojui, rimtas darbas buvo ir man klausinėti, ar atsimena dainininkė tą bei kitą dainą. Visos naujos dainos, kurių buvo aibės, be pasigailėjimo buvo atmetamos, tiko tik sena, gera prekė. Vienas nemalonumas buvo tik iš kiemo šeimininko, pašlubuojančio vyro, kurs nuolat ateidavo priminti, kad šeimininkei metas į lauką eiti. Iš pradžių šeimininkas nė girdėti nenorėjo man sakant, kad šeimininkės vietininkei bus sumokėta. Bet kaip ten jau buvo, pagaliau šeimininkas ėmė klausinėti, ar svečiai ką nors valgė. Aš, turėdamas galvoj, kas anksčiau buvo, pasakiau, kad nėr kam valgio taisyti. Bet pagaliau nusiramino ir šeimininkas. Mums valgant, atėjo iš kaimo juoku klykiančių merginų pasižiūrėti svečių. Tada atėjo man į galvą, iš pradžių tik juokais, užkalbinti ir merginos, kad parodytų ką moka, o sidabro grivino užteko tikslui. Tada viena seserų, kaip tik paskui Suomijoj pastebėjau, padainavo vieną retą vaikų dainą, kokios antros nesu sutikęs visoj Lietuvoj. Taip, kartais atsitikimas daug parodo! Naktis mus jau dengė, kai grįžome atgal, ir Lietuvos lygumose iš apsėtų javais dirvų sklido stiprus lauko kvapas. Kely tesutikom tik vargšą žydelį, grįžtantį iš miesto. Vargiai kur ar buvo du žmonės taip patenkinti, užbaigę savo dienos darbą, kaip mes, dainų rinkėjai, kurie 50 dainų turėjome daugiau, kaip rytą. Taip eina dainų rinkėjui šalia dainingos skrynios, bet kitą kartą tenka būti šalia apytuščios! Štai vienas toks pavyzdys. Vieną šventadienį išvyko iš mūsų klebonijos į vieną tolesnį kaimą į vakarėlį dviem arkliais pakinkytas vežimas, kuriame, tarp kito ko, buvo trys kunigai. Namai buvo turtingi ir mūsų laukė, del to tikru lietuvišku papročiu buvo gausiai prirengta valgyti ir gerti. Apie vabalninkiečius sakydavo, kad jie savo naminio alaus į rudenį kiek ir daugiau pavartodavę. Pranešė, kad šeimininkė mokanti ir dainų, todel kunigai ir pradėjo klausinėti. Moteris sumišo, bet nieko nepadarysi, reikia rodyti ką moki. Vieną, matyt, senovės dainą, kurią šeimininkė sakėsi išmokusi iš savo motinėlės, (dainoje dainininkė prašo, kad juoda žemė priimtų daini-

ninkę taip, kaip yra priėmusi jos tėvelius), ji gan mokėjo, ir dar antrą, bet čia ji užbaigė ir nieko nepadėjo daugumas rašytojų, nes šeimininkė greičiausiai daugiau ir nemokėjo.

Iš Vabalninko keliavau vis į šiaurę, į Biržų parapiją. Veikiai pastebėjau patekęs, gal būt, dar į geresnį dainų kraštą. Reformatų pastoriaus P. Jokūbėno draugingoj šeimoj suradau sau vyriausią būstinę. Veikiai pasirinkau iš daugelio apylinkės dainininkių keletą kur kas daugiau mokančių. Ir jas aš pabandžiau ištuštinti, nors, matyt, tai nepasisekė. Marė Bernotienė ir Banė Kregždienė ir keletas kitų teko man pagaliau mesti, nors aš ir žinojau, kad laiko turint galėtum dar iš jų išgauti. Ir po dviejų savaičių uolaus darbo apima rinkėją pagaliau tam tikras, matyt, psichiškas išsisėmimas, tur būt, del to jis ima praleisti tokiuos dalykus, kurie, kaip paskui pastebi, gana svarbūs. Tai buvo žemiau pasirašiusio atveju ir del nepakankamo kalbos mokėjimo.

Išgirdęs kelionėje, kad 24 verstai į šiaurę Radviliškio klebonas A. Sabaliauskas renka dainas, nutariau, taip nebetoli būdamas, nuvykti į Sabaliauską ir pamatyti jo rinkinį. Radviliškų pamačiau, kad mūsų rinkiniai nuostabiai vienodi, todel jau tuomet gimė man mintis abudu išleisti drauge, kas paskui kitą pavasarį ir pasisekė įvykdyti, nes Suomių Mokslo Akademija šioms dainoms užleido vieną dalį savo leidinių. Kelionė į Radviliškį man pačiam buvo nepaprastai svarbi, nes čia galėjau išvysti, kad dainų lobynas daugumoje buvo surinktas ir kas nors svarbesnio vargiai ar bebus rasta. To geriausiu laidu buvo tos nepaprastai geros atminties dainininkės, kurias mudu iš savo pusės esame sutikę ir iš jų dainas išsėmę.

Atgaivinta širdimi grįžau į Biržus ir pirmon galvon užrašiau iš Marės Bernotienės vieną retą vestuvių dainą, kokių pirmiau iš jos nebuvau girdėjęs, bet Sabaliausko rinkiny jau buvau matęs. Dažniau kaip kartą turėjau progos pastebėti didelę klausinėjimo reikšmę. Ir taip kur kas vėliau, 1911 m. vasarą, kai ruošėme savo dainas spausdinti, klausinėdamas užrašiau iš Sabaliausko dainininkės Smilgienės raudą, kuri neginčijamai buvo gražiausia rauda visam rinkiny.

Iš Biržų meilios Papilio reformatų pastoriaus Neumano šeimos draugėje keliavau į Papilio parapiją. Katalikų klebono M. Prialgauskio nepaprastai draugiškai padedamas ir čia užsirašiau nemaža dainų. Bet atėjo ruduo: dienos paliko trumpos, prasidėjo lietūs, keliai pasidarė sunkiai išvažiuojami. Pradėjau rengtis grįžti. Mano kelionė ėjo dabar pro Kupreliškį, kur dar čia kartą gana buvo laimėta, į Salamiestį,

kur Kupriškio pasieny patekau nežinodamas į kaimą, kur kaip tik, kaip paskui užgirdau, smarkavo šiltinė.

Kur kas lengvesne širdimi, kaip prieš du mėnesiu išvažiuodamas iš Šimonių, čia rugsėjo 20 dieną sugrįžau atgal, turėdamas 1,644 lietuvių liaudies poezijos numerius.

Sumanymas susipažinti su šiaurės rytų Lietuvos dainavimo būdu visiškai pasisekė, ir dar geriau, negu galėjau tikėtis. Veikiai pastebėjau, kad čia tebegyvuoja tautos lūpose dainos vyresnė sesuo „giesmė", su kuria latvių dziesmos ne tik vardas, bet ir lytis sutinka. Šituo keliu eidamas, galėjau su visišku tikrumu pradėti laikyti galimu lietuvių dainos pradžią išaiškinti. Tai vienas kelionės rezultatas. Antras buvo tas, kad dabar gana tikrai (priskaičius Sabaliausko rinkinį) buvo išgelbėtas maža arba ir visai nežinomas dainų srities dainų lobynas. Jas paskelbti buvo dabar to dėliai mano artimiausias rūpestis, ir, kaip paminėta, pasidarė tai del gautos iš Suomijos rankų pagalbos galimu. Į „Lietuvių dainos ir giesmės" veikalą toli gražu neįėjo visa mano dainų atsarga, bet iš tų, 1,459 numerių, kurių buvo rinkiny, mano nuomone, nieko vis delto kas būtų svarbesnio, neišmesta. Gaidų pavyzdžiui iš Sabaliausko rinkinio gale pridėta 26 numeriai. Kai del paruošimo į spaudą, klebonas Sabaliauskas lengva ranka išlygino suvienodindamas dainų rašybą ir pataisė regimas klaidas, kadangi jis dainų ploto vidury gimęs ir augęs gerai moka dainas dainuojančios liaudies kalbą ir visiškai ją valdo, bent kai del savo gimtinės tarmės.

Kadangi į mano kelionės programą įėjo dainų rinkimas Lietuvoje dar ir kitą vasarą, ėmiau Lietuvių Mokslo Draugijos susirinkime 1911 m. liepos m. gale klausinėti į susirinkimą atvykusius lietuvius, kur man būtų geriausia dabar savo žingsniai kreipti. Mano klausinėjimai nuvedė mane į dzūkų kraštą Vilniaus gubernijoj, kur, sakė, liaudies daina dar tebegyvuojanti. Galvojau, kad būtų įdomu susipažinti su pietų krašto lietuvių daina ir visų pirma pamatyti, ką ji bendra turi su šiaurės plotų dainavimo būdu ir kuo skiriasi. Ilgiau negalvodamas, taip ir nusprendžiau, ir veikiai pastebėjau, kad gailėtis nėra ko.

Pradėjau savo rinkimą Valkininkų valsčiuje, kurs į pietų vakarus nuo Vilniaus, šalia į Gardiną einančio geležinkelio, o bažnyčia 8 verstai į rytus nuo to paties vardo stoties. Kraštas miškingas ir smėliuotas, apskritai, neturtingas ir nuošalus. Žmonės kalba vadinamąja dzūkų tarme. Kai del dainų, nereikėjo ilgai laukti, kol paaiškės, kad dainų yra, nes jau kitą dieną, man atvykus, iš vieno tik kaimo gavau 45 dalykus. Paskui geru ženklu prasidėjo rinkimas, kurs užtruko keletą

savaičių be pertraukos. Pas parapijos malonų ir vaišingą kleboną Vl. Mironą buvo mano puiki vyriausioji būstinė. Pastebėjęs, kad laimėjimas didelis, pasigavau parapijos uolaus ir dainomis susidomėjusio vargonininko ir jo padėjėjo pagalbos, ir taip užrašinėjome liaudies dainas šimtais. Tarpais, kai karštis būdavo didelis, eidavom čia pat tekančiame Merky maudytis. Atsilygindamas už dainavimą, geriausių dainininkių dariau nuotraukas. Iš visoko sprendžiant, ten aš buvau nuvykęs jau pačią vienuoliktą valandą.[1] Senesni žmonės dar mokėjo daugiau ir čielesnių dainų, kaip jaunimas. Tačiau vis delto jautėsi, paveikslingai tariant, lyg kad visas kraštas dar tebebangavo senos liaudies dainos gaidomis. Jos galo negalėtum nujausti, kad jis būtų taip arti, kaip jis iš tikrųjų yra. Tatai suprasdamas, nutariau padaryti tai, kas mano galioje, ypač kad man, dainų klausant, paaiškėjo, kad turiu reikalo su dainos gimimo istorija labai svarbiu plotu. Valkininkų daina, būtent, jautėsi, yra pagrindinis sluoksnis tai labiau išsirutuliojusiai dainai, kurią Juškevičius užėjo Veliuonoj. Tą atžvilgį supratau iš savo pusės taip, kad tai gali būti suprantama tik iš apsigyvenimo istorijos. Vaizdavausi taip, kad gyventojai čia yra atėję iš vakarų, pirma išilgai Nemuno, o paskui jo mažo intako Merkio. Šie gyventojai atsinešė dainas iš kitur, žinoma, tokias, kokios jos buvo jų pirmykščiose sodybose. Čia toli, tarp girių, atsiskyrę nuo centrinio gyvenimo, išlaikė dainos savo pirmykštį pavidalą kur kas geriau, kaip Nemuno žemumoj. Kad čia vėliau kitur įvykusios raidos vilnys yra atvykusios, laikau naturaliu dalyku, bet apie pagrindo sluoksnį nuomonė man susidarė iš to, kas mano aukščiau išdėstyta.

Lyginimą su šiaurės Lietuvos dainomis aš, suprantama, taip pat laikiau akyse tokiuo būdu, kad čia klausinėjau man iš ten pažįstamų dainų. Iš dalies tai buvo tuščias darbas, bet iš dalies labai dėkingas. Pasirodė, būtent, kad buvo sričių, kuriose pietūs ėjo savo keliu, bet pagrindinis sluoksnis buvo tas pats abiejuose. Taip, pav., vestuvių dainose, žinoma, ne išvystytose lytyse, bet visų primityviškiausiose pajuokiamose ir baromose dainose. Jos išeidavo aiškten, kaip kokie seni pažįstami. Įsitikinau, kad šiaurėje reikia ieškoti Lietuvos liaudies poezijos gimimo žodžių[2], ir kad raidos istorijoj tolesnis primityviškesnis laipsnis yra randamas kaip tik čia, o ne kitame pietų krašto gale, Veliuonoj ir Prūsų Lietuvoj. Kitais žodžiais, savo dvasioj ma-

[1] Evangelijos palyginimo žodžiai. (V e r t.).
[2] Suomizmas = atsiradimo (V e r t.).

Prof. V. Krėvė Mickevičius

tau dideliais bruožais to šimtų metų darbo atskirus klodus, iš kurių Lietuvos muza yra sukūrusi, žiūrint formos, taip aukštai ištobulintą liaudies poeziją.

Laimėjęs 908 dainas, Valkininkus palikau rugpiūčio 21 dieną ir iškeliavau į Perlojos ir Nedzingės parapijas. Tą aš padariau ne del dainų trūkumo, bet norėdamas pamatyti, kaip plačiai siekia dainų sritis. Ir Perloja ir Nedzingė, regėjos, ne tokios dainingos, nors dar tas pačias dainas čia mokėjo. Iš Nedzingės pakreipiau savo kelionę į iš istorijos garsų Merkinės valsčių. Čia dainas vėl jau mokėjo geriau, bet kelionių ilgumas ir laiko trūkumas trukdė didesnį darbą. Be to, žinojau, kad kaip tik iš čia buvo sudarytas Šimtakojo rinkinys ir gimnazijos mokytojo didelis Krėvės Mickevičiaus rinkinys, šis, tiesa, dar nespausdintas tebėra rinkėjo rankose.[1] Savaitę čia vis delto išbuvau, rinkdamas dainas iš vienos nepaprastai geros atminties neturtingos senelės, kurios bičiulystę taip nuteikiau, jog ji, paskutinį kartą pas mane ateidama, vieną šventadienio vakarą atnešė man lauktuvių — riešutų. Iš Merkinės nukilau į Marcinkonių parapiją. Jos gamta — tikri tyrai, smėlys, smėlys visur, ir miškai, kur gyventojai rudeniop renka parduoti žymius kiekius grybų, kurie čia auga labai gardūs. Marcinkonyse užtrukau dvi savaiti. Dainų šiame atsilikusiame krašte buvo dar senesnių, kaip Valkininkuose. Tik čia, pav., gavau vieną retą vaikų kalbelę, kurios veltui klausinėjau kur kitur[2]. Mano rinkinys čia padidėjo labai žymiai. Rugsėjo 18 d. grįžau atgal į Valkininkus, o 20 d. baigiau savo rinkimo kelionę, kuri iš viso davė lygiai 2.000 dainų.

Džiugina, kad yra nubudęs susidomėjimas liaudies poezija, kurs pasireiškė tuo, kad du laikraščiai ėmėsi tiesioginio darbo šiame reikale. Dienraštis „Lietuvos Žinios" Vilniuje ir žurnalas „Draugija" Kaune įsitaisė, būtent, ypatingą skyrių liaudies poezijai. „Lietuvos Žinių" jaunimui skirtas priedas „Aušrinė" leidžia tam tikrą priedą „Vasaros darbai" jau nuo 1910 metų antros pusės[3]. Šiuose leidiniuose jau paskelbta šimtai priežodžių, mįslių, dainų, pasakų iš atskirų Lietuvos dalių. Siuntėjai, matyti, daugiausia moksleiviai, tuo labai padeda mokslui. Šie siuntiniai pasižymi savo vispusiškumu, ko ankstyvesniems rinkiniams daugiausia trūko. 1911 metais žurnalas „Drau-

[1] Jau atspaustas. (V e r t.).

[2] Viena lietuvių vaikų kalbelė Suomijoj. Virittäjä, 1912, Nr. 1.

[3] Pirmutiniai „Vasaros darbai" pasirodė kaip priedas prie „Aušrinės" Nr. 7; paskui „Aušrinės" rinkiniai buvo atiduoti Mokslo Draugijai (ž. Viltis 2. 7. 1913).

gija" savo jaunimo laikrašty „Ateitis", pradedant keimariniu 6—7 numerių, kaip atskira dalimi „Mūsų tautinės tverybos žiedai", pradėjo skelbti tautosakos dalykus. Ilgainiui ir iš čia bus liaudies poezijos tyrinėtojui gana svarbus šaltinis.

Nūn priėjome paskutinį ir, galime sakyti, patį svarbųjį dainų rinkimo veikėją: Lietuvių Mokslo Draugiją. Kai 1904 m. laisvės valanda Lietuvai išmušė, tuojau kitais metais atsirado mintis įsteigti jau 1880 metais projektuotą lietuvių mokslo draugiją. Steigiamasis susirinkimas buvo 1905 m. rugs. m. 10 d. Vilniuje, o jos įstatai teužtvirtinti 1907 m. vasario 28 d.[1] Draugijos pirmininku ir siela nuo pat pradžių buvo dr. J. Basanavičius, kuriam likimas dar gyvenimo vakare leido, po trijų dešimčių ištrėmimo metų, dalyvauti veikliame darbe tėvynės labui.

Draugija ėmėsi savo darbo, aiškiai žinodama, kad daug praleista, daug darytina, bet pasitikėjo savo narių pasiaukojimu ir uolumu. Ir vėlesnis laikas parodė, kad ji ne veltui jais pasitikėjo. Į draugijos turtą ėmė eiti senovės dalykai, rankraščiai, knygos. Knygyno pamatui dr. Basanavičius paaukojo savo 3.500 tomų knygyną. Iš liaudies poezijos draugija pradžioj gavo senų, su pirmesnių laikų užrašais, sąsiuvinių, kurie kitaip tikriausiai būtų visai pražuvę. Bet to negana. Žinia apie tai, kad yra sava tautiška draugija, kuri renka dainas ir k., yra paraginus ne vieną siųsti tyčiom liaudies tarpe užrašytus dalykus draugijai. Ir reikia tikėtis, kad rinkimas dar pagreitins savo žingsnius po to, kai 1910 m. yra paruošus ypatingą vadovėlį liaudies poezijai rinkti.[2]

1911 m. rudenį ir 1912 pradžioje, darbuodamasis Mokslo Draugijos archyve Vilniuje, kiaurai peržiūrėjau draugijos rinkinius ir drauge sunumeravau juos abėcėlės tvarka. Mano sumanymas padaryti chronologišką tvarką nuėjo niekais del to, kad ne apie visus rinkinius galėjau gauti tikrų žinių. Sąrašą užbaigus, draugijos dainų rinkiny, į kurį neįskaityta pasakos, burtai, priežodžiai ir mįslės, buvo apie 3,600 dainų iš 81 žmogaus, 135-se rankraščiuose. Rinkiniai, apskritai, nebuvo dideli, bet iš viso geri, o be to, jie brangūs tuo, kad iš kai kurių vietų tuo tarpu daugiau nėra rinkta, ko dėliai ir maži rinkiniai

[1] L. Gerulis, „Lietuvių Mokslo Draugija ir jos įsteigimas". Lietuvių tauta I, p. 149 ir k.

[2] Trumpa folkloro dalykams rinkti programa. Sutaisė dr. K. Griniaus ir L. M. Dr-jos Folkloro Komisijos narių: prof. E. Volterio, dr. J. Basanavičiaus, kun. J. Tumo ir adv. J. Janulaičio. Vilniuje, 1910.

geografiškam dainų išsiplėtimui išaiškinti svarbūs. Didelės vertės, žinoma, taip pat ir kita liaudies poezija, kaip pasakos, priežodžiai, mįslės ir burtai.

Savo surengtą sąrašą rinkėjų ir dainų skaičiaus čia skelbiu del to, kad jis turi istoriško dokumento reikšmę, rodydamas, kas 1912 metų pradžioje buvo Mokslo Draugijos archyve.

1. J. Z. Antaniucia 1 d.
2. Dainos iš Anykščių krašto 40 d.
3. A. Baniulis 23 d.
4—6. K. Barauskas (11 + 16 + 34) 61 d.
7—10. J. Basanavičius (7 + 13 + 7 + 43) 70 d.
11. S. Bieliauskytė 13 d.
12. A. Bruožis 7 d.
13. Ign. Bružas 1 d.
14—15. A. Bukėnas (13 + 5) 18 d.
16—17. S. Daukantas[1] (18 + 29) 47 d.
18. Dievo Muzikantas 2 d.
19. L. Didžiulienė 170 d.
20. K. Drąsutavičius 2 d.
21—23. Jurgis Elisonor (53 + 12 + 26) 91 d.
24. L. Gira 1 d.
25. J. Grauželis 23 d.
26. P. Grinkevičius 7 d.
27—29. Pr. Jacevičius (4 + 5 + 17) 26 d.
30. J. Janonis 25 d.
31. Januška 12 d.
32. J. Jarašius 125 d.
33—36. V. Juškis (26 + 30 + 14 + 18) 88 d.
37. J. Juškytė 42 d.
38. St. Kairys 23 d.
39. Ign. Kliausis 14 d.
40. Krakaitis 1 d.
41—50. P. Kraučiūnas (27 + 17 + 15 + 14 + 9 + 1 + 39 + 12 + 3 + 1) 138 d.
51. K. Krupavičiutie 45 d.
52. J. Kumetis 16 d. (gaidos).

[1] Dabar jau atrastas vienas Daukanto pasakų rinkinys iš 1835 m. (ž. Viltis 2. 7. 1913).

53. J. Lanauckutis 2 d. (raud.).
54. Br. Liesis 45 d. (gaid.).
55. K. Mačys 29 d.
56—57. P. Mažylis (24 + 30) 54 d.
58. Miečiūnas 13 d.
59. G. Milvydas 8 d. (3 lenk.).
60. J. Mitkus 15 d.
61. J. Nanartavičius 9 d.
62. Pac-Pomernackis 10 d.
63. Z. Pakalnis 12 d.
64. St. Paškevičienė (11 + 12) 23 d.
65—66. J. Pikčilingis (10 + 6) 16 d. (gaid.).
67. A. Praškevičius 1 d.
68. Putkis 4 d.
69. Šalčius 18 d.
70—71. E. Savickis (11 + 4) 15 d.
72—73. A. Sinkevičius (1 + 8) 9 d.
74. J. Skarupskas 115 d.
75. K. Skerniavičius 24 d.
76—81. M. Davaina-Silvestraitis (53 + 83 + 30 + 13 + 7 + 34) 220 d.
82—96. M. Slančauskas (25 + 31 + 125 + 13 + 5 + 33 + 19 + 51 + 83 + 15 + 21 + 31 + 5 ir k.) apie 530 d.
97—98. J. Spudas (51 + 63) 114 d.
99. S. Stanevičius 30 d.
100. M. Storims 28 d.
101. K. Strazdas 4 raud.
102. Stulgių mokinių dainos (193 + 143) 336 d.
103. P. Sūdaris 1 d.
104. Iš Suv. gub. 2 d.
105. K. Svilas 20 d.
106. D. Šidlauskis 10 d.
107. Pr. Šivickis 13 d.
108. A. Šutinas 15 d.
109. Tris dainas (gaid.).
110. J. Trumpulis 17 d.
111. J. Tumelis 2 d.
112. D. Tuskenis apie 36 d.
113. Ukmergiečių dainos (1905) 118 d.

114—15. Br. Untulis (47+30) 77 d.
116—17. M. Untulis (30+4) 34 d.
118—20. V. Vaičaitis (43+12+3) 58 d.
121. K. Vaiceka 83 d.
122—23. Pr. Veiveris (9+36) 45 d.
124. V. Višniauskis 1 d.
125. A. Vokietaitis 10 d. (gaid.).
123—28. E. Volteris (1+17+15) 33 d.
129. A. Žemaitis 1 d.
130. Zigm. Žemaitis-Kriščiūnas 8 d.
131—32. J. Žiogas 51 d. (gaid.).
133. V. Zubrickas 3 d.
134. Zubrickas ir Virikas 100 d.
135. J. Žemgulys 50 d.

Šia proga paminėtina, kad Vilniuje „Lietuvių Mokslo Draugijos" archyve žiemą 1912 m. buvo du ponios Kojalavičienės dainų rinkiniai, kurių pirmame buvo 41 daina su savo gaidomis, antrame — 28.

Į Lietuvių Mokslo Draugijos programą įeitų visos aukščiau išvardintos dainų poezijos ir kito folkloro skelbimas, tačiau stoka lėšų ir darbuotojų trūkumas kol kas daugiausia trukdė gerus sumanymus vykdyti. Draugijos metinis žurnalas „Lietuvių tauta" vis delto jau paskelbė visą eilę ir etnografijos srity žymios medžiagos ir studijų. Tepaminėtina vien J. Basanavičiaus pasakų studija „Levas lietuvių pasakosę bei dainosę ir prygiškai-trakiškoję dailoję", K. Būgos mitologijos tyrinėjimai ir k. Ypatingai įdomūs J. Totoraičio „Senovės liekanos ir lietuvių mitologiški atminimai", kuriuose yra aukų giesmių, kurių kilmė siekia be galo tolimą praeitį. Ši poezijos šaka del savo retumo ir ypatingumo reikalautų ypatingų studijų, nes mano tokia nuomonė, kad didelėmis pastangomis, gal būt, dar pasisektų tokios studijų medžiagos parinkti. Savo kelionėse po Kauno ir Vilniaus gubernijas esu užėjęs, kaip Totoraičio giesmės, tik vieną, kurią yra užrašęs vienas kunigas jau 1865 m. Kvėdarnos parapijoj Žemaičiuose.[1]

„Lietuvių tautoje" dainų yra šiose studijose:

I 1. J. Basanavičius: Levas lietuvių pasakose bei dainose,

I 1 Stn. Žemdarbis: Dekretas piršliui melagiui (147—49 p.). 35—37 p. keletas ištraukų iš kitur spausdintų dainų.

[1] Niemi ir Sabaliauskas, Lietuvių dainos ir giesmės, 412 n.

I 2. J. Basanavičius: Levas lietuvių pasakose bei dainose, vaikų kalbelė 167—8 p.

I 2 J. Totoraitis: Senovės liekanos ir lietuvių mitologiški atminimai. Pasirodę taip pat „Šaltiny" 1906, p. 342, 376, 391. Minėtosios aukų giesmės, iš viso 9, išspausdintos 197 — 200 p. Jos iš Daukšų par. Suvalkų gub. į rytus nuo Marijampolės.

I 2. Mųslas (299—303 p.) (108 mįslės).

II 1. A. Sabaliauskas: Žiemių-rytiečių lietuvių tautinė muzika (96—108 p.). Dainų ir giesmių gaidas liečianti studija, kurioje, tarp kito ko, yra keliolika gaidų pavyzdžių iš plataus rinkėjo rinkinio.

II 1. Juozas Žiogas: Senovinės lietuvių taurės ir kaušai. 3 dainos (115—16 p.).

II

Dainų tyrinėjimo istorija. Del dabartinių uždavinių. Del metodo.

Visur liaudies poezijos tyrinėjimas — jaunas mokslas. Lietuvos ypatingos aplinkybės vertė mus nujausti, kad ten tikrų tyrinėjimų šioj srity maža tėra. Juk abiem pusėm sienos svetimakalbė šviesuomenė buvo labai toli nuo tautos ypač tinkanti tokiems darbams, o, be to, medžiagos trūkumas ligi pat paskutinių dešimtmečių tai labiausiai ir trukdė. Tikro tyrinėjimo dalyku labai retas liaudies dainos ir bičiulis drįso laikyti savo dainas, nes ši nuomonė buvo labai paplitusi, kad tos retos dainos, kurias žinojo, buvo paskutiniai palikę pusgyviai reiškiniai ir tie patys su ypatingai dideliu vargu gaunami. Del to apie dainų tyrinėjimą dabartine reikšme ilgus laikus negalėjo būti ir kalbos. Čia išvardinsiu ir menkiausius rašinius iš pirmesnių laikų, patiekdamas tam, kurs nori žinoti, kas pirmiau parašyta, lengvai pasigaunamą vadovėlį.

Pirmutinė ir ilgai vienintelė žymesnė studija — tai **L. J. Rėzos** dainų rinkiny pasirodžiusi „Betrachtung über die litthauischen Volkslieder."[1] Rašiny Rėza plačiai aiškina lietuvių dainų bendrą prigimtį, jų metrišką statybą, gaidas, rinkimą, atskiras dainų rūšis ir t. t. Rėzos paduota lietuvių dainų charakteristika pasidarė visoms paskesnėms kaip ir pagrindu, taip teisingai ji buvo apibrėžta. Bet eiliavimą liečiančioj daly, kur jis prieina prie galutinės išvados, kad jambinis mastas viešpataująs lietuvių dainose, nors, girdi, ir pasitaiką daktilių ir trochejų, jis nėra lygiai gerai sprendęs; šią Rėzos nuomonę Barčys paskiau yra palaikęs klaidinga.

[1] Lietuvių liaudies poeziją liečiančią studiją, kuri, manau, yra visai ta pati, kaip čia kalbamoji, Rėza yra paskelbęs jau 1818 m. veikale „Beiträge zur Kennt. Preussens" I, 507—24 p.

Iš Rėzos laikų dainų mėgėjų Prūsų Lietuvoje nebuvo nė vieno, kurs būtų kaipo tyrinėtojas su juo susilyginęs. E. Giseviaus studija „Abhandlung der litauischen Nationalgesang" pasiliko rankrašty ir mes ją težinom iš Barčio leidinio citatos (žiūr. Dainu balsai, XIV p.). F. A. Gotthold'o Neue Pr. Pr.-Blätteruose IV 1847 rašinys „Über die Kanklys und die Volksmelodien der Litthauer" taip pat nežymus. Glaudžiau liečia dalyką Nesselmanas. 1853 m. pasirodžiusiame veikale „Littauische Volkslieder", bet jis neįsigilina į detales, o tenkinasi išdėstyti plačiais bruožais dainų turinį ir jų į akis krintančius savumus.

Rusų pusėje rašinių pasirodė dar mažiau. Vienintelės vietos, kur apie liaudies dainą kalbama, tai dainų leidinių prakalbos, iš kurių žymiausios buvo Stanevičiaus (1829) ir Daukanto (1846), taip pat paskiau Fortunatovo ir Millerio (1872) ir Kolbergio (1879).

Po Nesselmanui Prūsų Lietuvoje randame tik Fr. Kuršaičio gramatikoje „Grammatik der litauischen Sprache" (1876) šiokių tokių trumpų, bet dideliu dalyko supratimu parašytų paragrafų apie lietuvių liaudies dainas. Kiek vėliau pasirodo prancūzų žurnale Melusine t. I (1878—82) Bourgault-Ducodray'o rašinys apie lietuvių gaidas.

1880 metais prasidėjęs, gyvesnis dainų rinkimo pamėgimas kėlė drauge, laikui slenkant, taip pat tikrąjį tyrinėjimą. Visų pirma Prūsų Lietuvoje, kur tilžietis mokytojas Chr. Barčys pakelia tyrinėjimo vėliavą, paskelbdamas Litauische Gesellschaf'tės Mitteilungen'uose studijas „Über das litauische Volkslied oder Daina" (I, 186, 219 p.) ir „Über litauische Volkslitteratur" (II, 75—110 p.), taip pat plačiau sumanytą lietuvių gaidų rinkinį „Dainu balsai" (I 1886, II 1889) su savo prakalbomis ir aiškinimais. 1882 m. savo išleistame veikale „Litauische Forschungen" išsiskiria garsusis lietuvių kalbos ir praeities tyrinėtojas Adalbertas Bezzenbergeris paskelbdamas vertingą dainų rinkinį ir, prošal eidamas, jų tyrinėjimą. O Barčio gaidų rinkiniu pasiremiant, pasirodė kaip Tilžės gimnazijos metraščio priedas gimnazijos mokytojo Luiso Nasto studija „Die Volkslieder der Litauer inhaltlich und musikalisch" (1893). Tai pirmutinis muzikos atžvilgiu lietuvių liaudies dainų tyrinėjimas ir žinovų priimtas su dėkingumu. Nemokėdamas lietuvių kalbos tačiau, del turinio, rašytojas buvo priverstas remtis labiausiai Barčio vertimais.

Kaip žinome, 1880 metų pradžioje Rusų Lietuvoje pasirodę Juškevičiaus rinkiniai nustebino vokiečių ir kitų mokslo pasaulį. Tačiau,

tyrinėjimai šioj sienos pusėje ėmė reikštis paskutiniuoju metu. 1902 m. pasirodžiusio rinkinio „Ožkabalių dainos" prakalboje žinomas Jonas Basanavičius ima dainas truputį plačiau priešistoriškoj šviesoj ir išvardina dainas, turinčias istorijos motyvų. Su tokia pat pažiūra Basanavičiaus parašyta jau 1885 m. Tilžėje studija pasirodė „Žiponas bei žiponė ir auksingumas bei sidabringumas lietuviškun dainun."

Pirmas yra bandęs ištirti dainas estetiškai vienas lietuvis kunigas, kurs pseudonimu „Samogita" paskelbė raštą „Prasmė ir gražumas Lietuvos dainų", Žinyčia 1900 (33—84 p.). Į tą pačią kategoriją galime priskirti taip pat ir advokato P. Leono Draugijoje 1910 išspausdintą paskaitą „Poetiškos dainų grožybės". Gaidų tyrinėjimo, kurio, sprendžiant iš lietuvių tautos muzikalumo, laukia didelė ateitis, pradžią yra davęs klebonas A. Sabaliauskas, paskelbdamas slapyvardžiu Žalia Rūta žurnale „Dirva—Žinynas" 1904 m. raštą „Sutartinės ir mūsų muzikos inrankiai" ir „Lietuvių tautoje" (II, 1) 1911 m. „Žiemių-rytiečių lietuvių tautinė muzika". Anksti miręs žinomas tapytojas ir muzikas M. K. Čiurlionis kaipo priedą savo metu daug dėmesio sukėlusioje Sofijos Čiurlionienės brošiūroje „Lietuvoje" (1910) yra paskelbęs gaidų studiją „Apie muziką", kur didysis dailininkas karštais žodžiais ragina Lietuvos jaunuosius muzikus mokytis iš liaudies dainų, kad galėtų vesti tautos muziką į priekį.

Iš tolo žiūrint, lietuvių liaudies poezijos tyrinėjimas atrodo lyg žemas miškas, virš kurio nė viena viršūnė neiškyla. Ir iš tikro, iš lietuvių pusės tik labai retai yra pakilta pažvelgti, pav., į kitą pusę sienos, į pusę giminaičių latvių. Rėza ir šiuo atžvilgiu minėtinas kaipo kelio skynėjas, nes jis, kiek žinoma, pirmą kartą palygina lietuvių dainas su latviškomis (žiūr. Dainos², 237, 240 p.). Latviai tačiau 19 amžiuje lietuvius yra pralenkę, todel ir matome tikrą lyginamąjį tyrinėjimą ten prasidedant. Pradžią padarė vokiečių mokslininkai. Visų pirma žinomasis latvių kalbos tyrinėtojas A. Bielenstein'as jau 1858 nurodydamas, kad latviuose gali užtikti dainą „Laima šaukė, Laima verkė" (Gratulationschrift zum 50 jährigen Amtsjubiläum des Generalsuperintendenten Wilpert, Mitau). Po jo, labai anksti miręs, genialusis ir nepailstamasis W. Mannhardt'as savo studijoje „Die lettischen Sonnenmythen" (Zeitschrift für Etnologie, 1875) liečia taip pat ir lietuvių-latvių santykius. Bet paskui praėjo vėl metai, kol 1882 m. A. Bezzenbergeris savo rašiny „Litauische Forschungen" nurodė keletą lietuvių-latvių paralelių (X, XI p.).

Pirmutinis lyginamasis tyrinėjimas pasirodė pagaliau 1896 m., ir jis buvo iš latvių pusės. Šiais metais, būtent, paskelbė J. Lautenbach'as, žinomas latvių kalbos ir senovės tyrinėtojas, akademiškam mokslo laipsniui įgyti, tyrinėjimą „Очерки изъ исторіи литовско-латышскаго народнаго творчества", del ko jisai kiaurai išėjo visą tuomet gaunamą medžiagą, apie 6.000 lietuviškų ir 18.000 latviškų dainų ir rado 37 viena kitą atliepiančias dainas iš abiejų pusių, iš viso apie 500 variantuose (105—106 p.). Į tuos latvių lietuvių susidūrimus dar grįšiu V skyriuje, ir del to čia pro juos praeinu.

Pradžią lietuvių dainų kalbos vaizdingumo tyrinėjimui yra padaręs dr. R. van der Meulen'as savo Leidene 1907 m. išleistoje brangintinoj studijoj „De Naturvergleiche in den Liedern und Totenklagen der Litauer." Bet laukas iš visų pusių didelis, grūdų daug, tyrinėjimo uždavinių daug ir jie visi duoda vaisių. Pabandysiu nurodyti, kuriuos uždavinius iš savo pusės laikyčiau svarbesniais šituo metu. Matėme, kad iš lietuvių pusės lyginamasis liaudies poezijos tyrinėjimas dar nepradėtas. Žinome, kad čia daugiausia kalti išoriniai politikos dalykai, kurie ištisus keturiasdešimt metų trukdė bet kurį darbą tautos tarpe. Be galo daug brangaus laiko nuėjo niekais. Šiai mokslc šakai kultivuoti reikia visų pirma atsidėjus surinkti medžiagą. Laimei, Lietuvos apsišvietimas yra atsilikęs, tad, nors ir praleistas tinkamas laikas, dar joj galima gauti gausingų laimėjimų. Tuo būdu dar ne viskas pražuvo.[1] Bet reikia skubintis, nes tikri ženklai rodo, kad dainų išnykimas jau čia pat. Naujųjų laikų raida daro čia, kaip pirma visoj Europoj padarė, greitą savo naikinimo darbą. Tuo būdu reikia skubėti, kad nebūtų per vėlu, nes vienuoliktą valandą jau daugely vietų išmušė. Tai del medžiagos surinkimo, o rinkimas pats iš savo pusės vėl yra nepaprastai tinkamas būdas auklėti tyrinėtojams. Tyrinėtojo sugebėjimui išgaląsti beveik būtina dirbti tautos darbą. Jo paties bandymai dažniausiai nulemia jo tolesnį studijavimo būdą. Lietuvos naujai kartai norėčiau to dėliai paduoti pirmutinę taisyklę: renkitės savo uždaviniui per studijų keliones po savo kraštą! Jūs išgelbėsit neapkainuojamai brangius turtus būsimam tyrinėjimui ir įsigysite tyrinėtojo akį, kurios nei mokykloj, nei universitete negalima įsigyti.

Svarbus artimiausios ateities uždavinys būtų praplėsti rinkimą, kad jis paliestų visas liaudies poezijos sritis. Dabar liaudies poezija

---

[1] Tai rašyta 1913 m. O šių 20 metų mes ir vėl, deja, tinkamai neišnaudojom. (Vert.).

gana nelygiai renkama: kai kurios rūšys labiau, kitos mažiau. Vargiai kas kitas čia padės, kaip tik padalinus visą kraštą į atskiras rinkimo apygardas, kurioms reikėtų išauklėti vedėjus iš kalbamos apygardos išmokslinto jaunimo. Tas, žinoma, dar nėra studijų darbas, bet jis skina kelią jam, vesdamas ten, ir tai daugeliu atvejų svarbiau ir vertingiau, kaip kabinetinė plati disertacija.

Mokslišku uždavinių ir problemų, kurios laukia išsprendžiamos, taip daug ir vis naujomis formomis reiškiasi, kad bendros programos joms sunku duoti. Tyrinėjimo galiausiu tikslu, aišku, yra stengimasis taip giliai ir plačiai, kaip galima, padauginti žinių apie tiriamą medžiagą ir apie tą tautos sielos gyvenimą, kurį dainos yra sukūrusios.

Kaip bet kuriame mokslo tyrinėjime, taip ir liaudies poezijos tyrinėjime metodas turi svarbią vietą. Nuo to pareina visų pirma išvadų kokybė ir jų tikrumas arba netikrumas. Todel svarbu, kad iš pat pradžių tyrinėjimas būtų daromas tikra kryptimi. Liaudies poezijos mokslas, nelygu metodas, be abejo, iš dalies tebėra ieškomame laipsnyje ir smulkių veikimo nurodymų visose aplinkybėse sunku patiekti. Bet bendra kryptis parodyta; ateities dalykas jį rutulioti ir patvirtinti.

Jei tyrinėjimas pakreipiamas į liaudies poezijos kūrinių pradinių formų aiškinimą, visų pirma reikia geografiškai variantus sutvarkyti. Šis veikimo būdas ypač Suomijoj su geru pasisekimu buvo pavartotas. Visa medžiaga skirstoma pagal užrašymą vietų, prisilaikant gubernijų ir mažesnių apskričių. Jei variantų užtenkamas skaičius, galima tuo būdu daugumoj atvejų susekti raidos eigą ir išaiškinti dainos gimimo vietą, tolesnius pasikeitimus, persikeliant iš vietos į vietą ir t. t. Tačiau ir šiuo atveju atsargiai darytinos išvados del pradinių formų. Reikia atsiminti, kad liaudies daina turi betarpišką ryšį su gyvenimu ir kultūra, taip sakant, auga klodais, nuolatos juda. Senoji karta savo metu gyvena kitokiu gyvenimu, kaip jaunoji. Kiekviena dainuoja savu būdu. Toj pačioj apylinkėj gali tuo būdu užeiti šalimais susiformavimus, iš kurių vienos negali išaiškinti kitos pagalba, o antroji atstovauja, gal būt, kur kas senesniam laipsniui, kaip visuotinis dainavimo būdas vaizduoja. Vieno geografiško tyrinėjimo būdo neužtenka, bet svarbiuose punktuose reikalinga pagalbos. Atskiri mokslai, kaip antai: etnografija, tautos psichologija, archeologija, istorija, gali būti čia reikalingi. Jei tiriama daina yra iš svetur gautas skolinys, lyginimas turi siekti pačius šaltinius ir iš jų tuose kraštuose išrutuliotas formas. Dažnai taip pat galima labai gerai pavartoti kalbos tarmes

kaipo pagalbinę priemonę. Būtent, pritirta, kad dainos kartais tvirtai laiko kokį nors pirmykštį skiemenį, persikeldamos iš savo gimimo vietos į kitą. Jose palieka koks nors savo apylinkės antspaudas, žymė, rodą iš kur jos yra kilusios. Iš tokių gairių tyrinėtojui didelė nauda.

Liaudies dainoms įgimta, kad jos kurioj nors apylinkėj susiformuoja pastovia lytimi, vadinas, dainuojamos ilgiau kurioj nors apskrity tuo pačiu būdu sudaro tipą, kurs tam tikrais atžvilgiais skiriasi nuo kitų. Tipų susidarymo procesas, deja, visai nėra ištirtas; ateity, turt būt, galės nurodyti tam tikrus jų susiformavimo veiksnius. Bet kad ir kokia toji priežastis būtų, jų yra, ir tyrinėtojui iš reiškinių daugeliu būdu gali būti pagalbos. Pvd., atsitiktinės ypatingos lytys, kurios skiriasi nuo bendrųjų, galima aiškinti, kaip kokie archaizmai arba nauji susiformavimai; iš kitos apylinkės atklydusi daina galima nuvesti į savo tikrąją apylinkę ir t. t.

Liaudies poeziją tyrinėjant reikia, kaip ir kituose moksluose, iš mokslininko atsidėjimo dirbti darbą detalėse. Metodas kilmės būkle pagrįstas turi būti rutuliojamas, kol taps jis mokslo įrankiu. Metodo trūkumas ypač iškyla aikštėn, kai tyrinėjimas išeina iš savo krašto ir tautos sienų. Jei lyginamasis tyrinėjimas ima iš kitos tautos dainų lobio lyginamai medžiagai dainas, arčiau netyrinėjęs jų kilmės ir raidos, jis daro didelę klaidą ir daugeliu atvejų padaro klaidingas išvadas. Abiejų lyginamųjų dainų raidos istorija vienodai atsidėjus turi būti pažinta. Tik tuomet galima pasiekti tikrų rezultatų. Antraip sakant: metodas tokiuo pat būdu taikintinas svetimame kaip ir savo krašte išaugusiai poezijai.

Kalbant apie dainų tyrinėjimo metodą, negalima nepabrėžti, kaip svarbu žinoti etnografija. Etnografija — tas dainų tyrinėjimo artimiausias pagalbinis mokslas. Juk atspindi dainose tautos medžiaginės ir dvasinės kultūros veidas, jos papročiai, šventės, žaidimai; dorinės ir tikybinės pažiūros. Tuo būdu, su jais visų pirma reikia susipažinti. Kadangi jie atskirose apylinkėse keičiasi, tyrinėti reikia kiek galima smulkmeniškiau. Atskirų vietų dalykai kiekvienu atskiru atveju reikia imti į dėmesį. Kad tai Lietuvoje labai sunku, žinau iš prityrimo. Savo krašto ir tautos pažinimas visuose tautos sluoksniuose labai menkas. Be to, reikėtų kur kas daugiau apskritai susidomėjimo, kaip, deja, dabar kad yra. Privatus, vietinis rinkimo darbas būtų kuo reikšmingiausias.

Bet galėtų kas paklausti, ar tikėtina, kad kokiuo nors metodu būtų galima apspręsti pagrindinės dainų lytys? Į tai iš savo pusės atsa-

kau, kad dažnai reikia tenkintis daugiau ar mažiau tikrais spėjimais. Bet vėl tai, mano nuomone, nėra mūsų tyrinėjimo esmės tikslas. Čia, be abejo, dažnai suplakami du atskiri dalykai: dainų kilmės ir meto dalykas iš vienos pusės, ir jų raidos istorija iš antros. Jei uždavinys pakreipiamas vien į pirmą pusę, žinoma, teisėtai, vartotinos pagalbinės priemonės, kokių tikslui pasiekti galima gauti. Tada tipų tyrinėjimas, etnografijos, archeologijos, istorijos ir k. atžvilgiai gali eiti pagalba darbui. Bet jei raidos istorija daroma studijos dalyku be pašalinių tikslų, šis dalykas, ko nė vienas mokslas neniekina, prieš visa kita pastatomas prieky. Tada „paskutinieji dalykai", gan ir jie, išeina į priekį, bet lygiai kaip daugely kitų sričių, taip ir šioj nesame įgalinti visuomet būtinai laukti paskutinių rezultatų. Mums reikia pasitenkinti, jei galime pažymėti raidos eigą, parodyti dainos psichiškus, etnografiškus, istoriškus ir kitus sumetimus; — jei galinis pradas ir pasiliks sutemose, ką padarysi? O daugeliui kitų mokslų ar nereikia tuo pačiu tenkintis?

Lengvai suprantama, kaip ypač istorijos kryptis viešpatavo liaudies dainų tyrinėjime. Juk šioj srity tiek daug tenka atpainioti, tiek daug neaiškumo. Tačiau į viso reiškinio vispusišką supratimą istorijos kryptis neveda, ir, mano nuomone, mes esam patekę į vienpusiškumą, užmirštame, kad dainos visų pirma yra m u z i k a ir p o e z i j a. Liaudies muzikos tyrinėjimui, be abejo, priklauso paskutinis žodis dainos gimimo istorijoj. Yra sritis, kur muzika ir poezija susieina, ir ši sritis priklauso lyginamajam gaidos tyrinėjimui. Nūnai šis mokslas dar tik prasideda; bet jis vertas ir reikalingas kur kas daugiau darbininkų, negu jų turi. Ypač Lietuvoje, kur muzikalumas tarytum į tautos kraują yra įsisunkęs, ši mokslo šaka būtų labai dėkingas uždavinys. Nebereikia jau nė žymėti, kad daina dabartinės tautos muzikos kūrime gali būti tiltu tarp praeities ir dabarties. Nes pažymėtina, kad savo istorijos laiką atgyvenusios liaudies dainos dirbtinai vartojamomis priemonėmis negalima širdy palaikyti. Naujo laiko nauji reikalavimai. Tačiau mažai tautai, kuri del geografinės būklės atidaryta veikti rytams ir vakarams, reikėtų stengtis gelbėti kiek galint daugiau ir būsimiems laikams savo sielos giliausią stygą, savo gaidas. Išdailinta tautos muzika, atidengdama susipratusios apsišvietusios tautos jausmus, — štai kas pasidaro, kuriai sudaryti praeitis, liaudies daina, galėtų duoti savo geriausią dalį ir paskui — mirti, kad žengtų gyvenimo keliu nauju apdaru pasipuošus, atjauninta, pagrožėjusi.

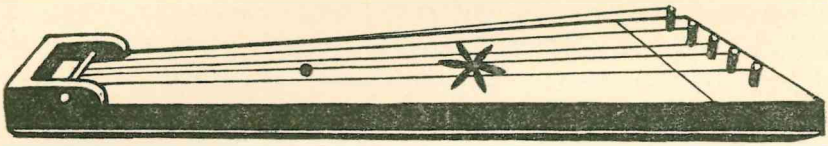

III

Liaudies daina ir gyvenimas

1. **Senovėj.** Kokiose tautos gyvenimo aplinkybėse liaudies dainą gyvavo senovėj, apskritai, maža težinoma. Taip pat ir Lietuvoje. Aukščiau jau matėm, kaip maža mes turime dainų iš pirmesnių amžių, ir reikia prisipažinti, kad dar mažiau turime žinių, koks yra dainos ryšys su gyvenimu. Susirinkime krūvon svarbiausius bruožus, kokius galime rasti senesnių laikų pranešimuose, ir paskui eikime tirti dainų naujųjų šaltinių šviesoje.

Žymiausias senųjų rašytojų pranešimų bus, be abejo, ši Guagnino 1582 metų žinia, kad lietuviai dainuodavę sukdami rankinių girnų akmenis. Tų nepaprastųjų „malimo giesmių" užsiliko ligi mūsų dienų.[1]

Iš 17 amžiaus paduoda mums nušviečiančių žinių M a r t i n i u s, P r a e t o r i u s ir L e p n e r i s. Prisižiūrėkim joms arčiau. Wilhelmus Martinius aukščiau mūsų cituotoje dainoje (76 p.) trumpais bruožais yra nupiešęs dainuojantį lietuvį: jis dainuoja gindamas galvijus, jis ardamas šaukia be perstogės „Gehu", dainuoja vestuvėse, krikštynose ir kituose pokyliuose, namie ir karčiamoje, jis visur dainuoja, kiek tik moka ir gali. Matas Praetorius, kurs iš antrosios pusės 17. amžiaus tokių svarbių žinių paduoda apie lietuvių būseną ir gyvenimą savo veikale „Deliciae Prussicae", pasakoja apie liaudies dainą tik sąryšy su šiuo įvykiu: Klaipėdos apylinkės kaimiečiai per karą tarp Lenkijos[2] ir Brandenburgo 1656—57 ėmę vadinti apsiautusius Klaipėdą žemaičius „Leloluks", „kadangi jie žygiuodami mėgdavę šaukti „Lelô! Lelô!"[3]. Ir apie kai kuriuos kitus lietuvių tautos šokius Praetorius

---

[1] Pavyzdžiui Sabaliausko ir šios knygos autoriaus rinkiny „Lietuvių dainos ir giesmės", 148—55 nr.

[2] Lenkijos ir Lietuvos respublika. (V e r t.).

[3] Piersono leidimas, 8 p. — „Lelo" be ne bus giesmėse vartojamas „lioi", kurio vietoj dabar visuomenė vartoja „valio" (V e r t.).

duoda įdomių aprašymų: „Tuomet kai kurie dainuoja aukščiau minėtais žodžiais ir gaida (kurių, gaila, Praetorius paliko nepažymėjęs) dainą ir prie jų vartoja dūdą (Querpfeife) ir būbną (Heerpauke oder Trommel), o kai kada ir dūdą su maišu. Šoka, lankstosi tarp trijų skrybėlių, dažnai šokdami kaip žiburių šokius (Leuchertanz)."

„Be to, moterys dar turi šokį, kurs del čia dainuojamos dainos „Szala rutele" gavo „Rūtų vainiko" vardą. Jį šokdamos, sustoja jos keturios priešpriešais ir šoka, viena aplink kitą apsisukdamos, ir pagaliau skiriasi pasibučiuodamos ir viena kitai nusilenkdamos, dažnai šitokiuo būdu:

A B
B A

— Kai abidvi A šoka, tai abidvi B stovi vietoje." Apie moteris Praetorius priduria, kad jos šokių metu sėdi kampe, gurkšnodamos iš taurių, „taip pat dažnai savo papročiu dainuodamos ragina išgerti taures"[1].

Senis Lepneris, taip šiurkščiai atsiliepęs apie neišlavintų kaimiečių papročius, kalbėdamas apie dainavimą, vartoja giriamą kalbą. Pradėdamas kalbėti apie lietuvių muzikos gabumus ir muzikos instrumentus, jis pavartoja šitokį motto:

„Der Littau ist geneigt zum Heulen, Spielen, Singen,
Die Kanckel, Trub, Geig, Pfeiff muss bei ihm ofte Klingen."

Jie, Lepnerio nuomone, šioj srity tikri meistrai. „Jie visi muzikai, kurie patys sukuria dainų gaidą, nors kai kurias jų mokosi net iš vokiečių. Jų gerklės tokios švelnios, kaip tų gyvūnų, kurie ėda eriukus. Jiems yra įgimtas dainavimo talentas, ir jie geri „musici naturales", kurie atėję į pasaulį su gabumais giesmei; del to moterys ir merginos savo pokyliuose sukelia tokį staugimą ir triukšmą, kad reikia užsikišti ausys. Vyrai nelabai rūpinasi šiuo menu (Wissenschaft), o tik moterys ir merginos, kurios muzikuoja iš pat ryto nuo gaigystės iki išauštant šalia rankinių girnų, kurių ūžimas būna joms bosu ir pagrindu. Jų dainavimo, arba tikriau staugimo, motyvu yra meilės dalykai (Buhlen-Lieder), bet dainavimas liečia tik tokiuos dalykus, kurie ateina į galvą ir kuriuos mato. Kai kurios jų maldamos gieda ir

[1] Piersono leidimas, 90—91 p. „auch ofters auf ihre Art einander zusingen".

šventas giesmes, kurias taip pat vyrai ir moterys gieda pokyliuose prie taurių."[1]

Lietuvių muzikos įrankius Lepneris šitaip piešia: „Jie turi taip pat ypatingus plačius būbinus arba trombonus, kuriuos jie vadina „trūba". Ji išskaptuota iš pušies, jos antras galas kiek platesnis ir apvalus, kaip trūbos, aplinkui apvyniota tošimi ir ilgumo bus sieksnio. Du vyru pučia tuo pačiu metu kiekvienas į tokią pat trūbą, kurios duoda stiprų garsą.[2] Be to, jie turi muzikos įrankį, vokiečių vadinamą „kiaulės galva" (Kanklos), prie kurio būna pritaisytos 9 arba 12 žalvarinių stygų, dar — būbiną, švilpas (Quer- und andere Pfeifen), smuiką ir pučiamą armoniką (Brummeise). Šitą jie perkasi mieste, o visus kitus patys dirbasi. Tokie jie menininkai!"[3]

Apie šokius šitaip kalba Lepneris: „Sekmadienį po piet mielai šoka jaunimas karčiamose ir, būdamas girtas, savo kaimo žalioj vejoj."[4]

Tokių smulkių žinių, kaip anksčiau išdėstytos, mes neturime iš viso 18 amžiaus. Kaip jau esam matę, net Duonelaitis, kurs jau duoda gyvą savo tautos gyvenimo vaizdą, nėra susidomėjęs daina, kaip galėjai laukti. Būdamas švietimo gadynės vaikas, Duonelaitis matė liaudies gyvenime kertuotumus ir pavartojo mastą, kurs suklaidino. Duonelaitis girdėjo dainose liaudies staugimą ir storžievišką kiauliškumą, kurį jis laikė gėda minėti (Dichtungen VIII, 186-87). Manoma, kad tokia nuomonė jam susidarė del to, kad jis dažnai girdėdavo dainas vestuvėse ir kitomis progomis iš girtų žmonių lūpų.

Ilgai dar ir 19 amžiuje reikėjo laukti smulkesnių žinių apie liaudies dainą. Tačiau laiko dvasia vis delto pasikeitė, žiūrint liaudies dainos, gerojon pusėn; šviesuoliai dabar kitokiomis akimis ėmė žiūrėti į tautos papročius, nors ir ne tuoj pažino tiriamąjį dalyką iš visų pusių ir suprato jo didžią svarbą. Del to R ė z a ir N e s e l m a n a s, palyginti, maža duoda tautai pažinti įdomių žinių. Jau kur kas daugiau G i s e v i u s, kurio muzikingumas ir dailininko akis suranda daug įdomaus tautos gyvenime ir papročiuose. Gisevius meilingai ir gėrėdamasis yra piešęs lietuviškas vestuves ir vertus dėmesio užsilikusius senovės palaikus, apgaubtus pasakų ir padavimų, kaip Rambyno kalnas

---

[1] Der Preusche Littauer, 95 p.

[2] Čia bus toji ragų rūšis, kuri vadinasi „daudytėmis". Ž. kun. A. Sabaliausko, Gaidos. Helsinki, 1916. VIII p. (V e r t.).

[3] Der Preusche Littauer, 94 p.

[4] Ten pat 97 p.

netoli Tilžės.[1] Kaip visai kitaip, negu Lepneris, vertina Gisevius dainos reikšmę tautos gyvenime! Tarp kito ko, jis šitaip sako: „Kokie menki būtų lietuvių pasilinksminimai ir kitos namų šventės be dainų, kaip gáli jų trūkti pabaigtuvėse bei vestuvių dienose! Dainuodamas joja jaunikis į būsimuosius savo uošvius; dainuodama keliauja jaunoji per savo pažįstamus ir gimines, kviesdama juos į savo vestuves, ir dainuodami veža ją šie į vyro namus, į jos naujus darbus. Ir dar gi, kai būriu eina į laukų darbus, skamba dainos, kad kiekvienas su laisva krūtine ir naujomis jėgomis imtųsi darbo."[2] Giseviaus laikais kanklės tebebuvo vartojamos Tilžės apylinkėje, ir, aukščiau paminėtas, kantorius Budrius savo jaunystėje su savo draugais jas dirbdavęsis. Mūsų dienomis kanklės pasislėpė tolimuosiuose Rusų Lietuvos užkampiuose ir labai greit bus tematomos tik muziejų rinkiniuose.

Kaip tautos dainai yra klojęsi, mes iš Prūsų Lietuvos iš paskutinių laikų neturime pranešimų, kurie liudytų apie ypatingą susidomėjimą, kas įvyko del to, kad kol buvo laiko, į liaudies dainą nebuvo atkreipta dėmesio. Mes prisimename sau A. Schleicher'io gyvą pranešimą, kaip liaudies daina plačiai buvo vartojama šimtmečio vidury (žiūr. 87 p.), tačiau, šiaip ar taip, žinios labai menkos. Iš A. Kuntzen'o veikalo „Bilder aus dem preussischen Littauen" (1884), kurs kaip minėta, yra nuorašas iš senesnio Schultz'o rankraščio iš 1832 metų, randame vestuvių ir iškilmių būklę taip aprašytą (tarp kitų 31—34 ir 50 — 52 p.), kad tuo savo žinias apie lietuvių gyvenimą papildome. Šiuo atžvilgiu máža patiekia Otto Glagau'o, šiaip nepaprastas, aprašymas „Littauen und die Littauer" (1869). A. Bezzenbergerio „Litauische Forschungen" (1882), kaip aiškiai tautosakos medžiagos rinkinys, yra svarbus veikalas del gausingų moksliškai patikrintų žinių.

Perėjus sieną į Rusų pusę, reikia prisipažinti, kad kalbamos srities šaltiniai nieku būdu negausingesni, kaip Prūsų pusėje, greičiau priešingai. Stanevičius, Daukantas ir Valančauskas yra iš tų senesnių rašytojų, iš kurių darbų, šiaip ar taip, gaunama svarbių mokslui žinių. Stanevičiaus dainų rinkinio prakalboje yra įdomi žinia apie tai, kad tuo metu liaudies daina plačiai buvo vartojama toje vietoje, kur jis rinko. Jo paskelbtos 30 dainų, pasak Stanevičiaus, esanti tik penktoji dalis to, ką jis esąs girdėjęs ir užrašęs atminčiai apylinkėje tarp Viduklės ir Eržvilko upių. Tik pirmą kartą iš

[1] Eduard Gisevius (Tilžėj 1881), 35, 106 ir toliau p.
[2] Bartsch, Dainų balsai, I, XIV p.

Stanevičiaus gauname žinią apie ragų lydimas dainas.[1]

Simanas Daukantas arba Simon Dowkont, kaip jis 1846 m. Peterburge savo išleistame dainų rinkiny pirmame puslapy savo vardą rašo, to veikalo prakalboje yra patiekęs įdomių žinių apie liaudies dainą Žemaičiuose. Visų pirma įsidėmėkim jo paskirstymą į dainas ir giesmes: linksmu balsu dainuojamos dainos, jo manymu, yra vadinamos dainomis, o liūdnu balsu — giesmėmis arba raudomis. Šieną piaunant yra dainuojamos dainos, vadinamos „audo bei aldo". Neaiškiais žodžiais dainavimas vadinamas „niūniuoti" ir „niuni" (VII, VIII p.). Tačiau įdomiausias dalykas — tai Daukanto pasakojimas apie senovės dainavimą, kurį jis 1834 m. yra girdėjęs Laukžemėje iš 137 metų senio Kiauleikio. Senis pasakojo, kad dar jo atminty jaunimas šeštadienio vakarą rinkdavęsis į vieną vietą kaime ir dainuodavęs nuo saulės nusileidimo ligi saulės tekėjimo dainas, kurių vieną posmą pūsdavę mediniais ragais, „trimijteis" vadinamais, antrą dainuodavę. „Ir nuostabiausia", priduria Daukantas, „kad jo (vėlionies) pasakojimu moterys pūsdavusios ragus, o vyrai dainuodavę (IX-X p.). Tą patį pasakoja Daukantas savo veikale „Būdas senovės lietuvių" (2 leid. 56 p.). Apie moterų pūtimą ragų Žemaičiuose žino taip pat vienas senas pasakojimas, kurį užtinkame K. A. Kossarzewski'o 1862 m. Vilniuje išleistame veikale „Rzecz o litewskich słównikach i ogólny pogląd na kraje litewskie" 152 p.[2]

2. **Tautos dainos reikalai Lietuvoje dabar.** Visur Europoje tautos dainós žydėjimo laikas laikomas pereitas šimtmetis, visur ji ėmė nykti vidury 19 amžiaus, jei ne anksčiau. Dainos būvio mes niekur negalim nupiešti su istorišku tikrumu, kadangi mums trūksta žinių iš pirmesnių laikotarpių. Tačiau paveikslą to, koks yra buvęs tautos dainos būvis jos paskutinio žydėjimo laikotarpy pirm jos galutinio nuvytimo, iš kai kurių šalių galime gauti, o ypač iš Lietuvos. Kai kur Lietuvoje tautos daina išsilaikė gyva tautos lūpose dar mūsų dienose, kai kur ji užgeso taip neseniai, jog tai aiškiai galima pastebėti. Pabandysiu iš pradžių nušviesti tautos dainos dabartinį būvį Lietuvoje, o paskui imsiuos dėstyti jos atskiras rūšis.

Pradėsiu nuo Žemaičių, iš kur mažiausia turima žinių. Be Stanevičiaus ir Daukanto, Bruožio ir keleto kitų rinkinių, vargiai ar pažintume, kokia yra buvus daina Žemaičiuose. Kilus, kalbai apie Že-

---

[1] „Tai yra viena isz tû dajniû, kurios vadinas trigaidas, suktines, sutartines, trimijtines, kures pritar dajniûjant su trimijtejs tejp wadinamajs trubais. Tadarilele tas žodis yra minavojemas trimijtû vietoie" (n. 30).

[2] Dr. Basanavičiaus maloniai suteikta žinia.

maičių dainos turtą, tikri lietuviai nieko kito tikro nemoka pasakyti, kaip tik, kad žemaitis iš prigimimo labiau užsidaręs ir nepasitikįs, kaip aukštaitis; taip pat, kad jis jau seniai yra išėjęs iš kaimo, kad jis gyvena atskiruose ūkiuose, ir tai bus greičiausiai priežastis senosios tautos dainos sumenkėjimo. Kiti išveda žemaičių užsidarymą iš pat kryžių karų gadynės, kada tie žemaičių būdo bruožai susidarę, nes jie nuolat buvę po vokiečių plėšikų kojomis. Kaip ten būtų buvę, daina Žemaičiuose, iš visoko sprendžiant, beveik nutilo, ir greičiausiai svarbiausia to priežastimi bus, kad žmonės dabar gyvena atsiskyrę savuose ūkiuose. Paremti šiai nuomonei leisiu sau patiekti vieną mažą pavyzdį iš savo kelionės. Vieną karštą vasaros dieną Lietuvos šaurės rytuose, Biržuose, esu keliavęs vargingą kelionę, norėdamas pasiekti vieną moterį, apie kurią buvo pasakojama, kad ji mokanti daug dainų, tačiau moteris atsakė, kad visai nieko nemokanti ir keletą kartų pakartojo, kaip ji, girdi, galėtų mokėti dainuoti gimus ir visą amželį gyvenus vienasėdy! „Visai kas kita, girdi, būtų buvę, jei ji būtų augusi sodžiuje. Bet dabar, kaip galį kam ateiti į galvą pasakyti, kad ji mokanti dainuoti", — skundėsi senutė.

Kaip dalykai greitai vystėsi Lietuvos pietuose, ypač rodo dalykai Veliuonos apylinkėje. Dar 1860 metais visa apylinkė turėjo būti nelyginant viena dainų jūra, sprendžiant iš Juškevičiaus rinkinių, o dabar ten daina visai nutilo.[1]

Toks pat kaip Žemaičiuose ūkio rutuliojimasis yra buvęs ir Suvalkų gubernijoje. Medžiaginiu atžvilgiu Suvalkai praneša kitas Rusų Lietuvos dalis, kas yra įvykę del skirtingos gubernijos teisiško būvio, kadangi ji yra buvusi senovės Lenkų karalystės neskiriama dalis. Kad senovėj Suvalkai yra buvę dainingi, liudija Kolbergo, Basanavičiaus, Kriaučiūno ir kitų rinkiniai. Bet dabar daina ir tenai nyksta. Visuomenin. Pr. Mš.[2], kurs viename 1905 m. Peterburge išleistame kalendoriuje „Metraštis arba kalendorius 1905 metams" yra įdėjęs raštą „Dainavimas Lietuvoje", sakosi pastebėjęs, kad žmonės Kauno gubernijoje dažniau ir geriau dainuoją, kaip Suvalkų del to, kad Kauno gubernijoje ūkininkai tebegyvena kaimuose, tuo tarpu Suvalkų gubernijoje jau seniai išėjo į vienasėdžius (105 p.).

Ilgiausiai ir geriausiai yra užsilikusi daina pietų Lietuvoje dzūkų tarpe, kurių, kaip žinoma, didžioji dalis gyvena Suvalkų, mažoji — Vilniaus gubernijoje. Su Vilniaus gubernijos dzūkais esu pats susi-

[1] Kompozitoriaus Šimkaus paties žodžiais Valkininke, 1911 m.

[2] Pranas Mašiotas. (Vert.).

pažinęs Valkininko, Perlojos, Nedzingės, Merkinės ir Marcinkonių valsčiuose. Šios apylinkės dar 1911 m. buvo dainingiausios vietos, duodamos rinkėjui nujautimo, kaip kadaise išrodė visa Lietuva. Kaip auksčiau esu pareiškęs, per kelis mėnesius, padedant vietos kunigams ir vargonininkams, pasisekė užrašyti 2.000 variantų. Dainos geriausiai užsiliko Valkininke, Merkinėje ir Marcinkonyse. Seniausios dainų formos užeinamos miškais ir smėliais nuo pasaulio atskirtuose Marcinkonyse. Kad šiaip Dzūkai kadaise yra buvę dainingi, matyti iš periodiškame leidiny „Dirva-Žinynas" 1904 m. įdėto, Juozo Radziukyno parašyto, straipsnio „Dzūkai", kuriame (84—85 p.) rašytojas, tarp kito ko, sako: „Dzūkų sąmojų galime pastebėti iš jų kai kurių pasakų, priežodžių, mįslių ir dainų. Kiekvienu atsitikimu sąmoningas dzūkas gali pritaikinti reikalui tinkamą priežodį." „Senovėje moterų paprotys būdavo verpiant dainas dainuoti, vyrų virves vejant, vyžas pinant, šakalius skaldant, taip pat kaip sekdavo visokias pasakas, priežodžius ir minė mįsles. Dabar dažniausiai sėdi nuliūdę ir klausinėja, kas girdėti Amerikoje ir kiek kas yra parsivežęs iš ten pinigų namo."

Kokie gi pagaliau tautos dainos dalykai tikrojoj Lietuvoj, Lietuvos Aukštaičiuose? Iš šio plataus krašto aš neturiu apytikrių žinių. A priori galime spręsti, kad iš čionai dar gerą grobį galėtumei gauti; kadangi aukštaičiai daugely vietų tebegyvena kaimais ir apsišvietimo atžvilgiu, ypač į rytus šalies pasieny, yra atsilikę. Ypač Vilniaus apylinkėje, nuo miesto į žiemius, kur, kaip teko girdėti iš gerai pažįstančių tas vietas šviesuolių, daug yra užsilikusių primityvių papročių, rinkėjui būtų dėkingas uždavinys.

Apie šiaurės rytų Lietuvą pasakoja mums Žiogas,[1] kad baudžiavos metu apie Gaidės pilį gyveną lietuviai labai mėgę dainas. Dainų mokėję net kai kurie didžiūnai, bajorai. Žiogui pasakoję, kad Vasiliškių dvaro savininko Jono Mačinskio tėvas mokėjęs lietuviškų dainų ir jas dainuodavęs. Iki 1863 m. Gaidės apylinkėje miškuose ir laukuose kiauras dienas skambėjęs dainavimas. Dabar tose vietose lietuviškumas jau nyksta, ir žmonės daugiau nebesusieiną senu papročiu būriais, kur dainos tarpsta. Iš dabartinio jaunimo, deja, niekas daugiau nebemokąs senų dainų. Žiogas rinko savo dainas iš senelių.

Kada dainuojama ir dainos rūšys. Aplinkuma, kurioje tautos daina gimsta, formuojasi, auga ir miršta, kiekvienoj tautoj skirtinga. Lietuvos, jos beribėse lygumose, žydinčiose dirvose ir lapuočių medžių

[1] Žiogo rinkinys. Lietuvių Mokslo Draugijos archyve.

paunksny kaimuose, daina savaime kitokia, kaip, pavyzdžiui, Šiaurėje, jos tūkstančių ežerų krantuose, giriose ir miškuotose aukštumose, kur žmogaus širdį pripildo tai gamtos žaidžianti šypsena, tai gili tyla. Pažvelkime truputėlį, kokiomis progomis lietuvis yra savo dainas dainavęs ir kartais dar ir dabar tebedainuoja.

Dabar tose apylinkėse, kur tautos daina tebegyvena tik senesnių žmonių atminty, galima, palyginti, retai girdėti dainuojant. Daugiausia, gal būt, vasarą žmonėms grįžtant iš darbo. Taip pat vakaruškose ir šokiuose šventvakariais ir vestuvėse. Kur koks gyvesnis vargonininkas yra sugebėjęs sužadinti dainos meilę, ten pakankamai susiranda dainininkų, ir senoji daina ir dabar atgyja. Šiaip, apskritai, dalykai eina prastyn.

Taip nėr buvę visuomet. Yra buvę laikų, kada tautos daina gausingai tryško iš gyvenimo versmių ir buvo taip pat kupli, kaip pats gyvenimas. Tautos dainos, apskritai, taip glaudžiai yra susiėjusios su tikruoju gyvenimu, jog negalima laiko skirstyti pagal dainos atsiradimą ir dainos vartojimą. Kokioj nuotaikoj jos gimę, tokios jos ir žinomos. Taigi pažvelgimas į dainos vartojimo aplinkybes dar neduoda bendro vaizdo didžiumos tautos dainų, bet tik tuo būdu parodo gaires, kaip tautos daina gimsta. Paprastai — tai tokios dainos, kurios nesurištos su tam tikra proga, kaip, pav., epiškos dainos, kitos jausmo dainos ir t. t. Jos grupuojamos pagal kilmę ir turinį, o ne pagal vartojimo progas. Pasižiūrėkime, kaip tas grupavimas sudarytas.

Lietuvių dainų grupavimui sunku rasti skirstymo pagrindą, neišeinant kaip tik iš aukščiau paminėto atžvilgio. Tai padarius, matai, kad medžiaga suskirstyta į tris didelius skyrius. Į pirmą grupę įeina atskiromis progomis dainuojamos dainos, į antrą — meilės, liūdesio dainos, raudos ir kitos lirinės dainos ir į trečią pagaliau — pasakojamos, pamokomos ir pajuokiamos dainos.

Daugiausia dainų dviejuose pirmuosiuose skyriuose; skiriamų į trečiąjį skyrių lietuviškų dainų gana maža. Pasakojamų dainų trūkumas toks didelis, jog iš pirmo pamatymo rodosi, lyg kad jų visai nėra. Atskira rūšis — pasakojamoji lirika, kurios jausmo spalva vis delto tokia stipri, jog ją, nežiūrint formos, reikia skirti prie liriškų dainų.

Skirdamas į pirmąją grupę savo Šiaurės rytų Lietuvoje surinktas dainas, gavau iš viso devynis skyrius, kuriuos dar paskirsčiau į paskyrius. Kadangi jie duoda supratimo apie dainos būklę, aš juos čia išvardinsiu: 1) d a r b o d a i n o s: a) vieno namuose bei su kitais lauko darbuose, b) dainos būry, c) per šienapiūtę, d) melžiant, e) malant,

f) vandenį nešant; 2. vaiką supant; 3. vaikų; 4. piemenų; 5. šokių: a) šokių, b) žaidimų; 6. atskiromis progomis ir mitologinės dainos: a) aukų dainos, b) joninių,[1] c) supuoklių, d) užgavėnių, e) rytą išginus, f) Sekminių, g) nuobaigų; 7. gėrimo; 8. kareivių; 9. vestuvių (31 paskyris).

Antrojo skyriaus dainos padalintos šitaip: 1. meilės dainos; 2. pasakojama lirika; 3. įvairios lirinės dainos; 4. nuliūdimo; 5. našlaičių; 6. raudos.

Trečiasai pagaliau skyrius padalintas šitaip: 1. pasakojamos dainos; 2. pamokomos, pajuokiamos, tyčiojimosi ir k.; 3. balabaikos; 4. gamtos garsų pamėgdžiojimas.[2]

Šis sąrašas, žinoma, galima būtų kai kuo papildyti. Taip, Vilniaus gubernijoj užtikau nesutinkamas šiaurės rytų Lietuvoje Kalėdų dainas, gavėnios ir rugiapiūtės dainas. Sąraše atskirai taip pat nepaminėtos tikrai istorinės dainos, nė taip pat mįslių dainos, į kurias jau Rėza savo laiku atkreipė dėmesį.[3]

Nuo kūdikystės iki kapui tautos daina lydėjo žmogų. Nors vergija ir šiaip sunkus gyvenimas viešpatavo dainos žydėjimo metu, kaimiečių nuotaika buvo tuomet linksmesnė, kaip dabartiniu sausu praktingu metu. Tam mums yr daug vienodų liudijimų. Vaiskus, tarp kitoko, yra Smilgienės prisipažinimas, kurį atpasakojo Sabaliauskas. Smilgienė šitaip piešia savo jaunystės dienas: „Tuo metu buvo linksmiau. Daug ir visur buvo dainuojama. Dainas kėlė bendri darbai, kurie reikalavo drauge dirbti dvaruose. Būriu į dvarą būdavo einama, būriu iš ten grįžtama; būriu tenai taip pat ir darbai buvo dirbami: lauke, klojime. Kai po 1861 m. ūkiai turėdavo daug žemės, 30 dešimtinių žmogui, kai žemė dar nebuvo išdalinta tarp brolių, jie turėdavo daug šeimynos ir gyvendavo kaimais, — tada taip pat, būdavo einama į darbą būriu; be to, dažnai buvo telkiamos talkos,kaip antai: linus raunant, rugius piaunant. O darbai be dainos nesisekdavo. Ateina paskui ruduo ir žiema su savo ilgais vakarais — visa šeimyna drauge darbuojasi ir toj pačioj pirkioj: moterys verpia, vyrai virves veja, vaikai plunksnas plėšo. Kad nebūtų ilgu, pasakas seka, dainas dainuoja, mįsles mena. Kitos literatūros kaime nebuvo, — ja viena lietuviai gaivino savo dva-

[1] Kūpolių (Vert.).

[2] Lietuvių dainos ir giesmės, 361—63 p.

[3] Dainos[2], 2—3 p.

sią. Dainavo kiekvieną darbą dirbdami: vaikus supdami, karves melždami, galvijus gindami. Todel tiek daug dainų, kurias mes sudėjom į darbo dainų skyrių, nors del savo turinio jos galėtų priklausyti kitam skyriui. — Bet ypač daug buvo dainuojama vestuvėse. Jos tęsdavos keletą dienų, beveik savaitę, jose būdavo daug apeigų, o tos visos buvo lydimos dainų. Taip pat daug buvo dainuojama vakaruškose ir kitose pramogose, kaip, pav., joninėse ir supuoklėse (per Velykas). — Kaip visur dainavimas yra jaunimo dalykas, taip ir Lietuvoje visų pirma dainuoja jaunimas, ypačiai moteriškasis. Vestuvėse visas pajuokos ir priekaištų dainas dainuodavo merginos, ir tos dainos sudarydavo didžiausią vestuvinių dainų dalį. Ir namų darbuose dainuodavo taip pat mergaitės. Laukų darbuose, kaip antai, per linarūtę, dainuodavo moterys. Vyrai — vaikinai, apskritai, dainuodavo maža, jei bent per šienapiūtę. Užtat tik vyrai vartodavo muzikos įrankius. Iš vyrų, ir tai tik vyresnių, rinkdamas dainas, maža ką laimėjau, kai tuo tarpu iš moterų vidutiniškai gaudavau po keletą dešimčių iš kiekvienos."

Šitaip pasakoja Sabaliauskas, sekdamas Smilgienę, apie senesnius laikus iš Biržų krašto. Kad šis paveikslas, kai kur kai ką pakeičiant, tinka bet kuriai Lietuvos daliai — ir net už Lietuvos, — tai aišku, nors mums ir trūksta tikrų žinių iš amžininkų. Vergų tauta gyveno savo vidaus gyvenimu, saviškai džiaugėsi ir liūdėjo — taip sakant, gyveno naivų raidos periodą, kuris kiekvienos žmonių visuomenės kultūros istorijoje, žinoma, niekuomet vienodai nepasikartoja.

4. **Dainininkai.** Jaunystė — tai auksinis dainos amžius, kada mergaitės ir vaikino krūtinėje bunda stygos, kurios kursto dainuoti. Įvairiu būdu gali tada daina pasirodyti, ramindama ir stiprindama. Kaip banguojanti jūra žmogaus dvasia ir jo daina: čia linksma, džiaugsminga, čia liūdna, pilna nusiminimo, kančios. Tuos atspalvius Lietuvos tauta yra išreiškusi daugeliu dainavimą reiškiančių žodžių, kuriuos vienas korespondentas (A. Jakštas) periodiniame leidiny „Žinyčia" 1900 m. išvardina šitaip (2 n., 61 p.): dainuoti, raudoti, traldaruoti, lyguoti, ūksoti, augoti, talanduoti, traskuoti, suomuoti, tabaluoti, liūliuoti, kvėpčiuoti, suokti, tiepti, laskuoti talaluoti, ripuoti, žiovaliuoti, ulduoti, laluoti, aluoti, tūtuoti, liuoliuoti, niniuoti, uoliuoti, samaliuoti, lyruoti, giedoti.[1] Dainavimui pavadinti vartojamus aiškinimo reikalingus žodžius tas pats rašytojas šitaip išvardina: giesmė, suoma,

[1] Raliuoti, riduoti (V e r t.).

loska, pliauškinė, makalainė, paduotinė, suoktinė, sutartinė, rinktinė, palaidom talala, lala, tabalaika, ulda, uola.[1]

Dabar visur Pabaltijy: suomių Ingrijoje, Estuose, Latviuose ir Lietuviuose tautos dainas dainuoja paprastai moterys. Sunku pasakyti, ar šis paprotys visuomet yra buvęs toks pat, nes nėra pakankamai šaltinių iš senesnių laikų. Tačiau kai del Lietuvos, tai yra tikra, kad vyriškasai jaunimas pirma taip pat dainuodavo. Kaip ten būtų bebuvę, rodos, nėra abejojimo, kad moteriai visuomet yra buvę didesnių psichiškų palinkimų dainai. Moterį lydi gyvesnis pajautimas dainos džiaugsmo, be to, meilės ilgesys, jos džiaugsmai ir nuliūdimai, moters jautresnėje jausmo skalėje stipriau paliečia jos dvasią. Jausmas joje veržiasi, taip sakant, pasyviai pasireikšti, kadangi paprotys visais laikais moterį statė į kitokią būklę, negu vyrą.

Lietuvos liaudies dainos gaida sunki, ir to sunkumo priežastimi patys lietuviai laiko sunkų tautos likimą. Ir šiame teigime, be abejo, yra tiesos. Tačiau iš savo pusės norėčiau paieškoti kitų priežasčių. Visų pirma Lietuvos gamtoje. Lietuvos žemė lygi, maža įvairumo. Tūkstančius metų tauta yra gyvenusi šaly, kur niekas gamtoje nežadina vaizduotės. Tiesa, ten yra savo grožis: pavasaris ir drauge su juo grįžtą paukščiai, sprogstą medžiai, vasaros žaliumas, banguoją javų laukai, rudens javų piūtis ir vaisių derlius, — visa tai įneša įvairumo į sodiečių gyvenimą, tačiau stipresnių jausmų, kai akių neplėčia reginiai, ten gamta nesužadina, nebent tik atsitiktinai. Išenant iš šios nuomonės ir tenka lietuvių dainai sunkus bruožas, kurs jai toks esminis, jog ši žymė išskiria ją iš artimųjų kaimynų dainų, ir tuo būdu tampa tam tikru įrodymu, kad lietuvių daina rutuliojosi savitai. Labai įdomu išgirsti lenkų dalyko žinovo, Juškevičiaus dainų spausdintojo, Zigm. Noskowski'o, viešai pareikštą nuomonę del lietuvių dainų. Jis, tarp kito ko, sako: „Lietuvių tautos dainų bendras bruožas (Stimmung) tas, kad jos gana monotoniškos. Visų pirma jos pasižymi ypatingu ramumu ir skurdumu, tuo pasižymi beveik visos trijinio takto gaidos, arba tos dvejinio takto, kurių būdas suponuoja lėtą tempą. Vis delto negalima nepastebėti, kad daugelis dvejinio ritmo gaidų yra arba ukrainiečių (gal gudų?) kilmės, arba atsirado del kaimynų rusų kalbos ir žemės įtakos. Jei taip norėsime spręsti apie tautos prigimties grynumą, tai man taip rodos, jog grynai lietuviškomis reiks laikyti tik tos dainos, kurios yra trejinio takto arba iš tritakčių dalelių sudėtos;

[1] Daina, dainuška, lojimas, rauda, ripavimas, raliavimas, ridavimas (Vert.).

nes kaip tik tų gaidų ritmas iš pagrindų skiriasi nuo užtinkamo ritmo slavų dainose."[1] Laikant tikra tą nuomonę, kad lietuviška daina, žiūrint muzikos, iš pagrindų skiriasi nuo slaviškos, o žinome, kad taip yra dar ir kitu atžvilgiu, būtent, kad lietuvių tautos dainyne nėra tokių epiškų dainų, kokių, pv., užtinkame rusų dainyne, taip kad vien jau šios aplinkybės pakankamai įrodo, jog lietuviška daina yra savos kilmės.

Eidama savais dėsniais, lietuvių tautos daina ilgų laiko periodų metu rutuliojosi iš menkų pradžių, kaip mes toliau matysime. Jokia istorija neišlaikė pėdsakų apie dainą ir dainininkus iš praėjusių amžių: kaip banga kranto smilty, taip, rodos, abu yra žuvę. Tačiau, laimei, to nematyt, kad iš tikrųjų daina be žymės būtų žuvusi, nes kiekviena nauja karta savo palikimą įduoda kitai. Ši vėl kuria ir ugdo iš pirmesnių kartų išmoktas dainas. Tautos dainos rutuliojimosi procesas rodo drauge šios tautos rutuliojimąsi: nenutraukiamoj eilėj iš kartos karton ji paveldima, ji mainosi, ji formuojasi, raidos dėsniais.

Tautos dainos geriausi palaikytojai buvo geriausi dainininkai. Jie rinko savo laiko dainos atsargą, laikė ir įdavinėjo kaip paveldėjimą vaikams ir artimiausiai aplinkumai. Jie paprastai pasižymi ypatinga atminčia: dainų tekstas ir jų atskiri bruožai laikosi jų atminty geriau, kaip didelio būrio galvoj. Jų dainų atsargos pamatą sudaro vaikystėje išmoktos dainos. Kas į jautrią vaiko sielą buvo įdėta, tas laikosi iki senatvei su ypatingu patvarumu. Iš suomių žemių mes turime nepaprastą pavyzdį Ingrijos dainininkėje Larin Paraskėje, kuri jau vaiku ir paaugusia mergyte išmoko milžiniškai daug dainų, iš viso 1.152. Rinkimo tikslais keliaudamas (1898 m.) ir atsidūręs Estų Muhumaa'joj, atsimenu, kaip vienos prašmatnios dainininkės senelės šalia, šiai dainuojant, sėdėjo mažas berniukas, matyt, vaikų vaikas, kurs nuolatos taisė bobutės dainas, kai jos atmintis ją klaidino ir ji norėjo praleisti posmus. Taip pat šiaurės rytų Lietuvoje neginčijamai geriausia dainininkė Ona Smilgienė jau prieš tekėdama yra išmokusi visą savo didelį dainų lobyną, kurio net ilgametis gyvenimas svetimame krašte nebepajėgė daugiau iš galvos išmušti.

Apie tuos lietuvių dainininkus, per kuriuos dainos lig šiol užsiliko, maža turime žinių jau del tos priežasties, kad anksčiau retas užrašytas laikė reikalinga pasirūpinti dainininko vardą žymėti knygoje. Net Juškevičius pradžioje nėra paskelbęs dainininkų vardų — I ir II tome jų nėra — tik pradedant trečiuoju tomu (nuo 462 nr.) jis ima

[1] Juškevičiaus gaidų rinkinio prakalba, XXVIII p.

juos žymėti. Visos Juškevičiaus rinkinio dainos gautos iš 138 dainininkų. Vestuvių dainų prakalboje minimi prašmatnieji dainininkai, iš kurių vis jau senesnio amžiaus moterys, tarp 50 — 80 metų. Tatai matyti taip pat iš Jono Juškevičiaus tvirto pareiškimo,[1] kad Veliuonos apylinkėje jau 1860 metais dainininkai buvo senesnio amžiaus. Aš suskaičiau iš Juškevičiaus pažymėjimų, kiek geriausieji dainininkai jam yra padainavę, ir pasirodė šitoks rezultatas: Bakšaitienė 508, Juškytė 324, Blažienė 295, Norvilienė 295, Gotautienė 271, Vidikytė 210, Dabkuvienė 194, Dievienė 174, Daškauskienė 115, Cvirkienė 103, Senkauskienė 91, Sadauskienė 64, Kasiulienė 38 dainas. Iš jų Blažienė, Norvilienė, Sadauskienė ir Senkauskienė 50 metų, Bakšaitienė, Cvirkienė, Kasiulienė 60 metų, Dabkuvienė 65 metų, Daškauskienė 70 metų ir Gotautienė 80 metų.[2]

Prašmatnių dainininkų, tokių, kaip Veliuonos dainininkai, dainos žydėjimo metu tikriausiai yra buvę ir kituose Lietuvos kraštuose. Dabar tokių vardų žinome tik iš kai kurių vietų. 1865—74 metais ėmė Basanavičius didelę dalį savo dainų iš savo motinėlės Marės, o jo brolis Vincas užrašė 100 dainų iš Magdės Besaspariūtės.[3] Kai kuriuos gerus dainininkus yra buvęs užtikęs ir A. Janulaitis, užrašydamas 1890 metais dainas į savo rinkinį „Malavėnų dainos"; iš jų paminėtina Marijona Palinauskyčia.[4]

Iš Sabaliausko ir žemiau pasirašiusio dainininkų verta ypatingo paminėjimo Ona Smilgienė iš Radviliškio,[5] kuri Sabaliauskui padainavo 333 dainas.[6] Iš šiaurės rytų Lietuvoje dainininkų, kurie žemiau pasirašiusiam yra dainavę, prašmatniausi šie: iš Vabalninko Kotryna Aleknienė (gyvenanti Antašavos parapijoje), Veronika Rudienė iš Jusiukiškio ir Ona Petraitė, kuri tikrumoj dainavo jaunystėj išmoktas Eržvilko dainas, kur gimusi. Supratingesnę ir geresnę dainininkę retai kur užtiksi. Iš Biržų parapijos jau aukščiau paminėta Marė Bernotienė, kuri mokėjo dainų šimtais ir buvo labai geros atminties dainininkė, Banė Kregždienė, daug kur buvusi moteris, kuri mokėjo latviškai ir truputį vokiškai, ir kuri versdavosi tuo, kad vasarą gaudydavo gyvates ir ūkininkams pardavinėdavo vaistui. Gera dainininkė bu-

[1] Vestuvių dainų prakalba, XVI p.

[2] Žiūr. Vestuvių dainų prakalbą, XVI p.

[3] Basanavičius, Ožkabalių dainos, XIV p.

[4] „Malavėnų dainos", Mitt. der LLG IV, 52, 61. V, 31.

[5] Nemunėlio Radviliškio *(Vert. prier.)*.

[6] Iš viso iš Smilgienės užrašiau 403 dainas. *(Vert. pr.)*.

vo taip pat Katrė Tamulienė iš Vinkšninių ir jaunesnio amžiaus atstovė Natalija Vaičiulienė iš Mikeliškio.

Visa galva, taip sakant, aukštesnė, už visus apylinkės dainininkus aukščiau minėta maloni, jau dabar 75 metų, Ona Smilgienė. Smilgienė gyvenime daug vargo patyrė. Ji gimė Papilio parapijoje kaip ūkininko duktė, bet ūkiui perėjus į tėvo brolio rankas, jai teko išeiti tarnauti svetimiems: 1861 m. ji ištekėjo ir su savo vyru apie dešimtį metų pragyveno savo krašte, o paskui pateko pirma į Vitebsko, toliau — į Mohilevo guberniją, kur gyveno apie 30 metų. 1901 m. grįžo į Radviliškį atlikti savo gyvenimo svarbiausią darbą: padiktuoti ir padainuoti kunigui Sabaliauskui šimtus savo dainų. Iš aštuonių Onos vaikų tepaliko jai viena duktė. Per dainų rinkinį jos atminimas pasiliks būsimoms kartoms kaip paveikslas tikriausios lietuvių tautos moters.[1]

Iš Vilniaus gubernijos dainininkų 1911 m. vasarą daug moterų pasižymėjo. Iš Valkininkų parapijos gyvai man prisimena pirmutinė dainininkė Marijona Židelienė iš Noniškių kaimo, simpatinga, geros atminties Antonina Uždavinienė iš Čižūnų kaimo, be to, skardabalsė Marijona Zabarauskienė ir kelios kitos. Bet, dainoms tebesant rankrašty, sunku pasakyti kiek kuri dainininkė yra mokėjusi dainų. Tik paskui smulkus suskirstymas ir sutvarkymas parodytų tikrą dalykų būklę ir kiekvienai paskirtų savo vietą.

Tikra, kad kur tautos daina, kaip mano minimame Dzūkų krašte, Vilniaus gubernijoje, dar tebėra gyva, ir visų gyventojų yra bendra nuosavybė, atskiras dainininkas savaime maža ką reiškia, būtent, jo paties asmuo ir jo gyvenimo įvykiai. Tačiau iš antros pusės visais atvejais didelis skirtumas tarp gero ir menko dainininko. Geri ir dideli dainininkai — visuomenei gyvos literatūros geriausi globotojai ir vertė del to kur kas didesnio minėjimo, kaip lig šiol kad jiems buvo skiriamas. Vis delto tatai reikia turėti galvoje, kad kur dainos nėra drauge su dainininkais, nužengusios į kapą, jie jose gyvena šimtus metų tolimoms būsimoms kartoms su savo globojamu dvasios palikimu.

[1] Niemi ir Sabaliauskas, Lietuvių dainos ir giesmės, 341 p. (Mirė Rygoj pas dukterį Didž. Karo metu, rodos, 1917 m. *Vert. pr.*).

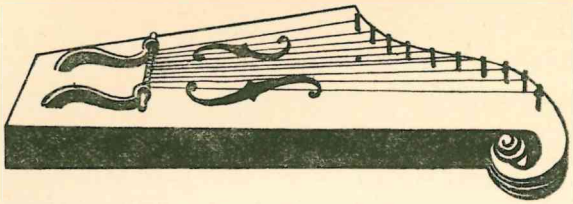

IV

Lietuvių ir latvių tautos dainos rutuliojimosi istorija

1. **Giesmė.** Sabaliauskas pirmutinis nurodė, kad lietuvių tautos dainyne yra dvi skirtingos svarbiausios grupės: giesmės ir dainos. Savo tyrinėjime Žiemių-rytiečių lietuvių tautinė muzika[1] jis aiškina abiejų muzikos savumus. Biržų, Vabalninko, Papilio apylinkėse Šiaurės rytų Lietuvoje ir giesmės ir dainos poezija atstovaujama, ir abiejų prigimtys labai skiriasi. Aš negaliu spręsti, kiek Sabaliausko pranešimas, žiūrint muzikos pusės, moksliškai aukštai stovi, tačiau kiek iš savo paties girdėjimo žinau, kad jo pranešimas apie giesmės ir dainos poezijos tipo skirstymą ir pasireiškimą tinkamas ir teisingas, ir dabar čia aš iš to trumpo referato ir pasiimsiu, kas dalykui suprasti ir mano tikslui tinka.

Tautos dainininkai šiaurės rytų Lietuvoje minėtose apylinkėse aiškiai ir griežtai skiria giesmę nuo dainos. Tikrai skiriasi tų dviejų rūšių ne tiek turinys, kiek dainavimas, nors, Sabaliausko nuomone, giesmės turinys epiškesnis už dainos. Daina turi savo gaidą ir pirma ji buvo giedama vienabalsiškai, — daugiabalsiško giedojimo paprotys į tą kraštą atėjęs tik prieš 50 metų iš pietų pusės. Dainų garsų plotis, taip pat kaip ir giesmės, paprastai penkių tonų, pentachorda.

Giesmė nuo dainos skiriasi tuo, kad giesmės niekuomet negieda vienu balsu. Mat giesmė turi dvi gaidas, kurios eina paraleliškai ir jungiasi tarp savęs kontrapunkto būdu. Giesmės plotis nedidelis, dažniausiai penki diatoniški garsai. Beveik be išimties, giesmės balsai kilnojasi triskambio intervaluose; jei vienas taria do-mi-sol, tai antras re-fa. Giesmių yra trys rūšys: a) keturiese, keturios', b) trise, trijos' ir c) dviese, dviejos' giedamos.

[1] Lietuvių tauta II, 1, Vilniuje 1911.

Trise giedamos giesmės — šitokios. Gieda trys, iš kurių nuolatos tegieda du, o trečias tuo tarpu tyli ir ilsis. Šios giesmės susideda iš dviejų gaidų.

(Tikriau žiūr. Sabaliauskas „Gaidos" 491 n. Vert.).

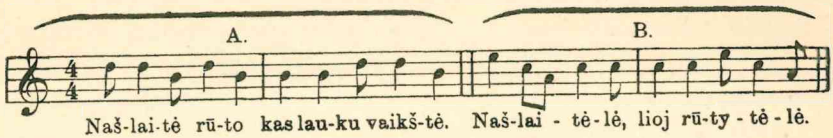

Tokiose giesmėse yra dvi gaidos, kurių viena tęsiasi iki pusei, A, o antra susidaro iš antrosios pusės, B. Pirmutinis giedotojas, „rinkinio rinkėjas" bei „rinkėjas", X pradeda vienas giedoti A, o kai giedodamas pasiekia ir gieda antrąją pusę, B, tada antras giedotojas, Y, pradeda giesmę iš pradžios, A, ir dabar abudu X ir Y gieda drauge abidvi gaidas, A ir B. Bet lig tik Y pasiekia B, tuojau trečias giesmininkas Z ima giesmės pradžią, A, o tuo tarpu X tyli ir ilsisi. Kai Z pradeda B, tada pirmutinis giesmininkas X pradeda antrą giesmės posmą gaida A; ir taip gieda visą giesmę.

Giesmės vedėjas, pirmutinis giesmininkas, vadinasi rinkinio rinkėjas bei rinkėjas, ar rinkėja. Šis taip pat vadinamas ir „užtarėju". Antras vadinasi „giedotojas" bei „patarėjas".

Keturiese giedamų giesmių muzika nesiskiria nuo trise giedamų; skirtumas tik toks, kad čia gieda dvi poros: kai viena pora gieda, tai antra tyli. Kiekvienos poros užtarėjas ir patarėjas giesmę pradeda vienu metu. Rinkėjas pradeda, o giedotojas nekartoja tų pačių rinkėjo žodžių, kaip trise-giesmėse, bet gieda kitus ir vis tuos pačius žodžius, ypatingus priedainius, kaip antai: čiūto, lylio, tūto, čiulado, linago, dobilėl, rūtelė, dagilio.

Iš keturinės ir trijuos giedamos giesmės daugiausia susideda iš penkių garsų.

Keturinių giesmių pavyzdys:

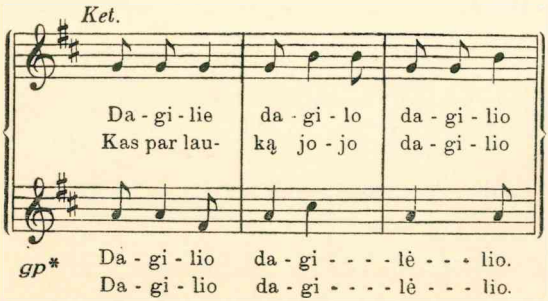

(Tikr. Sab. „Gaidos", 571 n. Vert).

D v i e s e - g i e s m ė s e abidvi gaidos teka viena šalia antros sekundos intervaluose, tarp savęs pindamosi; garsai, kaip trise-giesmėse, išsiriša synkopomis, tačiau šiose, dviejose giesmėse, mažiau synkopuojasi. Dviese-giesmėse abudu giesmininkai taria gangreit tuos pačius žodžius, nors kiekvienas turi savo atskirą gaidą, kurias abudu pradeda tuo pačiu metu. Trise- ir keturiese-giesmėse ta pati gaida eina per visus posmus, kai tuo tarpu dviese-giesmėse toj pačioj giesmėj vienuose posmuose viena gaida, kituose kita. Vienoje 14 posmų dviese-giesmėje, Sabaliauskui pagiedotoje, buvo pavartotos net kelios skirtingos gaidos.

Ir taip, triese- giemėse abudu giesmininkai gieda ir tą pačią gaidą ir tuos pačius žodžius taria, keturiese-giesmėse vienas renka viena gaida, kitas kartoja priedainių žodžius č i ū t o, d o b i l i o vėl kita gaida, o dviese-giesmėse abudu giesmininkai gieda beveik tuos pačius žodžius, tik kiekvienas savo atskira gaida.

Dviese giedamos giesmės pavyzdys:

(Tikr. Sab. „Gaidos", 464 n. V e r t.)

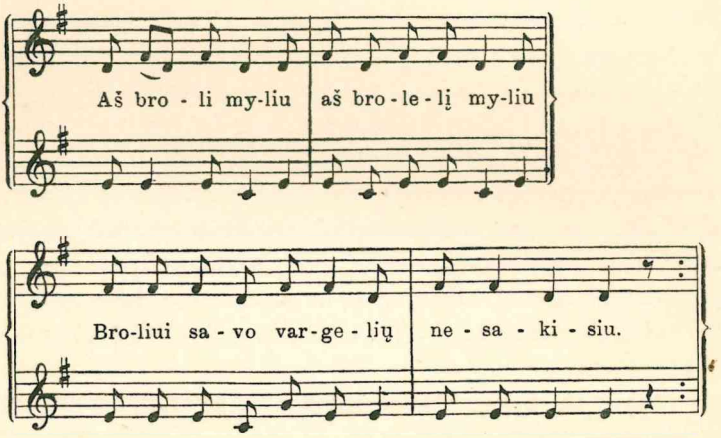

Dar keletas pavyzdžių iš Sabaliausko įsidėmėtinų giesmių iš veikalo „Lietuvių dainos ir giesmės".

(Tikr. Sab. „Gaidos", 460 n. V e r t.)

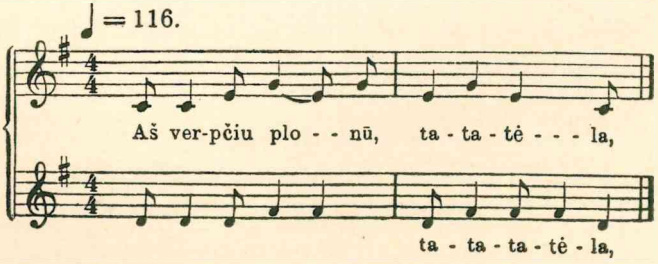

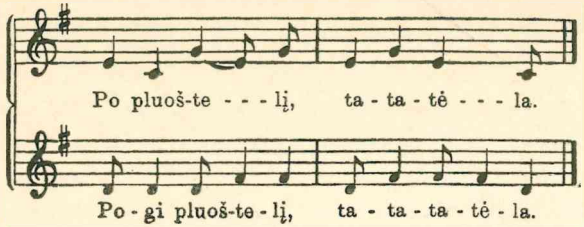

Trijuos giedamos:

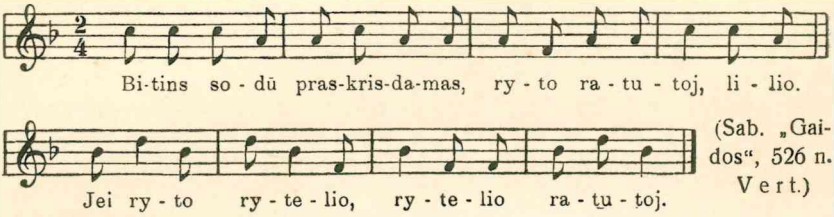

(Sab. „Gaidos“, 526 n. Vert.)

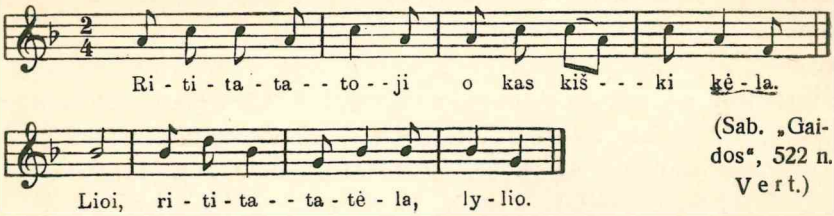

(Sab. „Gaidos“, 522 n. Vert.)

Keturiese giedama:

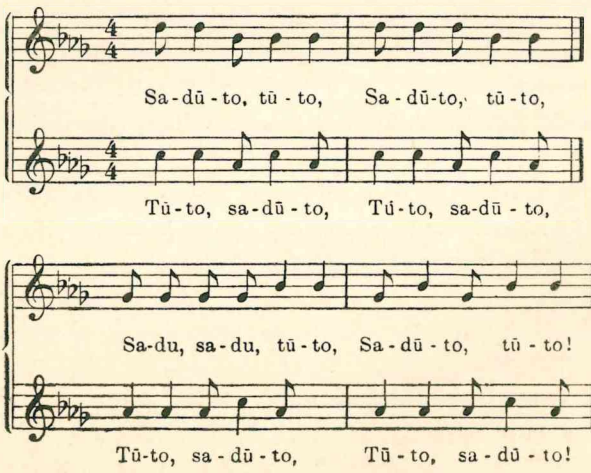

(Sab. „Gaidos“, 579 n. Vert.)

Del giesmės ritmo Sabaliauskas pastebi, kad jis neįvairus. Dažniausiai jisai dvejinis, nors būna ir trejinis. Taktų skaičius labai simetringas: trys arba keturi, o kadangi jie kartojasi, tai 6 ir 8. „Geros ausies reikalauja giesmės", sako Sabaliauskas, „abidvi gaidos labai kietai tarp savęs susirišę, mažiausias giesmininko sulaikymas ar pagreitinimas jau gadina giesmę, nes visas jos gražumas „sumušti", synkopuoti. Giesmės rodo didelį lietuvių ritmingumą, susivaldymą, nes ritmas ne ausyse, bet žmogaus kraujuje" (m. v. 102 p.).

Žiūrint išorinio giesmių ir dainų skirtumo, dainos, anot Sabaliausko, labiau atskiro žmogaus giedojimai, asmeniški, o giesmės — draugijiniai. Giesmes giedodavo moterys, kai kartais susirinkdavo į krūvą. Kaip antai: vestuvėse, talkose (pav., linus raunant) ir vakaruškose.

Giesmes Sabaliauskas laiko senesnėmis. Įvertindamas jų amžių, jis kalba šitaip: „Iš giesmių prigimties matyt, kad jis atstovauja senesnę lytį lietuvių poezijoje ir muzikoje, ir tai matyt iš to, kad jos pradeda nykti; juk žinoma, kad senesnis anksčiau miršta. Kas žino, ar po dvidešimčiai metų bebus galima jas išgirsti. Jaunesni kaip 60 metų nebemoka jų giedoti. Maža giesmių oaza bepaliko, būtent, Biržų, Vabalninko ir Papilio kraštas.[1] Šioje oazoje užsiliko seni lietuvių muzikos instrumentai, apie kuriuos toliau kalbėsiu.[2] Šis kraštas toli nuo geležinkelių: iš šiaurės — didelė Biržų giria, iš pietų Žalioji, ir pats kraštas pelkėtas, nors jau dabar baigia išdžiūti, taip kad ir kaltūnas pranyko, nors žmonių atmintyje jis dar labai buvo paplitęs" (m. v. 104 p.).

Keturiese-giesmės tai daugiausia šokių giesmės (šoktinės arba suktinės), trise-giesmės — darbo giesmės, o dviese- giesmės — išjuokiamos, pasityčiojamos giesmės.[3] Giesmėmis taip pat vadina ir supuoklių giesmes, nors jas gieda vienas žmogus. Piemenų giesmes (raliavimus) ir melžimo giesmes (ridavimus) vadina ir giesmėmis ir dainomis (žiūr. A. R. Niemi ir A. Sabaliauskas, Lietuvių dainos ir giesmės, VI p.).

Patvirtinti giesmių poezijos senumui Sabaliauskas, tarp kito ko, sako, kad jose pasitaiko jau dabartinėje kalboje nebevartojamų senų lyčių, kaip *keliesa* (imper.), *vaikštė* = vaikščiojo (m. v. 104 p.).[4]

---

[1] Paskiau 1924—25 m., teko patirti, kad giesmių palaikų dar galima užtikti nuo Biržų į pietus visame ruože iki Ukmergės ir Širvintų. *(Vert. pr.).*

[2] Apie juos toje pačioje paskaitoje tuoj paskui kalbėta.

[3] Ir naminių darbų giesmės, kaip tai verpiant *(Vert. prier.).*

[4] *Susemiema, nunešiema; suminklupo, suminjojo (Vert. pr.).*

Del dviese-giesmių Sabaliauskas dar pastebi, kad jos trumpos, bet keturiese-giesmės — ilgos, ir del to dviejų porų giesmininkų reikia, kad giesmė galėtų būti išgiedota ligi galui (m. v. 104 p.).

Kaip tauta dabar liečiamame krašte daro skirtumą tarp giesmės ir dainos, taip senieji dainininkai, kalbėdami apie giesmę, nieku būdu nevartoja žodžio d a i n u o t i, o tik g i e d o t i. Bendroje lietuvių kalboje šis skirtumas daugiau nebeaiškus, ir dabar knygų kalba ir išprusinta šnekos kalba giesmės vardą skiria š v e n t a i g i e s m e i. Apie tokį vartojimą savo metu jau Rėza savo dainų rinkinio prakalboje pažymėjo: „Yra dar viena kita rūšis lietuvių giedojimų, kurie vadinami giesmėmis; šios giesmės iš dalies pamokomos, kaip Duonelaičio „Metų laikai", iš dalies religinės savo turiniu, kaip tikrosios giesmės. Šias pastarąsias labai dažnai kuria vadinamieji „šventi" bei „maldingi" žmonės, bet jos panašios savo dvasia į evangelikų bažnytines giesmes. Vis delto jų tarpe yra gana originalių ir jausmingų. Nuo dainų jos visai skiriasi savo eiliavimo būdu, stiliumi ir gaida" (Dainos[2], 3 p.). Iš Prūsų Lietuvos praneša Nesselmann'as savo žodyne apie giesmę (N-as rašo g e s m e), kad ji vartojama dvasinės giesmės prasme, ir Rusų Lietuvoje rašomoje kalboje taip suprantama. Tačiau liudijimų yra iš kitos pusės, kad giesmės buvo vartojamos ir tęviršč vartojamos pasaulinės giesmės prasme. Taip ir Ch. G. Mielckio 1800 metų žodyne „Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Wörter-Buch" vestuvių daina pažymėta vardu „mart-giesme", tai aiškus įrodymas, kad žodis giesmė čia pavartotas primityviška prasme. Tikras žemaitis, vyskupas Valančauskas, savo veikale „Palangos Juzė", kur šiaipjau daromas skirtumas tarp giesmės ir dainos, ypač kurių tarpe yra vyskupo sukurtų šventų giesmių, kai kalba apie piemenų giedojimą, vartoja veiksmažodį giedoti.[1] Kaip sinonimai vartojami giedoti ir dainuoti kai kuriose Karolio M. Br-o rinkinio „Pieśni ludu nadniemeńskiego" dainose; pav., „Gedok sesyte, Ko ne dainoź?" (XIV n.). Iš Suvalkų gubernijos, Seinų apylinkės, iš Dzūkijos, K. Krupavičiūtės surinktų dainų rinkiny tautos dainų įvardijimuose apskritai vartojama giesmė; kaip antai, vestuvių, naujokų, rugiapiūtės giesmės ir t. t.[2]

Kokiuo keliu giesmė perėjo į šventų giesmių žymėjimą, nežinoma, bet jau tai, kad giesmė, būtent, perėjo į bažnyčios kalbą, rodo, kad ji dar bažnytinės kalbos kūrimosi metu buvo visur vartojama. O ta prie-

[1] „Visi susėda į ratą, o vienas gieda" (penkta laida, 102 p.).

[2] Lietuvių Mokslo Draugijos archyvas; žiūr. 16, 18, 29, 32 n-rius.

žastis, kad giesmė dvasininkų buvo užgirta, o daina atmesta, galėjo būti, kad giesmei buvo skiriama platesnė prasmė, kai tuo tarpu dainai tuo metu tikriausiai buvo dedamas aiškiai pasaulinės dainos antspaudas.

Juk ir Daukantas sako, matyt, pagal žemaičių paprotį, kad linksma gaida dainuojama daina vadinasi **daina** bei **audo**, o liūdna — **giesme**, bei **rauda**. Tada jau, kai tokia nuomonė buvo visuotinė, giesmė labiau tiko pavadinti bažnytinei giesmei. Ruhig'o 1747 m. išleistame lietuviškame žodyne žodžių aiškinimai lyg ir patvirtina šią nuomonę, kad giesmė — tai giedojimas, o daina — tai linksma daina, dainavimas. Giesmės pavadinimas išvirto bažnytine giesme, matyt, ne vienu kartu, bet jam čia tarpininkavo **szwentà giesmė**, kaip Ruhig'o šventa giesmė ir yra išversta. Dainos reikšmę apibrėžia Ruhig'o vertimas žodžiu Buhlenlied = mylėjimo — dainà.

2. Daina. Koks skirtumas tarp giesmės ir dainos, arba tikrĩau sakant, kas yr daina?

Daugis tyrinėtojų yra reiškę del dainos savo nuomonę, bet jų visų ta nuomonė ėjo ta kryptimi, kad dainos, apskritai, sunkūs, liūdnumą sukelią, liaudies giedojimai, giedami vienu balsu. Čia, žinoma, negali būti kalbos apie jų muzikos dėstymą, tačiau kai kurie svarbesnieji dalykai teks iškelti, iš kurių skirtumas tarp dainos ir giesmės galėtų paaiškėti.

K u r š a i t i s, tas lietuvių tautos dvasią kiaurai pažįstąs tyrinėtojas, savo gramatikoje „Grammatik der Litauischen Sprache" (1876) duoda gaidos apibrėžimą, kurs labai mums tinka pradžiai: § 1660: „Lietuvių liaudies dainų g a i d o s gangreit visos liūdnos, tur būt, del to, kad jos juda tokiose tonacijose, kurios iš tikrųjų nei dur, nei mol, bet vis delto prisiartina prie mol tonacijos. Muzikos specialistai tegu tai sprendžia iš pavyzdžių muzikos priede. Kiek aš suprantu, lietuvių tautos dainose mažiau daugiau pasireiškia graikų tonacijos...".

§ 1661: „Dainos r i t m a s (Zeitmass) niekuomet nėra vien rečitatyvo pobūdžio, bet vis delto jos taktas per visą ir visuomet nėra tas pats. Apskritai, jis (ritmas) yra čia dvejinis, čia trejinis, nors pasitaiko taip pat, kaip muzikos priedo 7 ir 8 nr., dainų, kuriose taktas mišras, vadinas, tokios, kuriose jisai keičiasi taip, kad jis, trumpą galą buvęs dvejinis, pereina į trejinį, paskui vėl grįžta į pirminį mastą. Arba priešingai: daina prasideda trejiniu taktu ir paskui pasikeičia į dvejinį.

Prieš suprasdamas, kad toks takto pasikeitimas galimas, tokių dainų ritmo mastas darė man nepaprastų sunkumų, kolei gavau suprasti, kad ir kitų tautų liaudies dainose, pav., čechų, panašių takto keitimųsi pasitaiko."

§ 1662: „Lietuvių tautos dainos t e m p o, nors kiekvieną kartą turiniui truputį pritaikintas, apskritai, arba beveik visai ramus ir tąsus, tam tikro andantino. Smarkių allegro visai jose nesutinki."

Leiskime pareikšti savo nuomonę dar dviem lietuviškos dainos žinovam: per anksti mirusiam prašmatniam lietuvių menininkui M. K. Č i u r l i o n i u i (†1911) ir lenkų mokslininkui, Juškevičiaus didelio dainų rinkinio leidėjui, Zigmantui Noskowski'ui.

Savo studijoje „Apie muziką" Čiurlionis sako, kad jis yra giliai pažvelgęs į lietuvių dainos esmę. Tarp kito ko, jis sako šitaip: „Ir dabar pasakykime, kas yra mūsų dainos, kuo jos skiriasi viena nuo kitos ir kodel jos mums brangios? Nepratusio svetimtaučio ausis girdi jose jų paprastume daug vienodumo, monotoniškumo, o tam kaltas jų ritmas, kurs dažniausiai lygus, paprastas, trejinis ritmas, rytm trójkowy, kaip lenkai sako. Ritmo monotoniškumas ypač brangus, ir drįstu sakyti, gražiausias mūsų dainų savumas. Tas monotoniškumas duoda didelį, nepaprastą ramumą, ir, kuo ilgiau klausais, imi jausti gilų mistiškumą. Lygų monotonišką ritmą mes užeiname geriausiuose didžių kompozitorių veikaluose, kaip Beethoveno VIII-sios simfonijos Andantėje— — —. Jei nedidžiausia, tai iš tikrųjų, galime sakyti, didelė dalis mūsų dainų turi šitokį klasišką savumą. Dainų gaida paprasta, nors kilnojasi visoj oktavoj, bet tam tenkinasi dažnai keturiomis penkiomis notomis, kurių ritmas dar paprastesnis, del to kad susideda iš dvejaverčių, ir net nekartą iš vienaverčių notų. Tokia gaida, keletą kartų kartojama, giliai smenga klausytojo ausin ir pastoviai ima jį veikti" (64 p.).

Antras, Juškevičiaus didelio gaidų rinkinio galutinis redaktorius, lenkų muzikas Zigmantas Noskowski's, papasakojęs apie lenkų šokių gaidų turtingą ritmiką, kad, žiūrint įvairumo, jo manymu, vargiai kuri Europos tauta prilygs lenkų, šitaip kalba apie lietuvių gaidas: „Visų pirma kelia dėmesį šiose gaidose nuolatinis palinkimas į trejinį ritmą, delto kad apie trečdalį visų dainų turi trejinį taktą. Toj didelėj daugumoj trejinio takto ritmika gana neturtinga ir monotoniška ir visai skiriasi nuo trejinių lenkų gaidų — —. Jų monotoniškumas ir neturtas tiek aiškiai matyt, jog nėr reikalo daugiau apie tai kalbėti" (m. v.

XXV p.). Ir kitoj vietoj vėl kalba Noskowski's: „Tačiau nereikia užtylėti, lyg kad visos dvejinio takto gaidos arba ukrainiečių (gal gudų?) kilmės, arba atsirado rusų kalbos ir žemės kaimynystėje. Jei mes spręsime, kur tautos prigimtis pasilikusi gryna, tai man taip rodos, kad gryniausiomis lietuviškomis reiks laikyti tik tos dainos, kurios arba tipiškai trejinio ritmo takto, arba kurios sukurtos trejinio takto dalinimu; nes kaip tik tų gaidų ritmas visai skirtingas nuo užtinkamo ritmo slavų dainose" (m. v. XXVIII p.).

Ritieriškiems lenkams charakteringas tęsinys, kuriame jis šitaip sako: „Lietuvių tautos gaidų ramiame ritme tik sunkiai gali pastebėti bet kokių ritieriškumo ir karžygiškumo žymių. Vargiai kai kuriose (438, 484, 751 nr.) užtinkame bent kiek stipresnių judesių; šiaip, apskritai, matyt linkimas į pusiausvyrą — — —". (XXVIII p.).

Čiurlionis paskirstė lietuvių liaudies dainas į keletą grupių. Imu iš tų jo grupių pavyzdžius, kad svetimas įgytų supratimo, kaip lietuviška daina skamba. Į pirmąją vietą, tarp kito ko, jis pastatė Vilniaus gubernijoje rugius piaunant moterų giedamą giesmę, kurios sunkias gaidas dažnai esu girdėjęs ir kuri, kaip labai teisingai Čiurlionis pastebi, primena greičiau raudojimą, negu dainavimą. Toliau jis šitaip sako: „Tokių gaidų dainas teisingai gali suprasti ir jomis gėrėtis tik lietuvis, klausydamas jų laukuose, tada kai giesmininkė neprašoma, neįsakoma pati sau viena jas gieda. Iš jų girdėti, lyg koks prakeiktas apkaltinimas, verksmas, ilgesys, širdies ašaros. Jos pačios senosios dainos."

Čiurlionies pavyzdžiai šitokie:

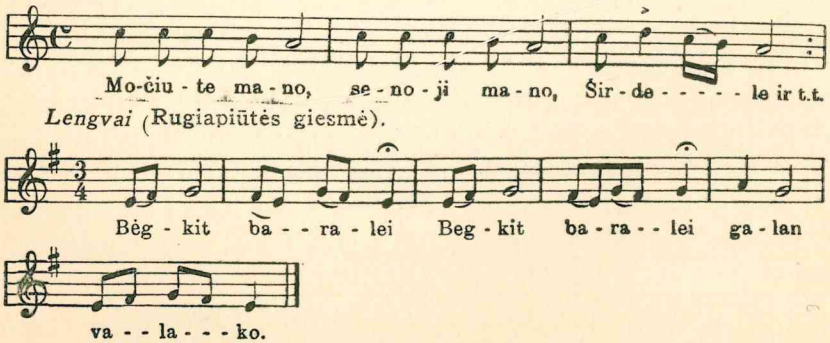

Lengvai

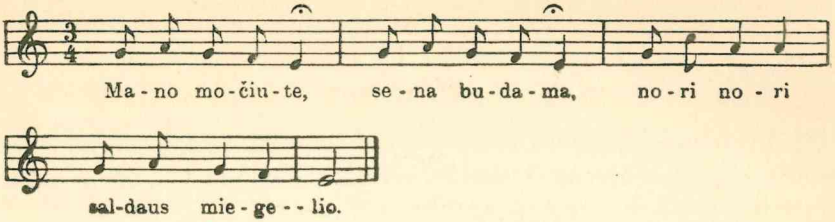

Paskui Čiurlionis deda į antrą grupę dainas, kurios dalinamos į tris bei penkius taktus. Pav.:

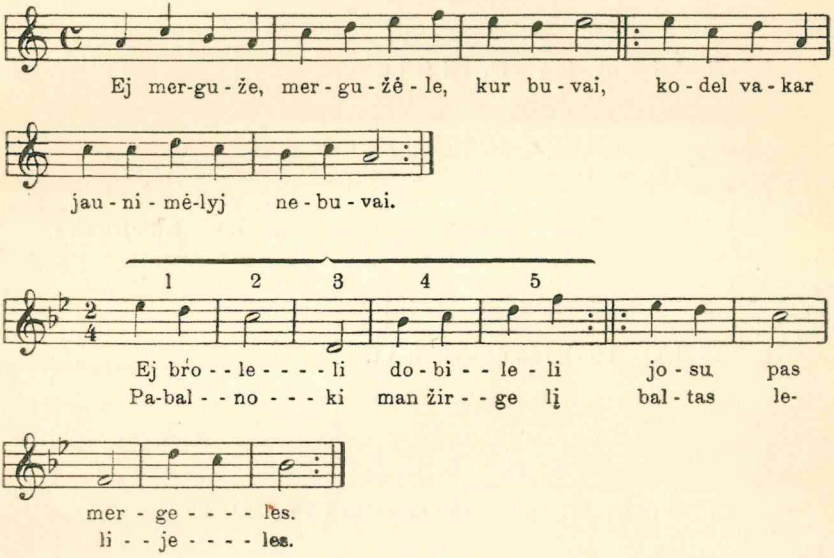

Trečiajame skyriuje pagaliau keturių ir aštuonių taktų lytys, apie kurias Čiurlionis sako: „Tokių dainų daug. Jos gaņa ramios, jų monotoniškumas primena amžiną jūros bangų ūžimą, ir iš jų girdėtis, taip sakant, religiškas ilgesys ir tylus ne pasauliškas liūdesys. Viskas tas žmogų ramina ir žadina jo sieloje švelnesnes stygas."

Pav.:

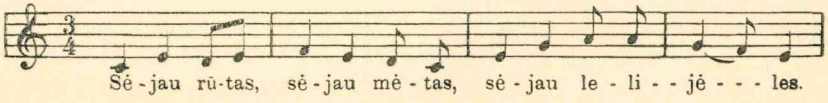

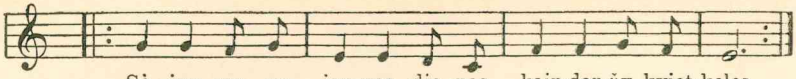

Į ketvirtąjį Čiurlionis skiria šią didelę dainų grupę, kurioms savo ypatingas trejinis ritmas, ir kurios aiškiai dalinamos į keturius taktus.

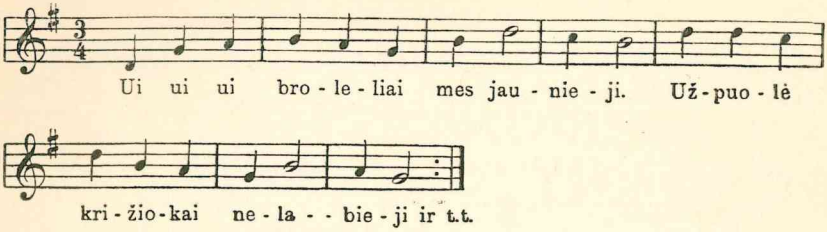

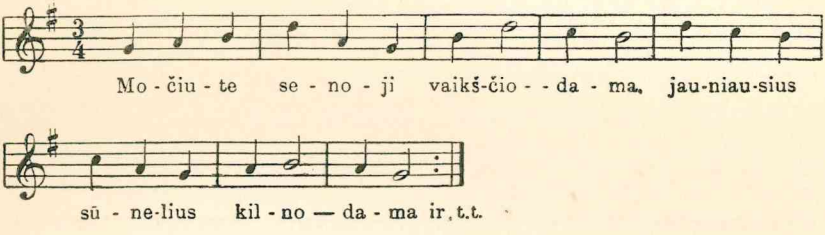

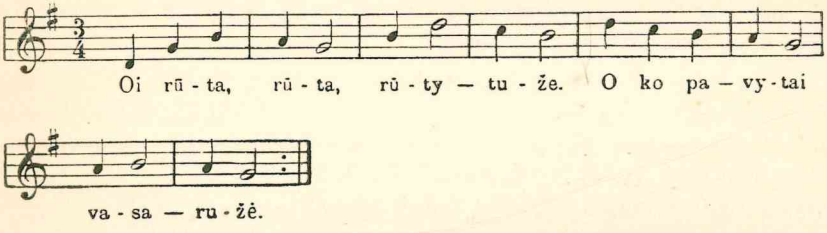

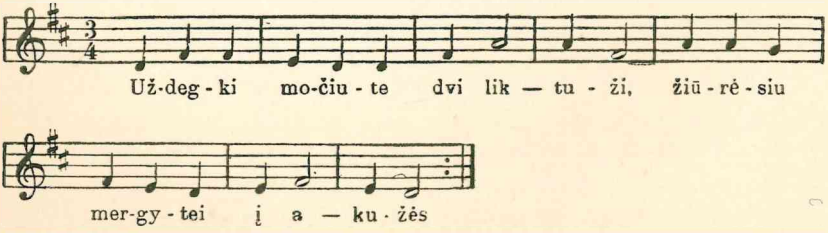

Apie penktosios grupės dainas Čiurlionis sako: „Atskirą skyrių sudaro dainos, kurios turi tokią lytį: 4 taktai kaip kūrinys iš dviejų vienodų dalių, nors viena kiek praplėsta, — tai pirmoji pusė; antroji gi pusė sudėta iš vienaverčių notų, arba keturinių arba aštuntinių. Pirmoji pusė giedama lėtai, antroji greičiau."

Pav.:

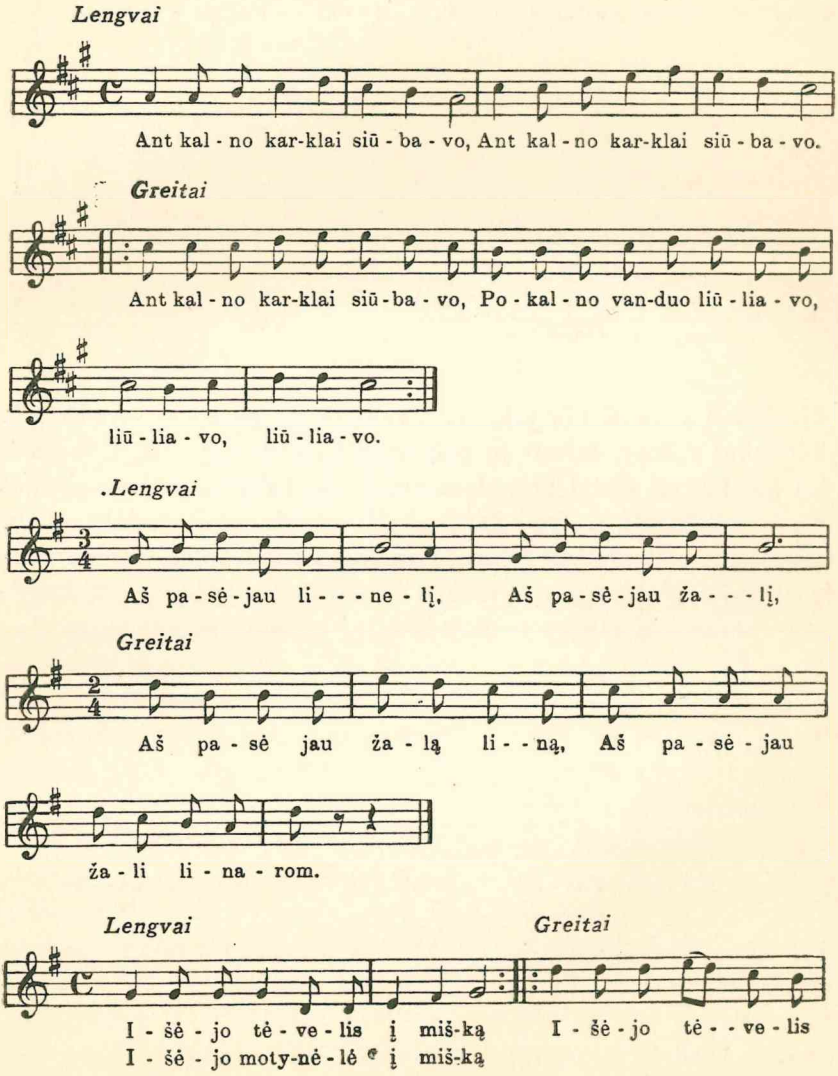

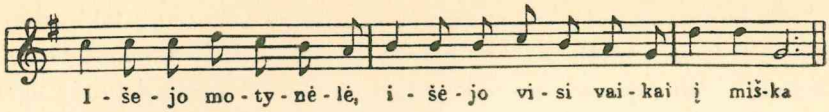

Lengvai

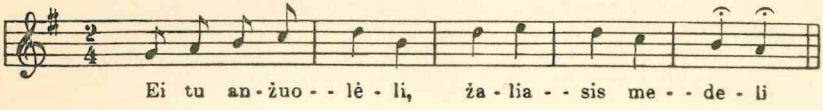

Greitai

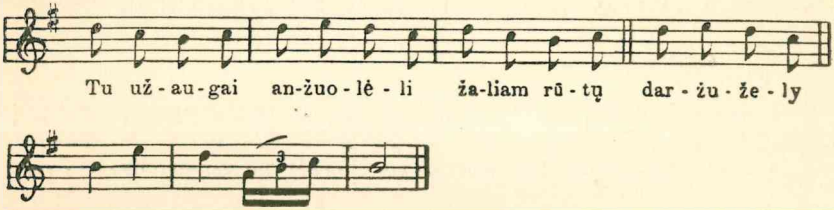

Čiurlionis pažymi (72 p.), kad šios dainos primena rusiškas ir ukrainietiškas dainas, tačiau jų prigimtis taip nuo jų abiejų skiriasi, jog jas gal laikyti tikrai lietuviškomis. Nuo rusiškų dainų jos ypač skiriasi antrojoj daly pasireiškiančiu vaikišku ir naiviu linksmumu.

Gale Čiurlionis prideda šokių dainų pavyzdžius. Šios — atskira rūšis, jų giedojimo būdas gyvas, ritmas dažnai lygus, linksmas bei šoktinis, primenąs polką, ritmas trejinis.[1]

Pavyzdžiai:

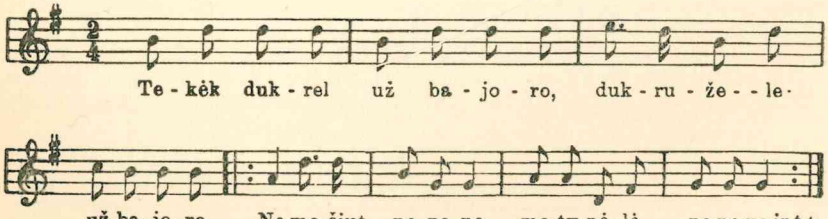

[1] Ar ne dvejinis? V e r t.

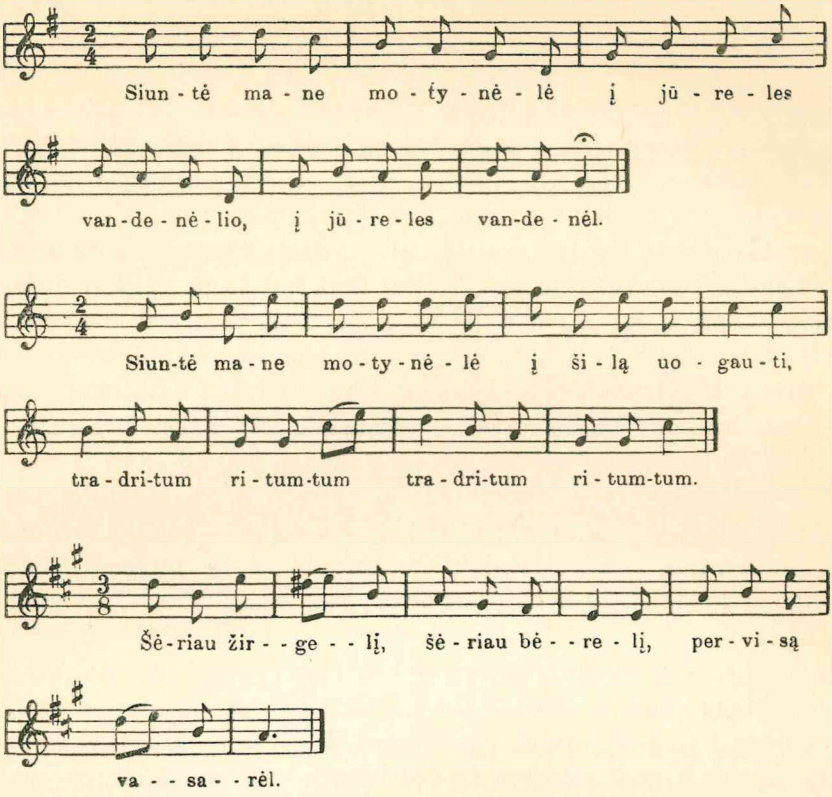

3. **Del giesmių kilmės.** Kadangi del daugelio priežasčių, kurias toliau išdėstysiu, priėjau prie tos nuomonės, kad Lautenbach'o patiektos lietuviškai-latviškos paralelės nesutinka su primityviškosiomis lietuvių-latvių tautos poezijos lytimis, ėmiaus grynai lietuviškoje srityje tyrinėjimų, kurių tikslas buvo išaiškinti lietuvių dainų pradžią. Klausimas, kaip reikia suprasti lietuvių tautos dainos kurimasis ir raida — nes maniau, kad ji nėra tokia gimusi — seniai mane domino, labiausiai man būnant Kaune žiemą 1910 metais, kolei pagaliau kai kurie mano pastebėti dalykai pakėlė uždangą, kuri trukdė pažvelgti giliau ir toliau. Lietuvių dainos eilės konstrukcija davė man pirmąjį raktą, o antrąjį — latvių dainos konstrukcija. Jais man pasirodė galima atidaryti tas slaptasis statinys, į kurį ilgai veltui stengiaus patekti. Nors neaiškiai, tačiau man jau pasimatė lietuvių poezijos raida nuo pačių pirmųjų pradžių, nors jungiančių grandžių ir trūko. Bet netikėtai ir jos mano kely pasirodė: išvykau vasarą 1910 m. į šiaurės rytų Lietuvą dainų rinkti, ir čia labai paini mįslė ėmė aiškėti: susipažinęs su giesme

buvau nepaprastai nušviestas ir gavau naujiems stebėjimams tvirtą pamatą ir naujų išėjimo punktų. Statinio durys atsidarė, bet, jei dar tą patį paveikslą, kaip aukščiau pavartosiu, tik siauru plyšeliu, bet vis delto mano manymu, sutemos nebebuvo tokios nepratinkamos, kaip pirma. Savo darbą ir jo rezultatus leidžiu čia dabar pirmą kartą į mokslo pasaulį. Ar tikrai supratau, teišsprendžia būsimasai tyrinėjimas, — man, iš nauja patikrinus, kito išsprendimo, regis, negali būti. Tačiau aišku, kad lietuvių tautos daina visame tame plačiame plote, kiek žinoma, toli gražu nuodugniai dar nėra nušviesta. Ji ilgam tieks įdomių klausimų, kurie galima bus likviduoti tik tada, kai bus surinkta visa medžiaga ir išspausdinta bus prieinama tyrinėtojui.

Šiame pranešime nesirengiama, jei bent tik tarp kito ko, kelti klausimo, kuri bet kurios poezijos giliausioji priežastis. Vis tiek, ar tai buvo darbo pagimdytas ritmas, ar šokis, ar kas kita.[1] Ritmingai tariami sakiniai laikomi indoeuropiečių tautų seniausia poetiška pasireiškimo priemone[2]. Aišku, kad ir kaip dalyką nuodugniai imtumei, teks pradėti nuo primityviausiųjų ir paprasčiausiųjų formų. Klausimas dabar kyla, iš kur ir kaip jos aisčių tautose gaunamos? Liaudies dainos labiausiai esminiai savumai visur yra buvę — ritmas, kuris tikriausiai sujungtas su žmogaus tiek anatomine, tiek dvasine struktūra. K i l i m a s ir k r i t i m a s, tie ritmo pradmenys, neskiriamai sujungti su bet kuria liaudies daina, ir jei kur, tai jau į lietuvių tautos kraują ritmas taip yra įleidęs šaknis. Tačiau iš antros pusės lietuvių poezija labai esminėj daly yra atsipalaidavus iš ritmikos pančių ir melodija yra gavusi viršų. Ex analogia tas jau lyg nurodo į žymų išsirutuliojimą, kurį taip pat patvirtina lietuvių dainos išorinė būklė, nes savo harmonizuotu simetringumu ji gi primena kartais visai dirbtinę poeziją. Abejojant galima klausti, ar yra dar kur žymių apie būklę, iš kurios išeinant būtų galima rekonstruoti primityviosios liaudies dainos su nors kurio pasisekimo viltimi? Kada patys imamės atsakyti į klausimą, ar giesmė ir daina laikomos išėjusiomis paralelėmis lytimis iš atskirų šaltinių, ar jos yra iš vienos ir tos pačios motinos gimusios seserys, prieiname pagaliau sritį, kuri tikrumoj yra lyginamasis tautos gaidų mokslas. Tačiau aš drįstu tolesniuosiuose išvedžiojimuose žengti į tą pasienį, vis delto, laikydamasis liečiamuose dalykuose filologijos prado ir giedojimo papročių.

---

[1] Čia tiktai tebūna nurodytas, pav., K. Bücher'io veikalas „Arbeit und Rhythmus".

[2] Schrader, Reallexicon der indogermanischen Altertumskunde, 132 p.

Pažiūrėkim visų pirma, kas giesmę ir dainą jungia.

Del dainos ir giesmės turinio Sabaliauskas, šios srities geriausias žinovas, yra tos nuomonės, kad giesmių turinys epiškesnis už dainų. Kaip regis tačiau, didelio skirtumo nieku būdu nėra. Ilgume, apskritai, yra skirtumo; giesmės, apskritai imant, trumpesnės už dainas; bet ši taisyklė ne be išimties. Vėl kai del konstrukcijos, sunku pastebėti šiuo atžvilgiu esminį skirtumą. Pavyzdžiui, ši iš žemiau pasirašiusio ir Sabaliausko rinkinio išimta giesmė (15 nr.) savo išore nieku nesiskiria nuo paprastųjų dainų.

1. O kas pražydo
Nakties vidury, } 2
O kas verkė
Gaideliuose? } 2

2. Papartis pražydo
Nakties vidury, } 2
Našlaitėliai verkė
Gaideliuose. } 2

3. O kas nureškė
Paparčio žiedą, } 2
O kas maldė
Našlaitėlius? } 2

4. Šalnelė pakando
Paparčio žiedą, } 2
Rykštelė maldė
Našlaitėlius. } 2

Pavyzdžiui paimta giesmė, į ją įsižiūrėjus, rodo, kad ji susideda iš keturių eilių posmų, kuriuose yra po dvi dvieilini pusi, kurių kiekviena giedama du kartu. Ir šioj giesmėj visai nieko savotiško nėra, ko nebūtų kiekvienoj lietuvių dainoj. Kuršaičio tyrinėtojo akis matė šį dalyką, ir jis tatai laiko charakteringa lietuvių dainos žyme. Savo gramatikoje jis apie tai kalba § 1658: „Lietuvių tautos dainos struktūra beveik perdėm tokia, kad ji susideda iš dvidalių posmų, ir kiekviena dalis vėl sudaryta iš vienos, daugiausia iš dviejų eilių. Giedant vienaeilė dalis, lyg tai būtų taisyklė kartojama, dvieiliuose nekartojama dažniausiai. Čia pridėtame lietuvių tautos dainų pavyzdžių rinkiny yra tik dvi išimtys iš šios taisyklės."

Kuršaičio pranešimas liečia dainą, o mums matos, kad tai lygiai gerai tinka ir giesmei. Klausiame, iš kur yra atsiradęs tas proporcingumas, dalinimas į ketureil. posmą, iš kur paprotys kiekvieną posmo pusę dainuojant kartoti? Norint dalyką išaiškinti, mums reikia pažvelgti į dainos išvidinę struktūrą, — ir mums atsidarys galimumai jos paprastas formas ištirti.

Leidžiamės į tyrinėjimo kelionę su ta į tiesą panašia prielaida, kad pirminė giesmė yra ne kas kita, kaip jausmo pagražinta ritminga proza, kur žodžiai — dalykas menkas, o ritmas ir gaida — viskas. Pamėgin-

kime surasti liaudies dainos visų primityviausią pasireiškimą. Laimei, tokia nepaprastai konservatyvi lietuvių tauta savo senas giesmes išlaikė, taip pat, kaip jos kalboje yra tokių formų, kokių turi sena Homero graikų kalba.[1] Šiaurės rytų Lietuvoje surinktoje tautos poezijoje yra giesmių, kurios sutinka su primityvioms liaudies dainoms statomais reikalavimais. Iš ten, mano ir Sabaliausko surinkto rinkinio, imu čia šiuos pavyzdžius.

a) Našlaitė rūtelė, rūto.
Našlaitėlė rūtytėlė! (295 n.).

b) Du broliai du ąžuolėliai,
Du brolel' ąžuolėl, lyliulė! (296 n.).

c) Šepetėl, repetėl, lingo.
Šepetėli, repetėli! (297 n.).

d) Sudūto, rūto, lingo, tatato, tato!
Sadūto, rūto, lingo, tatato, tato! (298 n.).

e) Baliti dobilėliai, baliti dobilio!
Baliti tototo! Baliti tototo! (299 n.).

f) Dobilėl, dagilėl dobilėl, čiūto! 2 k.
Dobilio, dagilio, dobilio, čiūto! 2 k. (300 n.).

g) Čiūlado, čiūladytė!
Lyg čiūladytėlė, lylio! (301 n.).

h) Tatato lylio!
Sadūto, sadūto, tūto!
Eigi tūto, tūto,
Sadūto, tūto! (352 n.).

i) Obelyt gražulyt, tūto, lylio!
Obelytėl, tūto, lylio! (303 n.).

k) Kálnely, kálnely augo dagilėlis, 2 k.
Kalnuty, kalnely augo dagilėlis. 2 k. (311 n.).

---

[1] Pavyzdžiui, kaip Pabaltijo kalbos pajėgia saugoti senus dalykus, tebūna paminėta, kad kai kuriuose dabar Gardino gubernijoj valsčiuose, kurių protėviai čion, matyt, yra atvykę iš kai kurių Prūsų sričių, vartoja žodį *pekus* galvijų reikšme, kaip lotynų kalboje, nors to žodžio šiaip Pabaltijo kalbose negirdėt. (Iš prof. Volterio tyrinėjimų).

l) Du žaliūs berželiai
Kalnely užaugo,
Kalnely užaugo.
Čiūto, čiūto,
Čiūto lylio,
Čiūto lylio! (314 n.).

m) Gegutytė sode, sodely kukavo,
Gegutė sode, sode kukavo. (319 n.).

n) Kuku, gegute,
Lylioj lyliute! (318 n.).

o) Ančių tupi trys pulkeliai,
Sadūto, sadūto, linago! (320 n.).

p) Ūžia karvelėliai, oi tūto, oi tūto,
Kad gurklelis pilnas. (321 n.).

g) Ratu, bitel, ratu ratujo!
Ratu, pilkoji, ratu ratujo!
Ratu, sesiule, ratu ratujo! (322 n.).

r) Ulioj bitė,
Ulioj kadijėlė!
Bičiutė, bitelė!
Kadijo! (326 n.).

Imkime žiūrėti į aukščiau paduotus pavyzdžius. Jie piešia tokį primityvų jausmo ir minties pasaulį, jog apsišvietusiam lietuviui sunku jų būkle tenkintis, o svetimam juotes. Šalia jokio vertimo nepadėjau, nes tai nepakankamai atvaizduotų šias giesmes. Eidami per pavyzdžius, pamatysime, ką giesmininkas nori pasakyt. a) Našlaitė rūta, — štai pažodis vertimas. Giesmininkas nori palyginti vieną su kitu, našlaitę su rūta, bet palieka nepasakęs kodel. Susipažinęs su tautos papročiu atspėja, kad tai todel, jog jis nori gerai nuteikti savo (jei jis našlaitis) ar kitų širdį, pavartodamas brangios ir meilios rūtos gėlės alegoriją. Tačiau svarbiausias dalykas jam ne alegorija, ir ne paveikslas, bet svarbiausia giesme išlieti savo širdį. b) Du broliai: du ąžuolai. — Mes gražūs, galingi ir stiprūs, kaip ąžuolai, — taip nori sakyti pilnas jaunystės jėgų ir sveikatos dainininkas. c) Visi žodžiai,

kiek atsimenu, tik priedainiai[1]. d) Taip pat vieni priedainiai. e) Brolis: dobilėlis[2]. — Išaugusioje lietuvių tautos poezijoje brolio epitetas „baltas dobilėlis" labai vartojamas. Matyt, jis kilęs jau iš taip primityvios asociacijos, f) apynys, dagilis. — Vien žaidimas žodžiais! g) Priedainiai. h) Taip pat. i) Graži obelė. k) Kalne augo dagilis. l) Du žali beržai augo kalne. m) Sode kukavo gegutė. n) Kukuoja gegutė. o) Trys pulkeliai ančių tupi. p) Ūžia karveliai. g) Bitė — pilka. r) Ulioja bitė.

Matome, kad liaudies dainininko plotas, kuriame jis juda, nepaprastai aprėžtas; galime sakyti — tik aplink savo namus. Sakiniai, kuriuos jis gieda, paprasčiausi, iš dalies juose yra koks daiktavardis, iš dalies nėra jokio, dažniausiai tiktai priedainiai. Ko jis nori? Kam jis gieda? Tušti klausimai! Galime spėti, kad gamtos vaikas gieda todel, kad jaučia giesmės reikalą, nori pareikšti savo trykštantį gyvenimo džiaugsmą, liūdesį, rūpestį. Pirmu pažvelgimu gali pasirodyti veltui būsią bandyti gilintis į tiriamo giesmininko veikiančias jo jausmo gyvenimo priežastis, tačiau latvių tautos dainos teikia vis delto, kaip man atrodo, gerų gairių, kokiuo keliu, reikia mums manyti, išsirutuliojimas bent iš dalies šioj srity yra ėjęs. Juk latviai dainavo savo dainas iš dalies pagal m e t ų l a i k ą, jie pradėdavo ankstyvu pavasariu, traukė dainas pavasario ir vasaros vakarais, kolei vidurvasary per Jonines pakeldavo savo l i g o šauksmus saulelei. Ką tai rodo? Nėra abejojimo, kad metų laiko įvairumas anais senais laikais, žmonijos kūdikystėje, labai stipriai yra veikęs gyvenimą. Bundąs pavasaris, nujautimas to, kad žiauri žiema vėl nugalėta, tai gamtos jėgoms veikiant, labai lenkė žmogaus širdį džiaugtis, žadino viltis, davė naujų gyvenimo jėgų. Gyvulio džiaugsmą rodo juk miške paukščio giesmė, galvijų baubimas ganykloje. Kodel gi žmogui nesidžiaugti? Jis nepasiliko nečias, bet kėlė savo šauksmą pavasariui ir vasarai. Böckel'is yra susirinkęs pavyzdžių tokių pavasario džiaugsmo šauksmų iš atskirų tautų, ir mini šauksmus, tarp kito ko, eskimų, kurie saulės šviesai grįžtant renkasi dideliais būriais savo džiaugsmo reikšti. Vienas balsas pradeda šitokiuo eskimų dabar jau dainos posmu: „Miela, saulute, grįžk atgal", kurio pabaigoj choras linksmai atsiliepia: „amna ajah, ajah! — ahu!" ir po kiekvienu

[1] Šepetėlis, šepetys — tai namų darbo šerių šukos. Kas yr repetėlis, — nežinau. *(Vert. prier.).*

[2] Čia autoriaus gal kiek suklysta, nes tikriau: balti dobilėliai. B a l i t i galėjo pasidaryti del tarmiškumo ir giedojimo. *(Vert. prier.).*

posmu choras kartoja tą patį šauksmą (m. v. 6 p.). Tarp šio eskimų šauksmo ir latvių ligo aš nematau iš savo pusės esminio skirtumo, saulės šventimas abiem kliautis, gamtos vaiko nuotaika abiejuose vienodai primityvi. Motina gamta, kuri taisyklingai kasmet atpalaiduoja vandenis nuo ledo, verčia medžius sprogti, žolę dygti, siunčia paukščius giesmininkus į šiaurę, leidžia žmogaus krūtinėje suvirpėti gaidoms, kurios išblaško kasdienį pilkumą.

Antras dainos akstinas, be abejo, yra paties žmogaus džiaugsmo ūpas. Del kokių priežasčių jis, reikia manyti, pasidaręs akstinu, gamtos tautų meno žinovas Grossė šiaip yra nupiešęs: „Pradinėje poezijoje labai plačiai dalyvauja žemas materialusis džiaugsmas; tikriausiai mes nenuskriaustume tų poetų, jei pasakytume, kad jų liriškas įkvėpimas bent lygiai dažnai kyla iš botago, kaip iš širdies."[1].

Esame matę, kad šauksmas tose lietuvių giesmėse turi labai žymią vietą. Be to dar, matėme, kad kiekviena daina išreiškia kokią nors mintį, kokį nors jausmo paveikslą. Tas jausmo paveikslas kai kada obelis, kai kada dobilas, kai kada dagilis, apskritai, jis paimtas iš gamtos. Tas giesmes galime laikyti iš tikrųjų vienaeilėmis, nežiūrėdami į jų tariamąjį dvieilumą, ir mums nereikia būti dideliems psichologams, pamatyti, jog šių giesmių pradinė forma yra buvus grynas šauksmas, nes mūsų pavyzdžiuose yra tokių, kuriuose nieko kito nėra.

Stačiai iš gyvenimo paimtais pavyzdžiais galime taip tiesiai nueiti ten, kur moksle palyginamų tyrinėjimų pagalba tarp kitų Otto Böckel'is savo veikale „Psychologie der Volksdichtung" (1906) yra nuėjęs, būtent, kad šauksmas — tai visų primityviausi dainų lytis[2]. Šiaurės rytų Lietuvoje tas šauksmas apsivilko paprasčiausiais ištiktukų žodžiais: **čiūto, čiūtelė, lingo, čiūto lingoi, lylio, čiūlada, čiuladytėlė, tūto, sadūto tūto, oi lylia tūtoj, ratuto, dobilio, tatato, verpėto, lioi verpetoj, pūko, daunoj, kyko, sadauto, oi rūta** ir t. t. Jei sutiksime, kad reikia pradėti nuo jaustukų, tai reikia klausti, kaip reikia žiūrėti aukščiau paduotuose pavyzdžiuose į surištą su jaustuku vyriausią žodį. Į tai, mano nuomone, reikia žiūrėti taip, kad pastarasis veikia pirmąjį, šauksmu giesmininkas nori arčiau apibrėžti vyriausiojo žodžio savumą, jis taip veikia, kaip substantivai atributus. Tuo būdu jaustukas — tai esminė dalis dainos, o ne tuščias pagražinimas. Giesmininko jausmas dar nepajėgia apsivilkti žodžiu, jis reiškiasi tik šauks-

[1] Anfänge der Kunst, 232 p.
[2] Žiūr. m. v. Erster Abschnitt.

mu. Pasakiau: nepajėgia, tikriau būtų sakyti, — giesmininkas nenori, nes dabar kalba jo jausmas, o šis reikalauja pasireikšti šauksmo. Bücher'is bando įrodyti, sukeldamas didelį susidomėjimą, savo veikale „Arbeit und Rhythmus", kad ritmas ir daina, reikia manyti, yra prasidėję iš to laipsnio, kada darbas, muzika ir poezija buvę susilieję į vieną, ir kad darbas šioje visumoje buvęs pagrindinis elementas, tačiau tai nuomonei paremti mes neturime medžiagos iš tų primityviųjų giesmių. Kad jausmas yra paskutinis tų giesmių kūrėjas, tai aišku, bet sunku teigti, kad darbas kokiuo nors būdu yra prisidėjęs prie jų pasireiškimo. Ir nėra reikalo, kad primityviuose šauksmuose būtų iš darbo paimta ritmika. Žmogaus jausmo išsiliejimas žodžiais eina jo anatomiška ir fiziška pagrindine būtybe, jų dėsnių veikimu stipresnis ir karštesnis jausmas stengiasi išsiveržti garsiniu šauksmu. Kaip iš šauksmo pasidaro tikrą giesmė, nurodymų duoda lietuviškos giesmės. Böckel'is savo aukščiau minėtame veikale yra tos nuomonės, kad giesmei gimti aiškiai veikia jausmo stiprumas, kolei nuotaika vis augdama sutrauko šauksmo ribas ir ištrykšta žodžiais, jaustukais ir t. t.. (12 p.). Jei žiūrėsime tik jausmo, toks aiškinimas galėtų būti tikras, tačiau lietuvių dainos rodo, kad ne tuo būdu gimsta tikroji daina. Vienų priedainių giesmė gali lygiai būti stipri, ir dar iš stipresnio jausmo gimusi, kaip trumpa giesmė, kurioj daug jaustukų, ir kuri, be to dar, turi vieną daiktavardį. Ne stačiai nuo jausmo stiprumo pareina jų rūšies skirtumas, bet nuo to, kad joje dalis šauksmų pakeista kokiuo nors daiktavardžiu. Dainininkas tokiuo atveju kreipia savo dėmesį į kokį nors daiktą, kurs tokiuo gali jam būti, palyginti, vistiek kas. Jis pakeičia tik šauksmo žodžius, bet tam jis ima žodį, kurs turi reikšmės. Tolesnysis žingsnis — jau galutinio silogizmo padaras. Jis, pavyzdžiui, surastam žodžiui duoda kokį nors jo savumą piešiantį atributą, tuo tarpu, gal būt, dar be predikato, tačiau jis priėjo tikrą silogizmą ir dainą. Tariamai betiksliškas šauksmas yra gavęs kokį nors suprantamą turinį ir pasidaręs toli vedančiai raidai pradžia.

Iš pavyzdžių matome, kad giesmininkas tą patį šauksmą kartoja keletą kartų. Čia, be abejo, veikia du psichikos įstatymai. Jausmas, kurs yra pakilęs iki tam laipsniui, jog išsilukšteno į dainą, negali, žinoma, tuojau nuslūgti. Jam reikia kurį laiką patverti. Tam tie kartojimaisi. Bet čia tikriausiai yra ir kita priežastis: noras pamėgdžioti. Šauksmas giesmininkui patinka skambėdamas, jis (giesmininkas) ver-

[1] „Arbeit und Rhythmus", 364 p.

čia skambėti kartą, verčia skambėti kitą kartą, visai taip, kaip daroma, kai jaučiam norą kairinti aidą. Čia pasireiškia pirmutinė tariamo žodžio įtaka poezijos kalbai, nes ji iš tikrųjų gimsta tuo pačiu metu, kai jausmas išsilieja žodžiu. Jausmo įtakumu paprastosios šnekamosios kalbos žodžio tonas darosi ypatingas. Ir kai jis tuo pačiu būdu kartojasi keletą kartų, gauna pradžią taisyklingumas, kurs galop atskiria poezijos kalbą nuo šnekamosios kalbos. Kad taip prasidedančios ritmikos dėsniams ėjimas, darbas ir kiti taisyklingai grįžtą judesiai, kaip Bücher'is įrodinėja, gali turėti reikšmės, laikau galimu, tačiau šito dalyko padariniu aš laikau tai, kad mes nieku būdu negalime galvoti apie žmogų be tam tikrų fiziškų ir dvasiškų savumų.

Susijaudinimas ir nusiraminimas primityviojoje poezijoje, jei taip galima ją pavadinti, nusprendžia ritmą. Sielos pergyvenimai, kurie gimdo dainą, duoda akstiną taip pat ir tarimo tempui: greitas, kyląs ritmas — tai padarinys pakilusios, o vėl lėtas — nukritusios nuotaikos. Tuo būdu ritmas tokio pat amžiaus, kaip ir daina. Tačiau aišku, kad tokia pradinė poezija laikosi primityviausio formos laipsnio; iš to joje pirm visa ko glūdi tikrumo antspaudas, — jos jausmo turtai, reiškiamosios priemonės — paprasčiausi ir nedažyti. Sienos linija tarp poezijos ir prozos sunku nubrėžti ir dažnai ją gali konstatuoti tik drauge su gyvenimu.

Turint galvoj, kad ritmas taip pat reiškia kalbos garsų pasikeitimą tokiuo būdu, kad čia stipresnis ir silpnesnis kirtis pasikeičia, ir už tat tai, kodel ritmas primityviojoje poezijoje pasidaro vienas iš pirmutinių veiksnių, lengvai suprantama. Pačios kirčio proporcijos taisyklingas grįžimas savo ypatingu svoriu duoda ausiai malonumo. Kritimui praėjus ausis ima laukti toliau kilimo, ir tas vis pasikartojąs padalinimas įstrigo atmintin, ir tapo dainininko dvasios nuosavybe. Nuraminimo ir malonumo jausmą didina nugalėjimas tų sunkumų, kurie kalbos atžvilgiu pasidarė sąryšy su ritmo sudarymu. Taip iš kalbos išaugo ta priemonė, kuria išvidiniai sielos gyvenimo virpėjimai pasimato toj vilnijančioj linijoj, kurioj jiems reikia reikštis. Visa poezija, taip psichologijos akimis žiūrint, tėra sielos gyvenimo virpėjimas, jos kilimas ir kritimas. Tačiau kas gali suskaityti, kiek laiko žmogui reikėjo, kolei jam kalba pasidarė jo tikslui tinkama priemone? Tautos daina tikriausiai ilgus laiko periodus yra buvusi ritmikos pančiuose, kolei gaida laikėsi, ir tik tada, kai žodžiai ir gaida atsiskyrė, gimė poezija siaura to žodžio prasme. Tiems šauksmams gimti, kurie yra primityvioji daina, turėjo didelės reikšmės, be tarimo kartojimo,

gamtos pamėgdžiojimas ir gyvulių balsų kartojimas. Primityviu gamtos gyvenimu gyvenančiam žmogui gamta kur kas svarbesnis veiksnys, negu dabartinių laikų kultūros žmogui; juk gamta buvo jam jis pats, o ne jis gamtai. Del to reikia manyti, kad jis ją ypatingu būdu jautė kur kas geriau: jo aštri akis matė daiktų išorinius bruožus ir jų savas atskiras žymes nepaprastai aiškiai, o jo jautri ausis juto greitai atskirus balsus ir jų virpėjimus. Jis juk buvo visų pirma miško žmogus, nuo to juk daugiausia parėjo jo pragyvenimas. Aplinkui girdimi balsai negalėjo neatsiliepti jame: žmogus pradėjo juos pamėgdžioti. Iš to yra pavyzdžių daugelyje tautų, gal būt, net visose Europos tautose, paprasti paukščių ir kitų gyvulių balsams taikomi pamėgdžiojimai, ir dabar dar iš mažų vaikų gyvenimo galima gauti liudijimų šiam teigimui. Bet šie šauksmai iš antros pusės tikriausiai veikė atgal žmogaus dainą. Prisiminkime tiktai gegužės kukavime pasireiškiančius, kartojamus kilimus ir kritimus.

Tokiais iš gamtos išėjusiais balsais aš laikyčiau kai kurias primityvias dainų rūšis šiaurės rytų Lietuvoje, būtent, piemenų šauksmus ganomiems galvijams. Jos juk formos atžvilgiu visai statytinos šalia minėtųjų, nors jų pradžia truputį kita. Jose, be abejo, yra buvęs praktikos tikslas, kurs sužadino dainą, nes juk, reikia manyti, kad šauksmai iš dalies yra gyvulių viliojimo bei šaukimo, iš antros pusės, draudimo šauksmai. Tačiau lygiai gerai, galima manyti, jie galėjo gauti savo pradžią iš piemenų ū-ū šauksmų, duodant žinią vienas kitam. Šis spėjimas panašus į tiesą. Mes žinome, kad latviuose yra savo paprotys ajuoti (gavilešana), ir Šveicarijoje yra žinomi galvijų šauksmai (Kühreihen), kurie sudaryti iš chromatiškai einančios iš viršaus į apačią gamos (Bücher, Arbeit und Rhythmus", 35 p.). Dainoms šiaurės rytų Lietuvoje yra savo vardas; iš „ralio" šauksmų, kuriais paprastai prasideda bei baigiasi, jos vadinasi, „raliavimais", o „dainomis" jų moterys nevadina, bet tik nei šiokiais nei tokiais šauksmais. Aš esu pastebėjęs juos klausinėdamas dainininkų veido išraišką, iš kurio dažniausiai išskaitydavau: „Na, dar čia klausinėja visokių niekų."

Karvėms, avims, kiaulėms[1] ir k. skiria piemenys šiuos įvairius šauksmus:

[1] Senoji dainininkė Smilgienė yra man sakiusi, kad kiaulių neraliuodavę. Gal iš to ir užsiliko priežodis, kad jei ką norėdavo pavadinti kiaule, bet iš mandagumo to žodžio netardavo, tai sakydavo: „Ak tu, neraliuotas gyvulys". Jei autoriui teko užrašyti raliavimus kiaulėms, tai, matyt, tai įvyko del dainų rūšiavimo smukimo, kuris jau ir tada ir apie Biržus reiškėsi. Tokio pat smukimo reiškinys yra, kur sutartinę giesmę vadina daina. *(Vert. prier.).*

a) Ralio, mano karvytė,
Man karvytė juoda, ralio!
Ir pienelio duoda. (248 n.).

b) Ralio, ėsk, karvyte,
Žalioj pievoj,
Nešk pienelio
Man po viedrą. (245 n.).

c) Ralio, avytės,
Šilkų vilnytės,
Striūnų kojytės,
Stiklo akytės! (259 n.).

d) Ralio, karvytės mano, ralio!
Ralio, mažiutytės mano, ralio!
Ateik, matute, ralio!
Padėk ganyti, ralio!
Karvyčių varyti, ralio!

e) Ralio, kiaulytės mano, ralio!
Ralio, aš viena ganiau, ralio!
Ralio, niekas nepadėjo, ralio!
Ralio, sesiulė nespėjo, ralio!
Ralio, rūtytėlę skynė, ralio!
Ralio, vainikėlį pynė, ralio,
Ralio ant galvelės dėjo, ralio!
Ralio bažnytėlėj ėjo, ralio!
(266 n.).

Kai prisižiūri piemenų dainos prigimčiai, kurios šauksmai yra gimę bet kurią bandą genant, arba vaikams lapaujant, tai tokioms dainoms negali dėti darbo dainų antspaudo. Natūraliausia galvoti, kad jos susidarė iš paprasčiausių šauksmų ir lialiavimų. Kad jie žinomu būdu reiškia savo daina nuotaiką, tai natūralu, tačiau formai tokiuo šauksmu pavirsti galėjo duoti progą koks nors gamtos balsas, kurį vaikas pradžioj yra pamėgdžiojęs. Ilgainiui, šauksmui kartojantis, gimsta, žinoma, toj srity tam tikri tipai. Kad aukščiau minėtose lietuvių dainose jie kilę iš „ralio" — šauksmo, aš laikau neabejotinu, nes tipo dainose jis labai vartojamas čia eilės pradžioj, čia jos pabaigoje. Kad turinys tuose šauksmuose dalykas pašalinis, tai matyti iš to, kad dainos žodžiai paprastai taikomi ir taip glaudžiai, kaip galima, minimiems gyvuliams.

Tardant lietuvių paralelizmo eilės aukščiau patiektose giesmėse, įsidėmėtina, kad dažnai jose tenkinamasi vienu šauksmu. Taip, be abejo, padaryta, kada tyras sąskambio įspūdis dainininką patenkino. Antra priežastis, matyti, yra buvusi tai, kad jis taip savo balsą geriau naudojo. Reikia atminti, kad gamtos tautoje gyvenąs žmogus mėgsta dėmesiui atkreipti stipriausias priemones. Tačiau tyčiom ar netyčiom tuose į ištiktukus panašiuose šauksmuose yra įvykęs pasirinkimas. Kiti, matyt, šviesesni, tyresni, buvo pasilaikyti, o negražūs atmesti, — visa tai, žinoma, darant pagal tam tikrą apsišvietimo ir išsirutuliojimo laipsnį. Tačiau reikia pastebėti, kad tokie sąskambio žodžiai, paralelizmo eilių vietoje vartojami, daugiausia tik šiaurės rytų Lietuvos giesmėse. Kitur kur jie reti. Čia mums dar vėl prisideda vienas liudiji-

mas apie giesmių senumą, nes apšviestesnėse srityse ji iš to žemo laipsnio seniai jau yra pakilusi į aukštesnį laipsnį[1].

Dzūkuose, tiesa, gana sutinkama ypatinga skambanti paralelizmo eilė, ypač Kalėdų dainose[2], tačiau bent kartais daro įspūdžio, lyg jos būtų skolintos iš slavų. Tačiau jų jokiu būdų nereikia rišti su tais primityviškais šauksmais. Bet vietoj to randame Veliuonos turtingame dainų sandėly brangios įrodymo medžiagos. Ten šiaurės rytų Lietuvos paralelizmo šauksmų dar kiek yra užsilikę. Veliuonoje, pirma, užtinkame šiaurės rytų Lietuvoje plačiai vartojamą d o b i l i o — šauksmą, pav.:

Augino, augino
Tėvas dukrelę,
Dobilio, dobilio,
Dobilėli, dobilio. (L. D. I, 256 n.).

Tokia paralelizmo eilė dainuojama kiekvieno posmo gale. Ši daina, gana charakteringa, yra giesmė, del to, kad ji skelbiama esanti „sutartinė".

Kitoj, Veliuonoj užrašytoje, vestuvių dainoj randam čiūto, lingo, čiūtelė, visi mums pažįstami iš šiaurės rytų Lietuvos. Mano turima galvoj daina įsidėmėtina ypač del to, kad ji paduoda pavyzdį, kaip iš plikų priedainių susidedanti giesmė gali kitoje poezijos srity išaugti į ilgą dainą. Ji visa atrodo šitaip:

1. Čiūtó, lingó, čiūtėlė,
Kas te téka? čiūtėlė,
Čiūtó, čiūtėlė,
Žalia rūta, čiūtėlė.
Sóde, sóde, lápė.
Kas te téka? lingó,
Lėliu, lápė, lėliu.
Sóde lápė, lingó,
Martì téka, lingó,
Lėliu, lápė, lėliu.

2. Čiūtó, lingó, čiūtėlė,
Kas te téka? čiūtėlė,
Čiūtó, čiūtėlė,
Martì téka, čiūtėlė,
Žalià rūta, čiūtelė.

3. Čiūtó, lingó, čiūtėlė,
Per dvarėlį, čiūtėlė.
Ką neš martì? čiūtelė,
Stuomenėlį, čiūtėlė.

[1] Pav., Veliuonos krašte, kur dainos jau labai išsirutuliojusios, ilgos, yra buvę ir trumpučių, kaip matyt iš to paties *Juškevičiaus* rinkinių; vadinas, trumpesnė daina yra pirmesnė. Ilgo laiko reikėjo, kol ji tapo ilga. Kodel apie Veliuoną ir Dzūkuose labiau daina išsirutuliojo, aš dabar nežinau: gal ten buvo lietuvių aukštesnė kultūra. *(Autoriaus pastaba, žodžiais išreikšta Vertėjui).*

[2] Pav., Šimtakojis, Trakiečių dzūkų dainos, XXXII, XLVII nr.

4. Čiūto, lingó čiūtėlė,
O kam duos? čiūtėlė,
Dieverėliui, čiūtėlė.
Nepriėmė, čiūtėlė.

5. Čiūtó, lingó, čiūtėlė,
Išrugójo, čiūtėlė,
Storái vérpta, čiūtėlė,
Retái austa, čiūtėlė.
(L D I, 307 n.).

Vienas Veliuonoj gautas priedainis matyt iš šios „sutartinės“:

Daulėlijo,
Ko dunzgì, bitutė?
Daulėlijo, kaladó. (L D I, 117 n.).

Ši nepaprasta daina savo rūšimi labai tipiška giesmė del tos priežasties, kad joj yra 26-ši posmai, turį tik po vieną sakinį, kuriam šalia nuolat kartojami žodžiai: „daulėlijo, daulėlijo, kaladó“.

Beveik tokio pat tipo yra ir vaikų daina, turinti 20 vienaeilių posmų, kuriuose antra eilė „liu, liu, tutùti“[1].

Aš pamačiaú tutùtį,
Liu, liu, tutùtį. (2 k.). (L D I, 43 n.).

Daina, žinoma, gauna pradžią iš vieno žmogaus, iš jo nuotaikos. Pirmos pradžios daina tuo būdu solo daina, bet, būdama primityviška, ji gamtos tautose, kaip pastebėta, gyvena iš vieno ir to paties kartojimo, kurs kitą kartą gali tęstis gana ilgai. Kartojimas įvyksta, kaip jau pastebėta, ar nuotaikai prailginti, ar kad dainininkas nesugeba sukurti didesnių dainų, ar del to, kad dainininkas, būdamas patenkintas, ir reikalo nejaučia bet ko kito siekti. Kartojimasis tuo būdu — tai primityviškos dainos esminis bruožas. Mūsų paduoti lietuviški pavyzdžiai rodo mums, kad taip yra buvę. Bet Lietuvos giesmės daugiau nebe solo giedojimo rūšies. Jas gieda keletas žmonių. Prisižiūrėkime, kaip rinkinio rinkėjas ir giedotojas pasidalina rolėmis.

Pav.:

Rinkinio rinkėjas:

Jei dagilio, dagilio,
Kalne augo, dagilio, dagilio!

[1] Tikrumoj tik „liu, liu“ kiekvienam posme kartojasi, nes prie jų pridedama kiekvieno posmo paskutinis žodis, kurs, žinoma, ne tas pats visuose. *(Vert. prier.).*

Giedotojas:

Kalne augo dagilėlis,
Kalne augo dagilėlis. (312 n.).

Arba:

Rinkinio rinkėjas:

Ko tu, berželi,
Ko neaugai, lylio? (2).

Giedotojas:

Lioi, ko tu, berželi,
Lioi, ko neaugai? (2). (315 n.).

Arba:

Rinkinio rinkėjas:

Kieme žalia žolelė,
Darže žalia rūtelė.

Giedotojas:

Kieme žalia žolelė, lylio!
Darže žalia rūtelė, lylio!

Matome, kad giedotojas gangreit tais pačiais žodžiais kartoja rinkinio rinkėjo žodžius. Ir tai visai natūralu. Prisiminkime, kaip gimsta daina: ją dainuoti pradeda kūrėjas, jis antrina savo žodžius, šalia esąs (žmogus) juos išgirsta ir prisideda prie dainavimo. Taip paralelizmo eilė bei refrenas (priedainis V e r t.) susidaro. Tuo būdu **paralelizmo eilė pradžioje buvo tas pat, ką pirminė daina.** Aukščiau padėtos lietuvių dainos kaip tik ir yra tos rūšies. Giedotojas josna nieko nauja neįneša, tik vergiškai kartoja rinkinio rinkėjo žodžius.

Nes ką mes del tų kai kurių pavyzdžių ir iš jų padarytų išvadų esame sakę, yra tikrai pagrindinės reikšmės liaudies dainos konstrukcijos teorijoje, nes čia klausimą apie paralelizmo eilės gimimą reikia laikyti išrištu. Lietuviškos giesmės paprasčiausia konstrukcija įneša į dalyką daug šviesos, nes, kaip matėme, čia paralelizmas yra tas pats, kas ir pati daina. Labiau išrutuliotoj lietuvių dainos poezijoje užtinkama taip pat ir paralelizmo eilė, tik ji ten visai tų pačių savumų, kaip paprastai liaudies poezijoje: atitrūkus, po tam tikrų eilių kartojama dalis, kurios reikšmės pirmu pamatymu nepastebi. Vietoj to paralelizmo eilės pasirodymas tose paprasčiausiose formose kaip tik yra tokio pat būdo, kurį Böckel'is yra pastebėjęs kitose tautose. Jis apie tai kalba šitaip: „Liaudies dainose š a u k s m a s dažnai pasilieka kaipo pa-

ralelizmo eilė (Refrain) ir epiškose ir liriškose, tai liudija, kad tarp tų dainų rūšių nėra principinio skirtumo liaudies poezijoje. Paralelizmo eilės šauksmas savo rūšimi yra „ankstyvesnis už tvaną" palikimas iš liaudies dainos pradinės formos, palaikai iš to raidos laipsnio, kurį liaudies daina jau kadaikadžių yra palikus užpakaly."[1]

Taip kalba Böckel'is, kurs nepažįsta lietuviškosios dainos paprasčiausių formų. Ir pats to nenujausdamas — šitą aš perskaičiau tik tada, kai mano išdėstymas buvo jau padarytas — jis mini tą nepaprastą, daug sakantį, paraleliškumo paprotį iš Aukštosios Vokios dainų. Jis sako: „Daina liaudies poezijoje, kaip tik jai šauksmo padarytą kevalą sudraskė, ėmė rutuliotis savarankiškai. Kaip iš šauksmo išsirutuliojo dvieilis, daugiausia ketureilis, taip iš keleto ketureilių sudėties išsirutuliojo ilgesnė daina. Tai gali dar ir mūsų dienose matyti įvykstant vokiškuose Alpių kraštuose. Tas nevisuomet vyksta taisyklingai. Dažnai daina ir priešdainis (Duett), tai vėl atskira ketureilių šaka, sudaro dainą."

Galima sušukti, kam gali ateiti galvon vykti ieškoti Alpėse paralelių dainai, kuri yra gimusi Lietuvos lygumose! O vis delto tai anksčiau jau yra padaręs Fredrikas Dukmeyer'is rašte „Lettische Volkslieder" (Preussische Jahrbücher'io atspausdinta, 1907). Jis nurodo, kaip latvių dziesmas nepaprastai galima prilyginti pietų saksų „schnaderhüpfel"iams, tiems ketureiliams, kuriuos Alpių gyventojai improvizuoja, o Dukmeyer'is cituoja iš vieno Hanso Grasberger'io tyrinėjimo „Die Naturgeschichte des Schnaderhüpfels" (Leipzige 1896), apibūdindamas schnaderhipfelius. Pagal Dukmeyer'į, Grasberger'is apie tas ketureiles bei dvieiles liaudies dainas, tarp kito ko, šitaip sako: „Savo pasireiškimo būdu, tikrumoje — savo statyba, schnaderhipfelis yra kartais pasakojimas, kartais kokio susitikimo piešiamas paveikslas, kartais dviejų pašnekesys, kartais sąmojingas, dažnai drąsus palyginimas bei tikra metafora, kartais sentencija bei epigrama arba stačiai mįslė". Schnaderhipfelis neskaičiuoja, nesvarsto skiemenų, bet žino tiktai kilimą ir kritimą, o mažiau seka paprasta šnekamąja kalba, kaip muzikališku tonu; delto, kad schnaderhipfelius žmonės ne kalba, ir ne skaito, bet dainuoja." Ir dar: „Taip ūkininkas; ir jis žino, dar apie ką jis dainuoja. Jis tikras konkretikas, kurs žiūri į pasaulį taip, kaip jis yra, kuriame dar yra vietos jaunystės džiaugsmui ir išdidumui, šokiui ir karui, šventavakariui ir šventadieniui, meilei, jos drąsai ir už-

[1] Psychologie der Volksdichtung, 14 p.

mokesniui.“ Apie schnaderhipfelio amžių Grasberger'is šitaip sako: „Schnaderhipfelis senas, labai senas. Jis yra buvęs, kaip ir kiti stabmeldybės amžininkai, „psalmi plebei“[1] ir „cantica rustica et inepta“[2], bažnytiškai paskelbtas prakeikimui. Jo bruožais buvo sekama iki Karolingų amžininkų evangelijos knygose sutinkamo Otfried-posmo.“

Šitos paralelės patvirtina tiktai tai, kad mes tikram kely esame, lietuvių liaudies dainos gimimo žodžių ieškodami giesmėse, ir kad mes nė minutei nepaabejojome, kad čia reiškiasi vietos ir tautos skirtumas. Nebe pamato nepaabejojo Ernstas Meyer'is savo veikale „Morgenländische Anthologie“ pastatyti tuos pačius schnaderhipfelius šalia kiniečių dainų, nes tas reiškinys remiasi žmogaus dvasios veikiančiu panašumu, visados iki tam tikram laipsniui, arba, antraip sakant, tuo, kad sielos dėsniai reagavo ir veikė, kai žmonijos kultūra buvo primityvi vis tais pačiais dėsniais visame žemės rutuly. Tam pakankamai duoda mums liudijimų gamtos tautų dainos ir muzikos istorija.

Tačiau grįžkime vėl prie mūsų lietuviškų pavyzdžių.

Klausytojas kartoja drauge su dainininku dainą kitą kartą, gal būt, bent kiek kitaip, — iš to kartojimo paprasčiausia paralelizmo pradžia. Galima sakyti, kad čia yra pats pradinis santykis tarp dainiaus ir publikos. Čia pradžia daug reiškiančio santykio, kurs poezijos istorijoje visados yra buvęs, ir tai labai svarbus dalykas: mes negalim įsivaizduoti dainių be klausytojų. Tačiau santykyje tarp dainininko ir padedančio klausytojo yra dar kitas dalykas: giedotojas[3] dainininkui padeda tiesiog muzikos atžvilgiu, ir tai ilgainiui padėjo dainai augti. Išreiškimo būdui besirutuliojant, giedotojas minutei pavaduodavo dainininką, kartodamas giedamą eilę, o dainininkas gaudavo laiko apgalvoti savo dainos tęsinį. Dainininko ir giedotojo santykis tuo būdu buvo panaudotas naujam turiniui sugalvoti.

Mūsų pavyzdžiuose mes matom, kaip paralelizmo eilė gimsta visai lyg mūsų akyse; tikrumoj jis eina tik tam tikru susidariusiu tipu: pats tipas senų seniausias. Kadangi paralelizmo eilė dar pasirodo ir jaunesnėje liaudies poezijoje, galėtumei ir nustebti, kaip tai gali būti, kad tas dėsnis (vartoti paralelizmą), jei jis iš tikrųjų siekia liaudies dainos gimimo dieną, taip ilgai laikosi gyvas. Smulkiau imant dalyką, reikėtų plačiau tyrinėti, norint duoti pakenčiamą atsaką; aš čia ga-

[1] Liaudiškos psalmės *(Vert.)*

[2] Sodietiškos ir netikusios giesmės *(Vert.)*.

[3] Čia giedotojas vartojamas ta prasme, kaip jis minimas pavyzdžiuose 197 p. *(Vert. prier.)*.

liu tik pareikšti tokią nuomonę, kad kartą sukurtas taisyklingai beskartojąs paralelizmo savumas plius grynai muzikos skambėsio veikimas, yra, gal būt, buvęs didžiausia paralelizmo eilės užsilikimo ir išplitimo priežastis.

Iš eilės kartojimosi ir paralelizmo, kada dėstoma apie dainą, štai dar kas išeina, kas ilgainiui pasidarė svarbiu veiksniu, tai, b ū t e n t, k a d s u k ū r ė c h o r ą. Choras gimė tuo pačiu, kai du bei trys žmonės prisidėjo prie tikrojo dainininko bei pradininko dainuoti, ir jis užbaigė jo veikimą čia kartodamas visą eilę, čia vien tik jos skambantį priedą, refreną. Šitą dainavimo būdą primityvesniame laipsny reikia laikyti rinkinio rinkėjo tiesų ir betarpišką dainos kartojimą. Savo dainų rinkimo kelionėje šiaurės rytų Lietuvoje pirmą kartą išgirdau tokį dainavimą konservatyviame Svilių kaime, Vabalninko parap., ir pasižymėjau, kad, dainuojant, eilę antrą kartą kartojant, kartotojai prisidėdavo eilės paskutiniame skiemeny ir paskui dainuodavo visą eilę naujai. Kaip žinoma, taip priimta ir suomių runų dainose. Tame pačiame kaime pastebėjau ir kitą nepaprastą dalyką. Senis Stanislovas Valackas man dainavo, ir, kaip paskui pasirodė, jau pirma jis buvo dainavęs kunigui Sabaliauskui, žinomą lietuvišką dainą „Siuntė mane motinėlė", dalindamas kiekvieną eilę į dvi dali, iš kurių jis kiekvieną pusę dainuodavo dar po du kartu. Aišku, kad daina, tuo būdu dainuojama, darėsi nepakenčiamai ilga (žiūr. žemiau pasirašiusio rinkiny 1143 n.). Žiūrint į tai, kad dainos pirmutinė eilės pusė ne kas kita, kaip trys eilės ištiktukų žodžių „dilio, dilio", iš kurių pirmutinė dar du kartu buvo dainuojama, aš manau, kad toks dainavimo būdas yra pasidaręs del giesmės giedojimo būdo įtakos.

P a d a i n u o t o s e i l ė s k a r t o j i m a s y r a ž i n o m a s v i s a m e l i e t u v i ų p l o t e, i r P r ū s ų i r R u s ų L i e t u v o j e, i r b e n d r a s l a t v i a m s. Tuo būdu tatai yra bendras lietuvių - latvių savumas, tik reikia stebėtis tai patvarai, su kuria liaudies daina, šiaip dainai abiejose tautose rutuliojantis atskiromis linkmėmis, išlaikė šį savumą. Viena priežastis, gal būt, yra buvusi ši, kad ten (lietuviuose ir latviuose) dainavime dalyvauja daug žmonių, ir paskui dar prisidėjo čia dainos muzikos įtaka.

Tačiau gyvenimas nesustoja ėjęs. Taip pat ir daina iš pirmykščio laipsnio auga į aukštesnį. Kaip tai įvyko, tai išaiškinti yra vienas dainų tyrinėjimo tikslas, tačiau kai del lietuvių liaudies dainų, mes esam dar taip toli, kad būtų per daug drąsu šituo atžvilgiu daryti kas nors,

kaip tik atskiri mostelėjimai, kuriems daryti duoda progos šiaurės rytų Lietuvos giesmės.

188 puslapy turim giesmę (i), kuriai akstinu yra buvus obelis. Dainininkas jai kitų atributų dar nėra davęs, kaip tik tą, kad ji graži. Tai yra beveik mažiausia, kas apie ją galima pasakyti, tačiau, be abejo, galima apie ją kas nors pasakyti: apie jos žiedus, obuolius ir kt. Tačiau giesmės giedotojas gali giedoti gana ilgą giesmę, nereikalaudamas daugiau žodžių. Čia dedamoje giesmėje yra vien jai paskirtas atributas g r a ž u l y t, o šiaip — tik šauksmo žodžiai.

Obelyt, gražulyt,
Lioi, obelytė.
Tūto, lylio, tūto!
Tūto, lylio, tūto!

Tūtoi tūto, lylytėlė,
Tūto, lylio!

} giedotojo posmas

(304 n.)

Gana primityvus galvojimas ir paveikslas ir šioje giesmėje:

1. Jei čiuladytė,
Jei sesiulytė!
Čiulado tatato,
Čiulado tatato!

} ir giedotojo tas pats posmas

2. Teka per dvarelį,
Neša žiburėlį.
Čiulado tatato,
Čiulado tatato! (327 n.)

Labai pilna priedainių ši:

Dobilėl, bitelė, dobilio,
Goštautūt, dobilio!
Jei čiuladytė, jei sesiulytė.
Čiulado tatato!
Broli, broleli,
Broli, raiteli,
Tatato dūno! (325 n.)

Priedainių keliu keliauja ir ši giesmė, tačiau jos turinys kur kas didesnis. Joj pasakojama, kad obelis auga sode, ir dainininkas, iš eilės eilėn eidamas, vedamąją mintį grandinės būdu rutuliodamas, gauna paminėti daugybę daiktų. Bet grandinės būdu rutuliojimas, kuris kū-

rybos būdas sutinkamas, tarp kito ko, atsikirų tautų vaikų dainose, liudija šio tipo senumą.

1. Obelyt, lyliulė,
   Tūto sodely
   Augai, lyliulė.
   Jei obelytėl,
   Sodely augai,
   Sodely augai
   } giedotojo posmas
2. Kas iš to sodelio,
   Kad nėr obelėlių,
   Tūto sodely.
3. Kas iš obelyčių,
   Kad nėr obuolėlių,
   Tūto sodely.
4. Kas iš obuolėlių,
   Kad nėr rinkėjėlių,
   Tūto sodely.
5. Atves brolis martelę,
   Tai bus rinkėjėlė,
   Tūto sodely. (306 n.)

Aukščiau duodamos giesmės turinys dailus. Tačiau tokia dalyko prigimtis, kad turinys ir forma šiame raidos laipsny reiškia maža. Kokiais menkais paveikslais giesmininkas tenkinasi, tebūna pavyzdžiu šios giesmės.

1. Ąžuóliui, tatato,
   Karpyti, karpyti
   Lapeliai.
2. Ąžuóliui, tatato,
   Rangytos, rangytos
   Šakelės. (316 n.)

Du ąžuóliu, lylio!
Trečia liepa, lylio!
Lioi du ąžuoliai,
} giedotojo posmas
Pakirtiema, lylio,
Broliai liepą, lylio! (317 n.).

Prieš palikdami šias giesmes, turime prisiminti, kad giesmės, apskritai, yra vartojamos ne tik kaip darbo ir vestuvių dainos, bet ir kaip šokių dainos. Kaip žinoma, šokiai pasirodo jau laukinėse tautose ir savo pradžią ima, matyt, iš žmogaus prigimtos omės judėti ir keliauti. Dainą sutinki šokio draugėje jau pirmutiniuose raidos laipsniuose, dargi taip seniai, kad kiti (pav., Schrader) laiko šokių dainas visų seniausiomis.[1] Pirminės šokių dainų pradžios dalyką palikdamas šaly, aš tik noriu pabrėžti, kad giesmės yra taip pat šokių dainos. Šokio dalyvavimas lietuvių liaudies dainos raidos istorijoje — visai neištirta sritis ir jai reikėtų atskiro tyrinėtojo. Kad jis (šokis) yra buvęs dainos bendrakeleivis iki seniausių laikų, tai aišku, ir jo socialinė reikšmė reikia laikyti nemaža. Visur šokis, būdamas ritmiškos prigimties, veikė dainos taktą, kad nusistovėtų, ir jis taip pat pareikalavo savo atskirų dainų rūšių. Iš jų Lietuvoje yra žymus skaičius pamėgdžiojančių darbą dainų, kurios, be abejo, siekia į tolimus tautos kūdikystės laikus, tačiau linksmina dar ir mūsų dienose kaimo jaunimą jų žaidimuose ir duoda progos judėti.

Schrader'is aukščiau nurodytose vietose yra pareiškęs nuomonę, kad seniausia šokių daina esanti labai glaudžiai sujungta su siela ir su dievybės garbinimu. Šiai nuomonei paremti gauname medžiagos ir Lietuvoje. Dr. Totoraitis „Lietuvių tautoje" I s. yra paskelbęs Suvalkų gubernijoje gautas a u k ų d a i n a s (197—200 p.), kurios formaliai yra labai gražiai sukurtos senos lietuviškos dainų giesmės.

Tas dainas dainuodavo ir vyrai ir moterys, ir įdomus Totoraičio pranešimas, k a d d a i n o s b u v o d a i n u o j a m o s v a i k š č i o j a n t. Del to jaučiamas jose lyg ėjimo taktas, ir jos skiriasi, matyt, nuo kitos lietuvių liaudies poezijos. Tuo tarpu jos savo rūšim vienintelės.

Dedu čia pavyzdžių iš tų aukų dainų, kurioms paaiškinti pasakytina, kad žalčiai buvo laikomi dievo pasiuntiniais ir minima auka buvo aukojama šventame kalne. Po aukų prasidėdavo šokiai.

---

[1] Jau apie senovės romėnus žinoma, kad jie „carmen descindentes tripodaverunt" (dainą dainuodami šokdavo. *Vert. prier.).* (Schrader, Reallexicon, 132 p.). Mommsen'as savo veikale „Römische Geschichte" (I, 221) šitaip yra pasisakęs apie romėnų dainų pradžią: „Romėnų daina, kaip ir bet kuri kita, yra ėmusi savo pradžią iš lirikos, ar tikriau — iš primityvio linksmumo, kur šokis, žaidimas ir šventės džiaugsmas dar neskiriamai buvo susipynę". (Paimta iš Hirt'o veikalo „Die Indogermanen" 2, 473 p.).

Visi vaikščiodami dainuodavo pritaikintas kiekvienam dainas.

Berniukų daina buvo šitokia: Vyrai dainuodavo:

Oi, tu, žalty, žaltinėli,
Dievų siuntinėli,
Veskie in kalnelį
Pas mielą dievelį,
Kurs duos mergužėlę,
Priims dovanėlę. . .

Oi, tu, dievužėli,
Didis sėjūžėli,
Dovanok pėdelį,
O atstumk vargelį,
Užaugink javelius
Ant pūstų laukelių,
Išbarstyk sėkleles
Ant žalių lankelių.
Pašersiu žirgelį,
O ir avinėlį,
Atnešiu glėbelį,
Dievui dovanėlę,
Augins' sūnužėlius —
O bus man džiaugsmelis:
Priglaus mano seno
Žilają galvelę,
Užaugins žirgelį,
Ramins man širdelę.

Našliai dainuodavo:

Mano dievužėli,
Atėmei patelę,
O aš po girelę
Liūdnas vaikščiodamas,
Sunkiai dūsaudamas:
Priimk mano kantrą,
O įteik man antrą.

Mergaitės, su rūtų vainikais ant galvos, o antrą vainiką laikydamos rankose, šitaip dainuodavo:

Vai, tu, aržuolėli,
Žaliasis medeli,
Vai, tu ūžei, ūžei
Žalioje girelėj.

Nuvesk mane liūdną
Pas mano dievelį, —
Duos man bernužėlį,
Ir ramins širdelę.

Ištekėjusios moteries aukų daina:

Oi, tu, dievužėli,
Didis auklėjėli,
Užaugink dukrelę, —
O ramins širdelę
Senos motinėlės,

O gi ir tėvelio.
Užaugink žąselius,
Taipo ir vištelius, —
Bus man priegalvėlis,
Dukrai kraitužėlis.

Skaitant šias aukų dainas, kurios liudija apie nepaprastai gerus santykius tarp dievo ir žmogaus, prisiminė man Ingrijoje[1] sutinkamas

[1] Ingrija, suomių tautos šaka, apie 14 tūkstančių, Peterburgo gubernijoje pagal Suomijos įlanką. Moterys dainuodamos eidavo į tam tikrą ugnies

ėjimas į aukaugnį ir Ritvalos Helkos šventė Hämėje[1]. Nuotaika abiejose vietose šviesi, jose jokių žymių nėra to tokio priprasto suomiams tamsaus būvimo kulto. Vis delto aš norėčiau šitą pažvalgą panaudoti kaip dar vieną įrodymą to, ką jau prieš keletą metų esu išdėstęs, kad Ritvalos Helkos šventė yra aisčių kilmės[2]. Pažymėtina taip pat, kad ir Helkos ir Ingrijos laužo dainos buvo dainuojamos einant, ir kad daugiausia jas dainuodavo m o t e r y s.

Kaip jau pažymėta, aukščiau duodamų dainų visa ritmika daro įspūdžio, kad tos dainos buvo sukurtos dainuoti. Tai dar labiau aiškėja, palyginus jas su viena malda, kuri yra susijus su aukojimu. Tą maldą yra užrašęs klebonas Tamulevičius apie 1865 m., Kvėdarnos parapijoje, Žemaičiuose, kuri skamba šitaip:

Tu, oželi, juodbarzdėli,
Auk, auk, auk!
Dievuks mūsų tave
Lauk, lauk, lauk.
Paupely yr kalnelis,
Kur ugnelė, kaip žvaigždelė,
Dieną naktį smelk, smelk, smelk.
Ten Ruginis su Žvaginiu
Dievui ožius smaug, smaug, smaug.
Po rugpiūtį ir rugsėjį
Vesim tave juodbarzdėlį
Ant to tai kalnelio,
Ant to tai kalnelio,
Kur Ruginis su Žvaginiu

---

laužą. Smulkesnių davinių autorius nebeprisimena. *(Autoriaus vertėjui žodžiais padaryta pastaba).*

[1] Tavastuose (Suomių vakaruose), Sääksmäki'o valsčiuje, Ritvalos kaime ligšiol buvo švenčiama Helkos šventė. Nuo Sekminių iki Petrinių į vieną kalnelį, už ½ kilometro nuo kaimo, šventadienio vakarais mergaitės dainuodamos eidavo deginti laužo. Dainuodavusios lyg tam tikras balades. Ten jau atsirasdavo ir vyrų. Apie laužą šokdavo, ar tikriau, ratilus eidavo. „Jei šios šventės nešvęsi, laukai nederės", taip sakydavę. 18 amžiuje dvasininkai Helkos šventę švęsti uždraudė, ypačiai dėl to, kad tose dainose būdavęs nuolat minimas Dievo vardas; mat tose dainose buvęs toks priedainis: „Dievas yra gražiam būry", ar „Dievas yra gražus būry". Ir dabar suomiuose yra toks priežodis: „Jumala on kaunissa joukossa = Dievas yra gražiam būry". *(Autoriaus Vertėjui žodžiais padaryta pastaba).*

[2] Virittäjä 1900, 2—5 nr. (Mėnesinis žurnalas. V e r t.).

Garbei, šlovei dievų mūsų
Ir tave pasmaugs,
Ir tave pasmaugs[1].

Šis giesmės tipas, kuriam apibrėžti aukščiau yra duoti pavyzdžiai, tebėra dvieilių laipsny arba geriau vienaeilių laipsny, kadangi giedotojo eilė tėra tik dainininko eilės pakartojimas. Žiūrint formos, sąryšys tarp abiejų eilių labai palaidas. Juose paralelizmo eilė kartais yra ta pati daina, kartais vieni ištiktukai. Šiam laipsny daina vis delto negali visuomet pasilikti. Tolimesnis žingsnis, be abejo, buvo paralelizmo eilės padarymas tvirtesne dainos dalimi, ir tuo dvieilės dainos gimimas. Nuo ištiktukų buvo prieita prie adjektyvų ir atributų. Ir taip, į šį laipsnį žengiant, buvo prieitas pirmas tikras tipas, dainos būdas nusistovėjo, ir tai vykstančią raidą kreipė tam tikra linkme. Dvieilė giesmė tuo būdu pasidarė ketureilės pagrindu.

Praktikoje ji augo, be abejo, lėtai, nes šalia naujai sukurtų dainų tebebuvo ir senųjų, ir tik pamažu nauja daina visiškai išstūmė seną. Naujas tipas ėmė veikti tik tada, kai taip padarytos dainos ėmė viešai rodytis. Tomis progomis buvo visų pirma vestuvės. Jose daina savo vietą paėmė jau labai anksti, be abejo, del tos priežasties, kad ėmė dainuodami išjuokti jaunikį, jaunosios grobiką, kitą šalį, kuri, žinoma, atsilygindavo tuo pačiu pinigu. Tačiau dainos įtraukimas į vestuves reiškė jos suvaržymą dar standesnėmis lytimis, kaip ji lig šiol yra buvus. Paprotys ir tradicija pašventina apeigas, kuriose ne taip lengvai būna pasikeitimų, kaip paprastoje būklėje ir gyvenime.

Susipažinę su šiaurės rytų Lietuvos vestuvių giesme, pastebime, kad ji, palyginus ją su aukščiau minėta, yra perėjusi naują raidos tarpą, visų pirma, pasikeitusi iš dvieilio posmo į ketureilį. Savo turiniu ji pirmu pažvelgimu nelabai skiriasi nuo mūsų išdėstytų šokių dainų, bet ji reikia laikyti naujo raidos periodo padariniu, to raidos periodo, su kuriuo latvių ketureilio istorija mutatis mutandis sutinka.

Vestuvių giesmių pavyzdžiai:

1. Svočiulė pumpurė,
   Graži tamstos kepurė:
   Šilkų vilkų vilagų,
   Sidabrinių guzikų. (733 n.).

[1] Niemi ir Sabaliauskas, Lietuvių dainos ir giesmės, 412 nr. Už tą retą dainą, kuri tačiau nėra tik ta pati viena, žemiau pasirašiusis dėkingas klebonui Pr. Turauskui. (Gimęs Eržvilke 1876. X. 6, miręs Utenoj 1919. V. 24).

2. Svočiulė pumpurė,
Graži tavo kepurė:
Žyčyta, prašyta,
Šunelių lodyta. (735 n.).

3. Graži mūsų svočiulė:
Reikė tau neiti svočios;
Reikė tau, svočiulė, kiauleles ganyt,
Ne svočios' eit. (725 n.).

4. Bene tujai, svoteli,
Juostą josinėjai;
O nežin nežinojau:
Šašus lupinėjai. (846 n.).

5. Ko svotelis dusavo?
Kepurėlė ne savo:
Žyčyta, prašyta,
Šuneliais lodyta. (842 n.).

6. Svotas kalę balnojo, balnojo,
Balnodamas raudojo:
Nešk, kalytėl, tiesiai galvą,
Netrankyk svotui kaulų! (828 n.).

7. Kokie čia svotai,
Kokie čia svoteliai!
Reikė tokiems svoteliams
Eit kiaulių ganytų. (822 n.).

8. Nešypsok, svoteli,
Nerodyk dantų:
Ne del tavęs čirškia
Gaidžio žarnos. (788 n.).

9. Svotelio kumelėlė
Devynių sieksnių:
Svotelis jojo,
Kad vilkas kumelėlę suživojo. (785 n.).

10. Mes nematėm tokių svotelių:
Svotelių pilvai dideli,
Nemožna penėti. (832 n.).

11. Kokie mūsų svotai,
Kokie mūsų svoteliai:
Plačiakakčiai, ilganagiai. (830 n.).

12. Nevalgo svotelis
Kiaulienos mėsos, —
Įsigeidęs kumelienos,
Kumelienos.

13. Aš tariau, martelė
Žiedus čiupinėjo,
O nežin nežinėlė:
Šašus lupinėjo. (704 n.).

Kitos ketureilės giesmės:

14. Mūsų brolelių
Žali kiemeliai,
Su varių varteliais
Rūtelių žaliųjų. (128 n.).

15. Čiuž čiuželė,
Vež veželė,
Geras kelias, čiūto,
Blogas arklys, čiūto. (446 n.).

16. Dobilio, dobilio, dobilio!
O kur josi, brasutėli? dobilio!
O kur šersi širmą žirgą? dobilio!
O kur josi į panelę? dobilio! (96 n.).

17. Putins augo su šermukšniu,
Sadauto, sadauto!
Antytė krikė po ežerėlį,
Jei antys krikė po ežerėlį. (76 n.).

18. Kieno ten gaideliai
Kyko tarė kakarieko?
Tėvelio gaideliai
Kyko tarė kakarieko. (69 n.).

19. O kas ryto ginė, ryto rytelio?
Seserytė ginė ryto rytelėlio.
Kas vakarėlio ginė?
Broliai vakarėlio arklius ganė. (453 n.).

20. Mano vainikėlis sunkiai pelnytas,
Rygelėj pirktas, kalnely rinktas,
Aš savo vainikėlio neparduočiau,
Aš savo vainikėlį išvaduočiau. (455 n.)

21. Vieversėli, vieversėli,
Einam, broliai,
Mes laukan,
Lioi verpetoj, verpeto! (63 n.).

22. Vilkelis ožką,
Vanagėlis vištą,
O tas jaunas bernelis
Seną ožką! (29 n.).

23. Lei lylio, dieminto,
Išjojo broleliai
Svetimoj šalelėj,
Išjojo broleliai. (10 n.).

24. Aš turiu klėtelę
Statytą, rašytą,
Ant vištos kojelės,
Ant bitės sparnelio. (11 n.).

Mums, kurie aukščiau esame susipažinę su vienaeilėmis ir dvieilėmis lytimis, nesunku išspręsti, kaip iš jų prieita prie ketureilių. Į ketureilę giesmę natūraliai yra vedęs logiškas galvojimas, kad pasidarytų tikrasis silogizmas; pav. 22-jo giesmės pavyzdžio pirmos dvieilės dar neturi užbaigtos minties: ją užbaigia tik dvi paskutinės eilės. Praktikoje žingsnis iš dvieilės į ketureilę giesmę buvo lengvas: dainininkui nieko kito nereikėjo, kaip tik vienaeiles ar dvieiles giesmes sujungti, ir nauja daina jau gatava. Dainavimo būdas ir gaida visai savaime persikelia į naująją, ir taip augimas eina nauju keliu pirmykščiu būdu. Naujos dainos gimsta pagal pirmykštę gaidą, ir taip susidaro naujas tipas.

Kaip jau pažymėta, šios rūšies giesmės daugiausia vestuvių dainos. Šiai aplinkybei tikriausiai turime būti dėkingi, kad dainos lytis taip gerai išsilaikė. Bet, matyt, čia yra veikusi ir kita priežastis. Pajuokiamos ir pasityčiojamos dainos gimsta tuo metu, kai žmogus dar tebejaučia ypatingą malonumą pajuokti savo artimo kūno pavidalą ir savumus. Jos perdėm vestuvių dainose ypatingai sutinkamos ir — stor-

žieviškos.[1] Naujosios iš jų nėra tokios nerimtos, ir iš antros pusės jų dainavimas nelaikomas piktu, del to kad iš kartos karton su joms apsiprato. Lietuviškų vestuvių dainų ypatingą gajumą liudija, tarp kito ko, jų užsilikimas suomių poezijos srity. Iš jų, pav., Ledogos šiauriniame krašte ir Archangelsko gubernijoj užeinama trumpa pajuokiama daina[2] „Suvalgė marti kiaulę su šeriais, juodą šunį su plaukais."

Šiaurės rytų Lietuvos giesmės tipo tikriausiai galėtum rasti žymių visur visoj Lietuvoj, jei jos laiku būtų buvę suprasta užrašyti. Pietų Lietuvos abiejuose dideliuose dainų plotuose, Veliuonoj ir Dzūkuose, yra vestuvių pajuokiamų dainų daugiausia tokio pat turinio, nors savo lytimi jau labiau išaugusių, tačiau ne daugiau, kad jose negalėtum pripažinti, jog jos yra tos pačios dainos. Tuo būdu dzūkų dainavimas nors dažnai paprastesnis už Veliuonos, vis delto labiau išsirutuliojęs, kaip šiaurės rytų Lietuvoj. Ten, dzūkuose, tarp kito ko, paralelizmo eilė prijungta prie šiaip paprastų dainų, ir ši atmaina, šis skambančio dainavimo būdas, su tuo reikia sutikti, didina dainos daromą įspūdį, ir, rodos, palyginti, yra vėlyvesnis priedas. Pav., šioj Valkininke užrašytoje vestuvių dainoje:

Mes turim brolelį
Dar neženotą,
Bajorėlį, dar neženotą.
Oi mes jam rinksim gražią panelę,
Gražią panelę, jauną mergelę,
Bajorėli, jauną mergelę.

---

[1] Del to galėjo, pav., atsirasti nuomonė, kuri reiškiasi iš žemiau padėto pastoriaus *Povilo Einhorn'o* (1621—1656) atsiliepimo apie latvių vestuves: „Paskui prasidėjo vestuvės, ir jose buvo taip baisiai ir begėdiškai laikomasi, kad visose barbariškiausiose tautose tokių baisybių negalėtų būti. Visų pirma dieną ir naktį už stalo valgydami ir gerdami, paskum ėda kiek tik nori, ir kiek ilgai nori, jie nesikelia nuo stalo, kol vestuvės pasibaigia. Paskui jie dainuoja savo gerklėmis tokias begėdiškas, šlykščias ir nerimto turinio dainas, nenustodami dieną ir naktį, jog pats kipšas negalėtų begėdiškesnių ir šlykštesnių sugalvoti. Manau tikriausiai, kad pikčiausiuose kekšynuose, šalia begėdiškų Thais'o ir Messalinos būtų gėda tokios dainuoti ir klausytis. Del to tai nieku būdu padorūs žmonės, ypač moterys ir kilnios merginos neturėtų drįsti į tokias vestuves eiti". (Emil Bielenstein, Wie die alten Letten gefreit haben (1896), 7 p. Atskiras leid. iš Lettisch-literärische Gesellschaft'ės Magazino).

[2] Pav., Härkönen I, 123, 197 iš Korpiselkä, taip pat 820 ir 821 nr. žemiau pasirašiusio šiaurės rytų Lietuvos rinkiny.

Oi, mes jam duosim didį pasogą,
Bajorėli, didį pasogą:
Šešis žirgelius, palšus jautelius,
Bajorėli, palšus jautelius. (Niemi II, 741 n.).

Labiau išrutuliotos, greitesnės ritmikos įtakumu kalbamosios dzūkų srities vestuvių dainose taip pat kartais pradėtas vartoti rimas, paskutinio skiemens suderinimas, kas aiškiai rodo, kad rimo apskritai nereikia laikyti naujųjų laikų padaru. Tai matyti iš žemiau dedamo pavyzdžio, kurs dainuojamas klausytojui kaip tik daro to žaidžiamai - pajuokiamo įspūdžio, kuris juk ir buvo siekiamas.

Mūs brolelis mažasai,
Gale lauko rastasai,
Kūlių ryšiu surištas,
Kiaulių lovy nusuptas,
Katės pienu girdytas. (Niemi II, 1032 n.).

4. **Del primityviosios dainos.** Aš lig šiol ilgiausiai užtrukau šiaurės rytų Lietuvos giesmėse, nes jos labai gausingai duoda įrodomos medžiagos. Bet metas jau savo akis atkreipti į dainą. Anksčiau esame priėję tą pačią nuomonę, kad daina savo statyba siekia visai tą pačią paprasčiausią pradinę lytį, kaip ir giesmė. Dabar klausiame, ar iš dainos taip pat užsiliko tokių pat dvieilių, trieilių ir ketureilių lyčių, kaip iš giesmės? Į klausimą galime atsakyti teigiamai: tokių dainų yra, ir jų skaičius, tikriausiai, gal būti kur kas didesnis, negu, kad yra, jei tokios tyčiom būtų rinktos. Bet jų labai retai tėra surinkta, ir kad turime pavyzdžių, — daugiau reikia dėkoti atsitiktinumui, negu susidomėjimui. Pirma išdėstysiu pavyzdžius iš savo ir Sabaliausko rinkinio, o paskui iš Juškevičiaus rinkinio surinktus. Kad rinkinys delto išeina nepilnas, suprantama, bet kadangi svarbiausias dalykas ir taip lieka pakankamai įrodytas, laikau nereikalinga daugiau ieškoti, ypač kad tos netyčiom surinktosios iš šios srities, greičiau galėtų suklaidinti, negu padėti, dėl to, būtent, kad daugelis tokių trumpų dainelių niekniekių pobūdžio, kurių ryšys su tikrąja dainų poezija dar nėra aiškus, ir kurių įrodomoji galia tuo būdu dar neišspręsta.

Šiaurės rytų Lietuvoje sutinkama visų paprasčiausios dainos pirmiausia tarp supuoklių dainų. Jos dainuojamos vieno žmogaus. Nors

jos vadinamos giesmėmis (Niemi ir Sabaliauskas, Dainos ir Giesmės, VI p.), bet aš vis dėlto jas priskyriau prie dainų.

1. Supuoklėlės kaip nendrelės,
   Supėjėliai — artojėliai. (432 n.).

2. O kas supa, — vyno kupka,
   O kas žiūri, — šarmo kaušas. (433 n.).

3. Tatai geros supuoklėlės,
   Eina tiesiai, kaip striūnelės,
   Skrenda aukštai, kaip paukštelės. (437 n.).

Tarp lopšinių šitokios, pav., užtinkamos:

4. Čiučia liulia, mažiučiuką,
   Aa, aa, aa, mažiučiuką. (160 n.).

5. Čiučia liulia, dukterėlė,
   Mano mielas vaikelėlis.
   Užčiučiavus, užliuliavus,
   Toli duočiau, lauku leisčiau. (172 n.).

6. Lylia, lylia, lylia, lylia,
   Mažutėlį, lylia.
   Lylia, lylia, lylia, lylia,
   Sūnaitėlį, lylia. (165 n.).

7. Čiučia liulia sūnelėlį —
   Užaugs man artojėlis
   Šieno piovėjėlis. (185 n.).

8. Čiučia liulia dukterėlę —
   Išaugs man verpėjėlė,
   Plonų drobių audėjėlė
   Ir šieno grėbėjėlė. (184 n.).

9. Lylia, lylia rūtų kvietką,
   Lylia, lylia aukso žiedą. (179 n.).

10. Čiučia liulia mažulėlį —
    Kiškis guli ant dirvono,
    Atneš pelytė saldų miegą,
    Dar saldesnį nei medutis. (187 n.).

Primityviosios lytys sutinkamos taip pat vaikų dainose. Dalis jų greičiau „lojimai", negu dainos. Pav.:

11. Lelele tūda,
Šaly kelio būda,
Toj būdelėj piemenėlis.
Kuo vardu?
Petriukėlis. (210 n.).

12. Rindi rindi riuška,
Kas ten miške triuška?
Meška riešutauja,
Vilkas šieną piauna,
Tas kiškelis, nebagėlis,
Be kepurės šoka. (217 n.).

Iš piemenų dainų pažymėtinos šios:

Užėjus debesiui, vaikai dainuoja:

13. Nuvažiuok, debesėl, su dviračiais, su dviračiais,
Atvažiuok, saulele, su karieta, su karieta. (270 n.).

Drauge su tuo dėstau kiek plačiau žinomą visuose Pabaltijo kraštuose ir Suomijoj iki Lapių sienos piemenų dainą. Daina nežinoma šiaurės rytų Lietuvoje, bet sutinkama labiau į pietus, pav., Nemuno upės kloniuose, dzūkuose, ir labiau į vakarus, kur Basanavičius ją yra užrašęs arti Prūsų sienos (žiūr. Mitteil. der LLG II, 26). Šias Volteris paskelbęs (Литовскій катехизисъ Н. Даукши, 163 p.).

14. Saulele, motinėle,
Mūsų šalin, mūsų šalin!
Juodieji debesėliai,
Gudų šalin, gudų šalin!

15. Debesėliai pro šalį!
Pro gudų daržėlį!
Duos gudas smalos kaušelį!
Turi gudas juodą paršelį!

Apie dainos dainavimą pasakojo man dainininkai Dzūkijoj, kad jie vaikais būdami ganydami ne dainuodavę, imant tą žodį paprasta reikšme, bet labai lietingomis vasaromis verkdavę.

Pav., Valkininkuose užrašytosios:

16. Debesėli, pro šalį, pro šalį,
Nunešk gudui paršelį (2),
Kad ne paršelį, tai avytę, (2)
Gudų rugiai nuvytę. (2).

Šios dainos nuotaiką geriau pažinsime, jei palyginsime ja su šia Perlojaus valsčiuje užrašyta piemenų daina:

17. Saulele, motule, pakaityk, pakaityk,
Mažus vaikelius sušildyk, sušildyk,
Ba mes maži piemenėliai sušalom, sušalom,
Ant akmenų sėdėdami, duonos plutukę valgydami,
sušalom, sušalom. (Niemi II, 1007 n.)

Darbo dainos šiaurės rytų Lietuvoje, apskritai, yra giesmių kategorijos, tačiau yra atskira rūšis, kuri priklauso dainoms, būtent, vyrų dainos piaunant šieną. Jos yra iš tų retų dainų, kurias moka vyrai, ir primena savo valio šauksmais piemenų ralio-giesmes. Jos pačios, iš tikrųjų, lygiai paprastos, dainos šerdį sudaro valio-šauksmas, prie kurio paprastai pridedami šlovinami žodžiai lankai, dalgiui ir grėbliui. Štai, pav.:

18. Valioi, pievele, valioi,
Valioi, žalioji, valioi!
Man dalgelė vieno plieno, valioi,
Man dalgelė nepustyta, valioi,
Man grėblelis risavotas, valioi,
Nuo bernelio dovanotas, valioi! (138 n.).

Daugumas šiaurės rytų šienapiūtės dainų daro įspūdžio improvizacijos. Jos vaizduoja dažnai atsitiktinį atsiminimą ir jų turinys greičiau atsitiktinis, nors pats dainavimo būdas reikia laikyti labai senu. Pietuose, Veliuonoj, ši dainos rūšis išsirutuliojusi į ilgesnę, tačiau paralelizmo eilė Juškevičiuje (žiūr. 361 n.) eina per visą dainą „Valioi, dalgele, valioi, valioi."

Savo kiltimi aukščiau minėtoms priklauso arba tikriau į tą pačią kategoriją, kaip „ralio-dainos", įeina melžimo dainos, „rido"-dainos. Jas tarpais vadina dainomis, kartais giesmėmis.

Melžimo dainos retos; iš jų tik trys pasisekė užrašyti. Dedu čia iš Papilio parapijos:

19. Rido, karvyte, rido, rido!
Rido, žalmargyte, rido, rido! (145 n.).

20. Rido, rido, karvyte!
Rido, rido, žalmargyte!
Duok man pienelio po viedrą!
Rido, rido, karvyte!
Duok, karvyte, po uzboną!
Pelė bėgo per dirvoną,
Kiškis mušė baraboną. (146 n.).

Malimo dainos priklauso, kaip žinoma, bet kuriai senesnei žmonijos poezijai, jau iš senovės Graikijos, iš Lesbo salos yra mums viena tokia užsilikusi[1]. Kaip matėme aukščiau, tokias iš Lietuvos mini ir Guagnini ir Lepneris. Seniausios tų dainų lytys, be abejo, yra tos, kur turinys betarpiškai rišasi su girnų ūžimu. Šią nuomonę patvirtina, be lietuvių liaudies dainų, dar ir estų-suomių.

Šiaurės rytų Lietuvos pavyzdžiai:

21. Malu, malu viena,
Pasižiūriu — diena,
Girneles traukiu,
Savo mielo laukiu. (151 n.).

22. Malu, malu viena,
Pasižiūriu — diena.
Suku, suku tankiai,
Pasižiūriu — smulkiai.
Sijoju miltus, — atjoja žentas,
Širma kumelėlė, trumpa vuodegėlė. (154 n.).

Į atskirą vietą turinčias dainas paprastai nuskiria dar raudas. Ši poezijos rūšis senų seniausia, tik tenka klausti, ar jos jungtinos su dai-

[1] Graikų malimo daina taip skamba:
Malk, malk, malk!
Nes ir Pittakos malė,
Didžios Mytilenės viešpats.
(Bücher, Arbeit und Rhytmus, 58 p.).

nų poezija? Aš galėčiau net visai šalia palikti raudas, ypač, kad ši sritis dar taip labai neištirta, jei nebūtų šiaurės rytų Lietuvoje keleto ketureilių raudų, ir jų užbaigta lytis nedarytų įspūdžio, kad čia ne vien grynas atsitikimas. Pav.:

23. Dukryte mano, aušryte mano,
Ar gi tau negaila mane palikti?
Oi, dukryte mano, meilioji mano,
Palikai mane vieną. (1330 n.).

24. Sūniukas mano mielasai,
Būtum užaugęs,
Būtum duoną davęs,
Būtum mane pakavojęs. (1335 n.).

25. Motinėle mano miela,
Kur aš pasidėsiu?
Kas man terbelę pataisys,
Kur aš prisiglausiu?

Prisiglausiu prie akmenėlio —
Akmenėlis šaltas;
Prisiglausiu prie tvorelės —
Vėjelis užpūs. (1324 n.).

Visos, aukščiau minėtos, dainos yra turėjusios savo atskirą akstiną ir priklauso rūšiai, kuri visur buvo laikoma seniausia liaudies poezijoje. Tačiau ketureiliai paprastai būna iš liriškos nuotaikos srities. Iš tų čia keli pavyzdžiai iš šiaurės rytų Lietuvos.

26. Verpk, matule, linelius,
Ausk plonąsias drobeles:
Kalbin mane bernelis
Į svetimą šalelę. (984 n.).

27. Turi tetušis rugių, mieželių,
Tiktai neturi sau malėjėlės.
Išleis sūnelį, atves martelę, —
Turės tetušis sau malėjėlę. (902 n.).

28. Aš pažinau našlaitėlę
Už stalo sėdinčią:
Nežieduoti piršteliai,
Nekvietkuota galvytėlė,
Balta kustkelė ašarota. (1316 n.).

Lig šiol laikiaus šiaurės rytų Lietuvos dainų poezijos srities. Mes matėm iš tų pavyzdžių, kad ten daina tebėra nepaprastai primityvaus laipsnio. Galėtume jau iš to padaryti išvadas del primityvios konstrukcijos, tačiau, laimei, gaunam įrodymų dar iš Juškevičiaus rinkinio. Juškevičiaus dideliame dainų rinkiny yra atskiras skyrius, apimąs 1265—1469 n-rius, kuris pavadintas „Dajnėlės". Išvertus, tai reiškia „Mažos dainos", o rašytojas, matyt, norėjo į vieną vietą surinkti visas trumpas daineles, kurios tų didžių puikių dainų tarpe būtų išrodžiusios labai menkos. Tur būt, čia jo nepaprastam sąžiningumui mes turime būti dėkingi, kad tos menkos dainelės visai nepražuvo.

Šie čia pavyzdžiai rodo, kokios poezijos Veliuonos dainos yra. Ar jos visos dainos, sunku pasakyti, nes Juškevičius neskyrė dainos nuo giesmės.

29. 1 Dvi bituti,
Dvi bituti
Dobilėly ūžė. } 2

2 Ką veikdami,
Ką dirbdami,
Dobilėly ūžė? (1301 n.).

30. Ei, liudi, liudi, liudi,
Mušė katės būgnus;
Šunys pentinuoti,
Katės vainikuotos. } 2 (1305 n.).

31. Gieda gaideliai, ryliuoja,
Aušta aušrelė, švytuoja.
O bene svečias
Pas mus atjoja! } 2 (1320 n.).

32. Gersi, gersi, kūmute, } 2
Rytoj, ne porytoj.
Salyklėlis jau sudygo, } 2
Dar malkelės džiūsta. (1335 n.).

33. Jautelius ganiau,
Ramunes roviau: —
Ėskit, jauteliai,
Nors ramunėles. } 2 (1349 n.).

34. Jūs, sveteliai,
Jūs nebūkit } 2
Kaip veršeliai:
Susipratot ateiti,
Susipraskit išeiti. } 2 (1352 n.).

35. Kad ir gersiu pasigersiu, } 2
Turiu stainioj žvengiančių
Svečių nevarysiu. } 2
Ir kišeniuj skambančių, — }
Galiu pamylėti. (1357 n.).

36. 1 Kad mergytė drobes audė,
Po seklyčią vėjus gaudė,
2 O matutė už tai barė, } 2
Kad durelių neuždarė. } (1358 n.).

37. Kad mes esam
Diktos mergos,
Turim vyrų krūvą,
Katras mumis nemylės, } 2
Tegul ein už durų. } (1359 n.).

38. 1 Kur aš biedna pasidėsiu,
Kad vietelės neturėsiu.
2 Nusieičiau į girelę,
Kur laputė žiemavoja,
3 Kur lapelė žiemavoja,
Kur močiutė uliavoja. (1370 n.).

39. Kur mūsų bičiuliai gėrė,
Ten kviečių kelmeliai žėlė,
Valiai, bitute, valiai, } 2
Valiai, pilkoji, valiai. } (1372 n.).

40. 1 Mergyte mano jaunoji,
Kur guli tamsioje naktelėj? (2)
2 Aukštame, naujame svirnely,
Motinėlės margoje lovelėj. (1379 n.).

41. Mergytės mažos,
Dainelės gražios, —
Nors vis čion stovėtum, } 2
Į jas žiūrėtum. } (1380 n.).

42. Musė, piene pasigėrus,
Vedė blusą šokti.
Ana, maita, nesiprausus,
Nenorėjo eiti. } 2 (1386 n.).

43. Nuvaržojo rankužėles
Šilkų kamanėlės,
Nukybojo kojužėles
Aukselių kilpelės. } 2 (1392 n.).

44. 1 O kokie tie žmonės
Pagiry gyvena, } 2
Pagiry gyvena,
Juodais jaučiais aria? } 2
2 Juodais jaučiais aria,
Cibutėms akėja,
Cibutėms akėja,
Ožiais varinėja? (1401 n.).

45. 1 Tai mano pati,
Tai gaspadinė:
2 Pečių šluostė kailinuota,
Duoną kepė pirštinuota. (1403 n.).

46. Papioviau žvirblelį,
Išviriau širdelę,
Varnai (išviriau) sparną,
Šarkai karką,
Šuniui kojelę,
Lapei gerklelę. } 2 (1406 n.).

47. Prikaisk alaus,
Pridėk medaus,
Kūmute, širdele,
Pribaik mane. (1419 n.).

48. Sveiks! Dėku! Duok arielkos,
Padėk sūrio ant torieliaus!
Ne tiek sūrio trupinių,
Kiek yr mano giminių } 2 (1429 n.).

49. Tie dvarai didiejie,
Vyšnių sodeliai žaliejie,
Ten kukavo, ten alsavo
Dvi raibieji gegeli. } 2 (1440 n.).

50. Vainikėlis žaliukėlis —
Mergų linksmumėlis,
Čepčiukėlis čerčiukėlis —
Mergų ašarėlės. (1458 n.).

Kitos čia padėtos dainos — tipingi ketureiliai. Ir taip čia vidury žydinčios pietų lietuvių poezijos srities užtinkame tokias primityvias lytis. Neprityrusį tyrinėtoją tai gana imtų stebinti, jis teisingai galėtų klausti, kas čia per poezija gali būti. Mes, kurie pažinome tipą iš šiaurės rytų Lietuvos, ją stačiai prijungiame prie jo ir tik konstatuojame, kad dainos lytis pažįstama tik kur kas platesniame plote ir darome iš to išvadą, kad šis reiškinys lietuviškos kilmės.

Nors nėra mūsų tikslas būtinai išaiškinti, kaip reikia suprasti, kad tokia primityvi lytis yra užsilikusi dainos srityje, kur savo išsirutuliojimu taip praneša, pav., šiaurės rytų Lietuvos sritį, manau tačiau, kad prieisime arčiau tikro dalyko padėjimo, jei tiktai taip suprasime, kad tos ketureilės dainos yra seniausios formos tipo, ir del to jos išsilaikė. Veliuonoj dar 1860 metais, kada tos dainos buvo užrašytos, žydėjo senoji liaudies daina nepaprastai, ir čia nieko nėra nuostabaus, jei senasis formos dėsnis, tipas, dar toks gyvas tebebuvo, jog jis pajėgė kurti naujus ketureilius senu modeliu. Tatai buvo dar juo lengviau, kad dainavimo būdas buvo tas pats, kaip ir labiau išrutuliotose dainose.

5. Latvių liaudies daina. Latvių liaudies daina tiek išsišakojęs reiškinys, jog jis tyrinėjimo rėmuose neįmanomas dalykas nušviesti vispusiškai. Ir dėliai to, ką sau žemiau pasirašęs yra užsibrėžęs, visai nėra reikalo daryti, nes tam pakanka susipažinti su latvių dainos dainavimo būdu ir konstrukcija. Turint vien šita galvoje, toliau dėstysiu, trumpai paaiškinęs latvių dainų rinkimą, pirmutinių tyrinėtojų tyrimus istorijos tvarka ir pagaliau atpasakosiu latvių liaudies dainos geriausio žinovo Kr. Barono pranešimą apie latvių liaudies dainos rūšis ir reiškimosi būdus.

Pietinėj Lyvžemės daly[1], Kurše ir Vitebsko gubernijos daly gyvena nedidelė, bet gaivi latvių tauta, kuri trumpu laiku, kaip tik 19 šimtmety[2] baudžiavos pančiai jai nukrito, žymiai praturtėjo ir į savarankišką apsišvietimą pakilo. Kaip žinome, latviai, lietuvių pryšakiniai būriai, istorijos šviesai, 1200 metams prasidedant, sudarė to meto

[1] Vidzemėj (Vert.).
[2] 1817—19 m. (Vert.).

šviesesniam pasauliui nežinomas Pabaltijo provincijas. Negausingi, atskiromis šeimomis gyvendami, latviai krito pirmiau už lietuvius. Vokiečių viešpatavimas iš pat pradžių nusmelkė jų primityvią medžiaginę ir dvasinę kultūrą. Tokio karžygiško laikotarpio, kurs Lietuvai 13-me ir 14-me šimtm. davė valdžią ir išorinį spindėjimą, latviai visai neturėjo. Jiems trūksta valstybiškos istorijos; jie negalėjo švietimo formos statyti, remdamiesi savo tautybės pamatu, kaip tik 19 šimtm. ir tada dar kovojant su viešpataujančiu svetimu, vokiečių ir rusų, tautiškumu.

Vokiečių viešpatavimas ištisiems šimtmečiams atnešė latviams vergiją, pažeminusią jų ir medžiagą ir dvasią. Tačiau jei kas mano, kad jų išvidinė jėga būtų buvusi sulaužyta, kad svetima įtaka nuslopino juose bet kurį savarankiškumą, ypač kad nugalėtojas atstovavo aukštesniąjai kultūrai, tas labai klystų. Latvių tauta pasiliko iš pagrindų sveika ir grynai latviška. Nei kieta baudžiava, nei vokiškumas nepajėgė sunaikinti švelniausių tautos dvasios daigų. Tautos kalba ir poezija, tie bet kurios tautos dvasios gražiausieji žiedai, svetimtaučių valdžios paliko nepaliesti ir nesugadinti užsiliko tinkamesniems laikams.

Liaudies poezija latviuose, kaip ir kitose Pabaltijo šalyse, užsiliko gyva iki pat mūsų laikų. 1855 metais paskelbtame savo tyrinėjime „Ueber lettische Volkspoesie" A. Bielenstein'as, tarp kito ko, sako: „Jei dabar norime pažvelgti į latvių tautos poeziją, kuri, šalia mūsų, mums ji arčiau kaip bet kuri kita, duoda mums gražios progos patiems rinkti ir tirti tautos lūpose gyvas dainas. Tik reikia mums įsidėmėti, kaip ypatingai verčia mus tirti šią poeziją toji aplinkybė, kad ji dabar didesne dalimi tyra, nesumaišyta ir laisva nuo bet kurios vokiškos įtakos, kuri, ši paskutinė, skaitymo ir rašymo mokslui nuolatos plečiantis, veikiai drauge su vokiška kultūra, didės, ir kurios pirmųjų padarinių šen ten jau matyti."[1]

Latvių liaudies poezija buvo renkama[2] daugiausia neseniai po to, kai ankščiau cituoti žodžiai buvo parašyti. Tuojau po 1860 m. didžioji dainų dalis buvo sudorota. Pirmiau rinkta liaudies poezija apsiribojo keletu retų užrašymų ir rinkinių. Seniausiai išspausdinta liaudies daina yra iš 1637 metų. 18-am amžiuje į liaudies dainą atkreipė dėmesį latvių tyrinėjimo tėvas „Senis Stenderis" savo latvių

[1] Magazin der Lettisch-Literarischen Gesellschaft X 3, 103 p.

[2] Čia daugiausia sekta Barono pranešimu, Latvju dainas I, II—VII p. ir III 3, 964—965 p.

kalbos gramatikoje 1761 ir 1783 metais ir vokiečių dainius H e r d e r'i s savo veikale „Stimmen der Völker in Liedern". 1807—1808 metais Rujeno pastorius G u s t a v a s v o n B e r g m a n n'a s paskelbė du trumpu leidiniu (iš viso 490 dz.) ir Palzmario pastorius D a n i e l i u s W a h r'a s trečią (311 dz.), kurie visi yra palikę labai reti. Tik pastoriaus G. B u e t t n e r'i o 1844 metų rinkinys „Latweeschu lauschu dzeesmas un zinges" nusipelno tikro dainų rinkinio vardą. Išspausdintas rinkinys turi 2,854 numerius, nors rinkėjo surinkta daugiau, arba iš viso 5,344 dziesmas.

Naujas metas, kurs tikrai išvadavo latvius iš baudžiavos, nušvito latviams tik Aleksandrui II įžengus į sostą[1]. 1860 metų pradžioje Kristijonas Valdemaras[2] pradėjo tautos žadinimo darbą, leisdamas Peterburge laikraštį „Petersburgas Avises". Liaudies daina susidomėta, ir ima rodytis rinkėjai. Latvių patriotas J. S p r o g i s 1868 m. išleidžia Vilniuje svarbų aukštaičių latvių dainų rinkinį „Памятники латышскаго народнаго творчества", Maskvos etnografijos paroda 1867 m. įkvepia dirbti karštą savo tautybės mylėtoją Fr. Treulands - Brihwsemnieką, kurs 1873 m. paskelbia 1118 dainų rinkinį „Сборникъ антропологическихъ и этнографическихъ статей". 1874 m. Lettisch-Literarische Gesellschaft, minėdama savo 50 metų buvimą, pradėjo žinomo latvių kalbos tyrinėtojo dr. A. B i e l e n s t e i n'o vadyboje leisti dainų rinkinį „Latweeschu tautas dziesmas", kuris turėjo būti iš keturių dalių, tačiau nutrūko su antrąja dalimi, ir iš viso turi 4.793 dziesmas (1874—1875). Tuo tarpu švietimo darbas ant tautybės pagrindo vis plečiasi. Jau 1868 m. Rygoje buvo įsteigta latvių tautos literatūros mokslo draugija ir naujas įtakingas laikraštis „Baltijas Vehstnesis". Pirmutinė bendra dainų šventė, kurioj dalyvavo 43 chorai, buvo švenčiama 1873 m. su dideliu dvasios pakilimu.

Naują akstiną dar uolesniam dainų rinkimui davė Valdemaras 1878 m., kai Maskvos apygardoje gyveną latvių šviesuoliai ir moky-

---

[1] Ne be prasmės autorius paminėjo Aleksandro II vardą. Mat tas rusų ciesorius buvo ištikimas Suomijos konstitucijai, todel suomiai jam Helsinkuose yra pastatę paminklą ir lig šiol jį tebegerbia. Aleksandro III laikais, kurs ėmė laužyti Suomijos konstituciją, suomiai, negalėdami kitaip protestuoti, prie minėto paminklo ėmė gyvų gėlių statyti, ką paskui pati rusų valdžia ėmė drausti. *(Vert. prier.).*

[2] Kristijonas Valdemaras yra gimęs Kurše 1825 m. iš tėvų ūkininkų, 1854 m. įstojo į Tartų universitetą, kur atsiskyrė nuo vokiečių ir pradėjo su 10—12 studentų „latviškus vakarėlius". Jis skynė kelią tautiškam sąjūdžiui, laikraščiams ir jūrininkystei. Mirė 1891 m.".

tojai, Brihwsemnieko ir Barono vadovaujami, pradėjo rinkti dainas. Rinkimas greitai išsiplėtė, apimdamas visą šalį. Buvo paskelbta tautiečiams, kad liaudies dainas siųstų į Maskvą; prašymui buvo mielai pritarta, ir iš tautos žinių šaltinių ėmė tvanu plūsti dainos ir senos tradicijos jaunų tyrinėtojų iždan. Dainų darbą Maskvoje dirbusiems paaiškėjo, kad nūn tikrasai rinkimo laikas, ir jie visas savo jėgas nukreipė ten.[1] Netrukus ir tėvynė atėjo jiems pagalbon per mokslo draugijas. Latvių kultūros centre, Rygoje, pradėjo latvių patriotų įsteigta draugija „Rigas Latveeschu Beedriba" per savo mokslo skyrių „Zinibu Komisija" rūpintis rinkimu (iš viso apie 60,000 dziesmų) ir ėmėsi jas leisti (V Rakstu krājums 1889, 1376 dziesmas), paskui padėjo Mintaujos literatūros draugija, kuri surinko 20,000 dziesmas ir parūpino 1890 m. rinkinį (I Rakstu krājums; 168 dziesmas). Trečiajai visuotinajai latvių dainų šventei 1888 m. Matiss Arons parūpino antologiją „Mūsu tautas dziesmas" (2,067 dziesmas). Latvių liaudies pasakų epui padėdamas pamatą, J. Lautenbach'as[2] parašė eiles, kurias „Needrischu Vidvuds" vardu išleido draug su 24 dainomis 1891 m. Mokslo tyrinėjimo tikslais keliaudami rinko latviškas dainas prof. A. Bezzenbergeris, kurio „Lettische Dialektstudien" (apie 79 dainas) pasirodė 1885 m., taip pat prof. E. Volteris, kurio Vitebsko gubernijoj padarytas rinkinys „Матеріалы для этнографіи латышскаго племени Витебской губерніи" (1010 dziesmų) išspausdintas 1890 m.

Kai rinkimo uolumas sumažėjo, ir į Maskvą nutekėjęs grobis buvo suskaitytas, tai pasirodė, kad iš viso buvo gauta 54,000 variantų, o iš jų 16,000 savaimingų dainų. Priskaičius pirma išleistas ir kitų surinktas dainas, tai bus antri 16.000. Tik tiek buvo išleista, nes trūko lėšų. Tada, 1892 m., gavo Baronas iš Peterburgo linksmą žinią, kad tębuvis turtuolis latvių pramonininkas H. Wissendorf'as siūlo savo rinkinį (28,406 dziesmas) ir lėšas jam išleisti. Baronas ėmėsi darbo, gavo pagalbos ir priedų iš tėvynės mokslo draugijų, ir, kai viską su-

[1] Ai man, lietuviai nesugebėjo sukurti dainų rinkimo centro tinkamu metu, kurs, mano manymu, supuolė su Lietuvių Mokslo Draugijos įsikūrimu, vadinas, pirmuoju šio šimtmečio dešimtmečiu. Dabar beliko trupiniai, ir tų pačių nesusigriebiam visu platumu gelbėti nuo pražūties. (Vert.).

[2] Jakobs Lautenbachs- Juhsminsch gimė 1847 m. Kurše iš ūkininkų tėvų, į aukštąją mokyklą įstojo 1875, o 1885 m. tapo latvių kalbos lektorium Tartų universitete, o paskum ir lyginamosios kalbotyros docentu; žinomas keletu savo mokslo darbų iš latvių mitologijos ir poezijos srities. Taip pat dirbo laikraštininko darbą ir rašė poeziją. (L. Mirė 1928 m. Vert.).

rinko krūvon, pastebėjo, kad surinktoji medžiaga pakilo iki 150,000 variantų. Brihwzemnieko ir Barono rinkiniai, iš 1868 iki 1893 metų, turėjo iš viso 82,919 dziesmų. Kiekviena daina vidutiniškai buvo užrašyta 7½ kartų.

Pradėjus darbą 1892 m., pirmutinis didelio rinkimo darbo sąsiuvinis iš spaudos pasirodė 1894 metais. Paskui darbas be perstogės buvo dirbamas dvidešimt metų. Dabar žinom, kad likimas lėmė latvių tautai ir dainų spausdintojui Baronui tą didelį džiaugsmą, kad jie, nors Baronas senyvam amžiuje ėmėsi to darbo, — Baronas būtent, darbą pabaigė jau tik emeritu mokytoju būdamas — gauna tą milžinišką darbą išvysti gatavu. Prieš mane puikiuose šešiuose tomuose Kr. Barono ir H. Wissendorfo leidimo „Latvjų dainas", o paskutinis, septintasis, tomas, tur būt, jau taip pat bus išėjęs iš spaudos. Pradedant antruoju tomu, darbas išleistas Peterburgo Ciesoriškos Mokslo Akademijos lėšomis.

Iš gale 6-jo tomo pridėtos lentelės matyti, kad latvių dainų 1910 metų liepos m. 1 d. surinkta tiek:

I Vidzemėj 99, 249,

II Kurše 84, 504,

III Vidzemėj ir Kurše nenurodytose vietose 18,818,

IV Vitebsko gubernijos latvių daly 13,144; iš viso 215,715.

Šiame variantų skaičiuje, kaip Baronas žodžiais yra pranešęs, 1911 metais atskirų dainų buvo 27,000—30,000. Tūkstančiui gyventojų Vidzemėj tenka 206 variantai, Kurše — 195, Vitebsko gubernijoj — 41, arba vidutiniškai — po 167 variantus.

Šis dainų rinkinys teisingai latvių tautos „monumentum aere perennius".

*

Jonas Arnoldas von Brand'as, Duisburgo profesorius, yra pirmutinis, kurs paduoda žinių apie latvių dainos būdą. Taip pat jis pirmas iškėlė aikštėn latvių dainą. Savo kelionės aprašyme (1673 m.) jis sako šitaip: „Džiaugdamasis klausiaus jų dainų, kurios, apskritai, visos buvo trumpos ir kurias jie kartojo po kelis kartus; visos buvo tos pačios rūšies ir buvo dainuojamos vienabalsiška gaida" (75 p.). Paskui kuone šimtą metų reikėjo laukti kitų žinių. „Senis Stenderis" (1714—1796), garbingasis latvių tyrinėjimo tėvas, savo latvių kalbos gramatikoje 1761 ir 1763 m. paliečia taip pat ir liaudies dainą. Pacituosiu svarbesnes dalyką liečiančias vietas. Gramatikos pirmam leid. § 215 jis sako: „Latviškos ūkininkų dainos galima laikyti latvių poe-

zijos pirmąja pradžia; jos ypač tuo pasižymi, kad didžiausia jų dalis — dviposminės ir be rimo, kurios, be to, gangreit visos giedamos ta pačia gaida." § 218 jis sako: „Jos su jų (latvių) dainomis sudaro latvių muziką (Vocal-Music) jų vestuvėse, taip pat jų talkose, vadinas, tose progose, kur būrys žmonių kviečiamas darban dienai, ir užtai vaišinamas. Jų labiau išrutuliotas dainavimas yra šios rūšies: dalis merginų dainuoja drauge, tuo metu antra dalis prisideda prie to vienu balsu žemai traukdamos vien „O!", kurs tuo pačiu pasidaro bosu, nuo kurio dažnai visa apylinkė skamba. Mes, vokiečiai, gražesnės muzikos klausydamiesi, nebūtume taip susižavėję, kaip latviai savo dainomis, ypač kai jie esti privalgę ir atsigėrę."

Antrajam gramatikos leid. 1783 m. kalbamuoju dalyku kai kuriais atžvilgiais jis išsitaria dar plačiau. Jis pažymi, kad palinkimas į dainą ir šokį, trūkstant muzikos, tikriausiai bus pagimdęs tas storžieviškas dainas, kurių dar ypač Aukštojoj Latvijoj užsiliko. „Nei bet kurs pokylis, nei bet kurios vestuvės, nei joninės, nei pabaigtuvės, nei talka (vadinas, pramoga, į kurią būrys žmonių kaimynų kviečiamas bendran darban ir paskui gerai vaišinamas), nei bet kuri dvaro linarūtės talka, nei verpimas ir t. t. neapsieina be šių dainų. Gaila tik, kad kartais, labiausiai vestuvėse, dainos pavartojamos piktan, įžeidžiant svečius, ko jie tačiau, laikydamiesi to seno papročio, visai nelaiko piktu, ir net atbulai — tvirtai šito laikosi, būdami ištikimi savo tėvų papročiams." (m. v. 272 p.).

Iš 18-to šimtmečio dar pažymėtinas vienas straipsnis Rygoj išleistam veikale „Gelehrte Beiträge" 1764 m. Nesiimdamas plačiau atpasakoti šio savo rūšimi įdomaus rašto turinio, paminėsiu tik dainavimo būdą liečiančią vietą: „Jų muzika laukinė ir neišrutuliota. Jie išrenka iš būrio vieną ar dvi merginas, kurios dainuoja tekstą, kiti gi dainuoja drauge vien tonus tokiuo pat būdu, kaip b a s s o maišų dūdose. Tikrosios dainininkės nekelia savo balso aukščiau kaip tercija, o tas bambėjimas trunka taip ilgai, kol pasibaigia tekstas; paskui bosai ima pagrindinio tono oktavą, ir taip daina baigiasi." (Magazin der Lett.-Lit. Ges. V, 1—2, 58 p.).

Iš 19-to šimtm. seniausių pasireiškusių tyrinėtojų verti visų pirma dėmesio trys dideli latvių liaudies poezijos žinovai: dr. H. E. K a t t e r f e l d'as, pastorius G. F. B u e t t n e r'is ir inspektorius F r. B r i h w s e m n i e k s[1].

[1] Fricis Brihwsemnieks (Freulands) yra gimęs 1846 m., 1867 m. išvyko į Maskvą, kur klausė lekcijų universitete, 1873 m. išlaikė mokytojo egzaminą,

Savo tyrinėjime „Über das lettische Volkslied" (Magazin der Lett.-Lit. Ges. V, 1) iš 1835 m. dėsto Katterfeld'as pirmą kartą plačiau latvių liaudies dainos prigimtį ir vaizduoja dainą, tarp kito ko, šitaip: „Dziesma, savo kilme tikriausiai slaviškas žodis, tai iš vieno tiktai ketureilio posmo sukurta daina, kuri tik vieną teišreiškia mintį. Dziesma chore atliekama taip, kad viena dainininkė dainuoja tekstą arba tikriau taria dainuojamu balsu, į kurią kiti gale įstoja, vienu balsu monotoniškai „e-e" tęsdami, taip kad, kai yra gausingas choras, girdėti gerą verstą, ir tai šviesią vasaros naktį ore gamtoje visai nėra nemalonu, kai, priešingai, ankštame kambary tas pasidaro per daug garsu" (Magazin V, 1, 25 p.). Kas latviškai dainai charakteringa, rašytojas dėsto, tarp kito ko, šitaip: „Latviška daina visai nežino rimo, nei gi nematyti jokių pėdsakų bet kurių assonantų, raidės rimų ir skiemens rimų, taip kad ji savo konstrukcija visai skiriasi nuo vokiečių, šiaurės žemių ir romaniškų dainų" (m. v. 19 p.). Apie eiliavimą autorius sako: „Kadangi dabar latvių kalboj daugiausia dviskiemeniai žodžiai ir nėra juose artikelių, taip kad eiliavimas jai naturaliausias trochejai, kuriais mažiausia $^{9}/_{10}$ latvių dainų parašyti. O vėl jambas latvių kalbai toks svetimas, kad nė vienos grynai latviškos dainos jame neužtinki" (m. v. 20 p.). Ir vėl: „Tuo būdu, latvių, kaip ir suomių, ir kiek atsimenu naujagraikių, mylimiausia eilė susideda iš keturių pėdų (trochejų arba daktilių), o iš keturių eilių jie sudaro posmą" (m. v. 22 p.). Jau Katterfeld'as atkreipė savo dėmesį į ilgesnes latvių dainas, vadinamąsias zinges. Apie jas jis šitaip sako: „Zingė, savo kilme tas pats, ką ir vokiečių Singen ir Sang, vadinasi, iš keleto ketureilių formų sudėta daina, ir ji skiriasi nuo dziesmos, be savo turinio, kurs eina per keletą eilių, labiausiai savo dainavimu, tuo kad galima dainuoti atskira gaida vienabalsiškai ar daugiabalsiškai be tęsimo jos monotoniškai visu choru e-e." (m. v. 26 p.).

G. F. Buettner'is savo dainų rinkinio „Latveeschu lauschu dzeesmas un singes" (1844) prakalboje pabrėžia, kad latvių dainos esančios atsitiktinės dainos. „Latvis dainuoja tik tai, kas tame akimirksnyje yra jam priešais arba kur jo akys krito. Jis dainuoja savo vestuvių dainas vestuvėse, savo laidojimo dainas laidotuvėse, savo jo ninių dainas švęsdamas jonines, piemenų dainas ganydamas ir t. t., o dainininko dalykas esąs, ne tik atsargoj turėti kiekvienam metui pritaikintų dainų, bet taip pat ir vengti tokių, kurios progai nepritaikin-

---

nuo 1876 m. buvo gimnazijos mokytoju Maskvoje, kolei 1887 m. išvyko tėvynėn liaudies mokyklų inspektorium. Mirė 1907 m.

tos, ir kad neturėtų bet kurio pritarimo“ (m. v. V p.). Kitame puslapy rašytojas neigia tą nuomonę, kad liaudis kiekvienu atveju improvizuojanti, remdamasis tuo, kad jis pastebėjęs, jog tos pačios dainos vienodai pažįstamos ir Baltijos jūros pakrašty Kurše ir Vidzemės toliausiuose užkampiuose, ir kad tokia paprasta liaudis, nors ji savo dainas myli, nėra parodžiusi iš savęs jokių kuriamų gabumų.

Tarp zingės ir dziesmos skirtumas, anot rašytojo, tas, kad zingė panaši į baladę, pasakojama daina, kuri turi savo gaidą. Bet tokių jo rinkiny maža. Dziesmos, atsitiktinės dainos, kurioms rinkinys daugiausia skirtas, sudaro didžiausią dalį latvių liaudies dainų ir jų charakteringiausią dalį. Tas dziesmas dainuoja tik merginos ir moterys, ką nurodo taip pat į knygos motto paimti žodžiai „Mahra dzeesmu teizejiņa“[1]. „Teicėja“ — tarytoja — dainuoja, arba, tikriau, deklamuoja, dainos dvi eiles iš karto chorui, kurs paskui žinomu monotonišku būdu gieda gale, kaip (dažnai pramogose gali girdėti) daro ūkininkų merginų chorai švenčių ir jų bendrųjų darbų metu. Pirmųjų dainavimą vadina „teikt“, antrųjų „dziedat“. Jei tokioms dainoms galima duoti gaidos vardą, tai dziesmai yra dvi gaidos, pagal dvejopą eilių rūšį.“ (m. v. VII p.).

Po Buettner'iui latvių dainavimo būdą piešia Brihwzemnieks savo rašte „О народной поэзіи латышей“ . Anot jo, pradeda „teicėja“ aukštu balsu ketureilę dziesmą, ir, kai pragieda pusę, vadinas, dvi eiles, tada choras prisijungia prie dainos tyliai monotoniškai traukdamas „e-e-e-e“. „Teicėjos“ — tarytojos — rečitatyvo giedojimo būdą vadina „teikt“, o choro giedojimą „dziedat“. Chorui giesmę traukiant, tarytoja pirma tartas eiles lyg moduliuoja, ką vadina „luacit“. Kitose vietose choras kartoja tarytojos žodžius, taip kad tarytojos solo ir choro daina sudaro rečitatyvo būdo dalyką, kuris sunku pakartoti, pamėgdžioti, kadangi tai, kai klausais — nei paprastas dainavimas, nei paprastas kalbėjimas. Choras truputį moduliuoja, per tai daina nėra visai vienoda. Dainos pabaigoje choras ilgai traukia paskutinę eilę, kad tarytojai būtų laiko apgalvoti naują dainą. „Tuo būdu skamba“, sako toliau Brihwzemnieks, „be perstogės, aidui atsiliepiant, dainos linksmame mergaičių būry, kurio vidury sėdi tarytoja. Ūmai šalia pasigirsta du trys kiti chorai, ir jie patvariai rungiasi tarp savęs, kas geriau padainuos. Šių dainų — nors jos nemeningos ir monotoniškos — aš mielai klausydavaus ištisas valandas nenustodamas, ir dainos siūlas kad nors akimirksniui būtų nutrūkęs! Taip pat, kaip gamtos

[1] Marija (vadinas šv. P. Marija) dainų sakytoja.

sparnuotų dainininkų dainą nutraukia nuovargis, taip ir latvių vakarinė daina nutyla del fiziško nuovargio, o ne del dainų pritrūkimo." (7—8 p.).

Pažvelgę atgal, kaip aukščiau išdėstytas latvių dainavimo būdas, matome, kad atskirų tyrinėtojų nuomonės stambiuose bruožuose sutinka. Anot visų, liaudies dainą atlieka rinkinio rinkėja ir mergaičių choras. Skirtumas tik toks, kaip jos tarp savęs santykiauja. Pagal Stenderį, dalis merginų gieda nuolat „o-o-o", Rigasche Beiträge'ių rašytojas kalba tiksliai, kad dainininkių yra viena arba dvi, o choras čia lyg tam tikras bosas; pagal Katterfeld'ą — yra viena dainininkė ir choras, kurie jungiasi čion ilgai traukiamame monotoningame „e" šauksme; pagal Buettner'iu — tarytoja pirma taria dvi dainos eiles chorui, kurs jas paskui monotoniškai gieda. Brihwzemnieks pirmutinis pastebi du atskirus dainavimo būdus. Vienas toks, kad tarytoja pirma dainuojamu balsu atlieka dvi dziesmos eiles, o choras akomponuoja pilnu balsu „e-e-e". Šiam dainuojant, tarytoja kartoja dar sykį, savo balsą lankstydama, moduliuodama. Antrame choras kartoja rečitatyvo būdu rinkėjos žodžius, truputį juos moduliuodamas, gale choras ilgai traukia paskutinę eilę, kuriuo metu rinkėja apgalvoja naujas.

Senesnieji rašytojai piešia dainavimo būdą tik bendrai, nepritaikindami to arčiau prie dainavimo progos, arba tikriau: kalba tik bendrai apie dainavimo progas, ir tai natūralu, nes atskirais gyvenimo atsitikimais buvo dainuojamos atskiros dainos ir atskiru būdu.

B a r o n a s savo didelio dainų rinkinio I dalies pradžios pridėtoje prakalboje yra nupiešęs smulkiai svarbiausius latvių liaudies dainavimo būdus. Sekdami jo dėstymu, mes čia ir atpasakosime tai skaitytojui.

Baronas pradžioje pažymi, kaip senų senovės latviai yra buvę dideli giesmininkai, nors dabar liaudies daina visai pranykus. Kitaip buvę senovėj. Tada visoms metų dalims, visoms iškilmėms, pokyliams, darbams, laisvoms valandoms buvo tam tikros dainos. Negana to: buvo savo dainavimo būdai, savo gaidos atskiroms dainų rūšims.

Pagal metų laikus dainos buvo skirstomos šitaip.

1. Lialiavimas („gavilešana") imdavo girdėtis Latvių žemės lygumose, kai pradėdavo tirpti ledai, ir vieversiai grįždavo atgal. Jas dainuodavo ypač avių piemenys, tačiau paskiau prie jų prisidėdavo ir galvijų piemenys. Lialiavimus galėjai girdėti visą vasarą.

2. Pavasario daina („rotašana"). Kai žemė pradėdavo žaliuoti ir medžiai sprogdavo, kaimo jaunos merginos rinkdavosi į netolimą kalnelį, ypač gražų vakarą, kada dainavimas girdėti toli, kad išgirstų kaimynų berneliai. Dainininkės išsirinkdavo iš savo tarpo dvi geriausias dainininkes. Šios tarydavo dainos žodžius, viena laibesniu balsu, kita drutesniu, abidvi grynais balsais moduliuodamos bei rinkdamos dainas. Likusysis būrys netardavo žodžių, tik drauge ūždavo, lygiai bosu. Labai buvo svarbi pirmosios, tos laibabalsės, rinkėjos darbuotė. Šiai reikėjo turėti skardus, skambus balsas ir mokėti dainuojant neiškrypti iš gaidos. Vienai pavargus, stojo kita, ir taip skambėjo daina be paliovos. Šios, be abejo, visų gražiausios dainos rūšies dainavimo laikas truko iš pavasario iki vasaros žydėjimo. „Rotašana" žinoma visos Latvių žemės dalyse, kaip antai: Vidzemės, Lubanės apylinkėse, Aukštajame Kurše ir kai kuriose apylinkėse Žemutiniame Kurše.

3. Joninių daina („ligošana"). Joninės latviuose buvo žemės vaisių ir galvijų duotės šventė. Tikra vasara atėjo, rugių laukams banguojant, gėlėms pražydus, iš džiaugsmo plečiasi žmogaus krūtinė. Prasidėjo ligo-laikas, kurs trunka iki Petrinių, kada gegužė liauja kukavusi. Tikroji ligo-dainos šventė buvo Joninės. Dainuodavo šitaip. „Ligotajų" būrys gabiausiąjį išrenka būti rinkinio rinkėju. Jis renka dainą ir dainuoja tik jos pirmąją eilę. Paskui visas būrys ją kartoja ir dar dainuoja kitą eilę du kartu. Pav.:

Rinkėjas: Līdiņš lija zāļu dienu, līgo, līgo!
Visi kartu: Līdiņš lija zāļu dienu, līgo, līgo!
Līdiņš jāņu vakarâ, līgo!
Līdiņš jāņu vakarâ, līgo!

Rinkėjas: Jāņa bērni nomirkuši, līgo, līgo!
Visi kartu: Jāņa bērni nomirkuši, līgo, līgo!
Jāņa zāles lasidami, līgo!
Jāņa zāles lasidami, līgo!

Lietutis lijo žolių dieną, lygo, lygo!
Lietutis lijo žolių dieną, lygo, lygo!
Lietutis joninių vakarą, lygo!
Lietutis joninių vakarą, lygo!

Jono vaikai sumirko, lygo, lygo!
Jono vaikai sumirko, lygo, lygo!
Jono žoles rinkdami, lygo!
Jono žoles rinkdami, lygo!

Vidzemėj Lejos valsčiuje ligo-dainą gieda šiuo būdu:

Giesmininkai išsirenka iš savo būrio rinkėją („ievilceja"). Ji giedodama taria pirmą eilę, bet, ligo žodžiams prasidedant, dainą griebia visi ir gieda drauge antrą eilę, užbaigdami ligo žodžiais. Paskui rinkėja vėl gieda vieną tolesnę eilę, o kiti traukia, kaip pirmą kartą. Pav.:

Rinkėja: Jānits sēda kalniņâî (visi:) līgo! līgo!
Visi: Zāļu nasta mugurâî, līgo, līgo!
Rinkėja: Nāc, Jāniti, lejiņâî (visi:) līgo! līgo!
Visi: Dod manàmi telitèmi, līgo, līgo!

Jonelis sėdi kalnely (visi) lygo! lygo!
Žolių našta nugaroj, lygo, lygo!
Eikš, Joneli, žemumon (visi:) lygo! lygo!
Duok man teliukėlį, lygo, lygo!

4. L a u k u o s e skambėjo dainos ypač šieną valant, rugius piaunant ir k. Kiekvienam darbui buvo savo dainos. Į darbą ėjo dainuodami ir taip pat grįžo namo. Taip darydavo nuo pavasario iki rudeniui.

5. V a k a r u š k o s e ir tamsiais rudens vakarais dainuodavo moterys rankdarbius dirbdamos, verpdamos, ausdamos ir k. Rudenį merginos rinkdavosi į kitas vietas, į artimus kaimynus, į vakaro „posėdžius", kur dirbdavo rankų darbus, vaišindavosi bendrai atsineštais valgiais, dainuodavo ir žaisdavo. Į tokias pramogas dažnai susirinkdavo ir berneliai pasilinksminti.

6. I š k i l m ė s e ir kituose dideliuose žmonių susirinkimuose senais laikais eidavo d a i n ų l e n k t y n i ų. Giesmininkai pasidalindavo į du priešingus būrius, kiekviename būry prieky rinkėja. Priešingas partijas sudarydavo talkų darbuose, pokyliuose ir vestuvėse atskirais kaimais, atskirais valsčiais. Kiekvienas būrys dainuodavo paeiliui. Dainų netrūkdavo, jos tereikėjo ištraukti. Tai buvo dalykas kiekvieno būrio galvos, pradininkės („sacejas"). Kuriame buvo geresnė rinkėja, tas likdavo nugalėtoju. Čia buvo žiūrima ir dainų gausumo ir gražumo.

7. S t a l o d a i n a s dainuodavo vyrai Serpilės apylinkėje šitokiuo būdu: 12 garbingų vyrų sėsdavo už ąžuolinio stalo, šeimos tėvas atnešdavo kibirą alaus, iš kurio semdavo alų tam tikru kaušu su rageliu. Kiekvienam iš sėdinčių tekdavo paeiliui padainuoti 12 dainų apie ąžuolą; kiti dainuodavo drauge. Uždavinį atlikęs, dainininkas

pripildydavo taurę, paleisdavo ją aplinkui, ir visi gerdavo jo sveikaton. Dukart dainuoti tą pačią dainą nevalia, ir tik apie ąžuolą tegalima dainuoti.

8. Vestuvių dainos priklausė prie vestuvių apeigų, kurios vaizdavo senus laikus, kada jaunąją dar grobdavo. Tokių dainų latviuose buvo nepaprastai daug, dalis iš senų storžieviškų laikų buvo tokių, jog jas dainuodavo tik vyrai ir ištekėjusios moterys.

9. Elgetos turėjo savo dainas. Senais laikais elgetos darydavo ilgas keliones eidami iš kiemo į kiemą. Atsitikdavo, kad net Lietuvos elgetų būrys praleisdavo žiemą Kuršo gilumoje. Elgetaudavo giedodami savo „Dievo giesmes", vadinas, šventas giesmes apie Mozę ir k. Vestuvėse elgetos būdavo kenčiami, ir jie ten giedodavo ne „Dievo giesmes", tik vestuvių dainas. Baronas reiškia tą nuomonę, kad elgetos senesniais laikais, kada šventos giesmės buvo maža težinomos, buvo svarbūs liaudies dainų platintojai. Apie tai, matyt, ir liaudies dainos žinojo:

Man bij daudz skaistu dziesmu,
Tàs apēdu pavasar:
Šim dziesmiņa, tam dziesmiņa
Par maizites gabaliņu.

Aš turėjau daug gražių giesmių,
Jas suvalgiau pavasarį:
Šiam giesmelė, tam giesmelė
Už duonytės gabalėlį.

Šios Barono žinios verta papildyti kai kuriomis žiniomis iš žinomo latvių muziko prof. Andriejaus Jurjano veikalo „Latvju tautas muzikas materiali". Kaip ligo-dainos yra gavusios savo vardą nuo paralelizmo eilės, taip ir rotašana-dainos, nes jos baigiasi „rota" šauksmu, rečiau „vijo" šauksmu. Rotašana buvo žinoma ypač Aukštajame Kurše ir buvo giedama pavasarį prieš ligo-dainas, kurios prasidėdavo dvi savaites prieš Jonines ir baigdavosi per Petrines (m. v. I, 5 p., II, 7 p.). Iš Latvijos pasienio mini Jurjanas kaipo žiemos dainas kaledo-dainas, kurios buvo dainuojamos nuo Kalėdų iki Užgavėnių ir baigdavosi šauksmais: „koledo", „totaro", „tondaro", „taldero", „olilo", „duido" ir „kučo" arba „koču" (m. v. II, 25 p.).

Dainą sprendė, kaip pasakyta, apskritai metų laikas, o ne dainos turinys. O vis delto didelis buvo skaičius dainų, kurias galėjai dai-

nuoti, ir dainuodavo, vienodai bet kuriuo metų laiku ir atskirais atsitikimais.

Dainų mokydavosi jaunos mergaitės iš vyresnių, kurios taip pat viena iš kitos išmokdavo. Kur vyresnių mergaičių nebūdavo, ten motina, „daugelio dainų mokėtoja", stodavo jų vieton, arba kita kokia senesnė moteris. Taip pat brolis, toli keliavęs, daugiau girdėjęs, gerų priedų duodavo savo seselei į jos dainų iždą.

Kiek vyrai prisidėdavo prie dainavimo? Paprastai berneliai klausydavosi jaunų mergaičių dainų iš toliau, bet gana dažnai ir patys prisidėdavo prie dainų. Ir jie turėjo savo dainų: savo žirgu bernelis taip pat girdavosi, kaip mergaitė savo vainikėliu. Ir bernelių dainose matome tą patį poezijos bruožą, kaip ir mergaičių. Berneliai tačiau nemėgindavo rungtis su merginomis.

Bet muzikos įrankių vartojimas buvo dalykas vien vyrų. Jau piemenys darydavosi sau vamzdžius ir tošies ragus. Tikras, žinomas latvių stygų skambtis buvo kanklės (kokle). Buvo paprotys, kad, rudenį žadą vesti, vyrai pavasarį ir vasarą vakarais pūsdavo ožio ragus arba iš tošies bei alksnio karnos padarytus ragus.

Matėme, kad daina latviuose reiškėsi kaip choro daina; iš to svetimas gali čia kelti klausimą, ar latvis dainininkas, pats vienas būdamas, daina išliedavo iš savo krūtinės liūdesį, ar paversdavo savo džiaugsmą bei nuliūdimą gaida? Apskritai, taip vis delto yra buvę ir labai dažnai. Nė vienam gyvenimo atsitikimui liaudies dainos netrūkdavo. Jau Buettner'is savo laiku yra sakęs: „Kaip rasa apvelka mišką šventadienio rūbu ir sugeba išpuošti visai sudžiūvusias šakas, taip dziesma latvio gyvenimui duoda tokios glorijos, tokio šventumo, kurių kiek man žinoma, tokiuo platumu nepajėgia pareikšti nė viena dabartinė tauta."[1] Štai keletas iš pačių dainų paimtų pavyzdžių, kaip latvių dainininkė mergaitė pati žiūri į savo dainas:

Man bij dziesmu vācelite
Padzirnê glabajama;
Kad (cik) es gāju maltuvê,
Pa vienai ritinaju.
(Barons I, n. 29.)

Aš turėjau giesmių dėžutę
Pagirny padėtą;
Kai aš ėjau maltuvėn,
Po vieną vyniojau.

[1] Baltische Monatschrift 23, 544 p.

Visas dziesmas izdziedatas
Kur mes citas dabusim?
Iesim dziesmu kambarî,
Tur mes citas dabusim.
(Barons I, n. 26.)

Visos giesmės išgiedotos.
Kur mes kitas gausime?
Eisim giesmių kambarin,
Ten mes kitas gausime.

Teic dziesmiņu sērdienite,
Tu dziesmiņu daudz zinaji;
Ne tev tēva, ne māmiņas,
Dziesmiņâs remdejies.
(Barons I, n. 23.)

Tark giesmelę, našlaitėle,
Tu giesmelių daug mokėjai;
Nei tau tėvo, nei matutės,
Giesmelėse raminkis.

Man bij dziesmu vācelite,
Kad es augu bāliņôs;
Tas dziedaju tautiņâs,
Savu laiku vadidama.
(Barons I, n. 43.)

Aš turėjau giesmių dėžutę,
Kai aš augau broliuose;
Jas giedojau ištekėjus,
Savo laiką praleisdama.

Kad es biju jauna meita,
Tralladama vien staigaju,
Tralladama krekļus šuvu,
Kroniť sev darinaju.
(Barons I, n. 64.)

Kai aš buvau jauna merga,
Traliadama vien vaikščiojau,
Traliadama marškinius siuvaus,
Vainikėlį sau dariaus.

Kamēr jauna, es lustīga,
Dziedadama vien staigaju;
Priekšâ man tàs dienińas
Gaudojamas, sērojamas.
(Barons I, n. 66.)
Kolei jauna, ašai linksma,
Dainuodama vien vaikščioju;
Priešais man tos dienelės
Raudojamos, liūdimos.

Ko bij man tam darit,
Lustigam prātińam?
Tautiets rāja ik dienińas:
Es staigaju dziedadama.
(Barons I, n. 74.)
Kas man reikė jam daryt,
Tam linksmam proteliui?
Jaunikis barėsi kas dienelė:
Aš vaikščiojau dainuodama.

Bet latvių mergaitė ne visuomet dainuoja viena. Ji pripratus dainuoti su savo sesute, su broliuku, ir kai jų nėra, ji ilgisi draugų. Gamta ir meilė, tie didieji dainų mokytojai, daro ją dainininke:

Dziedàt vien es dziedatu,
Kaut man otris, kas palīdz;
Bij māsińa, kas palīdz,
To aizveda tautińâs.
(Barons I, n. 286.)
Dainuot vien aš dainuočiau,
Kad bent man antras kurs padėtų;
Buvo sesutė, kuri padeda,
Ją išvedė už vyro.

Es būt' liela dziedataja,
Kaut man otris, kas palīdz;
Bij māsińa, kas palīdz,
To aizveda sveši ļaudis.
(Barons I, n. 286.)
Aš būčiau didelė dainininkė,
Kad bent man antras kurs padėtų;
Buvo sesutė, kuri padeda,
Ją išvedė svetimi žmonės.

Dziedi labi, dziedi labi,
Es ar labi palīdzešu,
Es ar labi palīdzešu
Ar savàm māsiņàm.
(Barons I, n. 287.)

Dainuok gerai, dainuok gerai,
Aš ir gerai padėsiu,
Aš ir gerai padėsiu
Su savo sesutėmis.

Es meitàm labs puisitis,
Es papriekšu dziedatais;
Meitas manim cimdus ada,
Trejus rakstus rakstidamas.
(Barons I, n. 288.)

Aš mergoms geras berniukas,
Aš visų pirma dainininkas;
Mergos man pirštines mezga,
Trejis raštus rašydamos.

Palīdz, puisi, man dziedàt,
Palīdz dziesmu darināt;
Es tev būšu palīdzèt
Kumeliņu apsegļat.
(Barons I, n. 295.)

Padėk, berne, man dainuoti,
Padėk dainą man daryti;
Aš tau padėsiu
Žirgelį balnoti.

Palīdz, puisi, man dziedàt,
Palīdz dziesmu darināt;
Tad es tevim palīdzešu
Visu mūžu nodzīvot.
(Barons I, n. 299.)

Padėk, berne, man dainuoti,
Padėk dainą man daryti;
Tai aš tau padėsiu
Visą amžių nugyventi.

Kas kait man nedziedàt
Ar divàm māsiņàm?
Viena dziesmu teicejiņa,
Otra laba līdzetaja.
(Barons I, n. 292.)

Ko gi man čia nedainuoti
Su dviem sesutėm? —
Viena dainų rinkėja,
Antra gera padėjėja.

Dziedam pašas mēs, māsiņas,
Mums jau labi savedàs;
Piestājas tautu meita
Škiet kà vērsis baurojot.
(Barons I, n. 304.)

Dainuokim pačios mes, sesutės,
Mums jau gerai sekas;
Pristojo svetima merga,
Rodos lyg jautis mauroja.

Šie pavyzdžiai pakankamai parodo, kad latvių dainininkei mergaitei ir dainininkui berneliui namai buvo dainos mokykla. Seserų būry daina užaugo, ir iš ten ji išvesta į platųjį pasaulį, visų pirma į kaimynų kaimą, dainininkei mergaitei ištekant.

Iš kitų dainų matome, kad gamta ir meilė drauge padaro sodžiaus mergaites ir bernelius dainininkais.

Māc', māmiņa, tà dzìedàt,
Kà dziedaja lakstigala.
— Lok', meitiņa, tà mēliti,
Kà locija lakstigala.
(Barons I, n. 344.)

Mokyk, matute, taip giedoti,
Kaip giedojo lakštingala.
(Motina:) Lankstyk, duktyt, taip liežuvį,
Kaip lankstė lakštingala.

Pa puišam es dziedaju
Pa puišam es gavileju;

Saka tautas dzirdedamas:
Puiši vien tôs ganôs,
(Barons I, n. 847.)

Lyg bernas dainavau,
Lyg bernas lialiavau;
Sako jaunikiai girdėdami:
Bernai vien ten gano.

Padziedaju, kà māceju,
Kà bij maza ieraduse:
Es nebiju lakstigala
Locit savu valodiņu.
(Barons I, n. 348.)

Padainavau, kaip mokėjau,
Kaip buvau maža pripratusi:
Aš nebuvau lakštingala
Lankstyt savo kalbelei.

Līgodama vien staigaju
Šo garo vasariņu:
Salīgoju brāļam sievu,
Sev dižanu arajiņu.
(Barons I, n. 343.)

Lygodama vien vaikščiojau
Šią ilgą vasarėlę:
Išlygojau broliui pačią,
Sau tvirtą artojėlį.

Dziedu smalki, dziedu rupji,
Lai tautiņas nepazina;
Tautu dēlīs netiklitis
Pazīst manu valodiņu.
(Barons I, n. 331,1.)

Giedu plonai, giedu drūtai,
Kad jaunikiai nepažintų;
O jaunikis netikėlis
Pažįst mano kalbelę.

Klausies, manu bāleliń,
Kur dzied tava līgaviņa:
Lēņi teica, gaŕi vilka,
Kà līgot nolīgoja.
(Barons I, n. 318,7.)

Klausykis, mano broleli,
Kur gied tavo jaunoji:
Lėtai tarė, ilgai vilko,
Kaip lyguote nulygavo.

6. Giesmė ir dziesma. Daina ir dzingė. Mano tikslas — dar kartą šalimais pasvarstyti lietuvių ir latvių poezijos pradines lytis. Iš aukščiau išdėstyto yra paaiškėję, kad, nors dabar yra daug bendro, tariamai gana didelio skirtumo, pirmavaizdžiai prieina palyginti arti prie vienas kito. Lietuvių dainos formavimesi galėjome sekti išsirutuliojimą iš vienaeilio ir dvieilio į ketureilį tipą, kurs, kaip žinome, viešpatauja latviuose. Tuo būdu, lietuvių daina šiuo atžvilgiu, kaip matyt, nėra kliūtis bendram pirmavaizdžiui rekonstruoti, atžagariai, iš šios pusės esam nuėję toliau atgal į praeitį, kaip kad tuo tarpu latvių pusėje. Kad vis delto man rodėsi, jog yra priežasčių tikinti, ar yra latvių poezijoje dvieilių lietuviško tipo dainų, tai tuo tikslu perėjau Barono rinkinį kiaurai. Bet iš tikrųjų buvo tai tuščias darbas: latviuose kiaurai viešpatauja ketureilis dainų tipas. Tiesa, krikštynų ir lopšinėse dainose gali rasti, palyginti, daug dvieilių dainų. Žiūr. pav., numeriuose I, 1318, 1323, 1329, 1381, 1471, 1496, 1627, 1724, 1762, 1799, 1860, 2061, 2064, 2079, 2084, 2097, 2129, 2199, 2214, 2219, 2223, 2244, 2270, 2340, 2545, 2593 ir k. Tačiau tose dainose dvieilumas tik tariamas, nes, kaip Paberžio tyrinėjime „Tautas dziesmu pantmers" (Rigas Latv. Biedribas Rakstu krājums 9) išrodyta, tokios eilės, žiūrint eiliavimo, reikia padalinti į ketureilį, ir tuo būdu jos iš tikrųjų tokiomis turi būti laikomos ir taip turi būti skaitomos.

Pav.:

a) Es jauna meitiņa
kūmaji gāju;
Ne man kurpišu,
ne sudrabiņa. (I, n. 1627)

Aš jauna mergytė
kūmuos ėjau;
Nei man kurpelių,
nei sidabrėlio.

Arba:

b) Guli nu, pādite,
cūciņas miedziņu,
Lai auž māmiņa
gar' audeklińu. (I, n. 1860)

Miegok nū, pode,
kiaulytės miegu,
Lai audžia mamytė
ilgą audeklėlį.

Arba:

c) Šūpo, eglite,
vāveres bērnu,
Es pate šūpoju
sav bāleliņu. (I, n. 2079)

Supki, eglyte,
voveries vaiką,
Aš pati supsiu
savo broliukėlį.

Kiek galėjau pažinti, daugybė Barono dvieilių yra šio tipo, iš ko galima matyti, nors eiliavimo atžvilgiu kad ir kaip tai įvertintume, jog jas pagimdė tam tikras gaidų tipas ir todel jos netinka būti liudininkais tam dalykui, kuris čia keliamas. Pats tipas juk pagimdė net ilgas, 24 eilių dainas, kaip rodo šis pavyzdys:

d) Kur iesi, puisite,
kur pargulesi?
Kur sadu[1] naksniņu
pavadisi?
Vai jemsi atraiti,
vai miesi?
Vai dosi maizeti
atraites bērniem,

Kur eisi, berniukai,
kur pergulėsi?
Kur šią naktelę
buvosi?
Ar imsi našlelę,
ar mylėsi?
Ar duosi duonytę
našlelės vaikams,

ir t. t. (m. v. 118 p.)[2].

Tikro ketureilio buvimas mums aiškėja iš joninių bei ligo-dainų. Joninės latviuose buvo didelė vasaros šventė. Jos šventimą Ašeradėje, padauguvy, Kruse 1840 metais šitaip yr atvaizdavęs: „Visi žmonės dėjosi prie šventės puošimo, kiekviena mergina nešėsi, eidama į bažnyčią, vainiką, kurį dėjo prie altoriaus, kur del daugybės vainikų pagaliau beveik nebelikdavo vietos. Dainuodamos ir nuolat kartodamos „Ligo! Ligo!", ėjo mergaitės aplinkui, nešė joninių vainikus ir joninių žoles ir kunigui, o vakare draug su klebonijos jaunimu žaidžiant būdavo pamylimos. — Dvaro ponui jos neša joninių karūną, tam tikrą iš švie-

[1] Ar ne tumšu *(Vert. pr.)*.

[2] Variantas liet. liaudies dainos *(Vert. pr.)*.

žių žolių nupintą smailiu galu kepurę, apačioj gėlių vainiku aprištą. Paskui nešdavo joninių žolių galvijams, ir sako, nuo to padidėdavęs jų našumas."[1]

Ligo dainas mini jau ir Stenderis savo gramatikos pirmam leid. § 217: „Iš kitų dainų latvių labai mylimos tos, kur užtinkami balta mamulitė (balta motinėlė), zelta ligaviña (aukso jaunoji) ir panašūs ūkininkų meilumėliai. Bet páčios mylimosios jiems tai jų joninių dainos, kur jie prie kiekvieno posmo prideda dukart sakomą Ligo". Bet kas gi buvo tas l i g o, kurs būtinai skambėdavo joninėse — šviesos ir meilės šventėje? Latvių tautos šviesuomenės atstovai laikė jį meilės ir dainos dievu; ši nuomonė viešpatavo, tarp kito ko, 1870 metų pradžioje, kai A. B i e l e n s t e i n'a s ir paskui jį tarp kitų Volteris (veikale „Матеріалы" ir t. t.) ir L. von S c h r ö d e r'i s (Vienos antropologijos draugijos Mitteilungen'uose 1902, XXXII-me tome) yra pareiškę, kad l i g o esąs liepiamoji nuosaka iš veiksmažodžio ligot,[2] ir reiškia drebėti, šokti, ir verčią manyti, kad latviuose buvę tikima, jog Joninių vakare saulė šoka, kas kitų tautų supratimu įvykstą per Velykas. L i g o tuo būdu iš tikrųjų ne kas kita, kaip paprastas priedainio žodis. Iš Joninių šventimo priežasties ir Joninių papročių Bielenstein'as 1874 m., savo išleistame tyrinėjime „Das Johannisfest der Letten" (Baltische Monatschrift 23) priėjo išvadą, kad iš pradžių tai buvusi piemenų šventė, del to kad seniausi būrimai liečia galvijus ir jų apgynimą nuo burtininkų, apie kuriuos manė, kad jie Joninių naktį skrendą oru. Bet taip pat ir žemės ūkiui ir mergaičių meilės gyvenimui tai buvo priskiriama.

Ligo daina buvo latvių liaudies dainos žymiausias reiškinys, jos šaknys tautos gyvenimo gelmėse, ir tikrai tai buvo galingas šlovės šauksmas saulei, tai dangaus kunigaikštienei, žengiančiai savo ratu aukščiausioj vietoj. Mannhardt'o tyrinėjimas „Die lettische Sonnenmythen" mano, kad uolesnės saulės garbintojos tautos, kaip latviai, sunku esą rasti, del to tikriausiai susikūrusi tikra saulės šventė ir dar tokia grandioziška: jos garbei dega laužus, jai gieda šlovės himnus. Ir tas šauksmas galop pasidarė tautai nebesuprantamu žodžiu, taip kad su pasigėrėjimu žiūrįs į savo tautos senovę entuziastiškas apšviestas tautiškas jaunimas pagaliau čia matė dievybės būtybę!

Tačiau mokslas siekia tiesos sritį. Taip pat ir čia. Ligo tuo būdu buvo paprastu priedainiu, refrenu, ir mes nė minutės neabejojame, į

[1] Urgeschichte des estnischen Volkstammes, 50 p. Citatos iš Böckelio aukščiau minėto veikalo, 8 p.

[2] = linguot *(Vert. pr)*.

kurią kategoriją jį priskirti: čia tipinga giesmė iš šiaurės rytų Lietuvos. Tik reikia ligo vieton padėti, pav., l i n g o, č i ū t o, r ū t o, t ū t o, ir skirtumas bus sunku pastebėti. Ir iš tikrųjų ne vienas ligo vartojamas latviuose. Jurjano veikale „Latvju tautas muzikas materiali" išvardinti šie su lietuviškais sutinką šauksmo žodžiai: t o t a r o, t o n d a r o, t o l d e r o, o l i l o, d u i d o, k u č o, k o č u (II, 25 p.). Ir jų galėtum iš kitur tikriausiai visą eilę dar pridėti. Pas Volterį, pav., sutinkamas gale kiekvienos eilės kartojamas r i d a (Матеріалы, 105 p.).

Ligo yra didelio tipo atstovas, ir kad jis nuolat kreipia dėmesį, tai jis turi dėkoti joninių dainoms ir tam, kad kiti paliko užmiršti ir atmesti. Šie pavyzdžiai ir lietuviškos paralelės įgalina mane spėti, kad toks paprotys jungti ligo su joninių daina yra viešpatavęs visoje tautoje.

Šis gaidos pavyzdys iš A. Jurjano rinkinio „Dziesmu krājums" I 10,1 n. rodo, kaip ligo buvo vartojamas.

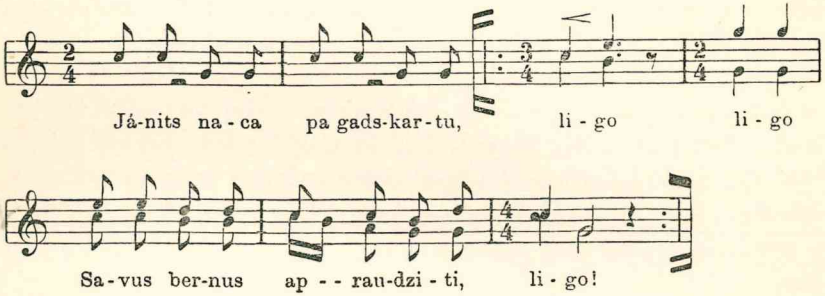

Čia mes turim dvieilę joninių dainą, o iš Barono išdėstymo, kurs atpasakotas 230—31 p., matome, kad paskutinis giedojimo būdas duoda dvieiles dainas, del to kad abi pusės, dainuojant, duoda ketureilį. Ligo dainai tuo būdu charakteringa visa tai, kas yra nuosavu paprastoje (liet.) giesmėje. Jei dar abejotume, kad l i g o šauksmas yra paralelizmas, tai abejojimas pranyksta, kada gauname žinoti, jog Aukštajame Kurše tokiose pat dainose l i g o vietoje būna taip pat r ū t o.[1] Ir lyg paremti tam, ką mes apie l i g o manom, verta paminėti, kad, pagal Andrejanovo pranešimą, ko iš pirmo šaltinio patikrinti progos neturime, aukščiau minėtas žymus latvių mokslininkas muzikos srityje, Jurjanas, laiko ligo dainų gaidas visų seniausiomis iš latvių liaudies dainų gaidų (Andrejanoff, Lettische Volkslieder und Mythen, 10 p.).

[1] Э. Вольтеръ, Матеріалы для этнографіи латышскаго племени Витебской губерніи, 44—46 p.

Vienintelis skirtumas, kuris gale tenka pažymėti, lyginant tarp savęs lietuvių ir latvių pirmines lytis, tas, kad latvių, žiūrint dainavimo būdo, yra daugiau rečitatyvinio pobūdžio. Kaip reikia suprasti šitas skirtumas? Visų pirma reikia pažymėti, kad ir lietuvių dainos tam tikram laipsny reikia laikyti rečitatyviškomis, kiek skirtumas liečia tikrai to paties reiškinio atskirą laipsnį. Tuo būdu reikia prileisti, kad rečitatyviškas dainavimas priklauso prie primityviško aisčių dainavimo būdo, bet paskui daina, įvykusio skirtingo rutuliojimosi įtakumu, abiejose pusėse yra pasikeitusi. Tyrinėjimas čia veikusių priežasčių, iš tikrųjų, muzikos mokslo dalykas, ir todel aš apsiriboju vien keletu pastebėjimų apie tai, ką aš iš savo pusės manau apie priežastį padidėjusio skirtumo tarp tų dviejų tautybių dainavimo būdų. Iš rečitatyvinio dainavimo būdo reikia spėti neginčijamai žemas laipsnis melodijos atžvilgiu. Bet ilgainiui dainos melodinė pusė ima rutuliotis, iš to eina ritmo visagalybės mažėjimas. Lietuvoje, del kokių priežasčių, mums nežinoma, liaudies daina yra padariusi melodijos išsirutuliojimą, ko latvių nesugebėjo padaryti. Del tos priežasties latvių daina pasiliko rečitatyvo laipsnyje, ir jos ūgis yra sustojęs. Kada dainos ūgis yra pasiekęs savo viršūnę, mes dabar tik spėlioti tegalim. Gal ateityje tatai tikriau paaiškės, kai bus ištirta latvių dainos struktūra ir bus nusakyta, iš kokio laiko tie materialinės kultūros reiškiniai yra, apie kuriuos liaudies daina duoda paaiškinimų. Kad dalis jų vaizduoja stabmeldybę, tai tyrinėjimas jau yra įrodęs.[1] Apie dainos konstrukciją tyrinėjimas taip pat gali padaryti išvadų, kaip jis iš dalies tai jau yra ir padaręs. Lautenbach'as yra atkreipęs akį į senus kirčio savumus ir formas liaudies poezijos kalboje, apie kuriuos rašomoje kalboje paminklų nesą.[2] ir Zubaty savo tyrinėjime „Über die sogenannten Flickvocale des lettischen Volkslieds"[3], reiškia, tarp kito ko, nuomonę, kad latvių liaudies dainos techniškų priemonių pastovumas (Stabilität) įrodo, jog daina yra kultyvuota neapsakomai ilgus laikus.

Latviuose dainos dainavimo būdas yra pasidaręs pernelyg schematiškas, tačiau man rodosi, kad jame yra bruožų, del kurių jis galima ly-

---

[1] Palyg. Emilio Bielenstein'o lekciją „Über die Bedeutung des lettischen Volksliedes für die Archäologie". Magazin der Lettisch-Lit. Gesell. 20, 2.

[2] Über die Religion der Letten, 126 p. Magazin der Lettisch-Lit. Gesell. 20, 2.

[3] Sitzungserichte der König. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (1895), 2 p.

ginti su giesmės dainavimu. Pav., rotašanoje, pavasario dainoje, kiekviena eilė baigiasi rota- bei vijo- šauksmu, nekalbant apie ligo-dainas. Rotašana visai nedainuojama vestuvių dainų būdu, kur, matyt, yra virtę taisykle dainuoti d z i e s m ą dviem dalim, taip kad choras antrina rinkėjos žodžius,[1] bet kaip, kad choro vadyboje yra dvi „rotatajos", iš kurių viena tyriu skardžiu balsu taria dainos žodžius, o antra storu balsu, o kiti įstoja į dainą priėjus roto-šauksmą.[2] Tai rodo, šiaip ar taip, kad ir latviuose yra daugiau kaip vienas giedojimo būdų.

Kad latviuose rečitatyvinis dainavimo būdas pasiliko galioje ilgiau, taip pat galėjo veikti suomių kaimynystė. Juk teigiama, kad suomių kalbos taip paveikusios latvius, kad tuo aiškinama jų kalbos atsiskyrimas nuo lietuviškos kalbos.[3] Jei taip tikrai būtų, tai kas gintų galvoti, kad ta pati įtaka žymu ir liaudies poezijoje. Tiesa, latvių kalboj suomių kalbos balsių ilgis nepasidarė metrišku principu, o viešpatauja labiausia kirtis, tačiau latvių poezijos eilė ima ilgį į dėmesį ir ji susideda iš 8-nių pėdų, kaip ir suomių. Čia yra keturi kilimai ir keturi kritimai. Jos bendra schema šitokia: — c — c | — c — c. Kaip iš to matyt, latvių eilės cezūra vis delto skiriasi nuo suomiškos, būdama paprastai eilės vidury. Kaip ten bebūtų, ar vienodumas eina vien nuo latvių ir suomių kalbų trochejiško ir daktiliško charakterio, ar nuo kitų kokių vienodumų, aš išspręsti nedrįstu, tačiau tikra, kad latvių daina savo bendrais bruožais artimesnė suomių dainai, negu lietuvių daina.

Jei surinksime krūvon aukščiau išdėstytas apie latvių dainas išvadas, tai jos bus šitokios: primityviai latvių dziesmai yra buvęs savo šauksmas, kaip ir giesmei; iš pradžių ji buvo vienaeilė — šią išvadą galime gauti iš pridurto prie eilės šauksmo, — paskui dvieilė, iš kurios kilo dainos pradinės pusės taisyklingas kartojimas. Iš dvieilių ji išsirutuliojo į ketureilę lytį, ir tame padėjime pasiliko. Visa tai esame konstatavę ir giesmėje. Greičiausiai yra taip, kad raida yra ėjusi drauge ligi šiol. Šią nuomonę patvirtina daugelis abiem bendrų žodžių. Toks visų pirma yra žodis g i e s m ė, kurs savo skambesiu sutinka su d z i e s m ą, ir veiksmažodis g i e d o t i, kuriam latviškos d z i e d à t skambėjimu atliepia. Veiksmažodį g i e d o t i lietuvis vartoja ne tik kalbėdamas apie žmonių, bet ir apie paukščių giedojimą. Bet bendrl pavadinimai apima ir giesmės techniką. Giesmės pirmąją dainininkę

[1] Barons, Latvju dainas III, 8 p.

[2] A. Jurjans, Latvju tautas muzikas materiali II, 36 p.

[3] Hirt, Die Indogermanen I, 25 p.

lietuvis vadina čia „užtarėja" (tarėja), čia „rinkėja", o latvis — „teiceja" (tarėja). Savo prasme „užtarėja" ir „teiceja" visai sutinka su vienas antru. Žmonės, kurie, giesmę giedant, kartodami visą laiką gieda tą patį motyvą, vadinasi lietuviuose „giedotojas", o latviuose — „dziedataja." Drauge tebūna paminėta, kad latvis nežino lietuviško dainos žodžio. Jis ten pateko tik naujais laikais, matyt, knygų keliu. Zinge gi tai skolintas vokiečių žodis, tik prasmė, kurią jis reiškia, be abejo, kur kas senesnė.

Latvių ir lietuvių savitarpio vienybė apima taip pat ir muzikos įrankių sritį. Ir čia nieko nėr nuostabaus, nes iš danų senovės radinių žinome, kad, pav., ragai buvo žinomi šiaurės kraštuose jau senesniame bronzos periode. Iš stygų skambčių žymiausias, kurs, matyt, savo vardu primena suomių kantelę, liet. k a n k l i a i bei k a n k l ė s, latv. k o k l e.

Tyrinėjant dziesmas, tuoj krinta į akį, kad jos eiliavimo atžvilgiu labai trumpos. Stačiai nuostabu, kad latvių tautos dvasia sugebėjo sukurti jų dešimtimis tūkstančių savarankiškų trumpučių dainelių, daugiausia ketureilio tipo. Kokia to priežastis, kad ji iš to laipsnio nėra pakilusi į aukštesnį laipsnį? Aišku, kad reiškinio negalima aiškinti vien tik priskiriant tai latvių tautos dvasios skirtingai prigimčiai, kai lietuvių tauta, taip pat iš pradinių šaltinių, sugebėjo sukurti savo turiniu ir forma pilnasvores dainas. Kiek aš suprantu, šis reiškinys visų pirma aiškintinas dainavimo būdu. Kad latvių dainavimo būdas pančioja raidą, tą savumą aš iš savo pusės laikyčiau labai dideliu. Aplinkybė, kad latvis pasiliko taip tipingame rečitatyviame prade su rinkinio rinkėjomis ir chorais, sulaikė rutuliojimąsi, daina sukietėjo tam tikroje schemoje, kurios paskui nebeturėjo jėgų sutraukyti. Tačiau to vieno, mano manymu, nieku būdu neužtenka visam reiškiniui išaiškinti. Čia turėjo būti kitų priežasčių. Skirtingoje tautinėje ir valstybinėje raidoje galėjo būti priežastis. Jau stabmeldybės laikais Lietuva pakilo į didesnę nepriklausomybę, kaip Latvija, ir sukūrė savo tarpe bajoriją. Negalimas daiktas, kad lietuviškos liaudies dainos rutuliojimasis to luomo tarpe nebūtų vykęs. Su šiuo galima būtų palyginti reiškinys viduramžy Šveduose, kur baladžių poezija kaip tik augo bajorijos tarpe. Tuo Lietuvos tautiško pakilimo ir žydėjimo metu latvių tautos elementas galėjo gyvuoti nuošaliai vidury suomiškų kilčių be valstybiškos reikšmės ir taip buvo paliktas nedalyvauti dvasios ekspansijoj, kuri Lietuvos tautos istorijoje galėjo turėti lemiančios reikšmės. Taip vertindami lietuvių liaudies poezijos aukštesnį rutuliojimąsi, galime kai ku-

riuo atžvilgiu išaiškinti keletą iš tų daugelio dalykų, kurie, susipažinus su šia poezija, kyla galvoje. Pav., kodel 14-tojo amžiaus naikinimo karai nė kiek neatvaizduoti dainose, kodel savi dideli karo vadai, kunigaikščiai Algirdas, Kęstutis, Vytautas visai nepateko į liaudies dainos sritį? Gal būt, del to, kad lietuvių liaudies dainoms visai trūko gabumo imti medžiagą iš tikrosios istorijos srities, o juk tai buvo iš tikrųjų priprasta daugelio tautų liaudies dainai. Bet bene didžiausia priežastis bus buvus ši, kad lietuvių daina savo tipingą formą jau buvo gavusi prieš karus su kryžeiviais, ir kad dainai yra kaip tik savas, o ne kito kokio vėlyvesnio laikotarpio, antspaudas. Juk mes žinom, kad Lietuvos aukštesnysis luomas pradėjo būti svetimas tautai jau 14-me amžiuj, tarpas tarp tautos vadovų ir tikrosios tautos didėjo, ir veikiai po to tas pats aukštasis luomas iš vienos pusės sulenkėjo, iš antrosios — surusėjo. Lietuvos kilčių tautiškos kultūros galimumai žuvo draug su krikščionių tikėjimo įvedimu. Ką jos prieš tai buvo dvasios srity surinkusios, to joms nebegalėjo išplėšti. Savo kalbą, savo poeziją, tuo abu brangiausius kapitalus, tauta instinktyviai saugojo ir globojo. Savo dainose ji nenutrūkstamai laikėsi savo pirmykščio gyvenimo, nežiūrint išorinių permainų. Del to raida ir Prūsų Lietuvoje ir Lietuvos Didž. Kunigaikštijos pusėje ėjo taip vienodai lygiai, del to žemaičiai ir aukštaičiai taip nuolatos vienas kitą veikė, nes viską jiems rišo draug padarytas darbas, dvasios jungiamoji grandis, kuri kalboje ir dainose ėjo kaip veldėmė iš kartos karton. Kitaip buvo latviuose. Jie kur kas pirmiau yra atsiskyrę nuo bendrojo lizdo, palikę nedalyvaudami lietuviškoje srityje vykstančioje raidoje, o vietoj to yra patekę į kitą įtaką. Bet tautiškas pagrindas buvo čia toks tvirtas, jog lygiai maža, kaip lenkų valdymas Lietuvoje, vokiškumas pajėgė formuoti bei pakeisti latvių tautos dvasios išvidinę esmę.

Viena aplinkybė, latvių dainos raidą veikusi, buvo greičiausiai ši, kad latvių dainininkas nei pats nežinojo, kad jis supančiotas, nei dargi visiškai žinojo apie dziesmų skirtingumą. Jo nuomone, tokios pačios dziesmos buvo tarp savęs lygios, ir jas jungė ta pati nuotaika, iš tų jo pačių lūpų einąs, kad ir gal skirtingas, turinys. Mažas ketureilis jo sąmonėje nesiskyrė tokiuo pat būdu, kaip šiandien dziesma nuo dziesmos skiriasi spausdintoje knygoje. Gyvas gyvenimas jungė viską. Kad taip yra buvę, tai sako aukščiau jau (227 p.) minėta Buettner'io nuomonė. Kiekviena daina priklausė pradžioje tai progai, tai nuotaikos sričiai, kuri ją sukūrė. Latvių dainininkas dažnai vaizduojasi savo dainas kaip kamuolį, iš kurio jis po vieną, reikalui atėjus, at-

sivynioja. Jos visos kartu, atsargoje, j o s — j o d v a s i o s n u o s a v y b ė. Mes, suomiai, juk žinome tą dainų kamuolį (Kalevala I, 71 ir tol.), tačiau, jei jau jis rišamas su latvių, nėr abejojimo, kad jis latviuose primityvesnis. Štai čia keletas pavyzdžių:

a) Man bij dziesmu vācelite
Padzirnê glabajama;
Kad (cik) es gāju maltuvê,
Pa vienai ritinaju.
(Barons I, n. 29)

Man buvo dainų dėžutė
Pagirny laikoma;
Kai aš ėjau maltuvėn,
Po vieną vyniojau.

b) Pavasari ganidama,
Dziesmas tinu kamolî;
Ruden gāju maršu vest,
Pa vienai šketinaju.
(Barons I, n. 28)

Pavasarį ganydama,
Giesmes vyniojau kamuolin;
Rudenį ėjau marčių vest,
Po vieną leidau.

c) Bālinôs dzīvodama
Dziesmas tinu kamolî,
Kad aizgāju tautiņâs,
Pa vienai šketinaju.
(Barons I, n. 27)

Broliuos gyvendama,
Giesmes vyniojau kamuolin,
O kai ištekėjau,
Po vieną leidau.

Galima teisingai klausti, kaip yra įvykęs atsipalaidavimas iš to primityvaus dziesmos tipo? Aš manau, kad tas atsipalaidavimas įvyko tada, kai susidarė daina ir „zinge". Šias aš norėčiau jungti taip pat, kaip giesmę ir „dziesmą". Latvių „dziesmos" išpildymas buvo tam tikru ritmu ir taktu vykęs žodžių rečitavimas, kai apie zingę žinome, kad ji buvo dainuojama savo atskira gaida. Sava gaida buvo dainuojama ir daina. Kitaip sakant, jų išpildyme atsipalaiduota ir nuo rečitatyvo pančių. „Zinge" skiriasi nuo „dziesmos" taip pat ir tuo, kad jos turinys paprastai pasakojamas. „Dziesma" atstovauja lirinei, o „zinge" epinei poezijai. Skaitytojui susipažinti duodu čia kelias „zinges" iš Buettner'io seno dainų rinkinio „Latviešu ļaužu dziesmas un zińges" iš 1844 m.

a) Cieles, mana mamulite,
Es pacelšu velenińu;
Gan tu biji gulejusi,
Gan es gauži raudajusi.
Es tev teikšu raudadama,
Ko man dara sveša māte:
Plūc matińus, sper ar kāju
Dod maiziti pārmesdama.
(n. 1342)

Kelkis mano motinėle,
Aš pakelsiu velėnėlę;
Jau gana esi gulėjus,
Gan aš gailiai raudojusi.
Tau sakysiu raudodama,
Ką man daro svečių močia:
Drasko plaukus, spiria kojom,
Duoda duoną mesdama.

b) Kad es biju jauns puisitis,
Es bij liels gērgerits:
Šāvu irbes, šāvu strazdus,
Ir raibas žagatiņas.
Nenošavu irbju, strazdu,
Ne raibo žagatiņu;
Es nokèru tautu meitu,
Ta bùs mana līgaviņa,
Man gultiņas taisitaja
Man krekliņu šuejiņa.
(n. 1568)

Kai aš buvau jaunas berniukas;
Aš buvau didelis medžiotojas:
Šaudžiau jerbes, šaudžiau strazdus,
Ir raibas šarkeles.
Nenušoviau jerbių, strazdų,
Nė raibosios šarkelės;
Aš nutvėriau žmonių mergę,
Ji bus mano mergužėlė,
Man patalo taisytoja,
Man marškinių siuvėja.

c) Kupla liepiń, ta uzauga
Liela-ce|a maliņâ.
Laime sèd liepiņâ,
Bārenite pazarâ:
„Ei Laimiń laidejiń,
Dod man vienu pazariti".
„Ei, meitiń bārenit',
Kur tu liksi noràvusi?"
„Ei Laimiń laidejiń,
Savišos vaiņadziń".
„Ei meitiń bārenit',
To tu ilgi nenesaji".
„Ei Laimiń laidejiń,
Kas ņems manu vaiņadziń?"
„Ei meitiń bārenit',
Tautas ņēme vaiņadziń".
„Ei Laimiń laidejiń,
Ko tautiņas man iedeve".
„Ei meitiń bārenit',
Es tev karšu šūpulit'."
„Ei Laimiń laidejiń,
Es nemāku žužināt".
„Ir labakas mātes-meitas,
Visas līdzi žužina".
(n. 2287)

Kupla liepelė užaugo
Viešo kelio pakrašty,
Laimė sėdi liepelėj,
Našlaitėlė po šakom:
„Ei, Laimuž, globėja,
Duok man vieną šakelę."
„Ei, mergyt našlaitėle,
Kur tu dėsi nutraukusi?"
„Ei, Laimuž globėja,
Susipinsiu vainikėlin".
„Ei, mergyt našlaitėle,
Tu jo ilgai nenešiojai."
„Ei, Laimuž globėja,
Kas ims mano vainikėlį?"
„Ei, mergyt našlaitėle,
Jaunikis ėmė vainikėlį."
„Ei, Laimuž globėja,
Ko jaunikis man įdavė".
„Ei, mergyt našlaitėle,
Aš tau karsiu lopšelį."
„Ei, Laimuž globėja,
Aš nemoku čiūčiuot."
„Ir geresnės motės-dukros,
Visos lygiai čiūčiuoja."

d) Nu sala, nu sala
Nu sīvi sala,
Sasala jūriņa

Nū šalo, nū šalo,
Nū stipriai šalo,
Sušalo jūrelė

Līdz dibenam.
Nu laba braukšana
Dzinteŗū zemê:
Pàrvedu brāļam
Dzinteŗu sievu
Apsedzu māti
Dzinteŗu sakšiem.
Viss māsas pūriņš
Dzinteŗu vize.
Uzkāru brāļam
Dzinteŗu dvieļus,
Iedevu tēvam
Dzinteŗu krekļu.

(n. 699)

Ligi dugnui.
Nū geras važiavimas
Gintarų žemėj:
Parvežiau broliui
Gintarų pačią.
Apklojau motę
Gintarų saktimis,
Visas sesers kraitis —
Gintarų daiktai.
Užkabinau broliui
Gintarų rankšluosčius,
Įdaviau tėvui
Gintarų marškinius.

e) Apsoliju tautu dèļam
Baltus cimdus pirkstainišus
Vai Dieviņ! Ko darišu,
Mātei pūra atslèdziņa!
„Dod, māmiņa, atslèdziņu,
Iešu pūru izcilàt".
Vai Dieviņ! Ko darišu,
Pati māte līdzu nāce!
To Dieviņam tencinaju,
Ka sunitis ierèjàs.
Tek mamiņa suni saukt,
Man cimdiņi azotî.
Še, tautieti, tie cimdiņi,
Tas pirmajis adijumis; —
Tas pirmajis adijumis;
No mamiņas zagšus zagti,
Tu seglosi manis dēl
Pirmu reizu kumeliņu.

(n. 1736)

Pažadėjau žmonių berniukui
Baltas pirštines pirštuotas.
Ak, Dievuli, ką darysiu,
Pas motiną kraičio raktas!
„Duok, motute, raktelį, —
Eisiu kraičio iškilot."
Ak, Dievuli, ką darysiu,
Pati motina eina kartu!
Už tą Dievuliui dėkojau,
Kad šunelis sulojo.
Bėg motina šunies šaukt,
Man pirštinės užanty.
Še, berneli, tos pirštinės,
Tas pirmasai mezgimas; —
Tas pirmasai mezgimas,
Nuo močios vogte vogtas.
Tu balnosi manęs dėliai
Pirmą kartą žirgelį.

f) „Kur tu jàje, bāleliņ,
Vakarê kājas av'?"
„Kuš, kuš. māsiņ, ne sak' niek',
Pakac' manu zobeniņ'.
Es dzirdeju savu mās'

„Kur tu joji, broleli,
Vakare kojas auni?"
„Cit, cit, sesyt, nesakyk nieko,
Paduok man kardelį!
Aš girdėjau, kad mano seserį

Tautiņęsu niecinam.
Es aizjàj' pi vàrtim,
Māsiņ tece vàrt's vērt.
Vienu roku vārt's vēr',
Otr' slauce asaras.
Es izvilku nēsdociņ,
Noslauceju asaras.
Neraud, neraud, man' māsiņ,
Tautiņš niek' nepadar's,
Tautiņš pats niecinajams,
Tapēc mās's niecane.
Es ar savu zobaniņ
Tautiņam Diev' rād's:
Kad nebij cit' darb',
Kapēc mās' niecane".

(n. 1436)

Ištekėjusią niekina.
Aš nujojau prie vartų —
Sesė bėga vartų kelti.
Viena ranka vartus kelia,
Antra šluosto ašaras.
Aš išsitraukiau nosinę,
Nušluosčiau ašaras.
Neverk, neverk, mano sesute,
Vyras nieko nepadarys,
Vyras pats niekinamas,
Del to seserį niekina.
Aš su savo kardeliu
Vyrui Dievą parodysiu:
Kad neturėjo kito darbo,
Kodel seserį niekino.

g) Uzauga ievińa
Tacińa malâ,
Ne īsti kalnâ,
Ne lejińâ.
Ik gāju ūdeńa,
Ik aplaistiju.
Jo labi laistiju,
Jo kupla auga;
Jo kupla auga,
Jo zaļas lapas;
Jo zaļas lapas,
Jo balti ziedi,
Jo mellas uogas,
Jo tautas prece;
Jo tautas prece,
Jo brāļi liedza.
Paldies brāliem
Par liegumiņu!
Klausišu māmiņu
Patecedama;
Locišu pūriņu
Parakstidama.

(n. 2421)

Užaugo ievutė
Takelio šaly,
Ne visai kalne,
Ne pakalnėlėj.
Kiek ėjau vandens,
Tiek palaisčiau.
Juo labiau laisčiau,
Juo kuplesnė augo;
Juo kuplesnė augo,
Juo žalesni lapai;
Juo žalesni lapai,
Juo baltesni žiedai,
Juo juodesnės uogos,
Juo berneliai peršas;
Juo berneliai peršas,
Juo broliai gina.
Dėku broliams
Už gynimą!
Klausysiu matutės,
Patekėdama;
Lankstysiu kraitį
Prirašydama.

h) Kas tur tāda balta nāca
Tâ tumšajâ vakarâ?
Mīļa Māŗa balta nāca,
Dzird sērdieni saderèt'.
„Labvakar, sērdienite,
Tevi teica saderetu".
„Ko iešu, mīļa Māŗa,
Mag' manâ rociņâ".
„Ei sērdiene, nebēdaji,
Gan es tevim palīdzešu:
Simtu došu raibu govju,
Simtu baltu avitiņu;
Lūdz' tu pati mīļu Dievu,
Laì dod bērus kumeliņus".
(n. 1091)

Kas ten tokia balta atėjo
Tą tamsų vakarą?
Miela Marija balta atėjo,
Girdi, našlaitė sukalbėta.
„Labvakar, našlaitėle!
Tujai, sako, sukalbėta."
„Ko eisiu, miela Marija,
Máža mano rankoje."
„Ei, našlaite, nebėdoki,
Gan aš tau padėsiu:
Šimtą duosiu margų karvių,
Šimtą baltų avytėlių;
Melsk tu pati mielą Dievą,
Lai duod bėrus žirgelius."

Jei būtų duota vietos patiekti trumpų, bet giedrių ir šviesių „dziesmų" pavyzdžių, tai pamatytume, kad poezijos deivė žiūri į „zinges" kaip į podukras. Visa savo esme „zingė" kas kita, kaip lietuviška daina, nes jai trūksta dainos lengvo, kiaurai permatomo paveikslo. Daina savo lytimi — lyg giedri, saulėta vasaros diena, „zingė" — kaip apsiniaukęs rytas. Aišku, kad aisčių liaudies poezija išsiskyrė į dvi dideles grupes, giesmę ir dainą, „dziesmą ir zingę" neatsitiktinai. Šito reiškinio priežasčių, mano žiniomis, niekas nėra ligšiol ėmęsis tyrinėti. Vieną hipotezę norėčiau čia patiekti.

Aš manyčiau, giliausias skirtingumo akstinas eina iš dainininko asmens individualumo. Daina iš pradžių buvo vieno žmogaus daina, ji vaizdavo jo paties nuotaiką, jo džiaugsmą ir liūdesį. Iš jos išaugo choro daina, kuri vestuvėse ir kitais atvejais buvo ruošiama dainavimui, k a d p a s i r o d y t ų. Ji del tos priežasties veikiama papročio ir tradicijos, sukietėjo į tam tikrą modelį, tačiau atskiras dainininkas pasilaiko ir tęviršč savo laisvę, ir, kaip jau dalyko prigimtis to reikalauja, jai (laisvei) reikėjo pasilikti, nes lygstamas paprotys nieku būdu dainininko jausmų nevaržė. Be to, epiniam turiniui reikia kitų formų, kaip liriniam. Taip ėmė rastis skirtumų tarp dainos ir dainos, kurio pradžioje nebuvo, o galiausiai viena rūšis nuo kitos vis tolo. Del latvių dainos Stender'is paremia šią nuomonę, savo 1761 m. gramatikos § 224-e, sakydamas: „Kai kurios ūkininkų dainos tęsiasi pradėtoje medžiagoje, nelygu, kaip vaizduotė vis nauja teikia (so wie es die Phantasie hintereinander eingegeben). Jas vadina atskiru vardu „Zinges",

ir jas dainuoja labiausiai ilgais žiemos vakarais verpiant.“ Kad latviuose „zingė“ nesuskubo išsirutulioti, parėjo, matyt, nuo to, kad ten „dziesma“ anksti paėmė vyraujančią vietą. Dainos raida yra ėjusi kitais, dar nežinomais keliais. Juk daina prasidėjo iš nežymios pradžios. Savo tyrinėjime aš esu bandęs įrodyti, kad jos pagrindinis tipas yra buvęs ketureilis. Del to, kad tik taip vertindami mes gauname suprasti dainos kilnią ir dailią struktūrą. Ji yra sujungimas mažų ketureilių formų, tik ne taip, lyg tai būtų matematišku sudėjimu sudėta iš mažų dalelių, bet taip, kad vienybė padaryta dainininko vaizduotėje. Ir tai įvyko tuo metu, kada Lietuvos tauta turėjo poezijai kurti gyvą, tarp gamtos ir gyvenimo harmoniškai suderintą vaizduotę ir jausmą. „Zingė“ gi nepagrįsta tokiuo pat ketureilio pradu, kaip daina, bet jos pagrindu yra toks pat rečitatyvinis ritmas, kurs charakteringas „dziesmai“. Iš to išėjo, kad tas pats formos pradas, kurs pajėgė sukurti dešimtimis tūkstančių „dziesmų“, nesugebėjo lygiai sukurti „zingių“, ir del to „zingė“ vyto ir niekaip negalėjo labiau sužysti, kaip iš antros pusės giesmė skurdo, o daina kilo aukštyn. Tačiau, lygiai kaip latvių, taip ir lietuvių tauta nesugebėjo sukurti kiek žymesnės epinės poezijos. Lietuvoje ji pasirodė tik pasakojamosios lirikos laipsny, nes šiaip lietuvių pasakojamoji poezija menka, ir dar iš tos, kokia yra, dalis skolinta iš užsienio. Kad šis epo neturtas nepaprastai kyla iš brolišku tautų prigimties, tai tikriausia, bet užtenkamai tai nėra čia išaiškinta, o dalykas visu platumu atviras ir tebelaukia savo tyrinėtojo.

*

Nū jau savo darbo galą priėjau. Esu ėjęs lietuvių-latvių liaudies dainos tyrimo keliu pirmuosius žingsnius, ir jį palieku tikėdamasis, kad būsimajam tyrinėjimui bus naudos iš šių studijų Lietuvos liaudies dainos raidos istorijos srityje. Gyvai aš esu jaudinamas tuo, kad būsimasis tyrinėjimas, gausesniais medžiagos rinkiniais naudodamasis, nušvies dar naujus lietuvių-latvių liaudies dainos gyvenimo atspalvius. Ypač daug vilčių turiu padarytinuose darbuose lietuvių srityje,[1] nes ten liau-

[1] 1920 m. lietuvių dainų buvo surinkta apie 7,000, iš kurių 2,500 su gaidomis. Priežodžių ir mįslių buvo surinkta apie 3,000, pasakų apie 2,000. Iš mįslių rinkinių paminėtinas Chicagoj 1913 m. Kleofo Jurgelionies išleista „Mįslių Knyga“, kurioj yra per 1,000 mįslių. — Pačių paskutiniųjų dešimtmečių rezultatai Lietuvoje rodo, kad liaudies poezijos tyrinėjimas Lietuvoje smarkiai kyla. Prof. *M. Biržiška* savo daugeliu šioj srity išleistų veikalų yra pasirodęs prašmatniu tyrinėtoju. Iš jų paminėtini: „Lietuvių dainos“ (1916); „Lietuvių dainų literatūros istorija“ (1919); „Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos“;

dies daina pasklidus plačiuose, nuo vienas kito atskirtuose plotuose, kurie vystėsi skirtingomis kryptimis ir duoda puikiausios lyginamosios medžiagos. Didelę vienos poezijos srities reikšmę matome visų geriausiai šiaurės rytų Lietuvoje. Jei ši apylinkė nebūtų tvirtai laikiusis savo senų senovės laipsnyje, kokiuo būdu galėtumei iškelti aikštėn giesmę taip tipingam gyvenime iš kur kitur, kur jos vardas vargiai daugiau ar bežinomas! Čia yra buvę visai taip, kaip Suomiuose, kur vakarų Suomijos dainos iki 19-to amžiaus vidurio nebuvo žinomos, o tiktai buvo pastebėta, kad jos sudaro visų primityviausią dalį visoj išsišakojusioj suomių-estų liaudies poezijoj. Koks nepilnas būtų suomių liaudies poezijos supratimas, pav., be vakarų Suomijos kerėjimų pažinimo! Galima neapsirinkant pasakyti, kad be šito mes niekuomet nebūtume dalyko kaip reikiant išsprendę. Taip pat ir Lietuvoje atskirų poezijos plotų būklė ir jų artesnis pažinimas gali labai daug padėti Pabaltijo liaudies poezijos atsiradimo dalykui išspręsti. Kai del Lietuvos atskirų poezijos plotų dainų turto, tai aišku, kad toliausiai raidoje yra nuėjęs Nemuno upės klonis, visų pirma Veliuonos apylinkė. Juškevičiaus didelis rinkinys atstovauja gražiausioms lietuvių dainoms, kokias aš tik žinau. Ir tokiam pat raidos laipsny yra buvusi daina antroje Nemuno pusėje, Suvalkų gubernijoje. Tai patvirtina Basanavičiaus rinkinys „Ožkabalių dainos". Ne labai toli yra nuo šio tipo taip pat liaudies daina Prūsų Lietuvoje. Iš to darau išvadą, kad Lietuvos tautos dvasia šiam krašte aukščiau pakilus, kaip kitur, ir todel ji sukrovė gražiausią savo žiedą. Iš čia toji labiau išrutuliota dainų poezija paskui pasklido po visą Lietuvą. Prie tokio supratimo aš priėjau visų pirma del liaudies dainos dzūkuose. Čia, būtent, daina kur kas labiau išrutuliota, negu, pav., šiaurės rytų Lietuvoje, ir čia aiškiai žymu pietiečių lietuvių jausmas, bet toli gražu ji nėra lygiai išsirutuliojus, kaip Veliuonos daina. To aš negaliu kitaip įvertinti, kaip tik, kad iš pietų lietuvių liaudies poezijos dzūkuose užsiliko pirmesnė, kaip labiau į vakarus, forma. Ji yra turtingas ir vispusiškas tarpinis laipsnis, iš kurio poezijos raidos istorijos tyrinėjimui gali būti gana svarbi įrodymų grandis.

„Dainos keliais" (1921) skiriama mokyklai kaip vadovėlis. (Autoriaus priedas iš knygos A. R. Niemi, Liettualainen Kirjallismus, 1925, 34—35 p.).

Po 1925 m. prof. M. Biržiška, rašydamas apie dainas, yra išleidęs šiuos raštus: 1) Dainų istorijos vadovėlis. Trečias leidimas. Kaunas, 1925. 112 p. 2) Kariuomenės dainų rinkimas. „Karys" 1925 m. Nr. 13, p. 97—98. 3) Dr. L. Rėza. „Lietuva" 1927 m. Nr. 3. (V e r t.).

Kokia pagaliau Žemaičių daina, kokia Aukštosios Lietuvos, — tai tebėra dar klausimo srity. Čia nesusipratimų vengiant tebūna pasakyta šitaip: žiūrint liaudies poezijos, jos žemesnio ar aukštesnio laipsnio, Lietuva gali būti, kaip, pav., ir Suomija, suskirstoma į atskirus plotus; visur yra lietuviškos dainos skirtingų sluoksnių, net Prūsų Lietuvoje yra užtikta gana retų senų formų, vadinasi, skirtingos vertybės medžiagos, bet iš kitos pusės atskirose apylinkėse yra savo nusistovėjęs dainavimo būdas, joms tipingas. Šie atskiri dainų būdai vaizduoja dideliais bruožais dainos radą. Jų esminiai savumai sudėtini ir nerinktini, atsitiktinė medžiaga čia senesnė, čia jaunesnė, išskirtina, kaip neturinti nieko bendra su dalyku. Taip darant gaunami liaudies dainos svarbiausi tipai ir matoma, kokie motyvai ir įtakos kiekvieną kartą yra kūrę naujus bei pertaisinėję pirmesnius tipus. Kad del trūkumo užrašymų praėjusiais laikais daug atspalvių visai yra žuvę, reikia nusiskųsti, tačiau raidos žengimas galima pastebėti bent apskritais bruožais. Arba bent to reika siekti.

V

Lietuvių ir latvių dainų santykiai

Kas IV-me skyriuje mano išdėstyta, tai, kaip natūralų papildymą, reikia paaiškinti, kas bendra yra tarp lietuvių ir latvių dainų, nes nuo to, kokiuos bendrus dalykus jos turi, iš dalies pareina, ar išsilaiko ta nuomonė apie aisčių pradinę poeziją, prie kurios mes aukščiau esame priėję. Visų čia mūsų klausimą liečiančių bendrų dalykų surinkimas ir jų vertinimas būtų jau per platus darbas ir tokio didelio reikalo dalykas, kad čia apie tai negali būti nė kalbos. Mes turime pasitenkinti senais tyrinėjimais, ir, laimei, tos medžiagos yra tikroj mokslo literatūroj. Aš turiu galvoj anksčiau paminėtą Tartų universiteto latvių kalbos lektoriaus, docento J. Lautenbach'o disertaciją „Очерки изъ исторіи литовско-латышскаго народнаго творчества" (1896). Kadangi žemiau pasirašęs jau 1900 m. paties autoriaus vadovybėje turėjo progos susipažinti su pirmuoju šioj srity darbu, tai dabar nori padėkoti už tą tokią malonią ir mokytą vadovybę, kuria tuomet naudojosi, susipažindamas su latvių ir lietuvių liaudies poezija. Šį savo mokytojo visai kitose aplinkybėse ir kitais sumetimais sukurtą veikalą eina dabar jo mokinys vertinti suomių liaudies poezijos tyrinėtojo akimis. Lautenbach'o veikalas liečia ne vien tik tyrinėjimą liaudies poezijos srity. Jame yra apsčiai ir mytologijos dalykų. Bendra lietuvių-latvių poezijos medžiaga jam drauge lyg medžiagos rinkinys įrodymų reikalui. Bet man, dabartiniam mano tyrinėjimui jis brangus paskutiniuoju atžvilgiu. Tai įgalina gauti bendrą apžvalgą, kurios iš niekur kitur negauname. Kaip reikia vertinti patys reiškiniai, veikale išdėstytos bendros lietuviams ir latviams dainos, čia dar šiuo kartu pasilieka klausimo srity, ir šiuo atžvilgiu žemiau pasirašęs stoja visai priešingo pusėj, kaip paminėtos studijos autorius. Lautenbach'as mato savo lyginamose dainose seniausios lietuvių-latvių praeities padarus. Vadinas, jis mano, kad seniausios dainos tai tos ilgosios, o trumposios tai

jų išsigimimas, o žemiau pasirašęs priešingai mano, kad visų ankstyviausias lietuvių-latvių dainas atvaizduoja vienoda trumpa ketureilė poezija, apie kurią aname prieš tai skyriuje buvo kalbėta, ir daugelį iš tų dainų abejose tautose laiko atskirai sukurtomis dainomis, kurios skolinimo keliu iš vienos į antrą perėjo .

Tačiau šie dalykai galima išspręsti tik tikrinant atskiras dainas. Lyginamąją medžiagą Lautenbach'as yra padalinęs į 20 skyrių. Svarstysiu toliau jo lyginimą dainų, sekdamas ta pačia tvarka. Iš kiekvienos dainos atpasakosiu proza po vieną variantą iš lietuvių ir iš latvių, duodamas progos tų kalbų nemokantiems susipažinti su šioj srityje sutinkamomis dainomis. Mano vertinimas, suprantamas daiktas, remiasi atitinkamų dainų ir jų variantų originaliais tekstais.

I. Apie dainavimą.

Lietuvoje: Dainininkė sakosi padainavus visas dainas, be vienos, kurią ji dainuoja pavasarį rūtas ravėdama. (Besz. LF, 54 n.).

Latviuose: Latvių dainininkė gi savo dainą yra dainavus brolio karves ganydama. Vienos ji nedainavus, kurią prižada padainuoti vakare savo mažai seserėlei. (M. Ar. 143 n.).

Dainose tik, taip sakant, tie patys verba formalia, bet tai ir viskas. Tos eilės, mano nuomone, tai vadinamosios sparnuotos eilės ir tokios stereotipiškos, jog sunku pasakyti, iš kurios pusės jos primityvios. Šiaip ar taip, jų bendrumas iš lietuviškos pusės gana palaidas, nes jos tik dalis ilgos dainos, kurios turinys visumoje visai kitas, kaip latviuose.

II. Mytologinės dainos.

Jų pas Lautenbach'ą yra aštuonios ir joms 18 lietuviškų ir 52 latviškų variantų. Imu jas paeiliui.

1. Saulės dukters vestuvės. Lietuvoje: Aušros žvaigždė kėlė vestuves, Perkūnas jojo pro vartus, nutrenkė ąžuolą. Ąžuolo kraujas sutepė mano drabužius. Saulės duktė verkdama trejis metus rinko suvytusius lapus. Kur, motut, aš nuplausiu kraują nuo savo drabužių? Ežerėly, kur teka devynios upės. O kur aš džiovinsiu savo drabužius? Žaliam sode, kur auga devynios rožės. Kada vilksiuosiu drabužius? Giedrią dieną, kai švies devynios saulės. (Rėza,[2] 81 n.).

Latviuose: Mėnuo vedė saulės dukterį, Perkūnas jojo vestuvninkų būry; jodamas pro vartus, nuspyrė aukso ąžuolą. Susitepiau savo drabužius ąžuolo krauju. Saulės duktė verkė trejis metus rink-

Prof. Mykolas Biržiška

dama šakas. Paklausiau mielą Mariją, kur galėčiau išsiplauti drabužius? Plauk, berneli, toj upėj, kur teka devynios srovės. Paklausiau mielą Mariją, kur savo drabužius džiovinsiu? Džiovink, berneli, sode, kur auga devynios rožės. (Laut.). Ši įdomi daina lietuviuose tikrumoje tėra vienintelė, Rėzos užrašyta, nes Nesselmanas ir Šleicheris iš nauja yra išsispausdinę Rėzos išleistą dainą. Geriau ji atstovaujama latviuose. Dainos retumas lietuviuose kelia abejojimą, ar ji priklauso prie lietuvių poezijos. O abejoti verčia šios aplinkybės. Visų pirma, daina savo pagrindine esme grynai latviška; antra, ji per daug išrutuliota, kad galėtų priklausyti prie poezijos pirminio laipsnio; trečia, ji pasirodo Prūsų Lietuvoje, kur latvių įtaka Kuršių Neringoje yra buvus gana stipri. Aš anaiptol nenoriu neigti, kad daina vaizduoja seną nuomonę, bet kadangi iš antros pusės dainos visiškai nėra visame kitame lietuvių kalbos plote, aš verčiamas būti atsargus, darydamas išvadas veikale. Iš savo pusės aš žiūriu į dainą, kad ji lietuviuose skolinta iš latvių, ir manau, kad ji yra paskolinta tarpininkaujant Kuršių Neringai. Prie dainos pridėtas drabužių plovimas ir kočiojimas, kas sutinkama kitose latvių dainose; tat gyvai rodo, kaip prie senų seniausių dainų lengvai prilipdomi naujų laikų bruožai.

2. Rožė (variant. pupa). Lietuvoje: Žeminėle, Žiedeklėle, kur sodinsiu savo rožę? Aukštam kalnely prie marių. Žemynėle, kur rasiu savo tėvelį ir motinėlę? Aukštam kalnely prie marių. Iš rožės išaugo didelis medis, šakos siekė debesis, kuriomis užlipau ant debesų. Sutikau jauną bernelį, kurs jojo dievo žirgu. Ar nematei, berneli, mano tėvelių? Miela mergyte, eik į Pakalnės šalelę, — ten tavo tėvelis ir motinėlė kelia sesutei vestuves. Nuėjau į Pakalnę: labryt, tėveli, labdien, motinėle, kam manęs išsižadėjot, pametėt mane pasauly? Užaugau didelė mergaitė: tiktai radau lopšį, kur vaikystėje džiaugiaus. (Ness. 7 n.).

Latviuose: Pasodinau baltą rožę baltam smėlio kalnely. Rožė užaugo kupla ir ligi debesų. Aš rožės šakomis užlipau ant debesų. Ten pamačiau dievo sūnų, balnojantį savo baltus žirgus. Padėk diev, dievo sūnau! Ar nematei mano tėvelio ir motinėlės? Tėvelis ir motinėlė geria brolio vestuves Vokioje. Aš pakausčiau juodvarnį ir nujojau į Vokią. Vokiečiai stebėjosi mano juodu žirgu. (Бривз. 90 n.).

Ir ši daina latvių plote labiau paplitusi ir labiau savo namie. Kai kurios eilės visai, rodos, latviškos, ir lietuviškas tekstas lyg būtų vertimas, pav.: Es redzeju Dieva delu, Baltus zirgus seglujuat (Бривз.

90 n.), lietuviškame: Ir sutikau jauną bernytį ant Dievo žirgyčio (Rėza², 84 n.). Daina sutinkama lietuviuose tik pas Rėzą ir Nesselmaną ir, be abejo, išsiplatinusi Prūsų Lietuvoje tokiuo pat keliu, kaip aukščiau minėta. Keletas eilių Nesselmano 7-me n. nurodo stačiai į Kuršių Neringą, vadinas, į latvių gyvenimų kaimynystę. Rožė ir pupa, dainoj minimos, taip pat Vokia, nurodo į jaunesnį laiką, o kai vėl dievo sūnūs — į senojo tikėjimo sritį. Kai kuriuose latviškuose variantuose (Zim. III, 99 n.) pasakojama, kad tėvas ir močia geria Vokioje saulės dukters vestuves, paskui jau daina pasakoja taip pat, kaip saulės dukters vestuvėse. Šių bruožų, kurie tiesa, gali būti labai seni, nėra lietuviškose dainose, kas rodo, kaip sunku, remiantis šia maža medžiaga, daryt išvadas apie dainų latviškumą — lietuviškumą, vad., apie jų bendrumą.

3. Saulė našlaičių globėja. Lietuvoje: Mieloji saulute, dievo dukte, kur taip ilgai užtrukai? Už marių, už kalnų saugojau našlaičius, šildžiau piemenėlius. Saulute mieloji, dievo dukte, kas tau rytą vakarą ugnį uždega, kas tau patalą taiso? Aušrinė man ugnį uždega, Vakarinė patalą taiso. Daug mano giminėlės, daug mano dovanėlių (Rėza², 78).

Latviuose: Kur užtrukai, saulute, ko taip šviesiai netekėjai? Už kalnų šildžiau našlaičius. Pulkelis laksto našlaičių basom kojom. (Biel. 3798 n.).

Sujungimas nėra visai tikras, nes latvių daina, nors ir gimininga lietuviškajai, tokia skirtinga, jog kyla abejojimas, ar jos abidvi tos pačios dainos. Čia dar tyrimas pasunkėja, kad iš lietuvių pusės tėra tik vienintelis Rėzos variantas. Motyvas latviškoj dainoj imamas primityviau, o paskui visai trūksta lietuviškai dainai charakteringo galo, ir kaip tik del šios aplinkybės visas sujungimas darosi abejotinas.

4. Mėnulis veda Saulę. Lietuvoje: Mėnuo vedė Saulę ankstyvu pavasariu. Saulė anksti kėlės, Mėnuo nuo jos atsiskyrė. Mėnuo, keliaudamas vienas, įsimylėjo Aušrinę. Baisiai supykęs Perkūnas perskėlė Mėnulį pusiau: kam pametei Saulę, pamilai Aušrinę, pats vienas naktį vaikštinėji? (Rėza², 27 n.).

Latviuose: Saulė aukso botagu mušė Mėnesį, kam paėmė jau Ausekliui[1] pažadėtą motinos dukterį? (Бривз. 62 n.).

Kaip iš paduotų variantų matyt, lietuvių ir latvių dainos viena antros nepadengia, lietuvių labiau išrutuliotos. Tų dainų kaip dainų ne-

[1] Mūsiškai: aušra *(Vert. prier.)*.

galima lyginti, nors motyvas gan tam tikru laipsniu abejose tas pats. Kadangi lietuviuose daina užrašyta tik Rėzos, reikia manyti, kad ji iš latvių į lietuvius pateko, ir man susidarė nuomonė, kad čia ir kelete kitų, vien pas Rėzą sutinkamų lietuviškų dainų, kuriose matyt latviški motyvai, yra užsilikę senesnės vietinės latviškos lytys, kurios paskui pačios latviuose išnyko.

5. Žvaigždžių skaitymas. Lietuviuose: Saulė teka, eina aplink orą. Skaityk, saulute, visas žvaigždes. Skaitau neskaitau: nėra vienos šviesiausios, kur anksti rytą keliasi, vakare vėlai gula. — Saulė teka, apeik, motin, kiemą, suskaityk visas dukteris. Skaitei tu ar neskaitei: vyriausios, anksti rytą keliančios, vėlai vakare gulančios dukters nėra. Nebėr jau linų verpėjos, drobių audėjos, šieno grėbėjos, rugių piovėjos. (Jušk. LSD, 637 n.).

Latviuose: Mėnuo skaito vakare žvaigždes: visos kitos yra, tik nėr aušrinės. Aušrinė Vokioje siuva saulei drabužius: vieną ruožą dėjo aukso, kitą sidabro. (Buettn. 264 n., Cnp. 314 p., 4 n.).

Dainas Lautenbach'as padėjo iš lietuviškų tiktai vieną, aukščiau minėtą, o iš latviškų paminėta keletas. Kad šiose būtent dainose iš tikrųjų maža kas bendro, prisižiūrėjus, — aišku, nes lietuviškoji dvilypė daina savo lytimi gana toli nuo latviškosios. Lietuviškąją dainą gali lengvai suprasti, kad ji gimus gamtos reiškinio vedama, ir nereikia pagalbon traukti kitaip einančios latviškosios. Ir iš viso latviškoje nematyti dvilypumo, del kurio lietuviškoji pasidaro tokia meili ir daili. Mintis apie skaitymą žvaigždžių abiejose ta pati, bet laikas, kada tai įvyksta, taip pat skaitytoja — abiejose skirtingi, o taip pat ir motyvas aušrinės pasišalinimo nevienodas. Vienu žodžiu, šie variantai, mažiausiai, kaip bet kurie kiti, tinka, mano nuomone, lyginti, remiantis viena tos pačios nuotaikos pagrindine mintimi. Bendras motyvas turi būti tuo pačiu būdu apipavidalintas, prieš galint kalbėti apie tas pačias dainas.

6. Laima ir nuskendęs brolis. Lietuvoje: Laima šaukė, bėgdama basa per kalnelį. Kalnelin pasikėlus, aš pamačiau tris žvejus. Ar nematėt mano brolio jūroje? Oi, mergyte, tavo brolis nuskendo, guli jūrų dugne, smėlys graužia jo veidą, vilnys skalauja jo plaukus. Oi, žvejai, ar neiškeltumėt brolio iš jūrų dugno? Ką duosi, jei ištrauksime? Vienam duosiu šilkų juostą, antram — aukso žiedą, trečiam — vairininkui — pati susiderėsiu. Vairininkas, drąsus vyras, moka burtis po vėju ir prieš vėją ir nuvyti priešą. (Rėza[2], 75 n.).

Latviuose: Trys seserys gailiai verkia, eidamos marių krantu. Oi, marių žvejai, ar nematėt mūsų brolių? Oi, jūs kaimo geltakasės, kaip išrodė jūsų broliai? Oi, jūs marių žvejai, mūsų broliai buvo raudonai baltais veidais, geltonais plaukais. Oi, jūs kaimo geltakasės, jūsų broliai guli jūrių dugne. Oi, jūs marių žvejai, ištraukit juos į krantą. Oi, jūs kaimo geltakasės, o ką duosite? Vienam duosiu plonus marškinius, antram šilko nosinę, vairininkui būsiu pati žmona. Vairininkas moka valdyti savo valtį prieš savo priešą. (Cnp. 1 p.).

Nėr jokio abejojimo, kad mes čia turim reikalo su marių krašte sukurta balade. Lietuvoje daina užrašyta taip pat Veliuonoj (Jušk. LSD, 465 n.). Kad abidvi yra kilusios iš to paties šaltinio, taip pat pirštu prikišamai rodo, ir laikyčiau tikriausia, kad daina yra gimusi Baltijos jūrų pakrašty latvių žvejų tarpe. Dainos prasiplatinimas toli nuo marių krašto, net Aukštajam Kurše, rodo, kad jos motyvas yra buvęs mėgiamas. Kreipiu dėmesį, kad galinė eilė pas Rėzą ir pas Sprogį ta pati ir kad ten kalbama apie priešus. Ar ne taikomi jose kranto latvių naturalūs priešininkai lyvai? Tie patys išsireiškimai ir posakiai abiejose pusėse rodo, kad skolinimas iš vieno antram negali būti labai senas.

7. Del nelaimingos meilės miręs bernelis. Lietuvoje: Bėk, valtele, išilgai greito Nemuno, pribėk aukštą kalnelį, kur žalias ąžuolėlis, kur mano tėvelis guli kape. Skųsiuos tėveliui, ką man patėvis padarė: piktai išbarė mane ir išvarė iš namų. Bėk, valtele, į tą žalią dvarą, kur yra trys mergytės: viena audžia, kita verpia plonus siūlus, trečia šilkais rašo. Šilkų rašytoją noriu sau pasiimti. Jei jos negausiu, iš nuliūdimo mirsiu. Kur mane laidosit? Ten lelijų daržely, po rožių krūmu. Kai eisite, jaunos mergytės, šventadienio rytą raškyti sau gėlių, raškykite iš kur norit, tik neraškykit iš to rožių krūmo. — Ir atėjo jauna sesytė šventadienio rytą ir nusiraškė rožės žiedą. Oi, gardžiai kvepia mano žiedelis. Tuomet motina verkdama atsakė: „Čia ne rožės žiedas, tik jauno iš gailesčio mirusio bernelio dvasia." (Rėza[2], 85 n.).

Latviuose: Eik, laiveli, per vandenis į artojaus mergytes: artojaus gražios mergytės, burių audėjos: viena verpia, antra audžia, trečia šilko siūlus veja. Duok, motin, tą dukterį, kurį šilkus veja. Jei neduosi, iš nuliūdimo mirsiu. Kur mane iš gailesčio mirusį laidosit? Raudonam rožių daržely, po rožių lapais. Ir užaugo devynšakis rožių krūmas; ten ėjo kas rytą trys mergytės puoštis. Viena sako: Nuraškyk rožę! Antra: Nevalia raškyt. Trečia sako: Čia bernelio sie-

la, del mergytės mirusio bernelio siela. (Cnp., 279 n.; R. nod. II, 149 p.).

Šiai dainai charakteringa trys mergaitės, kurios verpia, audžia ir rašo, ir taip pat iš meilės miręs bernužis, kurs save guodžia tuo, kad bent miręs, kaip rožė, liksiąs mergaitėms dėmesio dalyku. Galas gana sentimentalus ir savo bruožu svetimas senajai liaudies poezijai. Lietuvoj ši daina ne per daug išsiplatinusi; be Prūsų Lietuvos, ji sutinkama pas Juškevičių (LSD, 18 n.). Bet užtat latviuose daug variantų, pas Lautenbach'ą iš viso 10, vienas jau iš 18-to šimtmečio pas Stender'į. Latviškoje dainoje pradžia kai kuriuose variantuose skirtinga: vieškeliu piršliuosna jojantį bernelį sutinka trys geltakasės: dvi veda patį svetį, trečia veda žirgą į tvartą. Bernelį sodina už liepinio stalo ir vaišina. Pavalgęs bernelis eina pažiūrėti, ką mergytės dirbą: viena verpia, antra siuvinėja, trečia šilkus veja. Duok man, močia, tą mergytę, kuri šilkus veja ir t. t. (Stender, Grammatik, 278 p.). Kitame latviškame variante pradžia šitokia: Eisim pašilėn, nušausim voverį, parduosim ją už pinigus, nusipirksim širmą žirgą, kuriuo važiuosim pažiūrėti kaimo mergyčių. Išeina kaimo geltaplaukė, veda vidun, valgydina, girdo i r t. t. (Pl. M. 16 n.).

Ši daina reikėtų skirti į atskirą skyrių — tokia ji įdomi. Reikia, būtent, padaryti paskutinė išvada, kad ji visai ne lietuviškai - latviška, tik germaniškos kilmės. Daina apie keturias merginas sutinkama, kaip K. Krohn'as įrodė, ir estuose ir suomiuose, ir pažymėtina, kad tikrosios Suomijos ir Estų variantai taip skiriasi nuo vienas kito, jog Krohn'as nelaiko galimu išvesti juos iš vienas kito, bet linkęs skirti jiems bendrą, greičiausiai germanišką pradžią.[1] Skolinimo senumą, matyti, įrodo, tarp kito ko, ir tai, kad labiausiai į vakarus Suomijos daly, Marttilos valsčiuje, užrašytuose variantuose užtinkama daina apie keturias merginas drauge su žinoma vaikų kalbele: Kas iš tolo tenai matos? Kaimas ten iš tolo matos ir t. t. (Hilden'io rinkinys, 15 n.). Visai taip pat vokiečiuose yra su vaikų kalbele apie garnį sujungtas pasakojimas apie šilką vejančias merginas. (Böhme, Deutsches Kinderlied I, n.: ai 751, 753, 773.).

Koks bus galutinis rezultatas, pridėjus lietuvių - latvių medžiagą, parodys būsimasis specialus tyrinėjimas. Kad šiuo keliu gali būti plačiai nušviesti žinomos Pabaltijy ir Suomijoj germanų įtakos plotis,

---

[1] Kautelettaren tutkimuksia (Kanteletarės, žinomo senų dainų rinkinio tyrinėjimai. *Vert. prier.)* II, 319, 323 p.

susidūrimo punktai ir keliai, aš tikiu, ypač kad, kaip toliau pamatysime, tatai nėra vieninteliai tokie bendri skolinimai iš germanų.

8. Našlaičio giminės. Lietuvoje: Vienos ilgesnės dainos gale: Saulelė matulė, saulelė matulė kraiteliui krauti, mėnuo tėvelis dalelei skirti, žvaigždė sesutė vainikėliui pinti, sietynas brolis lauku lydėti. (Ness. 74 n.).

Latviuose: Vesk, bernuži, našlaitėlę, našlaitėlei didelė giminė. Dievulis tėvas, Laima motina, dievo sūnūs broliai. (Cnp. 177 p. 1 n.).

Šiose dainose, mano nuomone, nėr kito bendrumo, kaip tik pagrindinė mintis; abiejose dainose poetiškas dėstymas labai skirtingas. Be to, lietuviškosios dainos eilės yra ne kas kita, kaip vienos ilgesnės dainos galas, ir tuo būdu apie dainų lyginimą negali būti kalbos, jei bent tik eilių. Pagrindinė mintis tokia gali būti senų seniausia ir abiem tautom bendra.

III. Karo dainos.

1. Du broliai ir du karveliai. Lietuvoje: Du karveliai klane gėrė, gerdami dūmojo: Ar gerti, ar negerti, ar sparnais suplasnoti. Gerkim, gerkim, karveli, nuskridę į girią, nutūpsim į pušį; pušies šaka linkterėjo — visa giria ūžterėjo. Du broliai keliu jojo, jodami dūmojo: Ar joti, ar ne, ar žirgeliai nubalnoti. Jokim, broli! Ten nujoję, nubalnosim. Dvi seserys kambary siuvo, siūdamos dūmojo: Ar siūti, ar ne, ar nepasiūtus dovanoti. Siūkim, siūkim, sesute, kai pasiūsim, dovanosim. Šilkus siuvo į tris kampus, į ketvirtąjį įsiuvo savo vardą. (Dauk. 24 n.).

Latviuose: Du karveliai iš klano gėrė; kaip tas gali būt? (Tai yra paralelizmo eilė). Atsigėrę suplasnojo sparnais; tas gan gali atsitikti. (Ši vėl paralelizmo eilė). Du broliai jojo karan, kaip tai gali būt? Abu jojo dūmodami: tai visai gali atsitikti. Ar eiti, ar pasilikti namie? Kas kare guolį taiso, kas kloja baltą antklodę? Kalavijas, šautuvas guolį taiso, šatrų, kulkų paklodė. Lauke žalia žolė, žolėj rasa; toj rasoj aukso patalas ir šilkų antklodė. Eisim ir pažiūrėsim, kas tam patale guli? Ten guli du kariai, sušaudyti, sukapoti. (Zim. II, 60 n.).

Reikia manyti, kad ši daina yra prasiplatinusi dėl savo lengvo dėstymo būdo ir savo gaidos. Iš Lietuvos pažymėti du kiti variantai. Jušk. L. D., 1566 n. ir 723 n. Iš latvių taip pat keletas variantų. Ypatingas Zim. VI, 11 n. (Laut., 45 p.), kuriame pasakojama, kad vė-

liavininkas krito Lietuvos pasieny, kur dievo vaikai vaikščiojo, sielas rinkdami. Atradę sielą, įvynioja ją į baltą vilnonę skraistę, guldo į dievo lopšį, o angelai supa, dainuodami. Aija, brangi siela, kare kauta, nemirusi.

Kad abidvi dainos savo pradžią ima iš to paties šaltinio, aišku; iš skirtingo išsirutuliojimo kiekvienoj gali spręst, kad skolinimas ne naujas.

2. Kario sesuo. Lietuvoje: Gėrė bajorai vyną; ne tiek jie gėrė, kiek laistė. Išjojo brolis į kariuomenę, paliko namie mažą seserį. Grįžo brolis iš kariuomenės. Oi, motin, kieno mažytis miega lopšy? Oi, sūnau, tai tavo sesutės mažytis. Duok kalaviją, kuo aštriausia, kirsiu seseriai galvą. Nekirsiu galvos šeštadienį, kirsiu sekmadienį, kad daug žmonių pamatytų, kad kitos taip nedarytų. (Jušk. L. D., 1074 n.).

Latviuose: Karan vykdamas, palikau seserį lopšy. Sugrįžęs radau užaugusią. Klausiu motiną: Kieno ši taip graži motinos duktė? Motina atsakė: Ta pati, kurią palikai lopšy. Jei būčiau pirma žinojęs, kad sesutė tokia didelė, būčiau nupirkęs vainiką su sidabro pagražinimais, kad mane paminėtų, atsisėdus už jaunikio stalo. (Бривз., 1011 n.; 1012; M. Ar. 1947, 1948 n.).

Čia Lautenbach'as sulygino keletą apie iš karo grįžusių, dėmesį kreipiančių dainų, kurios visai nepriklauso viena kitos; motyvas panašus, bet visai ne tas pats, del to sunku spręsti, kad dainos priklausytų viena antros. Kitoj lietuviškoj dainoj (Fortunatov ir M. 53, 2) turinys šitoks. Kai jojau į didelį karą, palikau mergytę margame lopšely. Kai sugrįžau, radau mergytę staklėse. Mergyte, balta lelijėle, kas padarė tau naujas stakles ir kas tau įtaisė plonąsias drobeles? Broliai padarė naujas stakles, sesutės įtaisė plonąsias stakleles. Antras latvių variantas (Jur. I, 8) pasakoja šitaip. Karan išeidamas, palikau mažą lopšy. Iš karo sugrįžęs, radau didelę rašytoją. Paklausiau matutę, kas ta didi rašytoja? Tai, sūneli, tavo sesutė, kurią palikai lopšy. Rašytoja, seserėle, išrašyk man karo vėliavą; išrašyk žaliai ar raudonai; tokią, kokios niekas nėr matęs. Jei man būtų leista karo viršininkų, vesčiau kartu seserėlę svetimais kraštais žygiuoti, kad seserėlė matytų, kokia mirtimi man reikia mirti.

Šiose dainose sutinkami motyvai, be abejo, nauji, jie kyla iš tų laikų, kada karo tarnybos laikas buvo ilgas. Lietuviški variantai daro įspūdžio, kad yra kilę iš kitų šaltinių, kaip latviški.

3. Karo žinios. Lietuvoje. Jau atskrido pulkas gulbių, ir pavarė į karą joti. Kitų išjojo jauni broliai, o mums nėr kas jotų. Broleliui joti, broliui nejoti. Eikim žirgo žaboti. Viena sesuo ištaisė brolį kelionėn, kita vartus kėlė. Oi, broleli, kada grįši po mūsų tėvo raudona rože? Kada ji pražydės, tada aš grįšiu. — Ir ji pražydo sekmadienio rytą, bet mūsų brolelio nėra. Eikim, miela sesute, jam priešais ten ant kalnelio pas uosio tvorą. Belaukdamos kalne, duobelę prastovėjom ir pakilnėjom uosio tvorą: brolelio nėr kaip nėr. Atbėga žirgelis — aukso kilpelės šalia kabėjo. Eikim, miela sesute, sugaukim žirgelį ir išklausinėkim. Oi, žirgeli, brolio bėgūne, kur dėjai mūsų brolelį? Jūsų brolį mūšy nušovė, o mane pametė į visą svietą; devynias upes plaukiau, šią dešimtą pernėriau. Oi, geras Dievuli, kas padės mums brolio gedėti? Saulė tarė sėsdama: Aš padėsiu jums brolio gedėti: devynis rytus miglužėj temsiu, o dešimtą nei netekėsiu. (Rėza[2], 37 n.).

Latviuose: Smarkiai, smarkiai zylė gieda už brolio sodybos. Bėk, sesut, paklausyk, kokią žinią neša zylė? Zylė atnešė tokią žinią: reikia broliui karan eiti su išpuošta kepure. Bėk, sesut, darželin, puošk brolio kepurę. Dainuodama išpuošiau, raudodama palydėjau. Ar tu raudi, ar neraudi, sesut, — daugiau manęs tu nebematysi. Jei manęs nesulauksi, lauk žirgelio už devynių vasarų ir klausk jį, kur paliko raitelis. Ten paliko raitelis, kur guli vyrai, kaip ąžuolai, kur kalavijus stirtomis krauna, o kepures kupečiais. Nepraėjo nė dviejų valandų, — teka dvi upės kraujo, trečia gailių ašarų. (Cnp. 271—72 p.).

Ši sunki ir jaudinanti nuliūdimo daina priklauso prie lietuvių - latvių liaudies dainos visų įdomiausio reiškinio. Ir lietuviuose ir latviuose jų daug užrašyta. Apie tą dainą sako, tarp kito ko, Bartsch'as: „Jau tai, kad šią dainą dainuoja daugeliu gaidų, rodo, kaip ją visuomet brangina lietuvių tauta. Kai aš iš savo pusės pagalvoju apie tą minutę, kada man kadaise padainavo tą dainą lietuvis, kurs, priėjęs paskutines eiles, kur saulė siūlosi padėti, apsiašarojo, ir, baigdamas dainą, pasakė: „Šią dainą man reikia nuolat dainuoti seniui N-ui, kurs tuomet kas kartą verkia," — tai aš negaliu išmesti iš savo galvos tos minties, kad ši daina su savo turiniu, savo gaida ir savo ritmu greičiausiai yra kilus iš lietuvių senovės laikų, ir kad mes šiame paveiksle, labiausiai trejiniame gaidos ir takto dalinime, gal būt, girdime atgarsį tų aukų šokių, kuriuos kadaise šventose biržyse motina apie saulės altorių (šokant, supantis, lenkiantis) darė." Barčys dar pastebi, kad ir prof. Bezzenbergeris savo „Litauische Forschungen"ose

(X p.) laikęs vertu patyrinėti, be nėra ši daina iš senovės lietuvių tautos nepriklausomybės ir vienybės laikų. (Dainų balsai I, 241 p.). Bet dainos variantų užtinkama taip pat estų - suomių plote, kurių nei lietuviai tyrinėtojai, nei Lautenbach'as nežinojo ir nepastebėjo. Jų artimesnį tyrinėjimą žemiau pasirašęs palieka II veikalo daliai. Tuomet, tur būt, paaiškės, kai atskirų tautybių dainavimo būdai bus palyginti, kur daina, reikia manyti, yra gimusi ir kokia kryptimi plėtėsi.

4. Karių vadavimas. Lietuvoje: Šėriau žirgelį į rikiuotę, auginau mergelę per metelius, pats patekau į vargą. Pasiunčiau tarną į tėvelį, ar jis neišvaduotų manęs jauno. Tėvas, tiesa, atėjo, šimtą jungų jaučių atsivedė, bet manęs jauno neišvadavo. Pasiunčiau tarną į motiną, — ar ji manęs neišvaduotų. Motina atėjo, šimtą kapų drobių atsinešė, bet manęs jauno neišvadavo. Siunčiau tarną į brolį, ar jis ir t. t. Brolis atėjo, šimtą bėrų žirgų atsivedė, bet manęs neišvadavo. Pasiunčiau tarną į seserį, ar ji manęs ir t. t. Sesuo atėjo, aukso žiedą atsinešė, bet manęs neišvadavo. Pasiunčiau tarną į savo mergelę, mergelė atėjo su mirtų vainiku — ir mane jauną išvadavo. (Bezz. L. F., 27 n.).

Latviuose: Žvengia širmas žirgas kūtėje, verkia mielas brolis kare. Pasakykit mano tėveliui, ar jis neparduotų žirgo (variant. žemės) ir ar neišvaduotų manęs iš nelaimės. Nepardavė tėvas savo žirgo ir manęs iš karo neišvadavo. Žvengia, žvengia ir t. t. Pasakykit mano matutei, ar ji neparduotų savo karvės ir ar neišvaduotų manęs iš nelaimės. Nepardavė ir t. t. Žvengia, žvengia ir t. t. Pasakykit mano seselei, ar ji neatneštų savo avytės (variant. savo kraičio) ir t. t. Sesuo atsinešė savo kraitį, bet manęs iš karo neišvadavo. Žvengia, žvengia ir t. t. Pasakykit mano mylimajai, ar ji neparduotų savo turto (variant. vainiko) ir t. t. Ji pardavė savo turtus, išvadavo mane iš nelaimės (var. iš karo). (Bezz. L. F., 27, 3 n.).

Kad mums šiuose variantuose patiekiama visoj Europoj žinoma „Vaduojančiosios mergaitės" daina, aišku. Dainos aplinkybių, kitose tautose sutinkamų, Lautenbach'as neįtraukė į savo tyrinėjimą, tik paskui Potebnja nurodė dvi kitas tokio pat motyvo dainas, būtent, vokiečių ir rusų. Iš kur daina į lietuvių - latvių sritį yra atkeliavusi, tuo tarpu neištirta, bet jau iš anksto galima beveik laikyti tikra, kad skolino ją lietuviai ir latviai iš atskirų šaltinių.

IV. Jaunųjų grobimo dainos.

Pagrobta sesuo. Lietuvoje: Dar gaideliai negiedojo, kai motutė kėlės. Kelkit, kelkit, sūnūs, — sesutės nebėra! Jums reiks vykti ieškoti sesutės. Eikit kūtėn, balnokit žirgus! Motute, balandėle, kuriuo keliu joti? Kur užjosit vieškelėlį rūtomis nubarstytą, kur atrasit žalias lankas, kur auga žalios liepos, kur liepų šakose tupi marga gegutė. Išjojom — ir radom vieškelį, lankas ir aukštos liepos šakose gegutę. Sakyk, gegute, kur mūsų sesutė? Jokit, jokit, — čia jūsų sesutės nėra. Kai pasieksit aukštus kalnus, margą dvarelį, ten rasit savo sesutę už stalo sėdinčią. Ir užjojom aukštus kalnus ir dvarą — ir radom sesutę gailiomis ašaromis verkiančią. Oi, neverk, sesute, — mes tave išvaduosime; nors ir žirgai reikėtų palikti, mes tavęs nepaliksime, bet išvaduosime. Oi, broleliai, sakykit, kur jūs buvot vakar vakare, kada aš tebebuvau mergelė vainikuota? Šiandie aš jau vyro žmona. (Ness. 206 n.).

Latviuose: Mūs viena sesutė, mes devyni broliai. Kokį darbą duosim seseriai? Sumalk kas rytą pūrą valytų rugių. Eik, motin, pažiūrėti, ką veikia sesutė? Verkdama įėjo močia — malėjos nebėra. Vilkitės lūšies kailinius ir dėkitės kiaunės kepures — ir vykites seserį, šimtą mylių nuvažiuokit naktį, du šimtu dieną. Už šimto mylių, stovi devyni muzikantai: Kam jūs griežiat taip gražiai? Tai seseriai, kurią vakar čia prošal pravežė. Ar galėsim ją pavyti? Vykitės kitą šimtą, tai ją pavysit. Antro šimto gale stovi devyni muzikantai ir t. t. Už trečio šimto pusiau atviros durys: išeina sena motutė, piktus šunes saugodama. Įleidžia mane į vidų, prašo sėsti, duoda valgyti ir gerti. Nevalgom ir negeriam. Aš pamačiau savo seserį sėdinčią už stalo. Gailios ašaros krinta man iš akių: sesyt, eikš drauge su manim iš čion namo. Ne, broleli, nebeisiu, su tavim. Aš užėjau gerą žemę, gavau gerą artoją. Parveškit motinėlei labų dienų, kad mane motina paliko tamsiam kambary valytų rugių malti. (Lautenb. Liga, 137 p.).

Šios dainos piešia senovės papročius aisčių ir daugelio kitų tautų, būtent, jaunosios grobimą. Ypač latvių liaudies poezijoje yra gausingų įrodymų, kad šis paprotys yra buvęs (žiūr. A. Winter, Ueber Hochzeitsbräuche der Letten nach ihren Volksliedern). Atskirai del kalbamos dainos reikia pažymėti jos gyvas, beveik dramatiškas stilius, taip pat išrutuliota forma, kas, gal būt, pareina nuo gaidos. Katroj pusėj ši daina primityvesnė, iš Lautenbach'o tyrinėjimo nepaaiškėjo.

V. Nukritęs vainikas.

Mergina pameta vainiką. Lietuvoje: Rūtas ravėjau ir liūdėjau. Nusipyniau vainikėlį. Kilo ant tilto didis vėjas — nunešė vainikėlį. Atsirado trys berneliai. Ar nematėt vainikėlio? Vienas tarė: Mes nematėm, antras tarė: Mes nežinom, o trečias paklausė: Ką mums duosi? Vienam duosiu šilkų juostą, antram sidabrinę skrybelės juostą, trečiam duosiu aukso žiedą nuo savo piršto. (Rėza[2], 61 n.).

Latviuose: Mergaitė anksti atsikėlė, nuėjo į darželį ravėti baltų rožių. Ravi ravi baltas rožes, pina vainikėlį; užsidėjo ant galvos. Ėjo pasivaikščioti marių kranteliu. Kilo ryto vėjas — nupūtė vainikėlį į marias. Kitoj pusėj marių aš mačiau du brolelius. Vienas tarė gudrius žodžius, antras tarė: Eikš, mergyt, palaikyk žirgelį, — aš plauksiu į jūres. Bernelis plaukė plaukė jūra vainikėlio. Nesakyk motinai apie vainikėlį, pasakok apie bėrą žirgelį ir jo balną. (Taut. d. 4 n.).

Lautenbach'as pastebi, kad šios dainos lietuviškų variantų daug ir kad jie tobulūs, ir kad latviškieji, matyt, būsią paskolinti iš lietuvių (185 p.). Bet galima kelti klausimas, ar ši daina tikrai lietuviška. Lautenbach'as pats pastebi, nurodydamas į Potebnja tyrinėjimą Объясненія Малорусск. II, 555—564 p., kad ukrainiečiuose ir jų giminaičiuose yra minima ši vėjo nupūsto vainikėlio daina.

VI. Apie nukritusį žiedą.

Apie prigėrusią mergaitę. Lietuvoje: Upės krante trys liepos, visos iš to paties kelmo. Atėjo trys mergytės pas liepą. Dvi seserys, laikydamosi šakų, perėjo per upę, trečioji įkrito į upę. Bet upė jos nelaikė, nunešė toliau į Nemuną. Ir Nemunas jos nelaikė — nunešė į Rusnės šaką. Ir Rusnė jos nelaikė — nunešė į marias. Ir marios nelaikė — nunešė ją į jūrą. Ir jūra nelaikė — ji mergaitę išnešė į krantą. Išaugo čia žalia liepa devyniomis šakomis. Ateik, broliuk, pasidaryti iš liepos šakų dūdos. Dūda gražiai skambėjo, skurdžiai atsiliepė aidas. Verkdama tarė sena motina: Čia ne liepos balsas, tik prigėrusios tavo sesutės siela. (Ness. 378 n.).

Latviuose: Skaityk, motin, vakare dukteris, ar visos. Yra didžiosios, yra mažosios, nėra jauniausiosios: jauniausioji eina verkdama pagal upę, raškydama ievos žiedus. Jos aukso žiedas krito į upę; gaudydama žiedą, įkrito pati mergaitė. Upė nelaikė mergaitės,

bet nešė į Dauguvą. Dauguva nelaikė, bet nešė į jūrą, ir jūra jos nelaikė, bet išmetė į krantą. Ten išaugo kupla liepa su devyniom šakom. Iš devintos šakos pasidirbo brolis kankles, ėmė skambinti. Kanklės skambėjo gan meiliai. Motina tarė verkdama: „Taip dainuoja jauniausioji į upę kritusi duktė." (Laut. rankr.).

Man atrodytų tipingais šitos dainos aukščiau atpasakoti variantai: nuskendusi mergina, kurios upės nenori laikyti savo glėbyje, bet nuolat sviedžia tolyn, kol merginos kūnas patenka į jūrą, ir šios krante išauga į kuplią liepą, iš kurios brolis dirbasi skurdžiai skambantį skambtį, iš kurio balso motina pažįsta savo dukterį. Lautenbach'as prie lietuviškosios dainos prideda dainas, kuriose mergina puola su žiedu, pav., Rėza[2], 65 n., bet jose nieko nekalbama apie merginos prigėrimą (186 p.). Šios dainos tikrai visai kitos kilmės. Lautenbach'as pažymi upių vardų skirtumą latviuose ir lietuviuose ir iš didelio dainų skirtumo prieina prie tos nuomonės, kad jų galėjo būti pradžioje tiktai bendras „prototipas" del to, kad skirtumas toks didelis (187 p.). Čia aš norėčiau visų pirma priminti, kad liaudies dainos raidos istorija duoda be skaičiaus pavyzdžių, kaip vietų vardai prisitaiko, kai daina keliauja iš vietos į vietą. Ypatingu pavyzdžiu gali būti ta trumpa aukščiau minėta (245 p.) lietuvių piemenų daina. Prūsų pasieny vaikai verkia: Eik, debesi, į Prūsus, į Prūsus! O dzūkai: Eik, debesi, į Gudus! ir t. t. tam tikram krašte užkeikia debesį, kad eitų į kaimynus, ne tiktai Lietuvoj, bet Estuose ir Suomijoj. Antraip, dabar kalbama daina, mano išmanymu, palyginti, jauna ir už išsiplatinimą gali dėkoti tam, kad lengvai suprantama savo turiniu ir, matyt, taip pat savo gaidai. Trečias Lautenbach'o pavyzdys aukštaičių latvių variantas iš Vitebsko gubernijos (65 p.) su savo priedainiu „Koladu, koladu" rodo, kad daina buvo dainuojama kaip Kalėdų daina. Jei tektų spręsti apie nesudėtingą latvišką variantą, to mūsų dainos lopšio greičiau reiktų ieškoti latviuose, negu lietuviuose, jei jis nėra už abiejų kalbų plotų, būtent, slavuose.

VII. Nuo arklio kritęs bernelis.

Trys gegutės. Lietuvoje: Jojau per tiltą, žirgas pasibaidė — kritau nuo žirgo. Minkštas mano guolis, tyras vanduo. Pasižiūriu aplinkui — mano draugo nebėra. Nusiminiau, mano žirgas nuliūdęs, nežinau, kas daryti. Atskrido trys baltos gulbės iš karaliaus sodo ir nutūpė ant brolio kapo: viena prie kojų, antra prie galvos, trečia prie šono. Marti prie kojų, sesuo prie galvos, motina prie

šono. Marti gedėjo jo tris savaites, sesuo — trejis metus, motina — visą amželį. (Rėza[2], 29 n.).

Latviuose: Jojau per tiltą, nuo žirgo puoliau į balą, gulėjau tenai dvi savaites, ir niekas manęs neklausė. Trečią savaitę atvyko tamsioje vidurnakty trys gegutės: viena kukavo prie kojų, antra prie galvos, trečia (marga) prie širdies. Kojose marti, galvos gale sesuo, prie širdies močia. Jaunoji gedėjo pusę mėnesio, sesuo — pustrečių, motina augintoja — kol gyveno. Marti palydėjo nuo tos vietos, sesuo iki bažnyčios, motina iki gimtinės. (Бривз. 458 n.).

Ši daina lietuviuose plačiai žinoma, latviuose pas Lautenbach'ą tiktai viena, būtent, tiktai šis duodamas pavyzdys. Del tos priežasties del lietuviškos ir latviškos dainos panašumo Lautenbach'as yra linkęs laikyti latviškąją skoliniu iš lietuviškos senovės (189 p.). Iš mano pusės, turinio ir formos vienodumas tuojau rodo neabejotiną dainos senumą, nes juk aišku, kad juo dainos gražesnės, ypač kartojamos, juo jos labiau skiriasi, juo labiau jos savo turiniu rutuliojasi atskiromis kryptimis. Čia kalbama daina pažįstama ir kitose tautose, ir, iš visko sprendžiant, ji bus ir lietuvių ir latvių paskolinta. Galimas daiktas, kad ši daina savo kilme iš slaviško pasaulio. Lautenbach'as pats savo dėstymo gale mini, šaltinio nenurodydamas, kad toks pat motyvas randamas kai kuriose bulgarų dainose (189 p.). Bet daina sutinkama taip pat ir suomiuose, ji net yra atėjusi į Kalevalą, į Ainos epizodą (IV, 435.). Į Kalevalą Lönnrot'as paėmė dainą greičiausiai tokią, kokią jis ją užėjo Rusų Karieloje, kurioje dainos galas, gegučių dalis (489—504 eilės), iškreiptas. Turint galvoj dainos paplitimą, netenka abejoti, kad daina į suomius yra atėjus tarpininkaujant rusams, ir aš net laikyčiau tai tikra, kad jei jos dabar rusuose ir nerastum, manau, tenai pirma ji buvo žinoma. Suomių variantas, mano manymu, tai įrodo.

VIII. Prapuolęs žirgas.

Vedybų siūlymas. Lietuvoje: Ko ieškai, berneli, šį miglotą rytą? Ieškau savo bėro žirgo, savo tymo balno. Sakyk tiesą, koks buvo tavo žirgelis? Juodbėris buvo žirgelis, ant jo sidabro balnas. Neieškok, tavo žirgas mano tėvelio kūtėje. Sakyk tiesiai, mergyt, kam žalą padarė mano žirgas? Išlaužė naują tvorą, išmynė žalias rūtas. Sakyk tiesiai, mergyt, ko verta tvora, ko vertos rūtos? Penkių šešių dolerių ir manęs, jaunos, mergytės. Pridėsiu dar penkis — ir tave jauną parvesiu. (Ness. 181 n.).

Latviuose: Prapuolė man žirgas iš skynymo. Ieškojau jo tris dienas, tris naktis. Radau savo žirgą kaimo mergytės diendaržy. Prašyte prašiau, kad atiduotų man žirgą, siūlau pinigų, bet ji neima. Kaip aš galiu atiduoti? Tavo žirgas daug žalos padarė: išmynė mano rožių daržėlį, brolio rugius. Brolis rugius gal ir pakentėtų, aš savo rožių ne, jei nepaimsi manęs už pačią. Kaip aš galiu imti tave, kad mano širdžiai nepatinki: dalykas ne vienos dienos, bet viso amželio. (Taut. d. 46 n.).

Ši daina plačiau žinoma lietuviškame plote. Dzūkuose ji užrašyta kaip šokių daina, kokia ji, gal būt, savo kilme yra buvusi visur. Latviuose ši daina retesnė, ir Lautenbach'as net mano, kad reikią spėti, jog lietuviškai ir latviškai dainai yra ne bendri pradiniai tekstai, tik bendra idėja ir motyvas (190 p.). Tačiau daina, kaip savo veikale „Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoesie" (361—63 p.) Kallas yra pažymėjęs, lygintina su estų „Kosjahobune" vadinama daina. Dainą dainuoja taip pat Ingrijoje, tik ji žymiai skiriasi nuo estų. Tuo būdu, ši daina — labai įdomus tyrinėti motyvas. Kokių išvadų šiuo keliu, įskaitant visų tų atskirų tautų dainas, gali prieiti, tuo tarpu dar neištirta, tačiau aš laikau tikra, kad kaip tik šios dainos tyrinėjimas gali duoti akstiną vispusiškoms išvadoms, daugiau negu kurios kitos, del jos išplitimo ploto, būtent, ir lietuvių-latvių ir estų-suomių srityje. Kai aš 1911 m. žiemą turėjau progos palyginti estų variantus su lietuvių-latvių, tai priėjau tą nuomonę, kad estų daina pasilaikė arba kur kas senesnes arba dabar žuvusias lietuvių pradines formas. Tačiau, kaip sakyta, ši nuomonė tebelieka dar įrodoma.

IX. Piršlybos — nakvynė.

1. Mergaitė prieš našlę. Lietuvoje: Kikili, kikili, tu laibakoji, kur manai nakvoti šią naktelę? Žaliam miške, pušyne, tankiam beržyne po lapais. Ar vesi našlę, ar ją mylėsi? Našlės patale ar gulėsi? Meilius žodelius ar kalbėsi? Našlės vaikus ar supsi? Nevesiu našlės, nei jos mylėsiu, nei našlės vaikų nesupsiu. Našlės patalai jau išgulėti, meilūs žodeliai jau iškalbėti. — Kikili, kikili, tu laibakoji ir t. t. Ar vesi mergytę, ar mylėsi ir t. t. jos žalią vainiką ar klostysi? Mergytę aš vesiu ir ją mylėsiu, jos žalią vainiką aš klostysiu. Mergytės patalai neišgulėti, meilūs žodeliai neiškalbėti. (Ness. 169 n.).

Latviuose: Kur eisi, berneli, kur rengiesi šią naktį nakvoti? Ar vesi našlę, ar ją mylėsi? Ar duosi duonos jos vaikams? Aš neve-

siu našlės, aš neduosiu duonos jos vaikams. Našlės patalas jau išgulėtas, jos meilūs žodžiai iškalbėti. Ar imsi mergytę, ar ją mylėsi? Ar mergytės vainiką saugosi? Imsiu mergytę, mylėsiu, jos vainikėlį aš saugosiu. (Taut. d. 19 n.).

2. Jauna moteris. Lietuvoje: Ateina žiema, šaltas ruduo. Dairykis, berneli, sau gulovės. Aš neturiu dvaro, nei tėviškės, — kur dėsiu mergytę parvedęs? Pasidarysiu valtį, plauksiu per Nemuną į mergytę kas vakarėlis. Kukuoja gegutė, gieda volungė, verkia mano mergytė svetimam krašte. Neverk, mergyte, nusiramink, aš tave lankysiu kas vakarėlis. (Ness. 207 n.).

Latviuose: Būdamas jaunas bernelis, kur padėsiu žmoną? Padarysiu valtį sraujos upės krante. Vešiuos žmoną į svetimą kraštą. Kukuoja gegutė, gieda lakštingala, verkia mano žmona svetimam krašte. Neverk taip gailiai, nedūsauk taip sunkiai. Šiais metais ar kitais ir aš ten būsiu. Klausė vaikinai: Kieno duktė? Vagario duktė, geltonplaukė. (Zim. III, 33 n.).

3. Kitas patalas berneliui, kitas našliui. Lietuvoje: Kregždė, lakūnėle, ar negirdėjai skraidydama atjojančio bernelio? Jei žinočiau, kad bernelis atjos, kločiau jam patalą iš trijų eilių duknų. O ką padėtum jam po galvele? Padėčiau penkis šešis priegalvius. Prašyčiau gaidžius, kad prailgintų naktį, kad bernelis gerai miegotų, kad meilius žodelius iškalbėtų. — Jei žinočiau, kad ateina našlys, aš jam patalą kločiau iš trijų eilių erškėčių. O ką jam po galvą dėtum? Penkis šešis akmenis. Prašyčiau gaidžius, kad nakties neilgintų, kad našlelis neišmiegotų, neiškalbėtų meilių žodelių. (Ness. 168 n.).

Latviuose: Piršliai piršo mane jaunam berneliui. Jaunam berneliui padarysiu patalą iš trijų eilių duknų, po galvą padėsiu keturis priegalvius; dengiu jauną vyrą baltomis vilnonėmis, pati šalia gulu, kaip žydinti rožė. Negiedok, gaideli, anksti rytelį, nešvisk, dienele: mūsų dūmos dar neišdūmotos, kalbos neiškalbėtos. — Piršo mane piršliai už seno vyro. Ką tu padėsi, mergyte, jam po galvele? Po galvelei jam padėsiu keturis smulkius akmenėlius. Prašysiu gaidžius, kad neprailgintų nakties; kad seno vyro dūmos išdūmotos, jau kalbelė iškalbėta. (Laut. rankr.).

4. Susirūpinimas nakvyne. Lietuvoje: Gėriau, gėriau, gerdamas dūmojau, kur gausiu nakvynę, žirgeliui kūtę. O gal josiu į beržyną, tenai gausiu nakvynę, kūtę savo bėram žirgeliui. Pašerti žirgeliui pagenėsiu beržo lapelių, pats atsigulsiu į beržo šakelių

patalą. Šalia pasiguldysiu šviesų šautuvėlį: tai bus mano mergytė. Į medį pakabinsiu savo kepurę: tai bus man laikrodėlis — margas mano gaidužis. (Ness. 396 n.).

Latviuose: Buvau raudona kaip bruknė, eidama pro duris, matydama savo širdelę už stalo sėdintį. Ėjau arčiau jo, bet jis pro duris oran. Aš bandau paklausti, kur gulėjai šią naktį: ar pas motiną, ar prie kitos motinos dukters? — Pas eglę miegojau, skujomis patalą išklojau. Ak tu kvailas, mano mielas, ko tu man nesakei: būčiau atnešus drobinių paklodžių, baltų vilnonių apklotų, nosinių, plonų linų kepuraičių. (Bergm. I, 76 n.).

5. Nakvynė. Lietuvoje: Gėriau, gėriau, gerdamas dūmojau, kur gausiu nakvynę? Žinau, žinau, pakely mergytę, ten aš gausiu nakvynę. Labai striuki priegalviai, patalas siauras, — duok vietos, mergyt, leisk man miegoti. Išsimiegojęs josiu toliau, išvykdamas tarsiu tau, mergyt, labas rytas. Labas rytas sakau, pakeliu kepurę: dabar sudiev, mergyt, kitą kartą pas tave, mergyt, nebeatvyksiu. (Ness. 395 n.).

Latviuose: Geriu, geriu per kiaurą naktį, gerdamas dūmoju, kur nakvosiu. Žinau, žinau, kur gražios mergytės, — ten josiu, ten nakvosiu. (Laut. rankr.).

Įsižiūrėjus į paduotas dainas, matyti, kad jos visos liečia tuos pačius motyvus, bet nesunku pastebėti, kad 2-ji ir 5-ji labai atsitiktinės. Pirmutinė ir lietuviuose ir latviuose reta, o paskutinė tėra tik ilgesnės dainos pradžia. Priešingai, 1-nės motyvas: skirtumas vedant mergaitę ar našlę, 3-sios motyvas: skirtingas našlio ir bernelio priėmimas, ir 4-sios motyvas: nakvojimas ore — labiau prasiplatinę. Kai del 1-sios ir 3-sios, aš abejoju, apie jų lietuviškumą ir manau, nors pas Lautenbach'ą yra ton pusėn šiokių tokių prasitarimų, kad jos slaviškos kilmės, bent jų pavidalas dvelkia slaviškumu.

X. Brolis lanko ištekėjusią seserį.

Nuskriaustos sesers gynimas. Lietuvoje: Visi mane barė, niekas neužtarė. Vyras barė be pasigailėjimo. Nesibark, berneli, — pasiskųsi tėvui. Eidamas tėvas per kiemą, mokė: Kas prieš vėją iriasi, to laivas gręžtinas. Bark, žente! Taip norėjai, dukte. Visi ir t. t. pasiskųsiu motinai. Ėjo motina per kiemą: auga dagiliai tarp rugiagėlių. Bark ir t. t. Visi ir t. t. pasiskųsiu seseriai. Eina sesuo per kiemą, rankose laikydama vainiką. Kas daryt, sesuo? Tas pats vargas manęs laukia. Visi ir t. t. Eina brolelis per kiemą, laiky-

damas rankoj kalaviją. Ką padarei, svaini, mano sesutei? Kris tavo galva, kaip kopūstas, tavo kraujas tekės, kaip krinta bijūno lapai. (Ness. 275 n.).

Latviuose: Kur manai joti, brolau, kad vakarą kojas auniesi? Cit, cit, sesuo, nieko nesakyk, duokš mano kalaviją. Girdėjau, kad mano ištekėjusi sesuo niekinama. Nujojau prie vartų, išbėgo sesuo vartų atkeltų: viena ranka kelia vartus, antra ašaras šluostosi. Nušluosčiau jai ašaras: neverk, sesuo, tavo vyras nieko tau nebedarys. Tavo vyras pats niekinamas, del to seserį niekina. Savo kalaviju aš parodysiu vyrui Dievą: ar jam nėra kito darbo, kaip sesuo skriausti. (Buettn. 1436 n.).

Čia išdėstytas motyvas nėra nelaukiamas reiškinys liaudies poezijoje, nes dainininkėms mergaitėms brolis gana arti. „Vienintelis brolelis" ypač estų-suomių plote, gana dažnas dainų dalykas. Kal del šios dainos, tai ji reta, o Lautenbach'as reiškia tokią mintį, kad daina galėtų būti iš lietuvių ir latvių laisvės laikų, kada dar, galima manyti, lietuviai ir latviai galėjo savo pačių kalaviju surasti teisę prispaustam (197 p.). Kai del šito dalyko, tai tik gausesnė tyrinėjimų medžiaga gali šviesos duoti.

XI. Našlaičių dainos.

1. Pas motinos kapą. Lietuvoje: Jei žinočiau tą kalnelį, kur mano motinėlė guli, mielai ten pasodinčiau liepas, obeles. Kelkis, motute, aš pakelsiu velėną. Noriu tau pasiskųsti, ką man pamotė daro. Muša, peša, plaukus drasko, per ugnį tiesia duonos. Mane, motin, palikai, kaip višta vištelius. Bet viščiukai laksto būry, o aš našlaitė viena. Leisiuos ir aš į jūres prie raudelių į būrelį. (Ness. 72 n.).

Latviuose: Kad žinočiau tą kalnelį, kur mano motutė guli, apdengčiau išrašytomis lentomis (Buettn. 351 n.). Kelkis, motute! Pakelsiu velėną, raudodama tau papasakosiu, ką man svetima močia padarė: mušė per ausį, plaukus draskė, kojom spardė (Buettn. 239 n.). — Svetima močia našlaičiui duonos davė per ugnį. (M. Ar. 196 n.). — Mane močia pametė, kaip višta viščiukus. Viščiukai būry laksto, o aš viena raudu. (Biel. 3799 n.).

2. Motinos atsakymas iš kapo. Lietuvoje: Mane į girią pasiuntė uogų rinkti, į girią serbentų. Ne uogas rinkau, tik atėjau pas savo motutės kapą, kur gailiai verkiau. Kas ten manęs rauda? Kas mano kapą mindžioja? Aš, oi, motin, vargšė našlaitė.

Kas dabar man plaukus šukuos, kas man veidą praus, kas meilius žodelius kalbės? Eik namo, mano dukte, — ten kita motina, tau plaukus šukuos, tavo veidą praus, ten jaunas bernelis meilius žodelius kalbės. (Rėza[2], 7 n.).

Latviuose: Kieno ten balsas girdėti už miško? Našlaitė žadina savo motiną: kelkis, motinėle, šukuok man plaukus, vilk baltus marškinius, apauk man kojas. Mielas mano vaikeli, tu turi močią, kuri šukuoja tau galvą, marškinius velka. Močia man galvą šukuodama mano plaukus drasko, vilkdama marškinius, širdį slopina, kojas audama, dilginėmis dilgina. (Baum. 373 n.).

3. Pikti ponai. Lietuvoje: Oi, motina, kam mane užauginai šiam didžiam vargeliui, gailioms ašarėlėms! Būtumei įmetus į gilų ežerą, būčiau ten su marių žuvelėmis, su margais lydeliais. Pikti ponai ir viršaičiai neduoda man pasilsėti. Sėskis, saulele, kilk, mėnuli, duok man šventą vakarą. (Schl. Leseb. 28 p.).

Latviuose: Neduoda pikti ponai, vagariai, vakaro poilsio. Eik, saulute, į Kūrėją, duok mums šventą vakarėlį. (Zim. III, 95 n.).

Iš aukščiau padėtų dainų šioj minutėj galiu aš išskirti menką trečią, kur iš tikrųjų tik galas lietuviuose ir latviuose bendras. Šios bendros eilės liečia iš dalies skirtingas, baudžiavos laikų būklę piešiančias dainas, del tos labiausiai priežasties, kad lietuviškosios dainos pirmoji pusė liečia kitas, greičiausiai tam tikrus senovės motyvus, į kuriuos, manau, panašūs randami ir suomių poezijoje (žiūr. Suomalaisen Tiedeakatemian esitelmiä 1911, 20 p.).[1]

Našlaičių dainos, tos širdį veriančios skundų dainos, priklauso, be to, prie lietuvių-latvių liaudies poezijos visų įdomiausių kūrinių. Vien iš lietuvių-latvių pusės žiūrint, joms skirtinas kuo ilgiausias amžius, nes toli pietuose Vilniaus dzūkuose girdėjau tokią našlaičių dainą, labai primityvios formos giedojimą, kaip gavėnios giesmę. Bet čia tenka pridurti tas Lautenbach'o nežinotas dalykas, kad šios dainos sutinkamos dideliame skaičiuje išsiplatinusios Estuose; ir Suomių plote jų žymės randamos toli šiaurėje Rusų Karieloje šalia to krašto epiškų giesmių. Nes seno Vipuno kapo paveiksle (Kalev. 17, 61 — 66) mes, gal būt, ir turime žymių del motinos kape augančio miško. Čia yra kaip tik medžiagos plačiai monografijai, kurios šioj minutėj laukiam mes gal ypač iš estų tyrinėtojų.

---

[1] Ji, toji Suomių Mokslo Akademijos išleista, lekcija, prof. Niemio parašyta, dabar mano išversta ir šios knygos gale įdėta. *(Vert. prier.).*

XII. Nuostabus žadėjimas.

Lietuvoje: Šiandie geriam alų, ryt vyksim į Vengrų žemę, kur upės teka vynu, obuoliai auksiniai, miškai — sodai. Ką gi mes ten darysim? Pasistatysim miestus iš brangiųjų akmenų, saulės langus įsistatysim. O kada gi sugrįšim? Kai mietai sudygs, akmenys ims želti, medžiai jūrėse ims augti. (Rėza,[2] 11 n.).

Latviuose: Kada mietai sužaliuos, kada akmenys ims pūti, kada akmuo kils vandens paviršium, grims į dugną plunksna, tada aš ateisiu šiton žemėn, tėvo ir motinos aplankyti. (Buett n. 2603 n.).

Šias lietuviuose ir latviuose sutinkamas absoliutiems negalimumams nupiešti pavartotas alegorijas Lautenbach'as sulygino, bet, remiantis jų retais variantais, kuriuos tuo tarpu žinome, sujungimas abiejų padarytas abejotinu pagrindu. Eilės primena žinomas „Brolio užmušėjo" baladės eiles, o vieną tos dainos variantą Lautenbach'as drauge su šiuo latviškai yra paskelbęs (83 p.). Vis delto abejotina, ar galima jungti eilės prie šios dainos, nes lietuviuose jos reiškiasi visai kitam junginy, ir minėtoji baladė, kiek žinau, ten nežinoma. Šios alegorijos pradinio šaltinio, mano nuomone, reikia ieškoti kitur.

XIII. Brangi šeima.

1. Pažymiai. Lietuvoje: Aš pažinau savo tėvelį tarp šimto gėrovų: jam baltos rankos, skaistūs veidai, iš sidabrinės stiklinės jis geria Reino vyną. Aš pažinau savo močiutę tarp šimto audėjų: jos naujos staklės, plonos drobės, nendrinis skietas, sidabrinė šaudyklė. Aš pažinau savo seserį tarp šimto siuvėjų: jos baltos rankos, jos smulkios siūlės, žalių šilkų siūlai, sidabrinė adata. Aš pažinau savo brolį tarp šimto artojų: jo naujas arklas, šėmi jaučiai, plieno žagrės, aria žirnieną. Aš pažinau savo bernelį tarp šimto piovėjų: jo plieno dalgis, išrašytas dalgiakotis, sidabrinė pustyklė, plačiausia pradalgė. (Jušk. LSD, 1075 p.).

Latviuose: Aš pažinau savo tikrą tėvą tarp šimto gėrovų: deimanto stiklas, sidabrinė taurė — tas mano tikras tėvas. Aš pažinau savo tikrą brolį tarp šimto artojų: deimanto arklas, bėras žirgas — tas mano tikras brolis. Aš pažinau savo tikrą močią tarp šimto verpėjų: sidabrinis ratelis, plonas audeklas, — tai mano tikra močia. Aš pažinau savo tikrą sesutę tarp šimto siuvėjų: sidabrinė adata, plonas siuvinys — tai mano tikra sesuo. Aš pažinau savo tikrą sužieduotinę tarp šimto verpėjų: deimanto šeivos, auksinė šaudyklė — tai mano tikra sužieduotinė. Aš pažinau savo tikrą draugą tarp šimto šaulių: kieno si-

dabrinis lankas, plieno kalavijas, tas mano tikras draugas. (Бривз. 396 n.).

2. Merginos ieškojimas. Lietuvoje: Eisim į pirkią, į malėjas mergytes. Yra čia trys malėjos, tik nėr mano širdelės. Plieno girnos, vario liminiai, tik nėr mano širdelės. Eisim į seklyčią, į seklyčios verpėjas. Yr čia trys verpėjos, tik nėr mano širdelės: balti linai, jaunos verpėjos, tik nėr mano širdelės. Eisiu į trobą, kur audėjos. Yra trys audėjos, tik nėr mano širdelės. Šilkų milelis, varinės staklės, tik nėr mano širdelės. Eisiu į paupį, į skalbėjas. Yra trys skalbėjos, yra ir mano širdelė. Plonos drobės, vario kultuvės. Čia yr, čia yr ir mano širdelė. (Ness. 111 n.).

Latviuose: Eisiu, eisiu į žalią lanką pas grėbėjas. Ten grėbia trys grėbėjos, tik mano mergužėlės ten nėra. Eisiu, eisiu į linų lauką pas linų rovėjas. Ten rauna linus trys rovėjos, tik mano mergužėlės ten nėra. Eisiu, eisiu į drobių baldymo sodą, ten velėja trys velėtojos, tik mano mergužėlės ten nėra. Eisiu, eisiu į kočiojimo klėtį. Ten kočioja trys kočiotojos, tik mano mergužėlės ten nėra. Eisiu, eisiu į pirkią pas verpėjas. Ten verpia trys verpėjos, tik mano mergužėlės ten nėra. Eisiu, eisiu į maltuvę. Ten mala trys malėjos, ten yra ir mano mergužėlė. (Austr. 1894, 96 p.)

Aukščiau atpasakotos dainos patiekia puikiausių pavyzdžių to aukštai išrutulioto formos jausmo, į kurį lietuvių poezija yra išsirutuliojusi. Dainos, sprendžiant iš jų išrutuliotos konstrukcijos, yra vėlyvesnės, ir abiejose pusėse sutinkami bendri variantai rodo arba tai, kad abiem yra koks nors trečias, bendras svetimas šaltinis, arba, kad latvių daina yra skolinta iš lietuvių. Būsimajam tyrinėtojui paliekama išaiškinti, kuris spėjimas tikras. Lautenbach'as jokių svetimų dainų palyginimui nėra paminėjęs.

XIV. Girtuoklis.

Lietuvoje: — — Pragėriau šimtą varinių, sėdėdamas savo bėram žirgely. Pragerčiau dar kitą šimtą, bet mano linksmas žirgelis nestovėjo. — — (Jušk. LSD, 193 n.).

Latviuose: — Šimtą markių pragėriau, sėdėdams savo žirgely. Būčiau pragėręs ir kitą šimtą, bet nestovėjo žirgelis. (Laut. rankr., R. skyr. I, 134).

Iš tų kelių eilių, kurios, aišku, yra viena antros vertimas, nieko kito negalima pasakyti, kaip tik, kad lietuviškas tekstas, matyt, bus pradinis tekstas.

XV. Vestuvės paukščių, vilko.

Įvairūs švenčių darbai. Lietuvoje: Ei, mažieji paukšteliai, aš noriu vesti. Strazdas tegu balnoja žirgą, jis turi pilką apsiaustą. Bėbras su kiaunės kepure tebūna vežėjas, kiškis lengvakojis tebūna bėgėjas. Lakštingala su savo gražiu balsu tegu giesmes gieda; šarka, toji šokėja, tegu šokius veda; vilkas savo didžiu trimitu tegu ragus pučia; lokys didžiais gniaužtais tegu medžius skaldo; juodvarnis kreiva nugara tegu vandenį nešioja; kregždė baltu žiurstu te indus mazgoja: voverė savo drūta uodega tegu stalus šluosto, lapė su gražiu drabužiu gal tik viena prie mano pačios sėdėti. (Kol. 53, 51 n.).

Latviuose: Džiaukitės, maži paukšteliai, — nūn aš pačią vedu. Strazdas, pilkašvarkis, tebūna žirgų balnotojas. Bėbras su kiaunės kepure, tegu vežėjas būna; kiškis lengvakojis tebūna prieky bėgėjas, lakštingala, didžiabalsė, tebūna užtarėja; šarka, ta šokėja, tebūna šokių sukėja; vilkas su savo dideliu trimitu tebūna ragų pūtėjas; lokys plačiagniaužtis tegu malkas skaldo; varna, kreivapetė, tegu vandenį nešioja; kregždė, juodašvarkė, tegu indus plauna; voverė kuplauodegė, tegu stalus šluosto; lapė su savo gražiais drabužiais tegu viena šalia jaunosios sėdi. (Rh., 312 p.).

Čia atpasakotoje dainoje Lautenbach'as įžiūri truputėlį senovės lietuvių-latvių gyvulių epo (207 p.). Ši pažiūra lengvai galėjo jame atsirasti, nes dainos pasireiškimas kitose tautose jam nebuvo žinomas. Tačiau dalykas tikras, kad „gyvulių vestuvės" plačiai Europoje liaudies poezijoje yra žinomos[1] ir iš ten į Pabaltiją yra atėjusios kaip skolinta prekė. Šių įdomių dainų raidos istorijoje lietuvių ir latvių variantai, gal būt, įdomi grandis, kurios vieta tuo tarpu nenustatyta. Tik kada medžiaga iš atskirų tautų surenkama, tada ateina išsprendimas, iš kur ir kada buvo skolinta.

XVI. Apie ožį.

Ožio nuotykiai malūne. Lietuvoje: Kur buvai, oželi mano? Malūne, malūne, poneli mano. Ką ten darei? Maliau, maliau. Ką malei? Žieminius kviečius, vasarinius kviečius. Ką ten ėdei? Sėlenas, pelus. Ką ten gėrei? Išrūgas, pamazgas. Su kuo gulėjai? Su šinkore, su kukore. Ar tavęs netvojo? Tvojo, tvojo. Su kuo tave

[1] Vokiški variantai yra, pav., Böhm'ės veikale „Deutsches Kinderlied", n-iai 1223, 1224, 1256.

tvojo? Su kurekliais, su žerstekliais. Per kur tave tvojo? Per strėnas, per kulšis. O ar tu nerėkei? Rėkiau, rėkiau. O kaip tu rėkei? Me, e, e, e. O ar tu nebėgai? Bėgau, bėgau. O kaip tu bėgai? Rasas braukdamas, kūlį traukdamas. (Jušk. LD, 237 n.).

Latviuose: Kur buvai, oželi mano? Malūne, malūne, poneli mano. Ką ten darei? Kviečius maliau, kviečius maliau. Ką ten ėdei? Pieną ir medų, pieną ir medų. Ką ten gėrei? Alų ir vyną, alų ir vyną. Kuo tą saikavai? Rageliu, rageliu. Kuo šlavei? Barzdele, barzdele. Ar mušė tave ten? O kaip gi. Kur tave mušė? Per uodegą, per uodegą. Kaip tu bliovei? Miku meku, miku meku. (Zim. II, 19 n.).

Šios dainos svarstyme ypatingai išeina aikštėn trūkumas Lautenbach'o įsigilinimo į lyginamąjį tyrinėjimą. Jis nujaučia svetimą pradą, jis pats, būdamas mokyklos mokinys, yra dainavęs tos pačios dainos pradžios eiles vokiškais žodžiais ir skaitęs vienoje estų dainų šventės programoje, kad ir estuose tokia pat daina yra (211 p.), tačiau palaikė tai vis delto abejotinu dalyku ir, išeidamas iš Mannhardt'o senovės dirvų kulto, bevelijo pagaliau lyginti su daromomis miežių, avižų ir t. t. aukomis ožiams (212 p.). Vien pažvelgę į Pabaltiją galima konstatuoti, kad turime reikalo su plačiai prasiplatinusiu germaniniu skoliniu.[1]

XVII. Lopšinė daina.

Pelė neša miego. Lietuvoje: Atnešk, pele, saldaus miego po suolu, po lova, kad katė nematytų ir miego nenukratytų; kai katė pamatys, šalin miegą nuvarys. (Bezz. LF, 57 n.).

Latviuose: Nešk, pelyte, saldaus miego mažam vaikeliui pro jaują, pro kambarį, pro langą, tyliai, kad katė negirdėtų; jei katė išgirs, tau galvą nutrauks. (B. et W. 2118 n.).

Matyt, kad šaltinis latviškas, sprendžiant iš to, kad latviuose ši daina dažna, o iš lietuvių Lautenbach'as teturi tą vieną, aukščiau atpasakotą, Bezzenbergerio užrašytą variantą iš Löbardtenio Prūsų Lietuvoje (žiūr. Bezzenberger, Litauische Forschungen, 30 p.).

XVIII. Daugkartinis mainas.

Tutučio bei tėvo dovana. Lietuvoje: Aš pamačiau tututį, aukštam kalne tupintį, šilkų lizdą vejantį, aukso kiaušinius dedantį. Aš tutučiui „padėkdie", man tututis kiaušinį; aš kiaušinį močiutei, man močiutė bandelę; aš bandelę kiaulelei, man kiaulelė par-

[1] Pav., Böhme, Deutsches Kinderlied II, 444 nr.

šelį; aš paršelį vilkeliui, man vilkelis kailinius; aš kailinius kunigui, man kunigas karvelę; aš karvelę ponui, man ponas žirgą; aš žirgeliu jojau, pasturgalį rodžiau; pyragėlius raikiau, abu galu kraipiau. (Jušk. LD, 143 n.).

Latviuose: Kurkinas basom kojom renka skiedras. Labdien, marga karve! Kam duosi savo pieną? Pieną duosiu varlei, varlė duos man lašinių, aš tuos lašinius kurpiui, kurpius duos man kurpes; aš tas kurpes sužieduotinei, sužieduotinė duos man burną (pabučiavimą? Vert. pr.); aš tas burnas daviau lietuviui, lietuvis man kumelę; aš kumelę vilkui, vilkas man gražiai šoko: tradi ridi ralialia. (Laut. rank. B. et W. 2206 n.).

Trūkdamas variantų, Lautenbach'as nesugebėjo šių dainų pastatyti tikron aplinkumon. Daina lietuviuose nėra labai reta, ir kiekvienoj vietoj, kur ji žinoma, jos rūšis aiški, ji yra laikoma vaikų daina. Ši daina žinoma Estuose ir Suomijoj, ir ji plačiai pažįstama Europoje,[1] dar net Palestinoje.[2] Kaip ir kada ji taip paplito, lieka išaiškinti būsimajam tyrinėtojui. Čia vien konstatuojame, kad daina nėra ypatinga lietuvių-latvių dvasios išdava.

XIX. Tarnyba.

Visoks atlyginimas. Lietuvoje: Tarnavau savo ponui pirmuosius metus: nusipelniau vištą; mano višta vištyčius vedžioja. Pasilikau tarnauti antruosius metus: nusipelniau antį; mano antis braidžioja po vandenį, mano višta vištyčius vedžioja. Pasilikau tarnauti trečius metus: nusipelniau žąsį; mano žąsis gargadonas, mano antis braido po vandenis, mano višta viščiukus vedžioja. Pasilikau tarnauti ketvirtus metus: nusipelniau ožką; mano ožys širmavokas, mano žąsis ir t. t. Pasilikau tarnauti penktuosius metus: nusipelniau avį; mano avis šiltavilnė ir t. t. Pasilikau tarnauti šeštus metus: nusipelniau kiaulę; mano kiaulė krukurago ir t. t. Pasilikau tarnauti septintuosius metus; nusipelniau karvę; mano karvė gerapienė ir t. t. Pasilikau tarnauti aštuntuosius metus; nusipelniau jautį; mano jautis stipriaragis ir t. t. Pasilikau tarnauti devintuosius metus; nusipelniau žirgą; mano

---

[1] Iš vokiečių „Kettenreim'ų". Žiūr. F. M. Böhmė, Deutsches Kinderlied und Kinderspiel I, 1518—1529 n-iai. Kai kurie vokiški variantai, pav., laikraštyje Zeitschrift des Vereins für Volkskunde V, (1895), A. Schlossar, Kinderreime aus Steiermark, 286—287 p.

[2] Bücher, Arbeit und Rhytmus", 140 p.

žirgas eiklininkas ir t. t. Pasilikau tarnauti dešimtus metus: nusipelniau mergelę. Mano mergelė saldžiameilė, mano žirgas eiklininkas, mano jautis stipriaragis, mano karvė gerapienė, mano kiaulė krukurago, mano avis šiltavilnė, mano ožys širmavokas, mano žąsins gaigadons, mano antis vandenis braido, mano višta viščiukus vedžioja. (Schl. Lesebuch, 50—2 p.).

Latviuose: Gyvenau pas poną pirmus metus: davė man ponas vištą; višta man dėjo kiaušinius gražius ir dailius, vištas ir gaidžius. Gyvenau pas poną antrus metus: davė man ponas gaidį; mano gaidys kiku rigu, mano višta ir t. t. Gyvenau pas poną trečius metus: davė man ponas antį; mano antis piku peku ir t. t. Gyvenau pas poną ketvirtus metus: davė man ponas kiaulytę; mano kiaulė riku raku ir t. t. Gyvenau pas poną penktus metus: davė man ponas avį; man avis vilną duoda ir t. t. Gyvenau pas poną šeštus metus: davė man ponas karvę; man karvytė duoda pieno ir t. t. Gyvenau pas poną septintus metus: davė man ponas žirgą; man žirgelis neša balną ir t. t. Gyvenau pas poną aštuntus metus: davė man ponas žąsį; man žąsytė barzdą skuto, man žirgelis balną nešė, man karvytė pieno davė, man avytė vilnos davė, man kiaulytė riku raku, man antytė piku peku, man gaidelis kiku rigu, man vištytė kiaušius dėjo, gražius ir dailius, vištas ir gaidžius. (Laut. rankr., Zim. II, 20 n.).

Šios dainos svetimos kilmės Lautenbach'as nepastebėjo. Daina sutinkama plačiai Estuose, Suomiuose ir taip pat germanų pasauly.[1] Lautenbach'as nurodo, kaip būtent dainos konstrukcija turi tikslo sukelti komiškumą (214 p.), bet jo, matyt, lieka šios dainos nepastebėta aplinkybė, kad ji sugalvota vaikams linksminti. Iš kur skolinimas į lietuvius ir latvius yra atvykęs, rodo neabejotinai lyginimas su kaimyninių tautų poezija. Kad ši daina lengvai iš tautos į tautą yra perėjus, kaip „lojimas", rodo jos visur ta pati forma; bet vis delto ji gali būti labai sena.

XX. Atsisveikinimas.

Ištekančios dukters atsisveikinimas. Lietuvoje: Kai sėdau už stalo su jaunuoju berneliu, krito man ašaros per skaisčiuosius veidelius. Kai ėjau nuo stalelio: sudiev baltam stalui, jau daugiau tavęs nebemazgosiu; ėjau per aslelę: sudiev jau lygiai aslelei, jau tavęs daugiau nebešluosiu; ėjau pro duris: sudiev naujoms durims, aš jūsų daugiau nebevarstysiu, bet varstysiu anytos dureles, graudžiai

[1] Vokiški variantai, tarp kito ko, pas Böhmę, Deutsches Kinderlied I, 1266 n.

verkdama. Ėjau per kiemą: sudiev žaliajai vejelei, aš daugiau tavęs nebeminiosiu; ėjau per kiemą į rūtų daržėlį: sudiev žalioms rūtelėms ir visoms gėlėms. Išėjau iš daržėlio, iš naujojo daržėlio: sudiev, naujasis daržėli; išėjus iš rūtų daržėlio, pamačiau kieme man pakinkytą žirgelį, einu prie žirgelio ir t. t. (Jušk. LSD, 619 n.).

L a t v i u o s e: Sudiev, mieli nameliai, — aš čia daugiau nebevaikščiosiu; sudiev, laukai, daržai, — aš čia daugiau nebedirbsiu; sudiev, kalneliai, slėnys, — aš čia daugiau nebedainuosiu; sudiev, vartai, durys, — aš jūsų daugiau nebevarstysiu; sudiev, aukso šulny, — aš čia vandens daugiau nebesemsiu; sudiev, miškai, biržys drauge su paukštelių giesmelėmis, — aš čia niekad daugiau nebegirdėsiu jūsų balselių; sudiev, miela upe, su tomis žaliomis pakriaušėmis, kur su savo mieluoju pirmą kartą kalbėjau ir t. t. (R. kr. VI, 107 p.).

Šiame skyriuje Lautenbach'as lygina dvi formos atžvilgiu gana gerai išrutuliotas lietuvių ir latvių vestuvių dainas, kuriose kaip tik nėra kito bendrumo, kaip tik vienodas medžiagos supratimas. Aišku, kad lietuvių ir latvių vestuvių dainų srityje yra bendrumas, bet reikia ieškoti visų primityviausios poezijos, latviškiems ketureiliams atliepiančių lietuviškų giesmių ir dainų, nes tik liaudies dainos apatiniame sluoksny gali dar būti užsilikusių bruožų iš tos poezijos, kurią aisčiai dainavo prieš išsiskirstydami į atskiras šeimas. Aš čia anaiptol neneigiu, kad atsitiktinių paskesnių savitarpio skolinių galėjo būti, ypač kraštuose, kur lietuvių ir latvių žmonės gyvena mišrai. Taip skolinamasi lengviausiai del tokios pat būklės ir tokios pat pagrindinės pažiūros.

Tuo ir baigiu tikrąjį tyrinėjimą, bet dar pridedu čia trumpą b a i g i a m ą j į ž o d į, kuriame tyrinėtojas pasisako apie savo tyrinėjimo būdą ir patiekia savo nuomonę del dainų amžiaus. Mano žodžio turinys šitoks.

Autorius sakosi tyrinėjęs savo darbe daugiau ar mažiau susisiekiančias lietuvių ir latvių 74 dainas (iš kiekvienos pusės po 37), kurios atstovavo iš viso apie 500 variantų. Lyginamos dainos, žiūrint proporcingumo, buvo padalintos į tris skyrius: į 1-jį įėjo tokios, kurių iš abiejų pusių buvo arba a) daug, arba b) reti variantai, į 2-jį tokios, kurių variantų tebuvo tik iš vienos katros pusės, ir į 3-jį tokios, kurių, aplamai, nė iš vienos pusės nebuvo variantų. Apie pirmojo skyriaus a—skyrelio dainas autoriui buvo „lengva ir beveik be jokio abejojimo galima pasisakyti, kad čia turima reikalo su senovės lietuvių-latvių poezija." Apie abiejų kitų, taip pat apie pirmojo skyriaus b—skyrelio dainas, priešingai, „buvo sunku pasakyti, ar čia turim reikalo su pradiniu

tekstu ar su skolinimo būdu gautomis dainomis" (216 p.). Apskritai imant, autorius dabar buvo linkęs senumą pripažinti tai pusei, iš kurios buvo variantų, o ne tai, kuri variantų neturėjo, nors visa tai jis darė su dideliu atsargumu del to, kad ir ten ir čia galimas atsitiktinumas. Del to kad dainų rinkiniai daugiausia ne pilni, tai galimas daiktas, kad toj ir kitoj pusėj daug dainų dar neužrašyta. Po šito autorius pažymi, kad veikale beveik išimtinai pasirodą baladės ir romansai, ir tuo būdu tenką atmesti Nesselmano teigimas, kad lietuvių poezija esanti vien lirinė. Paskui jis kreipia dėmesį į svarbumą dainose pasireiškiančių mytologinių bruožų, kas raudonu siūlu einą per daugumą dainų: dainose juodvarnis praneša nelaimę ir t. t. Dainų senumą reiškia, be mytiškumo, dar ir pasireiškią atsiminimai apie senus tautos papročius, kaip antai: apie žmonų grobimą, brolio gynimą kalaviju ištekėjusios nuskriaustos sesers.

Autoriaus pažiūrai suprasti svarbi nuomonė, kurią jis po to reiškia del dainų amžiaus.

Pagal amžių autorius dainas skirsto į du skyrius, laikydamas senesnėmis mytines dainas ir tokias, kuriose vaizduojami senovės tautos papročiai. Į pirmąjį skyrių jis nuskiria tokias, kurios savo pradžią ima iš indoeuropiečių tautų primityvio meto (kaip saulės dainą), į antrą — kurios siekia lietuvių-latvių bendrą laikotarpį. Į šį paskutinį skyrių Lautenbach'as skiria ypač savo lyginamąsias dainas. Jis mano, kad jų tekstas atsiradęs tuo metu, kada lietuviai ir latviai dar tebekalbėjo abiem suprantama kalba, del to didelė dalis dainų turėtų būti senesnės už 13 amžių. Kadangi Bielenstein'as yra manęs, jog latvių mįslės sutinka su tuo pat laipsniu, kokiame buvo senovės graikai p r i e š H o m e r ą, tai Lautenbach'as tariasi galįs pareikšti hipotezę, jog jo nagrinėjamos mytinės dainos sutinkančios su senovės graikų H o m e r o l a i k ų išsirutuliojimo periodu (219 p.).

Pagaliau jis mini dainose pasireiškiančias senas gramatines formas ir iš minimų dainose masių ir atskirų upių spėja apie aisčių gyventus plotus, taip pat jis pažymi dainų didelį svarbumą tautų savumui ir jų gyvenimui pažinti.

*

Kadangi atpasakodamas dainas, aš jau esu kiekvienu atskiru atveju pareiškęs savo nuomonę, tai čia aš turėsiu apsiriboti baigiamuoju žodžiu. Jei iš Lautenbach'o pranešimo jau pirma reikėjo pasidaryti išvadą, kad jis savo darbo nėra atlikęs lyginamojo liaudies dainos tyri-

nėjimo atžvilgiu taip, kaip dabar priimta, tai tat ypač aiškėja iš atpasakoto jo baigiamojo žodžio. Autorius ima dalyką nepaprastai naiviai ir lengvai, jam a priori aišku, kad dainos, kurių iš lietuvių ir latvių pusės yra pakankamai variantų, yra iš tų tautų bendro meto, ir jam neateina į galvą ištirti, iš kur dainos, kur jos užrašytos. Mes, suomiai tyrinėtojai, kurie žinome, kaip be galo didelis dainų mainas yra įvykęs, pav., tarp Estų ir Ingrijos, kur taip pat yra tautybės ir kalbos riba, šiuo atžvilgiu esam visai kitos, labai atsargios nuomonės. Mes žinome, kad reikia labai svarios medžiagos ir specialių kritikų, jei norime patekti į tikrąjį kelią. Reikia išaiškint šimtų, net tūkstančių metų raidos atskiri klodai, o paskui dar dažnai, rodosi, rizikinga eiti į dainų pradinių formų rekonstruavimą, nes gyvenimo jūroje, šimtams metų tekant, kitos formacijos subyrėjo į šukes, kitos tarpinės lytys visai žuvo. Prieš Lautenbach'o tyrinėjimo būdą suomių metodus galėtum pavadinti v a r i a n t ų t y r i n ė j i m u, nes kaip tik dainų atmainas, variantus jis laiko savo svarbiausiu šaltiniu. Sekant dainų dainavimo būdų keitimąsi, žengiant joms iš vieno ploto į kitą, jis randa jų paprasčiausias ir primityviausias formacijas ir bando išaiškinti jų priedų ir keitimųsi akstinus ir priežastis. Žodžiu sakant, stengiasi išgliaudyti dainos raidos istoriją iš jos ankstyviausios pradžios iki visų labiausiai išrutuliotos lyties. Bet visam tam pirmutinė ir būtina sąlyga — kad būtų variantų ir kad jie būtų padaryti sistematingo tyrinėjimo dalyku.

To sistematingumo Lautenbach'o veikale mes dar neužtinkame. Jis atstovauja, jei taip galima pasakyti, senajai mytologinei mokyklai ir išeina daugiausia iš mytologinių pažiūrų. O dėkingesnės srities tokiam tyrinėjimui, kaip lietuvių-latvių, vargiai ar galėtum manyt: ji lyg viliote vilioja ten. Spėjimas, kad bendrosios dainos kyla iš lietuvių-latvių senovės laikų, buvo labai natūralus, ir dainų tekstai rodėsi tuomet lyg tų tolimųjų laikų autentiški liudininkai. Mytologijos tyrinėjimas ir poezijos tyrinėjimas su tokia pažiūra susiliejo į vieną.

Šią Lautenbach'o pažiūrą suprasime dar geriau, jei priimsime į dėmesį jo pirmtakūno Mannhardt'o tyrinėjimą „Die lettischen Sonnenmythen". Šis prašmatnusis tyrinėtojas tikriausia yra stipriai paveikęs Lautenbach'ą, kaip, tarp kitko, matytis iš jo citatų 103—104 puslapiuose. Šiame 1875 m. išleistame savo veikale garsus ir genialus tyrinėtojas yra tvirtinęs, kad latvių-lietuvių saulės mytai vaizduoja pačius primityviausius, Vedų himnus primenančius, pradus (m. v. 325 p.). Latvių saulės dainos, jo nuomone, savo turiniu susiformavusios jau prieš 13-jį amžių, nes jų sutikimas su lietuvių dainomis drauge tai liu-

dijąs. Mannhardt'ui charakteringa, kad jis laiko latvių ketureilius tipingomis dainomis, kurias tauta, pirma pažinojusi ilgesnes dainas (kad ilgesnes — tai lyg ir įrodąs tas reiškinys, kad su jomis sutinką lietuviški variantai) paskui naujai yra kūrusi (m. v. 87—88 p.).

Kaip jau IV-me skyriuje mėginau įrodyti, aš esu iš savo pusės taip pat tos nuomonės, kad dainą iš lietuvių-latvių bendro meto paveldėjo abi šeimos. Tačiau skirtumas tarp aukščiau išdėstytos ir mano nuomonės toks, kad aš bendrą poeziją suprantu visai kitu būdu, kaip Mannhardt'as ir Lautenbach'as ir aš sutinku, kad tikro variantų tyrinėjimo pagalba reikia stengtis įrodyti, kas ir kokia toji poezija galėjo būti. Jei ši nuomonė tikra, kad bendrąja poezija negalima laikyti tokios baladžių ir romansų poezijos, kuri Lautenbach'o veikale dėstoma, bet kad bendrąja daina yra buvusi trumputis ketureilis, artima šiaurės rytų Lietuvos giesmę primenanti poezija, tada nei turinys, nei forma nebetrukdo mums įsivaizduoti, kad tos senovės primityvio laiko dainos buvo panašios iš tiesų į šią poeziją. Nes turėdami galvoj tą ilgą skirtingą raidą, kuri iš abiejų pusių po išsiskyrimo pereita, mes negalim, o taip pat ir teisės neturim, spėti, kad bendrosios dainos visiškai su viena kitomis sutiktų, bet mums reikia laukti didžiausio jų skirtingumo, kad ir bendrame pradžioje dalyke. Paprastai reikalaujama konstatuoti vienybę dabar žiūrint minties ir turinio vienumo, bet visų pirma su turinio primityvumu turi sutikti formos atžvilgiai. Variantų būklė, tebūna kad ir abiejose tautose, toks pat menkas kriterijus. Dalykas turi būti imamas liaudies poezijos raidos istorijos šviesoje. Dabar iš svetimų net tautų skolintų dainų istorija tiekia brangios paramos gimininigiems reiškiniams suprasti ir vertinti. Tokia pat reikšmė už savo žemės ribų išvykusių savų dainų, nes iš to, kokiose formose ir kaip plačiame plote jos užtinkamos svetimose tautose, galima turėti svarbių nurodymų del jų pradinių formų.

Lietuvių ir latvių aidai suomių liaudies poezijoje[1]

Suomių ir lietuvių-latvių santykių dalykas liaudies poezijoje lig šiol tėra maža teliestas. Tatai įvyko iš dalies del to, kad liaudies poezijos mokslas dar labai jaunas, kad yra platūs plotai, kur maža buvo dirbama, iš dalies ir del dalyko kokybės. Rengiantis šiai sričiai, suomiui tyrinėtojui reikia susigyventi, taip sakant, su visai nauju pasauliu, o, žinoma, taip pat ir lietuvių ir latvių mokslo vyrui, jei jis norėtų susipažinti su mūsų liaudies poezija. Be to, čia tyrinėjimas trukdomas del sunkumų naudotis šaltiniais. Pabaltijy ir Suomijoj paskutinieji dešimtmečiai buvo didžiausio rinkimo lakotarpis. Stengiamasi surinkti į archyvus viską, kas tik galima pagauti prieš naujųjų laikų švietimui suskumbant visai nutildyti liaudies dainą ir išnaikinti senos tikybos, senų papročių ir apeigų palaikus. Tiriamos medžiagos nesuskubta paskelbti nei surinkti į didesnius veikalus, bet jos reikia ieškoti archyvuose, kuriuose ji nesuregistruota sunkiai gaunama. Tokie dalykai suomių-estų srityje. Latviuose, tiesa, tas dalykas geriau sutvarkytas. Jų dainų leidimas pradėtas nuo 1894 metų, ir penki didžiausi tomai to veikalo — „L a t v j u d a i n a s" Kr. Barono ir H. Wissendorff'o[2] rūpesčiu jau išleisti. Bet dainų lirikos reikalai Lietuvoje žymiai prastesni, nes ten nebuvo galima rinkti, ir užtat dideliausias skaičius labai brangios medžiagos, deja, amžinai mokslui yra žuvęs.

Aš būčiau neteisingas, jei atvirai neprisipažinčiau turįs kur kas patogesnes sąlygas, negu J u l i j u s K r o h n'a s, puikus tyrinėtojas,

---

[1] Šis skyrius tai prof. Niemi'o 1911 m. sausio 21 d. Helsinkuose laikyta paskaita, dabar ji į šią knygą dedama su Autoriaus šiemet (1931) duotais pastebėjimais. Šiai paskaitai prof. N. yra peržiūrėjęs 40,000 estų liaudies dainų variantų. *(Vertėjo prierašas).*

[2] H. Wissendorff'as buvo gabus turtingas pirklys Peterburge, kurs sunkiaisiais laikais iš latvių tautos meilės davė lėšų latvių liaudies dainoms leisti. *(Autoriaus prier.).*

kurs jau seniai plačiau yra lyginęs lietuvių-latvių poeziją su suomių. Nuo to laiko, kai jis yra rašęs savo Kalevalos veikale,[1] padėjimas daugeliu atžvilgių yra pasikeitęs. Tarp kito ko tyrinėtojas dabar turi nepaprastą šaltinį dr. H u r t'o monumentalų milžinišką rinkinį,[2] kurio nuorašą turi Suomių Literatūros Draugija ir kurs, palyginti lengvai pasigaunamas. Be to, man del palankių aplinkybių buvo galima ilgiau turėti darbo su lietuvių-latvių mokslo dalykais ir tuo būdu susipažinti su Pabaltijo tautų pažiūromis, su jų senovės ir dabarties istorija. Del šito dalyko aš visų pirma dėkingas universitetui (Helsinkų), daugeliui latvių ir lietuvių mokslininkų, kurie mano tyrinėjimo kelionėje bičiuliškai man padėjo. Visuomet pasiliks mano atminty ir aš dėkingai minėsiu docentą J. L a u t e n b a c h'ą[2] Tartuose, kurs jau prieš dešimtį metų mane mokė ir man vadovavo šioje srityje, taip pat iš paskutinės mano kelionės prof. A. K u r š a i t į[2] Tilžėje ir dr. J. B a s a n a v i č i ų[2] Vilniuje, neminint kitų, ir daugybę lietuvių kunigų, kurie mano dainų rinkimo kelionėje mane taip mielai ir vaišingai priiminėdavo.

Prieš pradėdamas svarstyti dalyką, aš bent trumpai turiu priminti tuos geografiškus ir istoriškus santykius, kuriuos mūsų tauta yra turėjusi su aisčių tautomis. Iš Henriko Latvio kronikos, kurioje Pabaltijo kraštų gyvenimo būklė dėstoma taip, kaip ji buvo 1200 metų pradžioje, sužinome, kad latviai tada iš pietų ir rytų buvo kaimynais lyvams, o iš pietų estams. O vienas senovės kapas, kurį archeologas B u c k h o l z'as 1901 m. rado šalia Plavniekalnio, Dauguvos kairėj pusėj, 11 verstų nuo Rygos, rodo, kad latviai jau pusiau pirmojo krikščionybės tūkstančio, arba apie 5-7 amžių Kristui gimus, buvo Dauguvos žiotyse lyvų kaimynais.[3]" O lietuviai gyveno į pietus nuo latviškų kilčių. Tačiau suomių susidūrimai su aisčiais siekia kur kas dar senesnių laikų. Garsusis danų kalbininkas V. T h o m s e n'as nepaprastajame savo veikale „Beroringer mellem de finske og de baltiske (litauisklettiske) Sprog" (1890) yra pareiškęs, kad vakarių suomių kalbos šimtais metų prieš Kristaus gimimą yra buvusios stiprioj lietuvių-latvių įtakoj. Thomsen'o paduoti skolinti žodžiai rodo, kad suomiai tuo tolimu laiku yra buvę lietuvių, ypač aukštaičių latvių, ramiais artimais kaimynais miškingame krašte lietuvių-latvių kalbų ploto rytinėje pusėje ir vertęsi daugiausia medžiokle, žvejyba ir gyvulininkyste, o taip pat primityviu žemės ūkiu. Thomsen'as pažymi, kad tarp skolintų žo-

[1] *J. Krohn,* Suomalaisen kirjallisuuden historia I. Kalevala (1885).

[2] Žiūr. skyriaus gale.

[3] R. Hausmann, übersicht über die archäologische Forschung in den Osteeprovinzen.

džių visai nėra metalų arba aukštesniosios kultūros augalų vardų, nei taip pat žodžių iš labiau išsirutuliojusio visuomeninio gyvenimo srities. O vietoj to esą daugelis šeimynos srities žodžių, kaip antai: m o r s i a n (marčia), n e p a a (senov. nepotis, dėdės ar tetos vaikas, Fortunatov KB VIII, 111 p. ir t.) n u o d e (lat. znuots, žentas), s i s a r (sesuo), t y t ä r (duktė), iš ko Thomsen'as daro išvadą, kad bendravimas tarp lietuvių ir suomių kilčių-šeimų (suom. h e i m o) yra buvęs labai gyvas ir kad tarp jų yra buvusių vedybų.[1]

Bet slinko amžiai. Gyvenamieji plotai plėtėsi, pirmykščiai kaimynai vis tolo, kiltys darėsi griežtai skirtingos nuo viena kitos. Broliški santykiai tarp suomių ir aisčių nutrūko, ir ne tik tarp jų, bet ir pačių aisčių tarpe. Istorijos šviesos metu tuos kraštus užtinkame jau išsiskyrusius iš bendrosios prokalbės šeimos, vakaruose matom senovės prūsų ir jotvingių tautas, šiaurėje latvius, ir, be to dar, kiekviena kalba savo tarpe išsiskyrė į tarmes. Prie šių permainų, kurių rūšių ir laikų mes tikriau daugiau nebežinom, prisidėjo nesutikimai ir vaidai tarp kilčių, kurios nuolatos kovodamos tarp savęs, nepastebėjo užeinančių pavojų iš kitų pusių. Aplinkui gyvenančios tautos viena paskui kitą atsivertinėjo į krikščionių tikėjimą, ir joms stabmeldžių kaimynų grobimo žygiai ėmė darytis nebepakenčiami. Antrojo tūkstančio pradžioje iš pietų, vakarų ir rytų ima grėsti pavojus aisčių ir suomių nepriklausomybei. Slavų ir germanų kova Rytų Pabaltijui pagrobti prasidėjo. Labiausiai į vakarus gyvenį senovės prūsai 13-me amžiuj patenka į geležim apsikausčiusių Vokiečių ritierių vergiją, o 17-me amžiuje visai pranyksta iš istorijos arenos. Tas pat atsitiko labiau į pietus gyvenusiai jotvingių tautai. 13-me amžiuje ją sunaikino lenkai. 13-me taip pat amžiuje Kardininkai užkariavo Lyvų, Estų ir Kuršių žemes, įstumdami į amžių vergiją latvius, lyvus ir estus. Ilgiausiai laikėsi Lietuva, kuri 13-me amžiuj buvo didžiausia Rytų Pabaltijo tauta. Ji 14-me amžiuj karžygiškai kovojo prieš Rytus ir Vakarus savo didžiųjų kunigaikščių Gedimino, Algirdo, Kęstučio ir Vytauto vedama, žymius plotus užkariauja Guduose ir Ukrainoje ir, padedama Lenkų, laimi Grünvald'o mūšį 1410 m., galutinai nugalėdama Vokiečių ritierių ordiną ir išlaikydama tautos gyvatą. Tačiau susijungusi su Lenkais, su kuriais 1569 m. ji suėjo į glaudžią uniją, prarado ilgiems amžiams

[1] Tohmsen, Berovinger, 144—145 p.

galimumus tautiškumą ugdyti, o Lietuvos šviesesnieji luomai pasiėmė lenkų kultūrą, kuri ligšiol viešpatavo Rusijos Lietuvoje. O toji maža Lietuvos dalis, kuri paliko Prūsų valdžioj, vis labiau vokietėjo, o mūsų dienomis tatai vyksta dar greičiau, negu pirma.[1] Taip, 1200 metais pradedant šios kaimynų tautos daugeliu atžvilgių vis labiau tolo nuo viena kitos; skirtumas tarp kito ko reiškiasi ir tikėjimo srityje: Lenkijos, (dabar Rusijos) lietuviai pasiliko katalikais, o Prūsuose gyveną lietuviai, latviai, estai ir suomiai pasiėmė Liuterio mokslą.

Visose kalbamose tautose: lietuviuose, latviuose, estuose ir suomiuose užtinkame gausingą liaudies poeziją, tokią gausingą, jog sunku išspręsti, kuri gausingiausia. Ar čia tik atsitiktinis, išorinis įvykis, ar yra šios poezijos koks vienijąs pagrindas, iš kurio ji iškilo ir išaugo? Patiekiamas tyrinėjimas bandys atsakyti į šį klausimą.

Imsim visų pirma geografiškai mums artimesnę latvių liaudies poeziją.

Latvių liaudies poezija savo struktūra labai savotiška. Jos trumpumas krinta į akis jau net atsitiktiniam stebėtojui — palyginti didžiausia dainų dalis yra, būtent, ketureilės, kai kada 6- ir 8-eilės. Savo trumpumu jos labiausiai primena aukštaičių vokiečių „schnaderhüpfel'ius", Alpėse ypač Bavarų krašte, Vogtlandijoj, pietų ir vakarų Čechuose dainuojamus trumpučius epigramų būdo ketureilius. Tokia trumpa daina latviškai vadinasi d z i e s m a, o ji dainuojama rečitatyvo būdu. Išpildyme pažymėtina užtarėja ir choras, žodžių tarimas, t e i k t, ir dainavimas, d z i e d a t. 1844 m. savo išleisto dainų rinkinio „Latviešu liaužu dziesmas un zinges" prakalboje pastorius G. F. B ü t t n e r'is šitaip sako, tarp kito ko, apie dainavimo būdą: „Tas dziesmas dainuoja tik merginos ir moterys. — Teiceja — užtarėja — būtent, dainuoja arba tikriau taria dvi eili kartodama chorui, kurs jas paskui žinomu monotonišku būdu dainuoja, kaip dažnai galima girdėti ūkininkų mergaičių chorų darant iškilmėse ir taip pat jų bendruose darbuose." (M. v. VII p.).

Be dziesmų latviai turi ir ilgesnių dainų, kurias iš vokiečių pasiskolintu žodžiu vadina z i n g ė m i s. Jos be savo ilgumo, skiriasi nuo dziesmų, dar ir tuo, kad jos yra pasakojamos prigimties; be to, jos dainuojamos ne rečitatyvo būdu, bet kiekviena turi savo atskirą gaidą. Palyginant su dziesmomis, zingių tėra tik maža visos poezijos dalelė.

---

[1] *A. Kurschat,* Die Verbreitung des litauisch-lettischen Volkstammes. Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft IV, 534 n.

Savo dziesmas latviai dainuodavo visur ir bet kuriuo atveju: pavasarį jas raliuoja piemenys, kai ledas tirpsta ir vieversėliai grįžta į Latvijos lygumą; vasaros pradžioj ūžia iš tų kauburių, kur mergaičių chorai, atėjus vakarui, susirenka išlieti iš savo krūtinių savo liūdesį; vidurvasary, nuo Joninių iki Petrinių, kada rugiai kaip marios liūliuoja, kyla vasaros dievui, saulei, ligo dainos; vasaros pabaigoj prisideda paskui piūties ir talkų dainos, ir pagaliau ilgais rudens ir žiemos vakarais moterys iš savo dainų kamuolio vynioja zinges.[1]

Čia nėra dalykas arčiau apibrėžti latvių dainos skirtybės, tačiau aš negaliu nepridurti čia kelių iš mano minėto Büttner'io jų charakteristikų. Savo rašte, kur jis nagrinėja latvių liaudies dainas, tarp kito ko, jis šitaip rašo: „Kaip rasa apvelka mišką šventadieniniu drabužiu ir gali papuošti ir visai sudžiūvusias šakas, taip d z i e s m a duoda latvio gyvenimui tokios glorios, tokio pašventinimo, kurio, kiek žinau, tokiame platume dabartinė liaudis visai negali parodyti. Ji ne tik nušviečia ir idealizuoja meilės atskirus laipsnius: jos pirmutinį nubudimą, galią ir tvirtumą, kuklumą, laimę, ilgesį, išdidumą, pasidavimą, bet taip pat kančia ir nuliūdimas girdėti gausingose našlaičių, vedybų, mirties ir atsiskyrimo dainose; kančia ir nuliūdimas ypač vestuvių ir — jei taip galima pavadinti — karo dainose. Tikrųjų karo dainų čia nėra, nes jos — kadangi dainomis tesirūpina vien moteriškosios — liečia tik išvykimą ir atsiskyrimą. Tas latvių poezijos vispusiškumas ypač žymu palyginus ją su tokia neturtinga pačios latvių žemės gamta. Saulė skuba nusėsti, kad nuvargusius darbininkus pirmiau leistų poilsio, negu tai piktam ponui patinka. Ji ilgiau užtrunka už kalnų, kur maži našlaičiai šąla. Ji puošia Perkūno (griausmo) vestuvių palydovus, aprūpindama pamiškę karūnomis, aukso ir sidabro žiedais (ant pirštų V e r t.). — Mėnuo šviečia našlaičiui, kuris jokių lempų neturi dirbdamas. Jis šviečia jo vestuvių palydovams, kuriuose jokio sidabro nešant nematyti, ir delto jos (vestuvės) vyksta naktį, kai laukai ir dirvos sidabru šviečia. Jis neša kariui mūšio lauke ginklus. Paskolindamas dainininkui savo žvaigždžių drabužį, jis įkvepia jį smulkių žvaigždžių būdu šviesti dainomis.

Latvis renkasi savo gyvenimui vietą geriau pakrašty nedidelio upelio, kurs klony čiurlena, apaugęs obelimis ir ievomis, ir kur čiauški lakštingala, negu lygumoje, nors derlingoje žemėje. Ypač mėgsta jis, lyg savo brolius, ąžuolus, uosius ir klevus. Visi miško medžiai jaučia

[1] Barons, Latvju dainas I, XXI p. ir t.

taip pat kaip ir jis, su juo drauge džiaugiasi, su juo drauge liūdi. Paukščiai jam eina žmonėmis, jie turi jausmą. — — — Gėrimo dainos rodo, kad latvis moka pastebėti ir juokingus dalykus; broliui alučiui reikia saugoti kiemo garbė, jam reikia svečius išlydint mesti pats namų ponas į žemę. Arba skundžiasi gėrovas: „Tuščia taurė, sena merga, jie ir patys siūlosi; jauna mergaitė, pilna taurė — tie skubiasi bėgti nuo manęs." Anaiptol ne mažiausią reikšmę turi tų dainų grupė, kuri reiškia tautos moralę. Jos taip žmoniškai natūralios, taip grynai latviškos, jog nė kiek negalima pastebėti jose krikščionių tikėjimo įtakos, ir mes laikome jas gimusiomis vien tik ir išimtinai iš tautos dorinio jausmo: „Kely susopo man širdį, kad atsisveikindamas nepadaviau rankos savo motutei; kūdikystėje lopšy gulėdama keldavau aš rankas į mielą motinėlę." Taip kalba jauna moteris. — Į vaiko gedulingą vežimą nevalia kinkyti baltų arklių, kad pasilikusi motina, žiūrėdama į palydovus, ilgiau galėtų jį atskirti.[1]

Latvių liaudies daina vienodai yra paplitusi po visą latvių plotą. Tai žinojo net latvių dainininkė mergaitė, kai dainavo:

Viena mergaitė Cesys' dainuoja,
Kita dainuoja Valmieroj,
Abiem balsai atsako
Iš už Prūsų sienos.

Arba:

Viena mergaitė dainuoja Rygoj,
Kita dainuoja Valmieroj,
Abidvi gieda tas pačias dainas,
Ar jos tos pačios močios dukterys?[2]

Iš latvių liaudies poezijos surinkta netikėtinai daug medžiagos. To rinkimo istorija man čia, šiaip ar taip, dalykas pašalinis, aš trumpai paminėsiu tik pačias išdavas, kurios 1909 m. Barono[3] žiniomis buvo

---

[1] Baltische Monatschrift 23, 544 p. ir t.

[2] *Barons,* Latvju dainas I, 2, 1 n.

[3] *Krišjanis Barons,* gimnazijos mokytojas (1835—1923) didelis latvių liaudies dainų rinkėjas ir leidėjas. Kovotojas už latvių tautos teises dar prieš 1850 m. Jau 1868 m. jis ragino savo tautiečius rinkti dziesmas. Iš Maskvos į Rygą persikėlė 1893 m. Jo rinkiny 50,000 atskirų dziesmų ir zingių su daugeliu variantų. 1895—1915 m. jo išleisti šeši tomai vardu „Latvju dainas". *(Autor. prier. šiam leidiniui).*

šitokios: Vidzemėj surinkti 98,872 variantai, Kurše — 84,038, Vidzemėj ir Kurše, nenurodant vietos — 18,818, Vitebsko gubernijoj — 13,144, iš viso 214,872. Tūkstančiui gyventojų Vidzemėj išėjo 206 variantai, Kurše — 194, Vitebsko gubernijoj — 41, arba apskritai — 167[1]. Iš tų daugiau, kaip 200,000 variantų tikrų dainų buvo apie 27,000.[2]

Pamėginus ieškoti lyginimo punktų, lauktumei žymaus estų ir latvių savitarpio veikimo, atsimenant, kad ir iš estų pusės užrašyta dešimtimis tūkstančių dainų. Bet veikiai pastebi, kad didžiai klystama. Gauni labai maža: daugiau kaip dešimt menkos vertės dainų. Lig šiol mano pastebėjimu bendros dainos yra šios:

1. Eik, lietau, į estus. Pavyzdžiai: Barons I, 2851 n. ir Hurt, Vana Kannel II, 321 n.

Šių labai įdomių piemenų dainų latviuose tik viena, aukščiau paduota, forma, lietuviuose tėra dvi artimos, o estų-suomių plote jų iš viso trys.

2. Ąžuolo išvertimas. Pav., Ulmann, Lettische Volkslieder 436 n. ir Hurt II 26, 440, 7 n.; Hurt III 21, 49, 9 n.

Latviuose aš težinau tik vieną — iš Ulmanio rinkinio, kai tuo tarpu estų plote ji gana paplitus. Latviškai atliepianti forma, tiesa, ir estuose taip pat reta, bet ji sujungta su vadinamąja verkiančio ąžuolo daina. Ji užtinkama nuolatos Suomijos pietų Karieloj gana primityvioje pažymėtinoj formoje (Ahlq. II,[3] 318 n.). Estuose daina kai kada paminėta kaip piemenų daina (Hurt II 26, 440, 7 n.), o jos pradžia rodo, kad daina — vaikų daina, kurios turinys, šitaip ją imant, darosi suprantamesnis.

3. Pelė juk miškan nuėjo. Pav., Tautas dziesmas salasitas Ventas Krastôs Leišmalê 298 n. ir Celina Plateraitė, Lettische Volkslieder 7 n., 166 p. Magazin der lettisch-literärischen Gesellschaft XIV, 2 (1869) ir Hurt II 34, 60, 63b n.

Šitą estą-suomių plote gana žinomą vaikų dainą aš tepažįstu latviuose iš aukščiau paminėtų tik dvi, kurių pirmutinė iš latvių vakariečių, o antroji iš rytiečių. Pirmutinė, gana nepaprasta, užrašyta kaip joninių daina.

---

[1] Latvju dainas III, 3, 997 p.

[2] Konversacijos vārdnica.

[3] Ahlqvist'o dainų rinkinys Suomių Literatūros Draugijos archyve. (Aut. pr. š. l.).

4. Piemens laidojimas. Pav.: Barons I, 2692 n., Magazin der lettisch-literärischen Gesellschaft XIV, 2, 194—5 p.; Спрогисъ, Сборникъ, 203 p.; ir Hurt II 31, 575 28 n.; III 21, 637 12 n. Ši trumpa šviesių bruožų dainelė, matyt, yra gimusi Latvijoj ir iš ten perėjusi ir į artimiausią estų plotą.

5. Netupėk, vieversėli, šalia kelio. Pav., Barons I, 2624 n. ir Hurt II 23, 376 13 n.

Daina mokė latvius saugotis vieškelių, kuriais važinėja vokiečiai, ponai, kad neišvežtų vergijon į Vokią. Pastebėta,[1] kad dainos turinys nurodo 13-jį bei 14-jį amžių ir reikia sutikti, kad šis pridengtas kalbėjimo būdas, kurs reiškiasi pirmoj eilėje, nebūtų galėjęs gimti kitu, kaip tokiuo pat laiku, kada to dar tebereikalavo tikrovė. Estų plote ši daina reta.

6. Beržas prikalba šakeles laužti vantoms. Pav.: Barons I, 2765 n. ir Hurt, Vana kannel I 124 n.; H. II 25, 238 7 n.

Dailaus motyvo trumputė dainelė, kurioj beržas prašo merginas laužti šakelių,[2] estuose ilgesnė kaip latviuose, bet pradžia tokia pat. Tad jos atrodo gimininga. Estuose, tiesa, ir gegužės ragina šakeles piauti. H. III 15, 631, 2 n.

7. Dainuokim mes, mergytės. Pav.: Barons I, 38, 816 p. Jelgavas Latv. Biedribas Rakstu krājums 129 n. ir Hurt, Vana kannel I, 146 n.

Nors trumpa, gilų jausmą reiškianti daina: dainuokime mergaites, mes nežinome, kur kitus metus būsime, kitos iš mūsų gal bus kapuose, kitos už vyro. — Matyt, latviškos kilmės.

8. Nesižieduok bažnyčios kely. Pav.: Barons II, 12117 ir 12120 n., Hurt III 2, 482 2 n., Veske[3], Eesti rahvalaulud I, 61 n.

Nors ji ir trumpa, bet ši latvių daina gana artima estų. Tačiau be platesnio tyrinėjimo negalima vienumo laikyti labai tikru.

Be šitų, yra latvių ir estų-suomių plote dainų, žiūrint jų motyvų, gana tokių pat eilių, kurios liečia dainas, tik dalyko supratimas abiem

---

[1] *E. Bielenstein,* Wie die alten Letten gefreit haben 6 p.

[2] Daina žinoma ir lietuviuose: Trys mergytės ant kalnelio laužė šakas nuo berželio ir t.t. *(Vert. pr.).*

[3] Mihkel Weske (1843—1890), estų kalbininkas ir liaudies dainų rinkėjas, nuo 1887 m. mokytojas ugrų-finų kalbų Kazanės universitete. Čia paminėti „Eesti rahvalaulud" I—II (1879, 1883). *(Aut. past. š. l.).*

skirtingas. Abidvi pažįsta dainų kamuolį. Pav.: Barons I 4—8 p.; Kalevala I, 71 ir t. p. Šiuos motyvus latvių poezijos laimutė mėgo dar labiau negu suomių. Latvių taip pat kaip ir suomių daina pažiūrėjo į motyvą šitaip: daina ne mano padaryta ir kiek mokėsite, jei dainuosiu. Barons, I, 957, 2 ir 973 n.

Dar yra trys dainos, be estų ir latvių plotuose, sutinkamos dar ir Lietuvoje. Tos yra šokių daina, žirgo ieškojimas, našlaičio skundas ant tėvelių kapo ir piršlio melai. Savo latviška forma šios dainos nedaro įspūdžio, kad būtų primityvios ir, mano nuomone, jos bus kilusios iš Lietuvos. Del to pavyzdžius duosiu drauge su lietuviškais variantais.

Tad tokie panašumai tarp estų-suomių ir latvių liaudies poezijos. Žinoma, tęviršč vienodumų atsiras daugiau, del to, kad registracija dar nepilna, tačiau skaičius nieku būdu žymiai negali pakilti. Matant, kaip nedaug vienodumų, be abejo, kyla klausimas, kokia čia galėjo būti priežastis. Pirmutinė ir svarbiausia priežastis mažo skaičiaus skolinimų, be abejo, bus buvusi tautų kilmės ir kalbų skirtumas. Abiejų poezija augo, sekdama savais dėsniais, abi tautos instinktyviai tvėrėsi nuo svetimos medžiagos, kuria nei džiaugėsi, nei reikalo turėjo skolintis, kurią prisitaikinti, be to, labai buvo sunku del kalbų skirtingumo. Prisidėjo ir kitos kliūtys, iš kurių svarbiausia, tur būt, bus buvusi neapykanta ir nedraugingumas tarp estų ir latvių. Jau iš Henriko Latvio kronikos žinome, kaip jau 13-me amžiuje puolimai ir persekiojimas viešpatavo tarp kaimynų.[1] Ir paskiau tas tarpas nesušvelnėjo. Nedraugingumą šitaip piešia latvių liaudies daina:

Tu, igauni[2], velnio vaike,
Kas atvedė tave į mūsų žemę?
Tyrę kaičia tau tavo močia,
Kalės koja ją tau maišo,
Vištos taukais ją užtrina,
Kiaulės pieno ji ten pila.[3]

Dainoms plisti trukdė, žinoma, taip pat labai sunki baudžiava, kuri šimtams metų prirakino abidvi tautas prie dirvos.

*
* *

[1] *A. Hansen*, Heinrichs des Letten älteste Chronik von Livland, 118—19, 126—129 p. p.

[2] Taip estus ir lietuviai, bent Biržų krašto, vadina *(Vert. prier.)*.

[3] *Ulmann*, Lettische Volkslieder 91 p.

Pereinu į Lietuvą.

Lietuvos liaudies poezija atkreipė išmokslintojo pasaulio dėmesį jau pradedant Lessingu ir Goethe, kurie apie ją labai gerai yra atsiliepę. Tačiau vis delto lietuvių liaudies poezija visai nedaug tėra pažįstama, daugiausia del to, kad dainų rinkimas ilgai buvo apsiribojęs beveik viena Prūsų Lietuva. Tik kai pasirodė brolių Juškevičių dainų rinkiniai 1880 metų pradžioje, tada tik pasidarė aišku, kokie dideli dainų turtai buvo vienoje tiktai vietoje, Nemuno upės klonyje. Ant šito pagrindo jau gali tyrinėjimas sektis, nors šią valandą ir tęviršč pasigendama žinių iš kitų Lietuvos kampų. Ypač paskutiniai stebėjimai parodė, kad kitų apylinkių pažinimas tyrinėjimui be galo svarbu. Pereitą vasarą kunigas A. Sabaliauskas nustebino savo Vilniaus Lietuvių Mokslo Draugijoje laikyta paskaita, kurioje jis pasakojo apie viename užkampyje (šiaurės Lietuvoje, Biržų, Vabalninkų, ir Papilio valsčiuose) užsilikusią gana primityvią liaudies poeziją. Kai atsitikimas nuvedė ir mane į tą patį kraštą dainų rinkti, aš pastebėjau, kad nuo Šimonių valsčiaus, kur pradėjau, vykstant į šiaurę dainų grobis vis didėja. Dalis vasaros, deja, praėjo, kol aš darbą paėmiau iš tikrųjų į rankas, bet, grobio gausumą pastebėjęs, dirbau savo darbą iki rugsėjo mėnesio galui. Taip pasisekė per pustrečio mėnesio, maloningai padedant vietos gyventojams, iš viso surinkti 1632 numerius liaudies poezijos. Vis delto dainos senos jau ir čia labai nyksta: jos žūna naujo švietimo keliu, kiekvienas senis nusineša su savim, vienas daugiau, kitas mažiau, senas dainas, papročius ir tradicijas.

Prieš pradėdamas lyginti lietuvių poeziją su suomių, aš laikau reikalinga pasakyti apie lietuvių ir latvių poezijos skirtingumą. Lietuvių daina kur kas ilgesnė už latvių, pietiniame dainos plote paprastai 15, 20, 30 eilių ilgumo, bet šiaurėje kur kas trumpesnė, dažnai 6—15 eilių ilgumo. Nemuno upės klonio ir Prūsų Lietuvos poezija savo simetringumu, paprastumu prašoksta daugelio tautų liaudies poeziją. Tiesa, ji sukasi sodiečių gyvenimo paprastoje būklėje, bet ji trykšta tokia giedri ir tyra iš tautos dvasios gausingo šaltinio, jog verčia žmogų džiaugtis. Latvių rasos lašas Lietuvoje pavirto žibančiu skaidriu perlu. Taip pat kaip bet kuri liaudies poezija, taip ir lietuvių turi būti klausoma dainuojant. Tada tik supranti, kad tautos skambtis ir čia padarytas iš liūdesio, ir supranti taip pat, kad tos dainos neša pasveikinimą iš seniai seniai, prieš šimtus metų gyvenusių kartų, kurių gyvenimo kova buvo kieta, tačiau vaizduotė jautri kaip vaiko, atsiliepianti ir atspindinti viską kaip veidrodis ir lanksti kaip vaškas.

Žiūrint kokybės, lietuvių poezija daugiausia lirinė. Epinė ir istorine poezija lietuvių liaudies poetas nesirūpino. Ši jo, matyt, nedžiugino. Ir čia nėr nieko nuostabaus; ir tai nėra išimtinai lietuvių poezijos savumas: tokia pat latvių ir estų ir iš dalies suomių poezija. Nes nors estų dainos visa prigimtis pasakojamoji, tačiau ji nepajėgė pasidaryti plačiu epu. To bendra didelė priežastis, be abejo, yra buvus tai, kad estuose taip pat, kaip latviuose ir lietuviuose dainos vykdytojais ypatingai yra buvę moterys ir tik iš dalies jauni vyrai. Tuo būdu liaudies poezija visų pirma vaizduoja jaunų moterų ir jaunų vyrų dvasios būklę. Karžygiškos dainos, kuriose reiškiasi tautų lemiamieji įvykiai, gimsta tik tada, kai kuri nors tauta yra patekusi į savarankišką istorinę kryžkelę, tada, kai liaudies poezija dar tebežydėjo ir turėjo kuriamų jėgų, arba, kaip tai atsitiko Suomijoj, kai liaudies poezija iš tautos senovės tikėjimo ir pasakų bruožų galėjo ištisas grupes semtis pasakojamosios poezijos motyvui.

Lietuvių liaudies poezijos prigimčiai nors trumpai nušviesti galop leidžiu prabilti vienam žymiam dalyko žinovui, lietuvių liaudies gaidų leidėjui, Chr. Bančiui, kurs savo tyrinėjime duoda tokį gautą lietuvių dainų[1] paveikslą.

„Būtų neišmintinga, jei tiems, kurie toliau stovi nuo lietuvių dainos tyrėjų, būtų užtylėta, kad čia nėr ko laukti didelių dalykų. Tam, kurs, taip sakant, džiaugiasi vien pietų dangum ir graikų dailės darbais, kurs mielai keliauja tik po Skandinavijos ir Šotlandijos kalnus, tam neišgirsti Lietuvos krašto nemalonumų. Tik tas, kas moka branginti ramų gyvenimą, kurs gali džiaugtis žaliu mišku, gerai įdirbtomis dirvomis, tyliomis ežero ir upelio pakrantėmis, kuriam smulkios gėlės pievoje teikia džiaugsmo, tas tegu ateina ir vaišinasi. Beveik koks yra Lietuvos gamtos vaizdas, toks yra ir lietuvių liaudies poezijos vaizdas; jai trūksta, taip pat kaip ir labiau į šiaurę gyvenančiai jos latviškai seseriai, bet kurių didelių ir aukštų bruožų, taip pat kaip ir stebūklingos fantazijos; jai trūksta, būtent, turtingesnės istorijos, į kurią būtų galima nukreipti akis ir tuo būdu į karžygio idealą, kurs iškrikusias atskiras jėgas surenka į bendrą žygį. Kiekvienas gyvena čia ramiai savo laukuose, laikydamasis tik išsilaikymo instinkto, kurį gamta motina visų pirma yra įdėjusi į savo vaikų širdį. Čia randame seną tėvą, kurs rūpinasi savo sūnumi, o motina savo dukterimi, kad vaikas gerai pragyventų ir, žinoma, taip pat ištekėtų; čia

[1] Über das litauische Volkslied oder die Daina. Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft I, 186 ir k. p.

kad latvis labai maža tėra tarpininkavęs, nešdamas lietuvių dainas į dūsauja bernelis ir mergaitė, daro gyvenimą vieno kitam malonesnį, bet kartais taip pat ir sunkesnį; matom bernelį jojant, ieškant sau gyvenimo draugės; matom ištekančią dukterį, kuri raudodama skiriasi nuo savo motinėlės; matom, kaip jaunos poros aušra pamažu blunka, saulės deginama, kaip pikta anyta ir kiti nedori giminės jį erzina; dažnai išvysta taip pat ir patys jaunieji viens kito trūkumus, kurių pirma nebuvo pastebėję; gimsta tada begalinės skundų dainos, praėjus jaunystės dienoms; nelaiminga žmona keliauja į savo motinėlę arba jos kapą, skųsdamasi ir prašydama motinos užtarimo, o vyras daro tą pat savo varge. Švelnūs ir karšti jausmai, taip pat liūdni skundai keičiasi tarp savęs. Tokia stambiais bruožais daina. Be to, matyt dar lyg atskiros viršūnės ir plokštakalniai: liūdni pasakojimai del karan nuskirto brolio ir mylimo atsiskyrimo bei mirties, pasakojimai apie kazokų pagrobtą seserį, ir dar labai retose senose dainose smulkūs pasakojimai apie senovės stabmeldišką mytologiją, arba nors tik mostelėjimas į tą sritį. Be abejo, mostas į rytus rodąs, kur tauta ligi pat paskutiniųjų amžių jautė patraukimą, yra neabejotinas palinkimas į alegoriją ir sakmę, ką didžiam skaičiuje įrodo naujas didelis J. A. Juškevičiaus dainų rinkinys."

Koks yra ryšys tarp lietuvių ir suomių dainos? Labai daug nėr ko laukti, nes tai, kaip matėm aukščiau, apsiribojo taip nedaugeliu latviškų bendrumų. Juk Lietuva geografiškai toliau ir, be to, visą istorijos laiką ji atskirta nuo Estų latvių kalbos plotu. Pirmu pažvelgimu ir aš nematau, kad būtų didelis vienodumas, juo labiau vienumas, abiejose poezijose, bet, labiau įsigilinus į lietuvių poeziją, pradėjo vis delto mano akim švisti iš pradžių neaiškiai, paskui vis šviesiau, tolima vienybė. Ypač šiaurės Lietuvos dainos, kurios, kaip pastebėjau, atstovauja primityviausiam ir ankstyviausiam raidos laipsniui, ir kurios geografiškai artimesnės estiškoms, duoda daug įdomių lyginimo duomenų.

Dabar, kada del svarbiausiojo dalyko aš esu kiaurai išėjęs ir lietuvių ir estų ir iš dalies suomių motyvus, galiu pasakyti, kad lietuviškų susisiekimų estų-suomių poezijoje daugiau, kaip latviškų. Skolinių davėjais yra buvę paprastai lietuviai; aš nežinau nė vieno atsitikimo, kur dalykas būtų vykęs priešingai. Iš J. Lautenbach'o tyrinėjimo pažinę latvių ir lietuvių susidūrimus[1], galime taip pat pasakyti,

[1] Очерки изъ исторіи литовско-латышскаго народнаго творчества. (Юрьевъ 1896),

estų-suomių sritį. Tai, drauge su latvių liaudies dainos savotiška, trumpa struktūra, verste verčia manyti, kad skolinama buvo gana tolimoj praeity. Negatyviai šį spėjimą patvirtina tai, kad paprastesnių plačiai paplitusių lietuvių dainų estuose-suomiuose nesutinkama, kai juotes yra žinoma, pav., menkutė lietuvių piemenų dainelė Estijoj, Ingrijoj ir Suomijoj — nuo Nemuno iki Lapių sienai!

Kalbamųjų dainų yra šios rūšys: 1) darbo dainos, 2) piemenų dainos, 3) vaikų, 4) šokių, 5) vestuvių, 6) pasakojamos ir lirinės dainos, 7) mįslių dainos, 8) kartojamos dainos ir 9) raudos.

Šios bendros dainos sugrupuotos į tas rūšis, kurios visose liaudies poezijose laikomos seniausiomis. Ir tai, mano nuomone, neatsitiktinai, bet laikau tai natūralia išdava to, kad tokios eilės, kurios, kaip šiuo atveju, kasdien, taip sakant, yra vartojamos, mažiausiai keičiasi ir geriausiai išlaiko savo primityvią lytį šimtus metų.

Mano sąraše yra, be mįslių dainų ir kartojamų ir raudų, šių 31 bendra daina. Abejotinas pažymėjau pridėdamas prie eilinio numerio klaustuką.

Darbo dainos.

1. Linus raunant. Pav.: Jušk. I, 73, 251, 282; Niemi 1375[1] n.; Hurt II 23, 317 20 n.; II 29, 442 9 n.; III, 18, 449 6 n. ir IV 9, 662 n. 3.

Estuose retos eilės, Lietuvoje gi dažna. Iš to, matyt, kad estų eilės atstovauja senesniam laipsniui, nes iš dalies ji kitoniška, tačiau, vis delto dainos, mano nuomone, jungiamos.

2. Melžiant. Pav.: Niemi 1506 n.; Hurt II 31, 563 17 n.; II 35, 659 16 n.; II 66, 72 44 n.

Daina Lietuvoje, apskritai, žinoma kaip galvijų ginimo daina (pav., Niemi 1408 n.), bet vieną kartą aš ją esu užrašęs kaip melžėjos dainą. Tik nuostabu, estų-suomių plote aš nesu užtikęs nė karto panašių ginimo eilių.

3? Šieną piaunant. Pav.: Niemi 304, 471, 799—800, 989 n.; Hurt II 24, 514, 313 n.; II 27, 807 5 n.

Panašių, kaip ši, Lietuvoje labai charakteringa daina, veltui esu ieškojęs estuose. Aukščiau duodamos vis delto taip primena lietuviškąsias, kad sąryšys reikia laikyti galimu.

4? Malant. Pav.: V. Kalvaitis, Prūsijos lietuvių dainos, 407 n. ir Kante[1] II, 132 n. Palyg. taip pat Niemi 1370 n. ir Hurt III 21, 264, 5 n.

[1] Iš prof. Niemio rankraščių.

Nors čia paminėtų vienų ir kitų dainų turinys sutinka, aš, remdamasis vienu jų pagrindu, nedrįstų daryti paskutinės išvados, nes tuo tarpu težinau tik tuos du variantus. Paskutinius pavyzdžius aš esu paminėjęs akims atkreipti į pavartotą tokią pat lytį, kuri estuose ne paprasta, bet kuri tikriausiai primityvesnė, negu paprastose estų malimo dainose užtinkama.

Piemenų dainos.

5. Eikit, debesys, į Rusiją. Pav.: J. Basanavičius, Mitteil. der lit. litter. Gesellschaft 10 sąs. 8 p. ir 11 sąs. 340 p.; Э. Вольтеръ, Образцы литовскихъ говоровъ, 162—65 p. veikale Литовскій катехизисъ Н. Даукши; Hurt II 24, 427, 207 n.; II 30, 665, 50 n.; II 30, 758, 12 n.; III 21, 569, 3 n.; Porkka[2] I 2, 458 n.; Ruotsalainen 244 n.; J. Relander 23 n.; Hilden 47 n.

Tai įdomiausi lietuviški skoliniai estų-suomių liaudies poezijoje. Šiaurės Lietuvoje daina nebuvo žinoma, kaip aš įsitikinau; aukščiau duodami pavyzdžiai, kurie yra vienintelei, kiek žinau, labiau iš pietų. Estuose, Ingrijoje ir Suomijoj daina gan dažna, Suomijoj Niulandijoj ir Vakarų Suomijoj, ligi pat Lapių sienos! Estuose daina išsirutuliojusi į kiek ilgėlesnę, ir aiškiai matyt, kad suomiška nėra betarpiškas skolinys iš estų, nes ji kur kas trumpesnė ir be estų dainos savumų.

6? Šviesk, šviesk, saulute. Pav.: tose pačiose vietose aukščiau minėtuose veikaluose: Hurt II 26, 141, 13 n.; II 59, 805, 75 n.; II 24, 433, 215 n.; II 21, 580, 13 n.

Estų dainininko saulei žadama auka, juodas gaidys, primena lietuviškąją, kur saulutei žadama auka (rankšluostis), kad šviestų. Del mažo skaičiaus variantų vis delto negalima daryti tikrų išvadų; taip pat galima spėti, kad estų daina latviškos kilmės.

Vaikų dainos.

7? Čiūčia daina. Pav.: Niemi 900 n., 1367 n.; Hurt III 18, 520, 2 n.; III 18, 524, 8 n.; II 33, 999, 29 n.; II 35, 385, 26 n.; IV, 2, 91, 5 n.; Pajula[3] 640 n.

---

[1] Kanteletar, Lönnrot'o žinomas 1840 m. suomių tautos lirikos rinkinys. *(Aut. pr. š. l.)*

[2] Porkka, Ruotsalainen, Relander, Hildén — vis tai suomių dainų rinkiniai suomių Literatūros Draugijos archyve. *(Aut. pr. š. l.)*

[3] Pajula — dainų rankraštis Suomių Liter. dr-jos archyve *(A. pr. š. l.)*.

Motyvą — tėvas čiūčiuoja savo vaiką ardamas, močia verpdama ir lietuviška ir suomiška poezijos deivė yra palietusi, taip pat motyvą: mano vaikas auga didesnis, stipresnis. Forma vis delto nėra taip tikrai žinoma, kad be platesnio tyrinėjimo vienumą galėtum laikyti aiškiu.

8. Gyvuliai namų darbuose. Pav.: Niemi n-rai 540, 560, 1248, 1361; Hurt II 36, 292, 473 n.; II 34, 631, 278 n.; I 2, 88, 16 n.

Nors lietuviška dainelė trumpa, vis delto aš norėčiau prie jos prilyginti aukščiau duodamą estišką, kurioje minimas daugelis gyvulių: vilkas, lapė, kiškis, šarka, vieversys, kregždė ir t. t.

Šokių dainos.

9. Ateik į mus šokti. Pav.: Niemi n-riai 907, 1043, 1363; Törneroos[1] ir Tallquist[1] 159 n.; Strahlman[1] 122 n.; Ruotsalainen n-riai 622 ir 1068.

Iš suomių pusės ši daina užtinkama Ingrijoje; gan nuostabu, kad nė vieno jos varianto nesu užėjęs estuose. Prie lietuviškosios dainos norėčiau taip pat prilyginti vieną Hahnsson'o[1] Hämeje užrašytą šokių dainą (iš Vesilahti 35 n.). Palyg. čion estų dainas iš Tostamaa, Hurt, II 19, 385, 14 n.

10. Linai, linai dirvoj auga. Pav.: Jušk. I n-riai 73, 137; Torneroos ir Tallqv. LV n., Groundstroem[2] 145b n.; Porkka I 2, 455 n.

Niekur, tik estuose sutinkama šokių daina. Iš darbo dainos išsirutuliojusi šokių daina. Ingriečių dainos pradžia primena primityvesnę būklę, kaip lietuviškosios.

11. Ar nematėt mano žirgo? Pav.: Jušk. II, 1016 n., Jelgavas Biedribas Rakstu krājums I, 102 n.; Hurt III 11, 447, 2 n.; II, 30, 211, 27 n.

Estų dainos ryšį su lietuvių-latvių daina jau Kallas[3] yra pastebėjęs (Die Wiederholungslieder der estn. Volkspoesie, 361—2 p.p.). Vis delto yra kiek skirtumo tarp abiejų, kas, man rodosi, pareina nuo

[1] Törneroos, Tallquist, Strahlman, Hahnsson dainų rinkiniai Suom. Lit. dr-jos archyve *(A. pr. š. l.)*.

[2] ir dainų rinkėjas.

[3] Žinomas estų liaudies dainų tyrinėtojas ir rinkėjas, dabar estų ministeris Londone *(Aut. pr. š. l.)*

to, kad estų daina atstovauja kur kas senesnėms, negu dabar pranykusioms lietuviškoms pradinėms formoms. Latviuose daina, be abejo, yra buvusi visuomet reta.

Vestuvių dainos.

12. Ašarų tekėjimas. Pav.: Jušk. SD, n-riai 557, 558; Jušk. II, 730 n.; Bartsch, Mitt. der lit. litter. Gesellschaft I, 204 p.; Hurt II 34, 267, 182 n.; III 7, 820, 10 n.; IV 144, 11 n.

Ši ir Kalevalos Väinämöino verkimo paveikslo žinoma daina Lietuvoje tėra žinoma tik iš Nemuno upės klonio, vadinas, tik iš pietų ir riboto krašto. Barčio užrašyta, tiesa, Prūsų pusėje, ir tuo būdu gana įsidėmėtina. Estuose daina nedažna, bet ji ten tikriausiai dainuojama kaip vestuvių daina, nes dainininkas pirmose eilėse kalba apie išvykimą.

13. Valgykit, svoteliai, tik į užantį nesikiškit. Pav.: Jušk. SD, 755 n.; Niemi n-riai 1143, 1157; Hurt II 30, 819, 98 n.; II 28, 470, 40 n.; II 56, 497, 40 n.; III 18, 782, 4 n.

Gana dažna daina estuose ir beveik visuomet vienodai girdima, tik kai kada koks mažas priedo bruoželis išnyksta.

14. Nugalabinkim briedį. Pav.: Jušk. SD 883, 984 n.; Niemi 1317, 1377 n.; Hurt IV 185, 76 n.

Dainą iš estų težinau tik vieną, aukščiau duodamą variantą, nors ir Lietuvoje ji nėra dažna. Kad palyginimas išeitų vaisingesnis, reikėtų turėti šios aiškiabruožės dainos daugiau estiškų variantų.

15. Piršlio perdėti gyrimai. Pav.: Jušk. SD n-riai 764, 784, 811, 813, 913, 938; Niemi n. 793, 887, 1360, 1391; Leskien, Litauische Volkslieder 30 n.; Jelg. latv. Biedribas Rakstu Krājums I, 145 n.; H. II 5, 571 n. 253; Törneroos ir Tallqv. CCCXXXVII n.; Ruotsal. 274, 312 n.

Ši iki Ingrijos ir Suomių Karielos išsiplatinusi daina viena įdomiausių lietuvių dainų. Iš latvių težinau tik vieną, čia duodamą variantą. Sprendžiant iš to, kad skirtinga raida abiejose pusėse yra buvusi savita, skolinimas yra gana senas. Dainos išsilaikymą, be abejo, labai veikė šis akstinas: priekaištai piršliui už tat, kad ligi debesų išgyrė tekančiai mergaitei jaunikio namus, kurie iš tikrųjų pasirodė labai menki.

16. Išjuokiami marčios galva, akys, dantys ir t. t. Pav.: Niemi 605, 1142 n.; Hurt II 41, 634, n. 38; II 19, 672, n. 25.

Šių nuostabių dainų aš tepažįstu tik vieną visą iš estų, būtent, iš Kihnu salos[1], kur nepaprasta dainininkė Madli Vesik, tarp kitų dainų, yra man ir ją padainavus. Šiaurės Lietuvoje šią dainą daugelį kartų esu užsirašęs. Lietuviški variantai tuo pažymėtini, kad aiškiai rodo, kaip senesnė forma, kur dar minima stabmeldžių laikų mirties deivė, Giltinė, yra išaugusi į naują, kur jau ji daugiau nebesutinkama.

17. Trys aruodai. Pav.: Jušk. SD 759, 956 n.; H. III 17, 389, 55 n.; Strahlman 171 n.; Törneroos ir Tallqv. CCCIX n.; Porkka IV 5 n.

Suomių pusėje sutinkama ši labai įdomi lietuviškos kilmės daina, estuose labai dažnai ir dar net Ingrijos poezijos srity. Pažymėtina Strahlmano užrašyta ingriečių daina del to, kad joje užsiliko lietuviškai dainai charakteringi trys aruodai, kai toj vietoj kitur, ir visuomet estuose, trys klėtys paprastai.

18. Svočia valgo kiaules su šeriais. Pav.: Jušk. SD 757 n.; Niemi 280, 878 n.; Härkönen I, 123, 197 n.

Tik Suomijos Šiaurės Karieloje, Ladogos šiaurės pusės krašte, užtinkama ši tipingoji lietuvių daina. Motyvas suomių pusėje pavartotas gana trumpai, kas, be abejo, rodo, kad skolinys gana ankstyvas. Kaip reikia suprasti visiškas jos nebuvimas estuose, palieka smulkiam tyrinėjimui ištirti.

19. Piršlys kalės liežuvis; piršlys dailus vyras, ilgaliežuvis melagis. Pav.: Jušk. SD 952, 811, 913 n.; Niemi 1003 n.; Törneroos ir Tallqv. CCCXXXVII n.; Porkka III, 30 n.

Aukščiau paminėti piršlio epitetai renkant nustebina del to, kad jie visai lyg žodis žodin būtų versti iš lietuviško. Ir įdomu, kad jie sutinkami tik Ingrijoje ir taip daugelyje dainų, kad negali būti kalbos, kad jie būtų iš kitur kur atsiradę. Lietuvoje šie epitetai labai dažni, kas matyti ir iš to, kad, pav., kalės liežuvis vartojamas, kalbant apie piršlį, ir Prūsų Lietuvoje (C. Cappeller, Kaip senieji lietuvininkai gyveno, 29 p.).

20? Jaunikio veidai pajuokiami: paakiuose ežio gūžta ir t. t. Pav: Niemi 1399, 1549 n.; Hurt II 47, 404, VII; II 5, 434 n. 5.

[1] Arti Pernavos.

Paveikslas toks savotiškas, jog yra pagrindo dainos jungti, nors aš darau tai abejodamas, kadangi nesu arčiau ištyręs estų dainų.

21. Jaunikis (marčia) statinės (dervos) ilgumo, krijo (audimo) aukštumo. Pav.: Niemi n. 293, 1026, 1032, 1253; Ruotsalainen 263 n.; Härkönen[1] 269 n.

Lietuvoje, išjuokiant marčią, sakoma, kad ji slenksčio aukštumo, pėdo drūtumo.

22. Ištekėjusi duktė ant motinos kapo. Pav.: Lietuviškos dainos iš visur surinktos (Plymouth, 1893) 351, 371 p. p.; Knüpfer[2] 40719, 232 c, 12 n.; Hurt, Vana Kannel 287 n.

Ši Lietuvoje nuometuotos marčios dainuota daina primena taip didelį skaičių estiškų, jog aš jas sujungiau, nors vienumui patikrinti reikia dar ypatingų tyrinėjimų.

Kartojamos ir lirinės dainos.

23. Verkiantysis ąžuolas. Pav.: Rėza, Dainos[2] 39 n.; Nesselmann, Litt. Volksl. 141 n.; Leskien, Litauische Volkslieder 39—40, 50 n.; Kuntze, Bilder aus dem Preussischen Litauen 71—72 p. p.; Hurt III 13, 44, 4 n.

Ši ąžuolo daina, kuri yra buvus pagrindu Kalevaloje sutinkamos Didžiojo ąžuolo runos, gana paprasta estuose ir siekia, kiek žinoma, suomių ploto šiaurę iki Archangelsko gubernijai, Lietuvoje nėra reta, bet jos forma tokia skirtinga, jog konstatuoti vienumui reikia visai ypatingų tyrinėjimų.

24. Karo žinios. Pav.: Rėza, Dainos[2] 47 n.; kiti ir latv. žiūr. Lautenbach, Очерки 47 p.; Törneroos ir Tallqv. CCXXXV n.

Be lietuvių-latvių ploto daina gana dažna ir Estuose ir Ingrijoje; ingriečių lytis išrodo senesnė už estų. Čia paminėta iš Törnerooso rinkinio variantas tuo yra įsidėmėtinas, kad jame sutinkama lietuviškai poezijai paprasta dvilypės dainos forma, kurios estų-suomių plote nesu kitur pastebėjęs.

25. Saulės, mėnesio ir žvaigždės klausinėjimas apie nuskendusį brolį. Pav.: Rėza, Dainos[2] 81 n.; Šliupas, Lietuvių tauta I, 394 p.; Hurt II 31, 176, 1 n.; II 26, 208, 6 n.; I 7, 301, 5 n.; II 47, 597, 9 n.

---

[1] Dainų rinkėjas.

[2] Estų rinkėjas, Arnold Friedrich Johann Knüpfer (1777—1843) Kadrino parapijos klebonas 1800—1843. Didelę dalį jo rinkinių paskelbė H. Neus: Estnische Volkslieder I—III (1851—52). *(Aut. pr. š. l.).*

Lietuvoje, mano žiniomis, ieškomas ėriukas, bet ieškotojas kreipiasi, kaip estuose, į dangaus žiburius. Kur šios dainos tarp savęs susieina, palieku būsimajam tyrinėtojui išaiškinti.

26. Trijų dalykų nėra. Pav.: Nesselmann Litt. Volkslieder 172 n.; Jušk. II 528, 569 n.; Hurt II 26, 447, 15 n.

Tik vieną kartą estuose mano užeitas variantas. Skolinys aiškus, bet daina tokia trumpa, jog galima manyti čia veikus latviška — tuo atveju, jei latviuose ši daina yra, ko aš tačiau negaliu pasakyti.

27? Dainų skrynutė. Pav.: Nesselmann, Litt. Volkslieder 172 n.; Kalvaitis, Prūsijos lietuvių dainos 449 n.; Kalvaitis, Rūtų lapeliai 5 n.; Barons I, 30 n.

Lietuvis vaizduojasi sau dainas imąs iš skrynutės, bet paveikslas toks naivus, jog sunku be kito ko pasakyti, ar čia galimas skolinimas. Taip pat ir latviuose yra dainų skrynia, bet tai ima kitokiuo būdu, kaip lietuviškose ir suomiškose, kuriose daugiau bendrumo.

28. Našlaitis ant motinos kapo. Pav.: Rėza, Dainos[2] 7 n.; Nesselmann, Litt. Volkslieder 69 n.; Jušk. II, 566 n.; latv. ir kitus liet. žiūr. Lautenbach, Очерки 80—81 p.; Niemi 867 n.; Hurt, Vana Kannel I, 68 n.

Tai paprasčiausios dainos estuose. Sutinkamos taip pat latviuose, bet lietuviškas dainas aš laikau primityvesnėmis.

29. Apynio gyrimasis. Pav.: Jušk. I, 34, 147 n.; Kalvaitis, Prūsijos lietuvių dainos 330 n.; Hurt II 26, 1053, 9 n.; II 34, 617, 254 n.

Kad estų-suomių daina lygintina su čia duodama lietuviška, rodosi, nėra abejojimo; bet jei jos charakteringų dalių latviškoje trūksta, kaip matyti, reikia šios dainos raidai išaiškinti dar smulkaus ypatingo tyrinėjimo.

30. Motinos vargų kaina. Pav.: Jušk. SD 1017 n.; Jušk. II, 794 n.; Hurt II 33, 51 n. 31.

Nuotaika lietuviškoj dainoj tiek panaši į estų-suomių, jog vienodumas, matyt, nėra atsitiktinis. Tai kostatuoti vis delto bus darbas būsimojo ypatingo tyrinėjimo.

31. Vely būtumei, močiute, mane vandeny paskandinus, ar miške pametus, negu palikus šiam dideliam vargui. Pav.: Jušk. I, 278 n.; Šliupas, Lietuvių tauta I, 402 p.; Hurt II 26, 1058, 21 n.; IV 7, 512 n. 14.

Ši giliu jausmu kvėpuojanti daina gana vienoda lietuvių ir estų-suomių paezijos plote.

Mįslių dainos.

Ši poezijos rūšis žinoma ir lietuvių-latvių ir estų-suomių plote. Ji net sutinkama kaimynų tautose, kaip tai: venduose (žiūr. Haupt u. Schmaler, Volkslieder der Wenden II, LXXIV n.).

Visiškai tarp savęs sutinkančių lietuviškų ir estiškai-suomiškų dainų aš nesu užėjęs, tačiau šios dainos vis delto lygintinos. Būsimojo tyrinėjimo naudai miniu čia keletą pavyzdžių: Rėza, Dainos[2] 2 p.; Jušk. I n. 30, 47, 92; III, n. 1524; : Kalvaitis, Prūsijos lietuvių dainos n. 301—302; Kalvaitis, Rūtų lapeliai n. 4; Bartsch, Dainų balsai II, n. 353; Hurt II 35, 89 n. 1 iš Ezelio salos; II 30, 347 n. 25; IV 9, 590 n. 15.

Iki pat vakarų Suomijai sutinkama mįslės daina suomiškame plote, ir ypač mano dėmesį atkreipė Järvineno[1] Punkalaidune[2] užrašyta (n. 17), kurios forma visai panaši į aukščiau minėtą Ezelio saloje užrašytą estų variantą. Del bendrumo su Pabaltijo liaudies poezija, mįslės dainų raidai nušviesti suomių-estų plote būtų ypač svarbus ir dėkingas darbas, kurs drauge tikriausiai paleistų šviesos ir ant kaimynų liaudies poezijos.

Kartotinės dainos.

O. K a l l a s, kurs plačiame veikale „Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoesie" (Helsinkuose 1901) tyrinėjo estų-suomių kartotines dainas, priėjo tą išvadą, kad estai reikią laikyti tos formos išradėjais (m. v. 34—35 p. p.). Lygindamas tipingas estų dainos formas su kaimynų tautų poezija, jis rado daugiausia su jomis sutinkant tik lietuviškąją (32—33 p.p.), bet iš Lietuvos jis tepažįsta tik du variantų, arba, tikriau pasakius, tik vieną, nes antrasis nevisas, kurių forma panaši į estiškąją.

Turint galvoj ir lietuviškus rinkinius, kurių aukščiau minėtas lyginimas nesiekia, randame lietuvių poezijoje net kelioliką kartotinių dainų, tiesa, tik dviejų eilėraščių variantų. Jos yra: Jušk. II, n. 658, 688, 874, 875, 876, 877; Basanavičius, Ožkabalių dainos n. XLVI, CCCXIX, CCCXX; Миллеръ и Фортунатовъ, Литовскія нар. пѣсни n. XCI, Dzūkų dainos iš Lazdijų n. 8 (Lietuvių Mokslo Draugijos archyvas Vilniuje); M. Br-i, Pieśni ludu nadniemeńskiego n. XLV.

[1] Dainų rinkėjas.

[2] Parapija vakarų Suomijoj.

Dr. Jonas Basanavičius

Pažymėtina, kad šie variantai yra iš pietų, iš Nemuno klonio, o iš šiaurės Lietuvos tokios lytys net nelauktinos, nes tokios primityvios kaip kartotinės dainos forma, reikia laikyti, palyginti, labiau išrutuliotomis.

Būsimojo tyrinėjimo darbininkui lieka nurodyti, kokie santykiai yra tarp lietuvių ir estų kartotinių dainų. Vienodumo, iš savo pusės, aš nelaikyčiau atsitiktiniu. Bet, kolei tik dalį težinome estų kartotinės dainos formavimosi ir raidos procesų, lyginimo galimumai tuo tarpu kuo mažiausi. Laimei, lietuvių daina kur kas aiškesnė, tad, mano manymu, nesunku įrodyti, kaip ten iš paprasčiausios pasakojamosios formos yra pasiekusi kartojamąją formą.

Raudos.

Lietuvių raudos yra pažįstamos jau iš senųjų lietuvių būklę piešiančių rašytojų Hartknoch'o, Brand'o, Prätorius'o ir Lepner'io veikalų. (Ž. Chr. Bartsch, Totenklagen in der lit. Volksdichtung, Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte, neue Folge, II 1—2, 97—98 p. p.), bet vis delto tikrą supratimą apie šią poezijos šaką duoda tik nepaprastas Juškevičiaus rinkinys Lietuviškos dainos III n-riai 1177—1241. Suomių pusėje raudos lig šiol tėra žinomos tik iš Ingrijos, Suomių- ir Rusų- Karielos, ir nors jos arčiau nėra tyrinėtos, aš iš savo pusės neabejoju, kad jos ne rusų kilmės. Estuose lig šiol, kiek žinau, raudų neužeita. Hurt'o rinkiny aš vis delto esu užėjęs apie tris raudas (H. II 29, 161 n. 18 ir H. III 3, 278). Ir, gana nuostabu, kad tos raudos labai primena lietuviškas, tiesa, ne Juškevičiaus Veliuonoj užrašytas raudas, bet tas senesnes, iš Hartknoch'o, Pretoriaus ir k. veikalų žinomas. Kadangi tokios raudos, Kr. Barono žodžiais pareikštomis žiniomis, nėra latviškos, tai aš savo rastąsias estų raudas drįstų jungti su lietuviškosiomis. Bet vis tik jos skiriasi nuo karieliečių raudų, su kuriomis jos nieko bendro neturi. Pagaliau pažymėtina, kad jau Henrikas Latvis pasakoja, jog kuršiai, lyvai ir estai su didelėmis raudomis laidoję savo numirėlius, kuriuos degindavę[1].

Į aukščiau duodamų vienodumų tarpą kol kas nesu įtraukęs keleto bendrumą primenančių dainų, kurių dar nesuskubau palyginti. Taip pat esu atidėjęs į šalį keturias Julijaus Krohn'o Kalevalos veikale[2] lyginamas dainas: Ainos dainą, Trijų gegužių dainą, Salmės

[1] A. Hansen, Origines Livoniae, 62, 128, 143 p. p.

[2] Žiūr. m. v. 327—31 p. p.

dainą ir Piemens maldą saulei, del to, kad bendrumas, kiek tai liečia Ainos dainą, tik tariamas, Salmės daina, kiek galima tai dabar suprasti, tik savo pagrindine mintimi santykiauja su latvių dangaus žiburių piršlybų daina, o Trijų gegužių daina ir Piemens malda saulei pagaliau reikia smulkiau nušviesti.

Čia ne vieta ir ne metas imtis plačiau, apskritai, lyginti lietuvišką su suomiška poezija. Keletas bendrumų dainų reiškimosi būde, ką jau Krohn'as aukščiau mintėame veikale pažymėjo[1], tebūna paminėta. Lietuvos poezijoje, kaip ir suomių gamta kalba, tačiau nėra tai lygiai dideliam laipsny, kaip pas mus. Šilkinius, auksinius ir sidabrinius dalykus vartoja lietuvių poezija, apskritai, vietoj kasdienių lininių, geležinių ir kitų, tačiau ji atsargesnė ir arčiau tikrovės, negu suomių. Lietuvių poezijos pagalba, manau, šis visas reiškinys galima išaiškinti; kokiam laipsny jis betarpiškai yra veikęs mūsų poeziją, tai tikriausiai taip pat tyrinėjimas išaiškins. Vestuvių dainose gi iš abiejų pusių pagrindinis būdas tas pats, kurio, be to, panašumas, kaip aukščiau išdėstyta, siekia pačius motyvus ir jų supratimą.

Imant lietuviškų skolinių amžiaus dalyką, yra keletas faktų, kurie šiuo atžvilgiu ypač įsidėmėtini. Visų pirma pažymėtina, kad Estijoj ir Suomijoj sutinkamų lietuviškų dainų, be keleto retų, nėra Latvijoj. Be to dar, kitų nesutinki net Estuose, o jos išsineria Ingrijoje (net dar Suomių-Karieloje), kaip 9 n. Ateik į mus šokti, 10 n. Linai, linai dirvoj auga, 18 n. Svočia valgo kiaulę su visais šeriais (Ladogos šiaurės pusėje), 19 n. Piršlys šunliežuvis, 21 n. Svotelis statinės ilgumo. Antra, kaip aukščiau pažymėjau, trumputė piemenų dainelė 5 n. Eikit, debesys, į Rusus įdomi savo plačiu išplitimu. Ir pažymėtina, kad ji suomių plote reiškiasi tokia trumpa ir paprasčiausia forma, jog negalima suprasti, kaip ji būtų galėjusi iš estų ateiti paskesniu metu. Nors aš negaliu duoti smulkių įrodymų, tačiau neabejodamas teigiu, kad šis skolinimas priklauso suomių poezijos visų ankstyviausiam raidos periodui.

Trečią atramos punktą nustatyti skolinių laikui duoda vestuvių papročiai. Jau L. v. Schroeder'is savo veikale Die Hochzeitsbräuche der Esten (Tartu 1888) yra įrodinėjęs, kad estų-suomių vestuvių papročiai itin esminiuose dalykuose esą indoeuropiečių kilmės. Rinkdamas lietuviškus vestuvių pasakojimus ir lygindamas suomiškus su jais ir pirmesnėmis lietuviškomis žiniomis, aš

[1] Žiūr. m. v. 333—34 p.

iš savo pusės esu priėjęs tą nuomonę, kad nepalyginti didžiausioji dalis estų-suomių vestuvių papročių yra paimta iš lietuvių. Suprantama, kad taip giliai siekianti lietuvių įtaka nebegalėjo būti daugiau galima po to, kai Pabaltijo suomiai galutinai yra atsikėlę į dabar gyvenamas vietas, bet ji turėjo įvykti vykstant ilgesniam laiko tarpui, kada buvo galimas betarpiškas susisiekimas. Vestuvių papročiai, kaip žinoma, stipriai laikosi pirminių formų, tad jų išsilaikymas per tiek šimtų metų lengvai suprantamas.

Jei aš sakau, kad mūsų vestuvių papročiai lietuviškos kilmės — o tai galima tikrai įrodyti — reikia manyti, kad prie jų prijungtos dainos bent iš dalies iš to paties laiko. Nes negalima laikyti vien atsitikimu tai, kad tada, kai kitų Europos tautų vestuvių poezija nepatiekia bet kokių lyginimo duomenų, Lietuvos ir vestuvių papročiuose ir vestuvių poezijoje randi žymų skaičių bendrumų su suomių. Abiem reikėjo gimti vienodoje būklėje ir tokios pat kultūros veikimu, o kad skolintojais paprastai yra buvę lietuviai, parodo tai, jog yra buvęs laikas, kada lietuviai yra buvę kultūros nešėjais Rytų Pabaltijo suomių kilčių tarpe. O šitą dalyką savo ruožtu aiškiai atvaizduoja kalbos skoliniai.

Pagaliau dar paminėtinas ketvirtas ir, mano nuomone, labiausiai įrodąs panašumas: pačių dainų dainavimo būdas. Lietuvių ir latvių poezijos savitarpio santykiai, kai del dainavimo būdo, vargiai ar kiek ištirti. Aš deduosi vis delto galįs įrodyti, kad dainos išsirutuliojo iš tų pačių pradų ir kad latvių poezija išlaikė primityvią aisčių formą. Jei taip dalykas būtų, iš to išeitų, kad lietuvių poezija svarbiausiam dalyke išsirutuliojo į dabartinę savo formą tik tada, kai atsiskyrė nuo latviškos, ir kad latviška poezija senų seniausia, kaip tos nuomonės daugelis žymių tyrinėtojų, kaip Mannhardt'as,[1] Bielenštein'as,[2] Lautenbach'as,[3] Zubaty,[4] yra buvę. Bendra ir latvių-lietuvių ir suomių poezijai yra užtarėjos ir choro pakaitos. Bet vienodumas nesiriboja tik tuo. A. Launis savo veikale Über Art, Entstehung und Verbreitung der estnisch-finnischen Runenmelodien (Helsinkuose 1910) yra priėjęs tokį rezultatą, jog tokių pat gaidų tipų kaip Estuose ir Suomi-

[1] Die lettischen Sonnenmythen 325 p.
[2] 1000 lettische Räthsel 10, 18 p. p.
[3] Очерки IX p.
[4] Über die sogenannten Flickvokale des lettischen Volkslied 2 p.

joj matyti taip pat Latviuose, Lietuviuose, Lenkuose ir Ukrainuose[1]. Jis taip pat yra šį svarbų dalyką pastebėjęs, kad dainų gaidos estų-suomių plote, palyginti, maža keliavusios iš vienos apylinkės į kitą[2].

Negalėdamas iš savo pusės ką nors pasakyti apie gaidų amžių, aš noriu tik pabrėžti dainavimo būdo vienodumą ir paklausti, ar galima manyti, kad trys geografiškai dabar taip atsiskyrusios, plačiai paplitusios ir gaivios liaudies poezijos, kaip lietuvių, latvių ir estų-suomių, vartotų tą patį išorinį pasireiškimo būdą tik atsitiktinai? Ar nėra visai natūralu, kad dainavimo būdo vienodumas kyla iš tos pačios priežasties, kaip ir turinio, būtent, iš to, kad visos šitos poezijos gavo savo tipišką formą lietuvių-suomių kultūros periodo metu. Ir šiam susiformavimui reikėjo įvykti, palyginti, primityvioje būklėje, tuo metu, kada šitos visos tautos dar tebebuvo kūdikystės amžiuje, jautrios prisiimti, gabios savo vaizduotės žaizdre sutirpdyti gaunamą medžiagą.

Reta liaudies poezija taip yra stovėjusi visai nuošaliai nuo viena kitos, kaip lietuvių ir latvių. Daugiausia, rodos, gavusi įtakos lietuvių poezija iš gudų ir lenkų, bet šitie santykiai dar neišaiškinti. Žinant lietuvių nedraugingumą vokiečiams užkariautojams[3], negalima laukti iš germanų pusės didelės įtakos liaudies poezijai. Be to, Lietuvą nuo Vokios lig 1500 m. skyrė senovės Prūsų žemė, kaip Brückner'is yra pažymėjęs[4]. Ir stipri siena tarp Prūsų ir Rusų Lietuvos buvo taip pat tikyba ir valstybės siena. Ir germaniški skoliniai aisčių liaudies poezijoje lig šiol nebuvo tiek žinomi, jog jais būtų kas rūpinęsis.

Tačiau vis delto ir čia sutinkama germaniškų skolinių. Tokie yra tos plačiai Europoje žinomos „klajojančios baladės" T r y s g r a f a i (Kalvaitis, Prūsijos lietuvių dainos, 79 n.), M a g d a l e n o s v a n d e n s k e l i o n ė (Bartsch, dainų balsai, 122 n.) ir V a d u o t i n a m e r g a i t ė (Bezzenberger, Litauische Forschungen, 16—17 p.p.) Lietuvoje ir Latviuose „B r o l ž u d y s" (Barons I, 3461 n.).

Dar be šių aš esu pastebėjęs keletą labai įdomių vaikų dainų, kurios duoda naujos šviesos į germaniškos liaudies poezijos prasiplatinimą Rytų Pabaltijy.

Dainos šios:

1. T a v a s t i j o s s t e b u k l a i. Pav.: Niemi 648 n.; Ulmann, Lettische Volkslieder n. 280, 281; Kantel. I, 183.

---

[1] M. v. 110—113 p. p.

[2] M. v. 112 p.

[3] Lietuvių pasakose, pav., velnias visada pasirodo vokiečio paveikslu.

[4] Die slavischen Fremdwörter im litauischen XII p.

2. Davimas ir gavimas. Pav.: Jušk. I, 143 n.; Lautenbach, Очерки 97 u. Kantel. I, 207 n.

3. Kálė kalvis dalgius. Pav.: Jušk. III, 1563 n.; Barons I, 2221 n.; Kantel. I, 211 n.

4. Keturių mergaičių daina. Pav.: Rėza[2] 85 n.; Lautenbach, Очерки 32 p.; Hildén 16 n.

5. Kur pasidėjo tas ir tas. Pav.: Barons I, 2629 n.; 907—908 p.; Kantel. I, 213 n.

6. Pelę ėda žiurkė, žiurkę katė, katę šuo ir t. t. Pav.: Niemi 235 n.; Hurt II, 19, 108 n. 4.

7. Pakukuok, gegut, ar ilgai gyvensiu. Pav.: Jušk. II, 821 n.; Th. Hultin, 5 n.

7-a. Ar vaikščiosiu ilgai vienplaukė (vadinas, netekėjusi). Pav.: Šliupas, Lietuvių tauta I, 448 p.; Kantel. II, 78 n.

8. Tarnavau turtingam ponui. Pav.: Jušk. I, 156 n.; Barons I, 2144 n.; Lautenbach, Очерки 98 p.; Kantel. I, 237 n.

9. Sveikas, sveikas, oželi (ožys malūne). Pav.: Jušk. I, 237 n.; Lautenbach, Очерки 93 p.; Hurt. II 44, 217 n. 1.

10. Išėjo senė į mišką. Pav.: Jušk. I, 82 n.; Barons I, 2137 n.; Kantel. I, 236 n.

Aukščiau išvardintų skolinių smulkesnį tyrinėjimą esu palikęs kitam laikui. Tik keletą savo pastebėjimų prašau leisti man čia išdėstyti.

Aišku, kad visos šitos eilės ne vienu metu pasiskolintos ir tikriausiai iš atskirų šaltinių. Del tokių eilų, kaip Tavastų stebuklai, Kalė kalvis dalgius, Kur pasidėjo tas ir tas plataus pasklidimo aš buvau priverstas prieiti nuomonę, kad bent šios eilės gautos iš Rytų Pabaltijo germaniškų gyventojų ir arčiau jų germaniškų tautų, apie kurias žinom, kad jos abiejose pusėse Kristaus gimimo laiku yra gyvenusios Rytų Pabaltijy. Kaip man rodos, negalima manyti, kad estų salų švedų gyventojai būtų skolinius davę, nes jie yra gyvenę labai atsiskyrę ir jų, palyginti, nedaug tebuvo.[1] Bet juotes būtų natūraliausia, jei tie priešistoriniai germanai, kurie gyveno Rytų Pabaltijy šimtmečius tarp suomių ir aisčių[2], būtų įdavę tas dainas kaimynams, kurie iš jų pasiėmė, kaip žinome iš Thomsen'o ir Setälä tyrinėjimų, tiek daug aukštesniai kultūrai priklausančių

[1] 1850 metų pradžioje tebuvo apie 5,000, pagal Ruszwurm'io skaitymą.

[2] *Hackman*, Die ältere Eisenzeit Finnlands 338 p.

skolintų žodžių. Jei taip dalykai būtų, lengva būtų išaiškinti eilių skolinių atsiradimą Latviuose, Estuose ir Suomijoj. Nes nuostabu, kad latpoezija, šiaip labai trumpa, yra, taip savaip sutirpdydama, pasiėmusi vių poezija, šiaip labai trumpa, yra, taip savaip sutirpdydama, pasiėmusi tas dvi paskutines ilgas eiles, ir antra, kad Vakarų Suomijoj sutinkama tos eilės vienodai primityvioje ir vis delto skirtingoje formoje, kaip Estuose. Ir nuostabus atsitikimas, būtent, tas, kad su vienintele man žinoma Tavastų stebuklų daina yra sujungti „Davimas ir gavimas", kaip Vakarų Suomijoj (pav., Hildén, 9 n.).

Jei, mano nuomone, šių eilių kilmė būtų tikra, tai jų persikėlime iš Estų į Suomių pusiasalį mes turėtume tokį pat atsitikimą, kaip kad šiaurės Vokios vaikų dainų persikėlimas į Angliją, kur, man rodosi, anglo-saksai jas su savim nusinešė 5-me amžiuje[1].

---

[1] *Nordlander*, Svenska barnvisor och barnrim, 6 p.

Autoriaus šiam vertimui pridėta:

1) Jacob Hurt'as (1839—1907) garsusis estų tautos veikėjas ir liaudies poezijos rinkėjas, 1881—1901 metais Peterburgo estų parapijos klebonas. Hurt'o domėjimasis liaudies poezija prasidėjo jau 1860 m. Hurt'as 1888 m. išleido paraginimą rinkti estų dainas. Atsišaukimo padariniai buvo tokie dideli, jog 1904 m. Hurt'o rinkiny buvo 207,000 numerių. Paties Hurt'o dainų rinkiniai žymiausi šie: „Vana kannel" (1875—1886), „Setukeste[1] laulud" (1904—1907). Nauja Wiedeman'o estų-vokiečių žodyno redakcija — taip pat Hurt'o.

Per Didįjį karą Hurt'o liaudies dainų rinkiniai buvo atgabenti ir saugojami Suomių Literatūros Draugijos archyve Helsinkuose. Dabar Tartuose Suomių Liter. Dr-ja nuo tų rinkinių pasigamino nuorašus. Citatos reiškia nuorašų tomus.

2) Prisiminimas šito mano gerbiamo mokytojo ir bičiulio prof. J. Lautenbach'o, kurs yra miręs 1928 m., man brangus. Tai buvo maloniausias senosios kartos idealistas, vienas iš tos kartos, kuri savo patriotiškais darbais padėjo pamatą latvių valstybei. Sit illi terra levis!

3) Prof. A. Kuršaitis, gimnazijos profesorius Tilžėje, negirdėto atsidėjimo ir darbštumo žmogus, nepaprastai daug padėjo man mano prieš Didįjį karą studijose lietuviškoj srity. Aš jam dar ir čia noriu nuoširdžią padėką pareikšti už jo meilią bičiulystę.

4) Apie didelio lietuvių tautos žadintojo dr. J. Basanavičiaus reikšmę aš esu ne kartą rašęs savo tėvynėje. Aš čia tik noriu pabrėžti, kad mus jungė vienodi siekimai. 1911 m., kada aš darbavaus Lietuvių Mokslo Draugijos archyve Vilniuje, jis lydėjo mano studijas su bičiulio meile. Be to, aš čia galėjau pastebėti jo lygų ramumą anose sunkiose aplinkybėse ir jo tvirtą tikėjimą lietuvių tautos ateitimi. Jis buvo atsidėjęs tyraus darbo vyras; mokslo dalykuose jis tvirtai laikėsi, kartą nusistatęs, savo įsitikinimų; jis nebuvo litera-

[1] Setud arba Setukesed — tai stačiatikiai estai Pskovo gub.; po karui susijungė su visais estais.

tūrinis kovotojas. Daugiausia jis domėjosi archeologijos tyrinėjimais. Jo stiprumas ir, gal būt, silpnumas buvo tai, kad jis buvo atsiskyrėlis; ilgai buvęs ištremtas jis buvo papratęs laukti, kol pagaliau tikras metas, 1905 m., prisiartino, ir jis tuomet drąsiai ėjo vykdyti savo jaunystės svajonių. Jo jaunystės darbai, jo prityrimai ir rami prigimtis ir sąmoningumas padarė jį nevainikuotu nepriklausomos Lietuvos karalium. Kaip atlyginimą už tas dideles kančias, kurias iškentėjo lietuvių šviesuomenės ir tautos karta, kurios Basanavičius buvo tikras vaikas, tautų likimo Viešpats vis delto suteikė jam laimę išvysti savo mylimą tautą nepriklausomą.

Vardų registras

(Padarytas Vertėjo).

Achšarumov Vl. 105.
Adelung J. Chr. 33.
Ahlquist 291...
Alekna A. (prof.) 21, 34, 35, 70.
Alzpodien 83.
Ambrassat A. 43.
Andrejanoff 242.
Arons Matis 224.
Baltramaitis S. 103, 130.
Baniulis A. 147.
Barauskas K. 147.
Baren van 24.
Barons Kr. 221, 224, 225, 229, 285, *290*...
Bartsch (Barčys) Chr. 75, 82, 83, *109*, 125, 126, 152, 264, 295, 300.
Basanavičius J. dr. 11, 19, 68, 73, 95, *117*, 125, 126, 135, 146, 149, 153, 170, 214, 286, 304, *311*.
Baszko L. v. 78.
Baudouin de Courtenay J. 114, 126, 131.
Bedarf 83.
Beerbohm V. 83, 93.
Berg 105.
Bergmann G. v. 223.
Bezzenberger A. prof. 13, 16, 17, 43, 75, 93, 98, *109*, 125, 126, 127, 152, 153, 161, 224, 264.
Bideru Jurs 131.
Bielenstein A. 17, 153, 211, 222, 223, 241, 243, 292, 307.
Bieliauskytė S. 147.
Biržiška M. prof. *252*.
Bock 53.
Böckel O. 191, 198.
Boguš J. 105.
Bohlen P. v. 33, *82*.
Böhme F. M. 261, 277, 279.
Bohušas S. J. 32.
Bourgault — Ducodray 152.
Brand. J. A. v. 45, 52, 75, 76, 225.
Brivzemnieks Fr. 224, *226*, 228.
Brodziński K. 103.
Brosow A. 108.
Brugman K. *108*.
Bruožis *129*, 146, 162.
Bružas I. 147.
Brzozowski K. M. 90, 99.
Bücher 192, 194, 216.
Buckholz 286.
Budrius *82*.
Būga K. (prof.) 13, 14, 31, 113, 136.
Bukėnas A. 147.
Buettner G. 223, 226, 227, 233, 288, 289.
Burba Alex. kun. 71, *127*.
Cappeller C. prof. 63, 125, 127.
Chamisso 93.
Chodźko A. 103.
Czacki T. 79.

Čiurlionis K. 117, 134, 153, 179, 181.
Čiurlionienė S. 153.

Dambrauskas A. (Jakštas) prel. 72, 167.
Daniłowicz I. 32.
Daukantas S. 90, *99*, 147, 152, 162.
Daukša M. Kan. 35.
Davaina — Silvestraitis M. *119*, 148.
Didžiulienė L. 147.
Dievo Muzikantas 147.
Długosz 19.
Dobrowski 33.
Drąsutavičius K. 147.
Drevlianski P. M. 105.
Dukmeyer F. 199.
Duonelaitis K. *54*, 79, 160.
Dėdelev A. 131.

Eichchoff 33.
Einhorn P. 211.
Elisonor J. 147.
Eneas Silvius 28.
Eretas J. prof. 8.

Fortunatov *106*, 152, 304.
Gatterer 33.
Gegužyński 104.

Geitler L. *107*.
Gervais 53, 59, 79.
Giedraitis M. vysk. 36.
Giessing 126.
Gilbert de Lannoy 69.
Ginken J. 136.
Gira L. 147.
Gisevius E. 82, *84*, 90, 94, 152, 160.
Glagau O. 84, 161.
Glogau C. W. O. 94.
Goethe 78, 81.
Gotthold L. A. 94, 152.
Grasberger H. 199.
Grauželis J. 147.
Grinius K. dr. 146.
Grinkevičius P. 147.
Groundstroem 299...
Guagnini A. 39, 75.
Gukovski K. P. 133.

Hackman 309.
Hagen A. 94.
Hansen A. 293.
Härkönen 211, 301...
Hartknoch Chr. 32, 76.
Haupt 304.
Hausmann R. 286.
Hildén 298...
Hoening G. 44.
Heilsberg C. F. 79.
Hennenberger 43.
Henrikas Latvis 20, 286, 305.
Herder 78, 223.
Hertel 83.
Hieronymus Pragensis 28.
Hilferding 106.
Hirt 244.
Hollack E. 15.
Humboldt 3.3
Hurt J. dr. 286, 291... *311*.

Ivanavičius F. 96.
Ivinskis L. *102*.

Yčas M. 71.

Jablonskis J. 113, 132.
Jacevičius Pr. 147.
Jankevičius M. kun. 140.
Jankus M. *121*.
Janonis J. 147.
Janulaitis A. 126, 127, 146, 170.
Januška 147.
Jarašius J. 147.
Järvinen 304.
Jaunius K. kun. 115, 137.
Jenisch D. 78.
Jokūbėnas P. ref. kun. 142.
Jordan W. 93.
Jucevičius L. A. *96*.
Jurjans Andr. prof. 232, 242, 244.
Juškevičius A. kun. *113*, 215, 218, 297...
Juškevičius J. *113*.
Juškis V. 147.
Juškytė J. 147.

Kabaila A. 127.
Kairies 126.
Kairys St. 147.
Kallas 270, 299.
Kalvaitis V. *121*, 297...
Kamiński M. 104.
Karamzin 19.
Katterfeld H. E. dr. 226.
Kemėšis F. kun. 140.
Kibort 131.
Kirkor A. H. 130.
Klebs R. dr. 16.
Klenovič N. 132.
Kliausis Ign. 147.
Knaake E. 34.
Knüpfer A. F. J. *302*...
Kojalavičius Wijuk A. 32.
Kolberg O. *107*, 114, 152
Koncewicz J. 70, 125, 130.
Köppen Fr. Tt. 33.
Kopernicki Iz. 114.
Kostomarov N. 105, 106.
Kossarzewski K. A. 162.
Kowalewski C. 59.
Kragas P. 135.
Krakaitis 147.
Kraszewski I. 104.
Krause A. G. 78, 93.
Krėvė Mickevičius V. (prof.) *136*, 145.
Krenčius P. 134.
Kriaučiūnas P. 118, *120*, 147.
Krieger 83.
Krohn Jul. 285, 286, 305.
Krohn K. 261.
Krumbholz R. 26.
Krupavičiūtė K. 147.
Kruse 240.
Kudirka V. 132.
Kukolnik I. 105.
Kumetis I. 147.
Kuntze A. 93, 122.
Kuršaitis Alex. prof. 11, 72, 82, 124, 127, 286, 288, *311*.
Kuršaitis Fr. *86*, 152, 178, 187.

Lanauckutis J. 148.
Larin Paraske 169.
Lasicki J. 38, 67.
Launis A. 307.
Lautenbach J. 154, *224*, 243, 255, 286, 296, 307, *311*.
Lelewel J. 32.

Leonas P. 153.
Lepner Th. *45*, 75, 76, 159.
Leskien A. *108*, 300.
Lessing, 77.
Liesis Br. 148.
Linde 33.
Lippert J. 62.
Liubawski 66.
Löbell R. 123.
Lohmeyer K. prof. 23, 30.
Lönnrot E. 269.

Maciejauskas A. 133, 134.
Mačinskis J. 164.
Mačys K. 148.
Maironis 19, 22, 24, 35, 36, 67, 94.
Mannhardt 38, 43, 241, 278, 283, 307.
Marganavičius A. 9.
Martini V. 76.
Masionis K. 133.
Mašiotas Pr. 163.
Matschul 126.
Mažylis P. 148.
Mažvydis M. 43.
Merkelis G. 13.
Meulen R. van der dr. 154.
Miechovita M. 74.
Miečiūnas 148.
Mielcke Ch. G. 177.
Mierzyński A. 22.
Miglovara J. 133.
Mikalauskas P. 134.
Mikkola J. J. prof. 11, 135.
Miller *106*, 152, 304.
Milvydas G. 148.
Mironas Vl. kun. 144.
Mitkus J. 148.
Moigis K. 101.
Mommsen 204.
Moser 126.

Nanartavičius J. 148.
Narbutas T. 33, *98*.
Naruševičius 32.
Nast L. 123, 152.
Nesselmann G. H. 80, *88*, 94, 96, 152, 160, 177, 303...
Nestor 19.
Neumanas ref. kun. 142.
Niemi A. R. prof. *5*, *138*, 297...
Noskowski Z. 114, 168, 179.

Olechnavicze K. 104.
Olšauskas K. kun. 11, 72.

Pabehrzis 131.
Pac — Pomernackis 148.
Pavliučenko V. 133.
Pajula 298...
Pakalnis Z. 148.
Paliulis M. 137.
Palukaitis V. 134.
Passarge L. 120.
Paškevičienė St. 148.
Paukštys J. 131.
Perec 131.
Petryla A. 126.
Philipp R. 94.
Pietaris V. 118, 133.
Pikčilingis J. 148.
Plateraitė C. 291.
Platonov S. F. 21.
Poblocki 19, 32.
Pogodin A. 136.
Porkka 298...
Poška D. 66, 103.
Potebnjà 106, 265, 267.
Pott 33.
Praetorius M. 45, 47, 75, 76, 158.
Praškevičius A. 148.
Preuss Th. 21, 40.
Prialgauskas M. kun. 142.
Prochaska 26, 27, 29.
Putkis 148.

Rackiewicz B. 104.
Radziukynas kun. 137.
Radziukynas J. 164.
Rask R. 33.
Reimann 83.
Relander J. 298...
Rėza L. 78, *80*, 90, 151, 160, 177, 302...
Rogalski L. 103.
Rogge A. 36.
Römer E. 34.
Ruhig P. *77*.
Ruotsalainen 298...

Sabaliauskas A. kun. 98, 132, *137*, 142, 143, 150, 153, 160, 172, 187, 294.
Samogita 133.
Sarnicki S. 75.
Sasnauskas Č. 134.
Savickis E. 148.
Sembrzycki J. 36.
Setälä E. N. prof. 13, 309.
Siemering 15.
Sinkevičius A. 148.
Skarupskas J. 148.
Skerniavičius K. 148.
Skvireckas J. (vysk.) 37.
Slančauskas M. *129*, 148.
Smetona A. 72.
Smilgienė O. 138, 166, 169, *171*, 194.
Sowiński A. 105.
Sprogis J. 223, 292...
Spudas J. 148.
Staklies 126.

Stanevičius S. 90, *94*, 148, 152, 161.
Stasevičius J. 140.
Stasevič P. 105.
Stenders 222, 225, 241, 251.
Stiklelis K. 134.
Storims M. 148.
Strahl 33.
Strahlman 299...
Strazdas K. 148.
Stryjkowski M. 36, 39, 74.
SūdarisP. 148.
Svilas K. 148.

Szafarzik 33.
Šalčius 148.
Ščekin B. P. 132.
šidlauskas D. 148.
Schiekopp J. 133.
Schimmelpfennig past. 83.
Šimkus St. *136*.
Šimtakojis J. *129*, 196.
Šivickis Pr. 148.
Šlapelis I. dail. 139.
Šlapelis J. dr. 113, 136.
Schleicher A. 33, 82, *87*, 106, 161.
Šliupas J. dr. 67, 71.
Šliakis V. 133.
Shlossar A. 279.
Schlozer 33.
Schmaler 304.
Schnitzler J. H. 32.
Schrader 186, 204.
Schröder L. v. 241, 306.
Schulz past. 83.
Schulz varg. 60, 62, 93.
Šutinas A. 148.
Schwederski 83.
Švegžda K. 140.

Tacitas 18.
Tallquist 299...
Talvio Maila 132, 135.
Tehrauda Jahnis 132.
Tejsler V. 132.
Teobald 131.
Tetzner F. ir H. 122.
Thomas A. 24, 26.
Thomsen V. 13, 14, 286, 310.
Thunmann 33.
Tilvytis (Žalvarnis) J. kun. 134, 139.
Tischler 15.
Törneroos 299.
Totoraitis J. kun. 149, 204.
Trumpulis J. 148.
Tumas J. kun. 72, 146.
Tumelis J. 148.
Turauskas Pr. kun. 207.
Turkenis D. 148.

Ulmann 291.
Untulis Br. 149.
Untulis M. 149.

Wagner E. 75.
Wahr D. 223.
Vaiceka K. 149.
Vaičaitis V. 118, 149.
Valackas St. 201.
Waldemars Kr. *223*.
Valančiauskas M. vysk. 36, 99, *102*, 161, 177.
Walmore H. 105.
Vanagelis Ks. 131.
Vater 33.
Watson 33.
Veckenstedt E. 131.
Veiveris Pr. 149.
Weske M. *292*...
Wichert E. 124.
Viksva J. kun. 140.
Winter A. 266.
Virikas 149.
Visocki A. 133.
Wissendorf H. 224, 285.
Višniauskas V. 149.
Vydūnas (Storasta) V. 72, 124.
Vlast 94.
Vokietaitis A. 149.
Wolf W. 125.
Volteris E. prof. 19, 35, 42, 69, 95, *111*, 126, 128, 146, 149, 188, 214, 224, 241, 242, 298.

Zatorski Fr. 104.
Zieńkiewicz R. 104.
Zschokke F. 94.
Zubaty 243, 307.
Zubrickas 149.
Zweck A. 30, 36, 49.

Žegota O'Nacevičius 98.
Žemaitė 134.
Žemaitis A. 149.
Žemaitis-Kriščiūnas Z. 149.
Žemdarbis S. 149.
Žemgulys J. 149.
Žiogas J. kun. *129*, 149, 150, 164.
Žitkus K. kun. 140.
Žmudzinavičius A. 73.

Vykdant Autoriaus velionies valią, šis leidinys iliustruotas tautosakininkų atvaizdais.

TURINYS

Prof. Augustas Robertas Niemi. 5
Prakalba. 10

Įvadas.

1. Lietuva priešistoriniais laikais. 12
2. Lietuva istorijos priešaušry. 19
3. Lietuvos kaimiečiai istorijos metu. 30

I. Lietuvos liaudies dainų rinkimo istorija.

1. Seniausieji liaudies dainų užrašymai. 74
2. Rėza. 80
3. Nuo Rėzos iki Nesselmanui. 82
4. Stanevičius. Jucevičius. Narbutas. Brzozovskis. Daukantas. Valančauskas. Ivinskis. 94
5. Atsitiktiniai leidiniai. 103
6. Fortunatov ir Miller. Geitler. Kolberg. Leskien ir Brugman. Bezzenberger. Bartsch. Volteris. 106
7. Antanas ir Jonas Juškevičiai. Basanavičius. Silvestraitis. Kriaučiūnas. 112
8. Paskutinieji rinkimai Prūsų Lietuvoje. Litauische Litterarische Gesellschaft. 120
9. Burba. Slančauskas. Žiogas. Šimtakojis. Bruožis. Grigonis. 127
10. Atsitiktiniai leidiniai. 130
11. Paskutinieji rinkimai Rusų Lietuvoje. Lietuvių Mokslo Draugija. 135

II. Dainų tyrinėjimo istorija. Del dabartinių uždavinių. Del metodo.

III. Liaudies daina ir gyvenimas.

1. Senovėje. 158
2. Tautos dainos reikalai Lietuvoje dabar. 162
3. Kada dainuojama ir dainos rūšys. 164
4. Daininkai. 167

IV. Lietuvių ir latvių liaudies dainos rutuliojimosi istorija.
1. Giesmė. ... 172
2. Daina. ... 178
3. Del giesmių kilmės. ... 185
4. Del primityviosios dainos. ... 212
5. Latvių liaudies daina. ... 221
6. Giesmė ir dziesma. Daina ir zingė. ... 239
V. Lietuvių ir latvių dainų santykiai ... 255
1. Apie dainas. ... 256
2. Mitologiškos dainos. ... 256
3. Karo dainos. ... 262
4. Jaunųjų grobimo dainos ... 266
5. Nukritęs vainikas. ... 267
6. Nukritęs žiedas. ... 267
7. Nuo arklio kritęs bernelis. ... 268
8. Prapuolęs žirgas. ... 269
9. Piršlybos — nakvynė. ... 270
10. Brolis lanko ištekėjusią seserį. ... 272
11. Našlaičių dainos. ... 273
12. Nuostabus žadėjimas. ... 275
13. Brangi šeima. ... 275
14. Girtuoklis. ... 276
15. Vestuvės paukščių, vilko. ... 277
16. Apie ožį. ... 277
17. Lopšinė daina. ... 278
18. Daugkartinis mainas. ... 278
19. Tarnyba. ... 279
20. Atsisveikinimas. ... 280
VI. Lietuvių ir latvių aidai suomių liaudies poezijoje. ... 285
Darbo dainos ... 297
Piemenų dainos ... 298
Vaikų dainos ... 298
Šokių dainos ... 299
Vestuvių dainos ... 300
Kartojamos ir lirinės dainos ... 302
Mįslių dainos ... 304
Kartotinės dainos ... 304
Raudos ... 305
Hurt, Lautenbach, Kuršaitis, Basanavičius. ... 311
Vardų registras ... 313

Tautosakos Komisijos gauta medžiaga

(Nuo 1932-II-10 iki 1932-VI-6)

Eilės Nr.	Kas ir iš kur patiekė	Dainų	Pasakų	Padavimų	Dainuškų	Priežodžių	Prietarų ir burtų	Mįslių	Patarlių	Smulk. tautosakos	Oracijų	Raudų
1	S. Paliulis (iš Biržų ap.) . .	293	—	—	7	—	32	1	1	—	—	—
2	J. Kedys (iš Marijampol. ap.)	107	11	—	12	—	57	43	40	28	—	—
3	F. Šalkauskas (iš Pagirių v.)	83	—	—	—	—	5	5	—	—	—	—
4	P. Užupis (iš Naumiesčio ap.)	250	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—
5	S. Kuzma (iš Juodeikių bažn.)	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	—
6	A. Gailiušis (iš Ramygalos v.)	101	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	M. Būga (iš Kamajų v.) . .	25	—	—	23	—	—	—	—	—	—	—
8	M. Čilvinaitė (iš Upynos par.)	—	—	5	4	—	2	—	6	—	—	—
9	J. Masiulis (iš Kupiškio) . .	180	—	—	30	—	—	—	—	—	—	8
10	? (iš Panemunio v.)	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11	A. Mažiulis (iš Dusetų v.) .	100	—	—	133	—	—	—	2000	—	—	—
12	M. Grigonis (Anykšč. v. mok.)	—	—	—	432	—	—	—	—	—	—	—
13	J. Žekevičius (iš Alytaus ap.)	461	—	—	289	—	—	—	—	—	—	—
14	E. Jakševičiūtė (Linkuv. gimn.)	515	79	14	—	—	158	555	52	—	—	—
15	J. Čiuta (Linkuv. gimnaz.) .	501	43	—	15	—	60	28	8	10	1	1
16	J. Dovydaitis (Švenčion. gim.)	71	15	4	—	—	2	21	311	85	—	—
17	J. Dovydaitis (iš įvairių v.) .	244	6	—	—	—	—	41	34	10	—	—
18	S. Paliulis (iš Panevėžio ap.)	174	—	—	—	—	26	26	—	3	—	—
19	P. Valentinavičiūtė (iš Panev. a.)	340	—	—	100	—	—	—	—	67	—	—
20	V. Bardzilauskas (iš Alytaus a.)	125	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—
21	J. Dovydaitis (iš įv. v.) . .	185	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22	J. Elisonas (iš įvair. vietų) .	643	83	1	47	—	—	—	—	3	—	—
23	J. Radzevičius (iš Širvintų v.)	55	136	7	—	—	—	107	132	11	—	—
24	V. Kavaliauskas (iš Alyt. ap.)	236	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25	K. Pivoriūnas (iš Marijamp ap.)	61	—	—	—	—	59	49	—	—	—	—
26	E. Trumpa (iš Gudžiūnų v.)	32	—	—	—	—	15	46	4	10	—	—
27	E. Grigonytė (Šiaul. Ber. gimn.)	151	84	2	8	—	24	23	41	7	—	—
28	B. Stankūnaitė (iš Žemaitk. v.)	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
29	J. Švoba (iš Pilvišk. vid. mok.)	200	1	—	—	—	10	11	—	—	—	—
30	L. Galvonas (iš Zarasų ap.) .	680	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
31	K. Boruta (iš įv. v.) . . .	—	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—
32	J. Butkytė (iš Zarasų ap.) .	60	6	—	—	—	83	21	—	22	—	—
33	A. Žirgulis (iš Survilišk. v. .	58	35	—	65	—	—	207	102	26	5	—
34	V. Bardzilauskas (iš Udrijos v.)	75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
35	J. Žekevičius (iš Alyt. ap.) .	531	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36	J. Čiuta (Linkuv. gimnaz.) .	535	51	—	60	—	22	46	—	—	—	—
	Iš viso	7099	579	33	1255	—	555	1230	2732	289	14	9
	Anksčiau buvo gauta .	31988	2196	349	2117	690	5321	8351	20957	1038	62	4
	Iš viso	39087	2775	382	3372	690	5876	9581	23688	1327	76	13

Tautosakos Komisijos perrašytos (iki š. m. VI. 10) ir tvarkomos dainos.

Eilės Nr.	Kas įteikė dainas	Iš kur	Kiek
267	S. Paliulis . .	Biržų apskr.	300
268	F. Šalkauskas .	Pagirių ir Vadoklių par. . . .	84
269	L. Galvonas . .	Zarasų apskr.	632
270	A. Činikaitė . .	Panevėžio, Biržų ir kt. apskr. .	187
271	P. Užupis .	Naumiesčio apskr.	250
272	P. Maldeikis	Ramygalos valsč.	62
273	J. Čiuta . . .	Joniškio valsč.	214
274	S. Paliulis . .	Biržų, Krinčino, Pabiržės valsč.	174
275	S. Paliulis . .	Biržų apskr. ir iš kitur . . .	215
276	V. Butkus . .	Žarėnų valsč.	33
277	M. Digrytė . .	Marijampolės apskr.	21
278	A. Mažiulis . .	Zarasų apskr.	51
		Viso	2223
		Anksčiau buvo . .	12397
		Iš viso	14620